

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

В.В. ЛИТВИНОВ

ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ
НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Монографія

За науковою редакцією
кандидата юридичних наук, доцента
В.М. Федченка

Дніпропетровськ – 2012

ББК 67.9 (4 УКР) 311
Л64
УДК342.135

*Рекомендовано Вченою радою Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ
(протокол № 10 від 21 червня 2012 р.)*

РЕЦЕНЗЕНТИ

доктор юридичних наук, доцент **Тертишник В.М.** – завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

кандидат юридичних наук, доцент **Письменний Д.П.** – професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ

Литвинов В.В.

Л 64 Закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування: Монограф. / Литвинов В.В. ; за наук. ред. канд. юрид. наук, доц. В. М. Федченка. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – 201 с.

Досліджено підстави та процесуальний порядок закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування. Враховуючи ситуації вирішення кримінально-правового конфлікту, функції кримінального переслідування, а також правові наслідки, що тягне за собою та чи інша підстава, сформульовано визначення поняття рішення про закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування, класифіковано підстави цього рішення. Обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення підстав та порядку закриття кримінальної справи органами досудового розслідування.

Для науковців, викладачів, студентів, аспірантів вищих навчальних закладів, практичних працівників, а також усіх, хто цікавиться питаннями кримінального процесу.

ББК 67.9 (4 УКР) 311

© Литвинов В.В., 2012

© ДДУВС, 2012

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Сутність закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування	8
1.1. Розвиток законодавства та теоретичних уявлень про закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування	8
1.2. Поняття закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування	18
1.3. Класифікація підстав закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування	39
РОЗДІЛ 2. Закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування за обставин примусового вирішення кримінально-правового конфлікту	68
2.1. Закриття кримінальної справи з обставин, що унеможливають кримінальне переслідування та надають право на реабілітацію	68
2.2. Закриття кримінальної справи з обставин, що унеможливають кримінальне переслідування та не надають права на реабілітацію	93
РОЗДІЛ 3. Закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування за обставин добровільного вирішення кримінально-правового конфлікту	113
3.1. Закриття кримінальної справи у зв'язку з примиренням сторін кримінально-правового конфлікту	113
3.2. Закриття кримінальної справи з обставин передбачених заохочувальними нормами Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу України	133
ВИСНОВКИ	150
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	153
ДОДАТКИ	180

ВСТУП

Процесуальне рішення про закриття кримінальної справи має важливе значення для кримінального судочинства, оскільки є формою виконання одного з його завдань щоб жоден невинний не був покараний.

Незважаючи на важливість, рішення про закриття кримінальної справи має певні проблеми щодо підстав та процесуального порядку його прийняття. Різні аспекти рішення про закриття кримінальної справи були у полі зору багатьох вчених, серед яких: Л.Б. Алексєєва, Х.Д. Аликперов, Ю.В. Баулін, Л.М. Володіна, Л.В. Головка, П.М. Давидов, А.В. Єндольцева, О.О. Житний, М.В. Жогін, В.С. Зеленецький, П.С. Елькінд, О.В. Капліна, Л.М. Карнеєва, О.М. Ларін, Л.М. Лобойко, В.Т. Маляренко, Д.Я. Мирський, М.М. Михеєнко, Я.О. Мотовиловкер, Д.П. Письменний, В.М. Савицький, М.С. Строгович, В.М. Тертишник, Ф.Н. Фаткуллін, В.М. Федченко, Г.І. Чангулі, М.О. Чельцов, М.Є. Шумило, Н.А. Якубович та ін. Проблеми закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування були предметом дослідження до малої судової реформи 2001 року у кандидатських дисертаціях А.Я. Дубинського (1975 р.) і С.М. Благодира (1998 р.), а після неї – Г.І. Глобенка, О.В. Губської, Р.І. Матюшенко, Г.В. Рось, О.Є. Соловйової, П.Л. Степанова. Однак увага цих дослідників акцентувалася лише на таких окремих питаннях цього процесуального рішення, як nereабілітаційні підстави закриття кримінальної справи, або ж охоплювала собою загальні питання зазначеного рішення у різних стадіях кримінального судочинства України.

Попри значну увагу до цього процесуального рішення, залишається відкритим питання щодо можливості закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування за підставами соціально-схвальної позитивної поведінки (примирення, дійове каяття) особи, яка вчинила злочин. Конституція України визначає людину найвищою соціальною цінністю, а тому держава повинна передбачати можливість вирішення кримінально-правових конфліктів з найменшими негативними наслідками для особи, яка вчинила злочин. Однак чинне кримінально-процесуальне законодавство лише частково надає

можливість громадянам вирішувати на власний розсуд кримінально-правові конфлікти, в яких зачіпаються їхні приватні інтереси (ст. 27 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК)). Застосування ст. ст. 7-2 та 8 КПК ускладнено потребою направлення справи до суду, що для особи, яка вчинила злочин, є наближеним до правових наслідків винесення обвинувального вироку без призначення покарання. Такий процесуальний порядок передбачено і в проекті нового КПК (реєстраційний № 9700), який у лютому 2012 р. пройшов перше читання у Верховній Раді України. Передбачений процесуальний порядок не завжди достатньо мотивує особу до соціально-схвальної позитивної посткримінальної поведінки, що підтверджується незначною кількістю закритих кримінальних справ за цими підставами. Так, у 2009 р. в Україні за вчинення злочинів невеликої та середньої тяжкості за ст. 7-2 КПК закрито лише 1,9 % справ, за ст. 8 КПК – 1,6 %, у 2010 р. – відповідно 2 та 2,5 %.

Залишається неврегульованим у законі і питання процесуального порядку закриття кримінальної справи за обставин, що виключають злочинність діяння, та застосування заохочувальних норм Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК).

Вищевикладене зумовлює вирішення наукової задачі, зміст якої полягає у здійсненні комплексного дослідження інституту закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування та обґрунтування пропозицій щодо його реформування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження ґрунтується на положеннях п. 1 ст. 3 Закону України від 11.07.2001 “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки”; абз. 8, 30 розд. 2 Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 08.04.2008 № 311/2008; є складовою частиною наукових досліджень Міністерства внутрішніх справ України, передбачених, зокрема, п. 1 Пріоритетних напрямків наукового забезпечення органів внутрішніх справ України на період 2010-2014 років, затверджених наказом МВС України від 29.07.2010 № 347.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є нові наукові результати у вигляді науково-обґрунтованих знань щодо вдосконалення чинних підстав та процесуального порядку закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування.

Мета дослідження зумовила постановку й вирішення таких *задач*:
 - надати авторську дефініцію поняття та розкрити значення закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування;
 - класифікувати підстави закриття кримінальної справи на стадії

досудового розслідування;

- з'ясувати необхідність запровадження до КПК додаткових підстав закриття кримінальної справи;

- охарактеризувати підстави та процесуальний порядок закриття кримінальної справи, за яких особі надається право на реабілітацію та підстави, що не надають цього права;

- розкрити підстави та процесуальний порядок закриття кримінальної справи внаслідок примирення сторін кримінально-правового конфлікту та аргументувати можливість прийняття цього рішення на стадії досудового розслідування;

- проаналізувати підстави і процесуальний порядок закриття кримінальної справи за умов заохочувальних норм, передбачених Загальною та Особливою частинами КК, й визначити можливість прийняття цього рішення на стадії досудового розслідування.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають, розвиваються та припиняються у зв'язку з прийняттям кримінально-процесуального рішення про закриття кримінальної справи.

Предметом дослідження є закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що монографія є першим в Україні комплексним дослідженням підстав та процесуального порядку закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування, в якій враховано останні зміни КПК України та КК України, проектів КПК України, а також сучасні тенденції адаптації вітчизняного законодавства до положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. При цьому особливо значущими, що мають як теоретичне, так і безпосередньо практичне значення, є такі положення:

вперше:

- з урахуванням способів вирішення кримінально-правового конфлікту здійснено класифікацію підстав закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування на: 1) підстави, за яких кримінально-правовий конфлікт вирішується примусово; 2) підстави, що надають можливість вирішити його добровільно;

- доведено необхідність доповнення КПК України нормою, яка б передбачала окрему підставу закриття кримінальної справи за наявності обставин, що виключають злочинність діяння (розділ VIII КК України);

- запропоновано застосовувати підставу закриття кримінальної справи, передбачену п. 5 ч. 1 ст. 6 КПК, лише в суді, адже її використання означає примусове розв'язання кримінально-правового конфлікту на користь сторони обвинувачення, що проявляється в

обов'язку повідомляти службу у справах дітей про суспільно небезпечне діяння, вчинене неповнолітнім, і ставить його у нерівне становище з іншими неповнолітніми, щодо яких розслідування не здійснювалося;

– обґрунтовано, що наявність факту примирення сторін кримінально-правового конфлікту, а також факту виконання особою, яка вчинила злочин, умов заохочувальних норм Загальної (дійове каяття) та Особливої частин КК, повинно бути імперативною підставою закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування;

удосконалено:

– зміст поняття «примирення сторін у кримінальному процесі» шляхом його уточнення такою ознакою: воно може бути досягнуто лише у разі взаємної домовленості сторін кримінально-правового конфлікту у зв'язку із соціально-схвальною позитивною поведінкою особи, яка вчинила злочин;

– поняття «реабілітація» через поділ його на кримінально-правову реабілітацію, котру слід розуміти як право особи бути визнаною такою, яка не вчиняла злочин, та кримінально-процесуальну реабілітацію, тобто право особи на відшкодування шкоди, завданої неправомірними діями органів кримінального судочинства;

дістало подальший розвиток:

– визначення поняття «закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування», зокрема воно доповнено твердженням про те, що таке кримінально-процесуальне рішення вирішує кримінально-правовий конфлікт шляхом припинення кримінального переслідування;

– розуміння реабілітаційних підстав закриття кримінальної справи твердженням про те, що ці підстави завжди надають особі право на кримінально-правову реабілітацію, тобто визнання її такою, що не вчиняла злочин. Кримінально-процесуальна реабілітація за цими підставами є факультативною.

РОЗДІЛ 1

СУТНІСТЬ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

1.1. Розвиток законодавства та теоретичних уявлень про закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування

Для дослідження закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування як форми закінчення досудового розслідування доцільно провести його ретроспективний аналіз, початковим моментом якого пропонуємо обрати Статут кримінального судочинства 1864 р. (далі – СКС). У ході аналізу буде приділено увагу підставам закриття кримінальної справи, які передбачалися законодавством починаючи з СКС 1864 р. Також буде розглянуто процесуальний порядок прийняття цього рішення, суб'єкти кримінального судочинства, які наділялися правом його приймати.

Процесуальне рішення закриття кримінальної справи було об'єктом дослідження таких вчених, як І.Я. Фойницький [277, с. 51-52], П.М. Давидов, Д.Я. Мирський [59, с. 5], Н.В. Жогін і Ф.П. Фаткуллін [79, с. 8], Р.Г. Іскандеров [86, с. 16], А.Я. Дубинський [69, с. 25] та інших.

Чинні підстави (пп.1, 2, 5, 8, 9, 10, 11, 12 ч. 1 ст. 6, ст. 213 КПК [114]), а також процесуальний порядок закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування виникли внаслідок багатьох змін у кримінальному судочинстві, які відбувалися впродовж його розвитку.

Історія становлення та розвитку підстав та процесуального порядку закриття кримінальної справи, на нашу думку, має три історичні періоди: 1) від ухвалення СКС 1864 р. до 16 лютого 1926 р. (коли вперше було передбачено право закривати кримінальну справу органами досудового розслідування); 2) з 16 лютого 1926 р. до 1 вересня 2001 р. (прийняття КК України); 3) з 1 вересня 2001 р. до 2012 р.

Дослідження зазначених історичних періодів буде ґрунтуватися на відомій інформації про нормативно-правову базу та наукові теоретичні розробки.

Отже, **перший період (1864 – 1926 рр.)**. Процесуальне рішення «закриття кримінальної справи» було відоме ще за часів дії СКС. Передбачення такого рішення у кримінальному судочинстві зумовили такі випадки, коли судочинство внаслідок наявності певних обставин у справі не могло продовжуватися у звичайному порядку. Як зазначав К.Д. Анциферов, під час кримінального переслідування можуть

виникнути такі перешкоди, котрі самі по собі настільки сильні та значущі, а питання, яких вони торкаються, настільки важливі, що кримінальне переслідування неминуче має поступитися їм місцем [14, с. 145].

У СКС були передбачені такі підстави закриття кримінальної справи (судового переслідування (ст. 16 СКС)): 1) смерть обвинуваченого; 2) вичерпання давності; 3) примирення обвинуваченого із потерпілим в зазначених законом випадках; 4) височайший указ або загальний милостивий маніфест, що дарує пробачення [270].

Слід зазначити, що правом закриття кримінальної справи нормами СКС наділений лише суд [278, с. 398]. Згідно зі ст. 277 СКС провадження слідства могло бути закритим тільки в тому випадку, коли судовий слідчий не зможе знайти підстави продовжувати його. У разі встановлення таких перешкод кримінальна справа направлялася судовим слідчим до прокурора. Прокурор, у свою чергу, за наявності підстав складав висновок про закриття справи, після чого надавав його окружному суду в тому випадку, коли діяння належало до злочинів, покарання за які не передбачали позбавлення волі та прав. Якщо ж предметом справи був злочин більш важливий, то висновок про закриття справи надавався прокурору судової палати (ст. 523 СКС) [270].

Таким чином, можемо зазначити, що закриття кримінальної справи за нормами СКС, незважаючи на наслідки прийняття такого рішення, здійснювалося лише судом у судових стадіях.

Під час революції 1917 р. були створені слідчі комісії, які здійснювали кримінальне судочинство, керуючись революційною ідеологією. Досліджуючи цей період кримінального судочинства, Д.Л. Голінков зазначає, що перша слідча комісія з'явилась ще під час жовтневих боїв. Створена вона була при Військово-революційному комітеті Петроградської ради робочих і солдатських депутатів. В її роботі брали участь робітники, матроси, солдати. Робота такої комісії полягала у затриманні злочинців та спекулянтів і доставлянні їх до штабу революції – Смольного, де такі ж робітники, матроси та солдати розглядали справи затриманих. Найбільш небезпечних злочинців відправляли до в'язниці, менш небезпечних відпускали [44, с. 19].

Після перемоги Жовтневої революції в 1917 р. кримінальне судочинство на Україні здійснювалося за законодавством Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки (далі – РРФСР). Уряд РРФСР будь-яких суттєвих змін у діяльність слідчих апаратів не вніс. Згідно з декретом Ради Народних Комісарів (далі – РНК) РРФСР

“Про Суд” від 24 листопада 1917 р. радянським судам дозволялося керуватися дореволюційним законодавством у тій його частині, що не суперечила революційній правосвідомості. А тому здійснення кримінального судочинства, у тому числі й закриття кримінальних справ, здійснювалося за нормами СКС [230, с. 50].

Пізніше Положенням “Про Народний Суд РРФСР” від 30 листопада 1918 р. було винесено заборону застосування будь-якого дореволюційного закону [231, с. 889]. Надалі порядок провадження у кримінальних справах регулювався тимчасовими положеннями та інструкціями. «Тимчасовим положенням про народні суди і революційні трибунали» 1919 р., який регламентував діяльність органів слідства і суду, передбачалася можливість закриття кримінальної справи. Так, після досудового (на той час попереднього) слідства справа направлялася до народного суду або трибуналу. Відповідно до статей положення, трибунал колегіально (ст. 15), а народний суддя одноособово (ст. 44) мали право закрити справу за відсутністю складу злочину, за наявністю законних підстав некараності або за недостатністю доказів [86, с. 104-110].

Закриття кримінальної справи передбачалося і «Інструкцією для народних слідчих» 1919 р. Параграфом 173 зазначеної Інструкції передбачалося, що після закінчення досудового (на той час попереднього) слідства слідчий складав мотивовану постанову, в якій зазначав обставини справи; мотиви, що спонукали слідчого до направлення справи для її закриття; вказівку, кому направляється справа і з урахуванням яких обставин її слід закрити. Зазначена постанова разом із матеріалами справи надсилалась народному судді для закриття справи. Закрити справу можливо було лише за постановою судді. Таким чином, у ті часи правом закрити кримінальну справу наділявся лише суд [86, с. 104-110].

Рішення про закриття кримінальної справи передбачалося і «Положенням про військових слідчих» 1919 р. Статтею 87 цього Положення передбачалося можливість закриття кримінальної справи трибуналом. У зазначеній статті оговорювалося, що матеріали справи з особливою постановою про закриття слідства направляються в революційний військовий трибунал. Стаття 88 цього Положення вказувала, що у разі якщо під час розслідування кримінальної справи не встановлено винного у зв'язку з відсутністю доказів (за недоказаністю) або за відсутності у справі ознак злочинного діяння, слідчий зобов'язаний направити таку кримінальну справу до революційного військового трибуналу з постановою про закриття слідства [86, с. 104-110].

З аналізу вищеперелічених інструкцій і положень можна дійти висновку, що підставами закриття кримінальної справи на період з 1918 по 1922 рр. є: 1) відсутність у справі ознак злочинного діяння (відсутність складу злочину); 2) наявність законних підстав некараності; 3) невстановлення винного у зв'язку з відсутністю доказів (за недостатністю доказів). Приймати рішення про закриття кримінальної справи були уповноважені судові органи.

13 жовтня 1922 р. Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет прийняв постанову «Про введення в дію Кримінально-процесуального кодексу Української РСР. Він вводився в дію на всій території УРСР з 20 вересня 1922 р. [187, с. 129]. Цим кодексом були чітко передбачені підстави, за яких можливо було закрити кримінальну справу, а також процесуальний порядок прийняття цього рішення.

Підстави закриття кримінальної справи були регламентовані ст. 206 КПК УРСР 1922 р., яка передбачала, що досудове (на той час попереднє) слідство підлягає закриттю при наявності підстав, передбачених ст. 4 цього кодексу, а також: 1) у разі незнайденого винного; 2) у разі недостатності зібраних у справі доказів для віддання до суду особи, раніше притягнутої у справі як обвинуваченого.

Статтею 4 цього ж кодексу були передбачені такі підстави закриття кримінальної справи: 1) смерть обвинуваченого; 2) скінчення строків давності; 3) відсутність у діях, які приписуються обвинуваченому, складу злочину; 4) акт амністії, якщо вона усувала покарання обвинуваченого, або помилування окремих осіб, або закриття справ про них постановою ВУЦВК або його президією в порядку наданих йому законом прав.

Слід зазначити, що за підставами пунктів 2 та 3 кримінальна справа не могла бути закрита на стадії досудового (тоді попереднього) розслідування, бо ці підстави застосовувалися лише у справах приватного обвинувачення [267].

Особливістю КПК УРСР 1922 р. було те, що він не передбачав підстав закриття кримінальної справи, застосування яких було можливе лише після проведення досудового слідства, тобто вони не могли застосовуватися як рішення про відмову в порушенні кримінальної справи.

Процесуальний порядок прийняття рішення про закриття кримінальної справи був передбачений ст. 207 КПК УРСР 1922 р. У разі встановлення підстав до закриття кримінальної справи слідчим складалася мотивована постанова про закриття кримінальної справи, після чого постанова та кримінальна справа направлялися до суду, якому вона була підсудна, про що повідомлявся прокурор. Суд, у свою

чергу, був уповноважений розглянути цю справу в розпорядчому засіданні і в разі згоди з постановою слідчого виносив свою постанову про закриття кримінальної справи, а в разі незгоди повертав справу слідчому для проведення попереднього розслідування (ст. 207) [267].

З викладеного можна зробити висновок, що для періоду з 1864 по 1926 рр. характерним є те, що всі передбачені у законі підстави закриття кримінальної справи застосовувалися лише на судових стадіях. У період з 1864 р. до 30 листопада 1918 р. підстави та порядок закриття кримінальних справ передбачалися нормами СКС. Налічувалося 4 підстави закриття кримінальної справи, які застосовувалися судом. З 30 листопада 1918 р. до 1922 р. підстави та порядок закриття кримінальної справи були врегульовані відомчими нормативними актами (інструкціями). Передбачалися 3 підстави закриття кримінальної справи, які застосовувалися судами, або трибуналами. З 1922 р. по 1926 р. порядок закриття кримінальних справ був урегульований КПК УРСР 1922 р., яким передбачалося 8 підстав закриття кримінальної справи, що застосовувалися судом.

Другий період (1926 – 2001 рр.). Досліджуючи цей період, слід зазначити, що вперше можливість закривати кримінальні справи на стадії досудового розслідування була передбачена Постановою ВУЦВК і РНК УРСР від 16 лютого 1926 р. Згідно з цією постановою КПК УРСР 1922 р. було доповнено ще однією підставою закриття кримінальної справи, яка регламентувалася ст. 4-1 КПК УРСР і могла бути застосована прокурором. Стаття передбачала: «Прокурор і суд мають право відмовляти в порушенні кримінального переслідування або закривати справу в тих випадках, коли дія особи, яка притягується до кримінальної відповідальності, хоч і має в собі ознаки злочину, передбаченого Кримінальним кодексом УРСР, але не може визнаватись суспільно небезпечною через її вкрай малу важливість і значимість викликаних нею наслідків, або коли порушення кримінального переслідування чи подальше провадження справи далі явно недоцільне, або через зміну умов дія явно втратила суспільну безпеку» [187, с. 130].

Закриття кримінальної справи за даною підставою законодавець пов'язував із таким поняттям, як кримінальне переслідування, що, на нашу думку, цілком правильно, адже закрити кримінальну справу на стадії досудового розслідування можливо лише відмовившись від тієї діяльності, яка здійснюється на цій стадії. Крім цього, в зазначеній нормі передбачалось поняття доцільності кримінального переслідування, яке означало якісну зміну умов, що впливають на злочинну дію таким чином, що остання втрачає свою суспільну

небезпеку. Такою нормою законодавець вперше спробував передбачити альтернативу кримінальній репресії і намагався більш гуманно підійти до вирішення кримінально-правових конфліктів¹, що не становили великої суспільної небезпеки, а також розвантажити суди від розгляду кримінальних справ, порушених за нетяжкі злочини. Згодом зазначена норма була вилучена з КПК і перенесена до матеріального кодексу, де викладена в правилі: «Не є злочинною дія, яка хоч формально і підпадає під ознаки якої-небудь статті Особливої частини КК УРСР, але у зв'язку з малозначністю і відсутністю шкідливих наслідків вона позбавлена характеру суспільно небезпечної». Критикуючи таке положення закону, М.О. Чельцов-Бебутов зазначав: «З точки зору кримінального кодексу як списку злочинів, кожна крадіжка, кожне шахрайство і т.ін. повинні визнаватися такими, що порушують умови правопорядку. Вважати їх незлочинними не можна. І юридична можливість покарання їх виконавців повинна бути збереженою. У принципі (лише!), усі правопорушення можуть підлягати покаранню. Але оскільки кримінальна політика потребує застосування покарання тільки в тих випадках, коли воно є необхідним, то тут і виникає питання про доцільність кримінального переслідування, питання процесуального порядку, котре знаходило своє вирішення в ст. 4-а КПК УРСР 1922 р.» [288, с. 80].

20 липня 1927 р. 2-ю сесією ВУЦВК десятого скликання прийнятий, а 15 вересня 1927 р. введений у дію наступний кримінально-процесуальний кодекс Української РСР. Він містив у собі всі підстави закриття кримінальної справи, які були передбачені КПК УРСР 1922 р., а також був доповнений ще однією підставою закриття кримінальної справи. Це був п. «е» ст. 4 зазначеного КПК, згідно з яким кримінальна справа закривалася, «якщо особа, яка притягується до відповідальності, не досягла 14-річного віку». Інші види закриття кримінальної справи були аналогічні КПК УРСР 1922 р [268].

Закриття кримінальної справи за всіма передбаченими в КПК УРСР 1927 р. підставами законодавець передбачав на стадії досудового (на той час попереднього) розслідування. Відповідно до ст. 198 цього кодексу в разі встановлення підстав для закриття кримінальної справи слідчий складав про це мотивований висновок, в якому зазначав, на підставі якої статті закону справу закрито. Висновок разом зі справою направлялися до прокуратури. Прокурор, погодившись з висновком, закривав справу своєю постановою.

---

¹ Поняття кримінально-правового конфлікту буде детально розглянуто в підрозділі 1.2 монографії

Кодексом передбачалась можливість закриття справ і під час дізнання; так, згідно зі ст. 101 розгляданого КПК, дізнання у справах, у яких досудове (на той час попереднє) слідство не є обов'язковим, закривалося постановою органу дізнання за таких підстав: 1) за смертю особи, яка притягувалася до відповідальності; 2) якщо особа, яка притягується до відповідальності, не досягла 14-річного віку.

В усіх інших випадках встановлення підстав закриття справи орган дізнання весь матеріал зі своїм висновком направляв слідчому. Отримавши таку справу, згідно зі ст. 213 зазначеного КПК, слідчий встановлював, чи достатньо з'ясовано справу, і в разі згоди закривав її відповідно до вимог ст. 198 цього Кодексу [268].

Таким чином, КПК УРСР 1927 р. наділяв слідчого правом контролювати рішення про закриття кримінальної справи, які прийняті органом дізнання. Фактично законодавець надав слідчому повноваження прокурора здійснювати нагляд за діяльністю дізнання, що, звичайно, не відповідало загальноприйнятим функціям кримінального судочинства. Цю колізію було виправлено наказом Прокурора СРСР і НКВС СРСР від 10 листопада 1940 р., яким таку практику було припинено. Відповідно до наказу постанови органу дізнання про закриття справ підлягали обов'язковому затвердженню прокурором, вимога наказу поширювалася і на рішення слідчих [70, с. 165-222].

З викладеного можна побачити, що КПК УРСР 1927 р. повністю відмовився від практики закриття кримінальних справ лише судом, надавши це право і органам досудового розслідування.

Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1960 р. також передбачав остаточне рішення в стадії досудового розслідування – закриття кримінальної справи [232, с. 226; 111]. У цьому КПК підстави закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування розподілялися на дві групи. До першої належали підстави, за яких можливо було прийняти рішення як про закриття кримінальної справи, так і про відмову в порушенні кримінальної справи. Такі підстави передбачалися ст.ст. 6, 7 та 8 КПК УРСР 1960 р. [111].

До другої групи належали ті підстави закриття кримінальної справи, застосувати які було можливо лише після проведення досудового розслідування та встановлення фактичних даних про причетність особи до вчинення злочину. Це такі підстави: ст. 9 «Передача матеріалів справи на розгляд комісії у справах неповнолітніх»; ст. 10 «Передача винного на поруки суспільній організації чи колективу трудящих для перевиховання та виправлення» [111].

Слід зазначити, що таку підставу закриття кримінальної справи, як незнайдено винного, що передбачалася КПК УРСР 1922 р. та 1927 р., в КПК УРСР 1960 р. не зазначено. Згідно з КПК УРСР 1960 р. за такої підстави досудове слідство зупинялося до встановлення особи, яка вчинила злочин.

КПК УРСР 1960 р. уповноважував приймати рішення про закриття кримінальної справи органи досудового розслідування. У разі закриття кримінальної справи складалася постанова, в якій зазначалися відомості про особу обвинуваченого, суть справи, підстави до закриття справи, рішення про відміну запобіжного заходу та заходів із забезпечення цивільного позову, а також рішення щодо речових доказів. Якщо під час розслідування встановлювалися факти, що потребували адміністративного чи дисциплінарного впливу стосовно обвинуваченого чи інших осіб, вживалися заходи щодо повідомлення про це відповідних державних установ. Копія постанови про закриття кримінальної справи направлялась прокурору, про прийняте рішення письмово повідомлялись особа, яка притягувалась до кримінальної відповідальності, та особа, за заявою якої було порушено кримінальну справу, а також потерпілий та цивільний позивач (ст. 214).

Постанова про закриття кримінальної справи за підставами ст. 9 та 10 КПК УРСР 1960р. обов'язково направлялася до прокурора для затвердження. Застосування вказаних підстав закриття кримінальної справи означало звільнення особи від кримінальної відповідальності, а тому в науці такі підстави класифікували як нереабілітаційні [142, с. 100-105]. У разі застосування розглянутих підстав закриття кримінальної справи особа, стосовно якої закривалася кримінальна справа, вважалася винною у вчиненні злочину.

Викладене дозволяє зробити висновок, що другому періоду притаманна передача права закривати кримінальні справи органам досудового розслідування. 16 лютого 1926 р. постановою ВУЦВК і РНК УРСР від 16 лютого 1926 р. КПК УРСР 1922 р. доповнено ст. 4-1, згідно з якою кримінальна справа могла бути закрита на стадії досудового розслідування. КПК УРСР 1927 р. передбачалося 9 підстав закриття кримінальної справи, які застосовували органи досудового розслідування (окрім підстав закриття кримінальної справи у справах приватного обвинувачення). Прийнятий у 1960 р. КПК УРСР станом до 2001 р. передбачав 11 підстав закриття кримінальної справи, які застосовувалися на стадії досудового розслідування (окрім підстав закриття кримінальних справ приватного обвинувачення). КПК УРСР 1960 р. розділяв підстави закриття кримінальної справи на дві групи, а саме: підстави, за яких, окрім закриття кримінальної справи, можна

прийняти рішення про відмову в порушенні кримінальної справи, та підстави, які застосовуються лише як рішення про закриття кримінальної справи.

Третій період (2001 – 2011 рр.). Передумови виникнення третього історичного періоду пов'язані з передбаченими у КПК УРСР 1960 р. підставами закриття кримінальної справи та звільнення особи від кримінальної відповідальності. Застосування зазначених підстав закриття кримінальної справи було можливим лише у разі визнання особи, яка вчинила злочин, винуватою.

У науці не одне десятиліття триває дискусія про те, чи вправі органи досудового розслідування закривати кримінальну справу у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності. Особливої гостроти ця дискусія набула після прийняття у 1977 р. Конституції СРСР та закріплення у ст. 160 Конституції поняття презумпції невинуватості, згідно з якою винною особою може визнати лише суд в обвинувальному вирокі [3, с. 120-132].

Враховуючи закріплені в Конституції СРСР 1977 р. та Конституції УРСР 1978 р. зазначений принцип, в юридичній літературі з'явилися думки про те, що закривати кримінальну справу та звільняти особу від кримінальної відповідальності повинен лише суд, бо особа фактично визнається винною, а винною вона може бути визнана лише за обвинувальним вирокі суду [3, с. 120-132].

Інші автори вважали, що закриття кримінальної справи та звільнення особи від кримінальної відповідальності на стадії досудового розслідування не суперечить принципу презумпції невинуватості [69, с. 25]. Тим більше що згідно з КПК УРСР 1960 р. кримінальна справа закривалася не відносно особи, яка вчинила злочин, а відносно особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

Щоб розв'язати цю дискусію, законодавець передбачив лише судовий порядок закриття кримінальної справи зі звільненням особи від кримінальної відповідальності. Так, КК України 2001 р. і Законом України «Про внесення змін та доповнень до Кримінально-процесуального кодексу України» від 12 липня 2001 р. [195] законодавцем фактично було введено нову форму закінчення досудового слідства: направлення кримінальної справи до суду для вирішення питання про її закриття у зв'язку зі звільненням від кримінальної відповідальності [130, с.37-38]. Таким чином, вже на законодавчому рівні підстави закриття кримінальної справи були поділені на дві групи. Перша група – це підстави закриття кримінальної справи, які застосовуються в імперативному порядку та не передбачають звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Рішення за вказаними підставами може бути прийнято на стадії досудового розслідування. Друга група – це підстави закриття кримінальної справи у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності, які є альтернативою складанню обвинувального висновку та в подальшому – винесенню обвинувального вироку. Відповідно до принципу презумпції невинуватості, закріпленого в ст. 62 Конституції України [101], закривати кримінальні справи за вказаних підстав КПК уповноважує виключно суди. У разі прийняття зазначеного рішення констатується винуватість особи у вчиненні злочину [129, с.299-303].

Здавалося б, проблема вирішена. Але все ж таки зазначений процесуальний порядок кримінальної справи не є досконалим і має певні вади. Недоліком такого процесуального порядку закриття кримінальної справи є те, що хоч це рішення і приймається судом, проблема його відповідності презумпції невинуватості залишилася. Як зазначає Л.А. Хрусова, для визнання особи винною у вчиненні злочину замало просто судового рішення. Згідно з Конституцією України необхідно, щоб таке рішення було у формі обвинувального вироку. По-друге, право назвати особу винною настає в суду після повного розгляду справи, дослідження доказів, виголошення промов сторонами, а не на стадії попереднього розгляду справи, мета якого – вирішення питання щодо можливості призначення справи до слухання, що ніяк не торкається питань винуватості чи невинуватості особи. Між тим саме на попередньому слуханні судами, як правило, закриваються ці справи. По-третє, чи варто виносити розгляд такої справи у суд, якщо проблема цим не вирішується, однак втрачається одна з ключових переваг такої процедури – прискорення процесу та зниження завантаженості і без того вкрай обтяжених роботою слідчих органів та суду [282, с. 51].

Зазначимо також, що, згідно з даними нашого соціологічного опитування, 65 % опитаних практичних працівників кримінального судочинства підтримують доцільність застосування підстав закриття кримінальної справи за заохочувальними нормами Загальної та Особливої частини КК на стадії досудового розслідування, а 76 % опитаних висловлюються за закриття кримінальної справи у разі примирення сторін кримінально-правового конфлікту на тій самій стадії. Це дозволяє дійти висновку, що більшість працівників на ґрунті практичного досвіду підтримують застосування підстав закриття кримінальної справи, які передбачають альтернативну реакцію держави на вчинення суспільно небезпечних дій, саме на стадії досудового розслідування [Додаток А].

Враховуючи те, що визнати особу винною можливо лише вироком суду, в науці були висловлені думки про те, що такі рішення потрібно називати винесенням обвинувального вироку без призначення покарання [130, с. 36-37]. Інші пропонували внести зміни до Конституції України, встановивши, що винною особою можливо визнати не тільки обвинувальним вироком суду, а й постановою про закриття кримінальної справи та звільнення особи від кримінальної відповідальності [307, с. 369].

На нашу думку, заслуговують на увагу думки про необхідність визначення вказаних підстав не як таких, що звільняють особу від кримінальної відповідальності, а таких, що звільняють особу від кримінального переслідування [45, с. 327; 71, с. 168-175; 282, с. 51].

Таким чином, проведений аналіз демонструє, що інститут закриття кримінальних справ трансформувалася у ході розвитку кримінального судочинства України. Головні зміни стосувалися права прийняття цього процесуального рішення: спочатку його було надано лише судовим органам, потім органам досудового розслідування; також розширився список підстав для прийняття рішення про закриття кримінальної справи.

1.2. Поняття закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування

Закриття кримінальної справи було предметом наукових досліджень протягом багатьох десятиліть; різні науковці надавали йому різні визначення. Так, П.М. Давидов та Д.Я. Мирський закриття кримінальної справи визначали як кримінально-процесуальну дію органів дізнання, слідчого, прокурора, суду, що виконується в порядку, передбаченому законом, якою завершується діяльність зі збирання доказів та встановлення фактів [59, с. 5].

Н.В. Жогін і Ф.П. Фаткуллін дійшли висновку, що закриття кримінальної справи – це процесуальне рішення про неможливість здійснювати кримінальне судочинство за певних передбачених законом обставин. На їхню думку, закриття кримінальної справи – процесуальний акт, що виражає рішення уповноваженого на те посадового органу про відсутність необхідних для кримінального судочинства передумов і про відмову від подальшого провадження [79, с. 8].

Також існують думки, що закриття кримінальної справи насамперед пов'язане з неякісним розслідуванням кримінальної справи, у зв'язку з чим її неможливо направити до суду, а тому слідчий вимушений закрити провадження у ній. На це вказується і в наказі Генерального прокурора № 5гн від 19 вересня 2005 р. «Про організацію участі прокурорів у судовому розгляді кримінальних справ та підтримання державного обвинувачення», згідно з п. 7 якого керівників прокуратур зобов'язано протягом трьох днів з моменту закінчення строку на оскарження надсилати до галузевих підрозділів прокуратур вищого рівня інформацію про справи, які закрито судами за реабілітаційними підставами, та про реагування на ці рішення [197].

Слід зазначити, що серед вивчених нами закритих кримінальних справ досудове розслідування проводилося з додержанням вимог законодавства, а рішення про її закриття прийнято обґрунтовано та на законних підставах. На це вказує і той факт, що лише в 9 % [Додаток Г] кримінальних справ рішення про закриття було скасовано.

На те, що закриття кримінальної справи поступово визнається «повноцінним» кримінально-процесуальним рішенням, вказує й те, що проектом КПК (реєстраційний номер 9700 від 13.01.2012 р.) не передбачені стадії порушення кримінальної справи, а значить, і рішення про відмову в порушенні кримінальної справи [112]. Це означає, що в разі їх прийняття закриття кримінальних справ буде відбуватися частіше, ніж зараз.

Вважаємо, що закриття кримінальної справи за будь-яких передбачених в КПК підстав не означає брак у роботі органів досудового розслідування. Слід погодитися з думкою Н.А. Якубович про те, що незалежно від того, направляється справа до суду чи закривається, слідчий повинен бути впевненим у тому, що він виконав усі вимоги кримінально-процесуального закону [311, с. 6]. А тому слід підтримати думку, що звітність про кількість закритих кримінальних справ не має бути показником негативної роботи органів слідства [18, с. 25; 153, с. 19]. Закриття кримінальної справи, якщо воно прийняте відповідно до норм закону, є самостійним закономірним кінцевим рішенням у кримінальній справі, яке відповідає завданням кримінального судочинства.

У подальших дослідженнях вченими зазначалося, що закриття кримінальної справи – це одна із закономірних форм закінчення досудового розслідування, що виражається у визнанні уповноваженими на те органами та посадовими особами повної або часткової неможливості (у зв'язку із зазначеними у законі обставинами) провадження у кримінальній справі з метою уникнення

необґрунтованого притягнення громадян до кримінальної відповідальності та зосередження уваги органів слідства на розкритті дійсно злочинних діянь, встановленні та викритті дійсних злочинців [85, с. 15].

А.Я. Дубинський, досліджуючи це питання, визначав закриття кримінальної справи як юридичний факт, що являє собою заключний етап розслідування, на якому уповноважений державою орган (слідчий, орган дізнання, прокурор) підбиває підсумок проведеної у справі роботи, аналізує та оцінює сукупність зібраних доказів і на їх основі формулює в постанові висновок про неможливість подальшого провадження у зв'язку з наявністю передбачених законом обставин, а також вирішує всі питання, що витікають з прийнятого рішення по суті справи. Закриття справи є юридичним фактом, що усуває правомочність органу, який закриття справи, щодо розслідування обставин, за якими прийнято рішення, та породжує право зацікавлених осіб на оскарження [69, с. 25].

В.М. Тертишник закриття кримінальної справи розуміє як юридичний акт, внаслідок якого закінчується досудове слідство та процесуальне провадження у кримінальній справі, вирішується доля зібраних у кримінальній справі речових доказів та майна, на яке був накладений арешт, відміняються обрані запобіжні заходи, а правовідносини учасників процесу після набрання чинності прийнятого рішення переводяться в русло цивільних правовідносин [254, с. 541-542].

С.М. Благодир зазначає, що закриття кримінальної справи на досудовому слідстві – заключний етап розслідування, під час якого слідчий, прокурор у межах своїх повноважень аналізує та оцінює зібрані докази і на їх основі констатує закінчення провадження у кримінальній справі по суті у зв'язку з наявністю передбачених законом підстав [23, с. 23].

Г.П. Хімічева та інші вважають, що закриття кримінальної справи являє собою заключний етап розслідування, на якому орган дізнання, слідчий і прокурор підбивають підсумки зробленої у справі роботи і на основі оцінки сукупності доказів приймають рішення про неможливість подальшого розслідування у зв'язку з встановленням передбачених законом обставин, що виключають провадження у кримінальній справі або дозволяють звільнити особу від кримінальної відповідальності, а також вирішують питання, пов'язані з прийняттям рішення по суті справи [281, с. 14-14].

Г.В. Рось закриття кримінальної справи визначає як закриття провадження у кримінальній справі. Автор наголошує, що закриття

провадження в кримінальній справі як форма закінчення досудового розслідування реалізується на заключному етапі розслідування, коли уповноважений державою орган (орган дізнання, слідчий, прокурор) підбиває підсумок проведеної у справі роботи, аналізує й оцінює сукупність зібраних доказів і на їх основі формулює у постанові висновок про неможливість подальшого провадження у зв'язку з наявністю передбачених законом обставин та вирішує питання, що впливають із ухваленого рішення про закриття провадження у справі [211, с. 26].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови «закрити» означає «припинити діяльність кого-, чого-небудь, забороняти щось» [27, с. 398]. Для більш повного дослідження значення терміна «закриття» його потрібно розглянути й на прикладі тлумачення зазначеного терміна в російській мові. Поняття «прекратить» тлумачиться як «положить кінець чому-нібудь, перестать делать что-нибудь. «Прекратиться» - кончиться, перестать» [179, с. 572].

Переклад слова «прекращение» на українську мову вказує, що це слово на українській мові розуміється як припинення, закриття [218, с. 680]. А тому необхідно звернути увагу і на значення терміну «припинення», який тлумачиться як зупиняти рух кого-, чого-небудь; зупиняти потік чого-небудь; переривати яку-небудь дію, процес, стан і т. ін., що триває; переставати виконувати або переривати на якийсь час яку-небудь дію, діяльність, якийсь процес [27, с. 1126].

Отже, терміни закрити, припинити насамперед вказують на закінчення певної діяльності. З цього можна зробити висновок, що термін «закриття» в словосполученні «закриття кримінальної справи» означає «закінчення процесуальної діяльності, яку уповноважені виконувати органи досудового розслідування».

У словосполученні «закриття кримінальної справи» також необхідно надати аналіз терміну «кримінальна справа». На жаль, чинний КПК не надає роз'яснення поняттю «кримінальна справа», а проекти КПК взагалі відмовляються від цього поняття. У загальному розумінні терміну «справа» надається декілька тлумачень, деякі з них можуть бути застосовані саме до розглядуваного питання: 1) документи, що стосуються якої-небудь особи, події і т. ін.; 2) судовий процес із приводу якого-небудь злочину, якоїсь кримінальної або карної події, т. ін.; 3) явище, подія, факт і т. ін. суспільного або особистого життя, що пов'язані з чим-небудь, супроводять або викликають що-небудь, впливають на щось [27, с. 1376].

В юридичній енциклопедії термін «кримінальна справа» тлумачиться таким чином: це систематизована сукупність протоколів

слідчих дій, матеріалів технічного документування, речових доказів, висновків експертів та інших доказових матеріалів і юридичних документів, які мають значення для здійснення правосуддя. Основу кримінальної справи становлять кримінально-процесуальні документи, складені при проведенні досудового слідства та в наступних стадіях кримінального процесу [303, с. 399].

На думку В.С. Зеленецького та В.Ю. Кузьмінової, під кримінальною справою слід розуміти особливе документальне утворення, сформоване відповідно до рішення органів дізнання, слідчого, прокурора, судді чи суду про його порушення з метою фіксації у встановленому законом порядку факту, змісту і результатів кримінально-процесуальної діяльності у зв'язку зі скоєнням конкретного злочину для забезпечення реалізації кримінальної відповідальності винуватої особи, захисту прав і законних інтересів громадян, трудових колективів, держави і суспільства в цілому [80, с. 20].

З викладеного випливає, що кримінальна справа – це система процесуальних документів, у яких фіксується діяльність зі здійснення кримінального судочинства. Існують думки про те, що термін «закриття» повинен застосовуватися до такої категорії, як «провадження у кримінальній справі», а не до «кримінальної справи». Розглядаючи це питання, Г.В. Рось зазначає, що, якщо говорити про «закриття», слід використовувати термін «провадження у кримінальній справі», бо припинити можливо тільки діяльність, яка відбувається, тобто провадження у кримінальній справі, але аж ніяк не кримінальну справу як подію або як сукупність документів [211, с. 19].

Зазначена думка заслуговує на увагу, але слід уточнити, що термін «провадження» як кримінально-процесуальна діяльність охоплюється терміном «кримінальна справа». Безперечно, припинити можливо лише діяльність, а не якусь певну кількість процесуальних документів, у яких така діяльність лише фіксується. Термін «справа» означає явище, подію, факт суспільного або особистого життя, що пов'язані з чим-небудь, супроводять або викликають що-небудь, впливають на щось. Тому якщо подія суспільного життя (справа) є кримінально караним діянням (подією), то таку справу цілком можливо назвати кримінальною справою, що буде означати судовий процес, процесуальну діяльність із приводу вчинення злочину.

Кримінальна справа передбачає здійснення процесуальних дій у зв'язку з розслідуванням злочину, які фіксуються у відповідних процесуальних документах. Процесуальна діяльність можлива і без документування, але від неї буде мало користі. З процесуальною дією,

яка не зафіксована в процесуальному документі, ніхто не зможе ознайомитися, оскаржити, здійснити нагляд чи контроль. Якщо немає справи, то не може здійснюватися і слідчий процес [80, с. 19]. Вважаємо, що процесуальна діяльність та документування цієї діяльності (слідчих дій, процесуальних рішень) є нерозривними складовими одного цілого, бо без діяльності не буде документу, вони у своїй сукупності формують такий феномен, як кримінальна справа. С.С. Алексєєв зазначає, що для характеристики правозастосовної діяльності щодо конкретного фрагменту дійсності на практиці та в законодавстві існує особливе поняття «юридична справа», а сама правозастосовна діяльність у зв'язку з цим зазвичай розглядається як ведення юридичної справи (провадження у справі) [4, с. 328]. Таким чином, юридична справа – це сукупність документів, у яких зафіксовано життєвий випадок, об'єктивно існуючу обставину, стосовно якої виконуються правозастосовні дії [4, с. 328].

Таким чином, можна визначити, що кримінальна справа – це зафіксована у відповідних процесуальних документах діяльність компетентних державних органів із розслідування діяння, що містить у собі ознаки злочину, а також система інших документів, які містять у собі необхідну для розслідування інформацію.

Слід звернути увагу на тотожність категорій «припинення» та «закриття», які в російській мові об'єднуються одним терміном «прекращение». Термін «закриття» охоплює термін «припинення». Аналізуючи поняття «припинення» та «закриття», можна дійти висновку, що для прийняття рішення про закриття кримінальної справи органи досудового розслідування повинні встановити фактичні дані, які вказують на необхідність припинення їх діяльності, що, за винятком окремих випадків¹, тягне за собою прийняття рішення про закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування.

В юридичній літературі загальноприйнятою є думка, що органи досудового розслідування (сторона обвинувачення) здійснюють кримінальне переслідування. Здійснення кримінального переслідування виявляється в дослідженні злочинної діяльності особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину. М.С. Строгович називав таку діяльність функцією «кримінальне переслідування або обвинувачення» [249, с. 15] та характеризував її як складну діяльність, котра включає в себе притягнення до кримінальної відповідальності і підтримання обвинувачення перед судом [249, с. 56]. Кримінальне переслідування, як

---

¹ Зазначені випадки стосуються припинення кримінального переслідування стосовно особи, коли відсутня потреба в закритті кримінальної справи. Такі випадки розглядатимуться нижче.

зазначав М.С. Строгович, – це сукупність процесуальних дій, спрямованих на те, щоб викрити у вчиненні злочину притягнену до кримінальної відповідальності особу та забезпечити застосування до неї заслуженого покарання [248, с. 99].

Більшість вчених кримінальне переслідування визначають як діяльність із викриття у вчиненні злочину підозрюваного чи обвинуваченого. А.Я. Дубинський таку діяльність розумів як застосування до певної особи заходів процесуального характеру, які виражають ставлення до неї органу розслідування як до особи, обвинуваченої у вчиненні злочину чи підозрюваної у ньому [69, с. 23-24].

Подібної думки дотримується і А.П. Гуляєв, який зазначає, що кримінальне переслідування розуміється як кримінально-процесуальна діяльність, що складається з формулювання і обґрунтування висновку про вчинення визначеною особою конкретного злочину [55, с. 15].

На думку І.В. Рогатюка, кримінальне переслідування можна визначити як дії з доказування події злочину, виявлення особи, що його вчинила, викриття цієї особи у вчиненні злочину, реалізації щодо неї кримінальної відповідальності [209, с. 81].

Досліджуючи це питання, С.В. Прилуцький стверджує, що кримінальне переслідування – це діяльність спеціальних органів і суб'єктів із доказування вини особи у вчиненні злочину, притягнення її до кримінальної відповідальності та обвинувачення у вчиненні злочину [191, с. 70].

Т.О. Лоскутов стверджує, що кримінальне переслідування – це кримінально-процесуальна функція, до змісту якої входять дії слідчого з викриття (перевірки на причетність) конкретної особи у вчиненні злочину в межах визначеного законом предмету відання. До того ж переслідування особи має місце незалежно від того, чи надано їй процесуальним рішенням слідчого статус підозрюваного чи обвинуваченого [141, с. 146].

Зазначені думки знаходять своє відображення і в законодавстві держав пострадянського простору. Наприклад, п. 55 ст. 5 КПК Російської Федерації [266], п. 48 ч. 1 ст. 6 КПК Республіки Білорусь [261], ст. 7.0.4 КПК Азербайджанської Республіки [258], п. 13 ст.7 КПК Республіки Казахстан [262] законодавчо закріплене поняття терміну «кримінальне переслідування».

Цілком справедливо зазначає В.С. Зеленецький, що безпосередньо викриття не є для органів розслідування самоціллю. Їхня діяльність у всіх випадках спрямована на те, щоб установити дійсно винного у вчиненні злочину громадянина і добитися його покарання [81, с. 73].

Щоб не перетворюватися на безконтрольну діяльність, метою якої є будь-яким способом довести вину особи у вчиненні злочину, кримінальне переслідування повинно повністю контролюватися законом, здійснюватися визначеними законом посадовими особами у певний проміжок часу із застосуванням передбачених законом засобів його здійснення. Як зазначають С.П. Щерба та Т.О. Решетнікова, кримінальне переслідування – це процесуальна діяльність прокурора і уповноважених на те посадових осіб, спрямована на збирання доказів винності підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину з метою справедливого і законного вирішення кримінальної справи [299, с. 66].

На нашу думку, досягти справедливого і законного рішення у справі можливо лише при здійсненні об'єктивного і законного кримінального переслідування. Це означає, що крім обвинувальних доказів органи розслідування, які здійснюють кримінальне переслідування, повинні досліджувати встановлені у ході досудового розслідування або надані стороною захисту виправдувальні докази, які перешкоджають здійсненню кримінального переслідування. Така діяльність впливає із принципу змагальності. Органи, які здійснюють досудове розслідування, зобов'язані досліджувати та оцінювати «виправдувальні докази». І лише після того, як встановлять, що обвинувальні докази домінують над виправдувальними, здійснювати подальше кримінальне переслідування.

Триває полеміка і щодо аспекту початку кримінального переслідування. Деякі автори вважають, що кримінальне переслідування починається з моменту порушення кримінальної справи. Так, М.О. Чельцов вважає, що кримінальне переслідування проводиться не обов'язково стосовно певної особи, воно може проводитись і стосовно самого факту події злочину, коли обвинуваченого ще не існує, бо така особа ще не встановлена слідством [289, с. 88-89].

Висловлюються думки, що кримінальне переслідування починається і ведеться тільки стосовно конкретної особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину [249, с. 60].

А.Б. Соловйов та Н.А. Якубович вважають, що в разі порушення кримінальної справи за фактом вчинення злочину початковим моментом кримінального переслідування є проведення першої процесуальної дії, що пов'язана із застосуванням вказаних заходів процесуального примусу [236, с. 85].

Щодо цього питання заслуговує на увагу думка В.С. Зеленецького, який, досліджуючи кримінально-процесуальні функції слідчого, зазначає, що залежно від етапу досудового слідства кримінальне переслідування як діяльність слідчих органів, спрямована на

встановлення особи, яка вчинила злочин, і притягнення її як обвинуваченого, здійснюється в різних формах. Спочатку необхідно викрити конкретну особу у вчиненні злочину, а потім притягти її як обвинуваченого [81, с. 74]. Подібної думки дотримується й І.В. Рогатюк [209, с. 81]. Підтримуючи зазначені вище позиції, вважаємо, що кримінальне переслідування складається з двох частин. Перша частина – це пошукове кримінальне переслідування, спрямоване на пошук особи, яка вчинила злочин. А друга – це доведення вини особи, стосовно якої у справі є докази її причетності до вчиненого злочину, тобто кримінальне переслідування особи.

Перша частина кримінального переслідування починається з моменту порушення кримінальної справи за фактом вчинення злочину. Приймаючи зазначене рішення, слідчі органи встановлюють в діях невідомої особи склад злочину, а значить, і необхідність здійснення пошукового кримінального переслідування, яке виявляється у здійсненні слідчих дій, спрямованих на встановлення особи, яка причетна до скоєного злочину. Здійснюючи пошукове кримінальне переслідування, слідчі органи намагаються знайти відповідь на питання: «Хто саме вчинив злочин»? Про те, що пошукове кримінальне переслідування здійснюється ще до встановлення конкретної особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, яскраво свідчить введення до КПК України норми, згідно з якою свідок має право скористатися послугами захисника (ст.ст. 44, 69-1 КПК України).

Друга частина кримінального переслідування розпочинається з моменту появи у кримінальній справі особи, щодо якої у слідчих органів є фактичні дані, що вказують на її причетність до вчинення злочину. Слід зазначити, що початок кримінального переслідування особи не потрібно «прив'язувати» до процесуальних рішень, тобто затримання особи згідно зі ст. 106, 115 КПК України, або обрання запобіжного заходу, або притягнення як обвинуваченого. Щоб прийняти згадані рішення, слідчі органи вже повинні володіти певними доказами, які вказують на те, що саме ця особа вчинила злочин.

Заслуговує на увагу рішення Конституційного суду Російської Федерації від 27 червня 2000 р. № 11-П у справі про перевірку конституційних положень ч. 1 ст. 47 и ч. 2 ст. 51 КПК РФ у зв'язку зі скаргою громадянина Маслова В.І. В пункті 3 описової частини зазначеної постанови Конституційний суд Російської Федерації наголосив, що кримінальне переслідування, а відтак і обвинувальна діяльність, яка спрямована проти конкретної особи, може підтверджуватися постановою про порушення стосовно такої особи кримінальної справи, проведенням щодо неї слідчих дій (обшуку,

впізнання, допиту тощо), а також іншими засобами, які застосовуються з метою її викриття, або такими, що вказують про наявність підозри проти неї, наприклад роз'яснення права не давати свідчення проти себе [189].

Таким чином, КПК України було б доречно доповнити нормами, які б визначали поняття кримінального переслідування як здійснювану відповідно до норм кримінально-процесуального закону діяльності передбачених законом суб'єктів кримінального судочинства, змістом якої є встановлення особи, яка вчинила злочин, доведення, з урахуванням як обвинувальних, так і виправдувальних доказів, вини переслідуваної особи та підтримання державного обвинувачення. Кримінальне переслідування особи розпочинається з моменту складення протоколу про роз'яснення прав на захист перед здійсненням першої процесуальної дії, спрямованої на викриття особи у вчиненні злочину.

Слід погодитися з думкою Г.В. Рось про те, що розбіжності в поняттях «закриття кримінальної справи» та «припинення кримінального переслідування» полягають у тому, що закриттям справи завершується діяльність у справі в цілому, а в разі припинення кримінального переслідування припиняється лише діяльність щодо розслідування фактів, які характеризують діяння певної особи. У разі припинення кримінального переслідування провадження у справі триває, а в деяких випадках, передбачених законом, зупиняється. Однак у тих випадках, коли у справі розслідувалося тільки діяння певної особи і кримінальне переслідування щодо неї припиняється, це означає й закриття провадження у справі в цілому [211, с. 25]. Такої ж думки і В.М. Федченко [272, с. 83].

В.В. Навроцька наголошує, що процесуальні значення понять «закриття справи» та «припинення переслідування» є різними. Кримінальне переслідування – це процесуальна діяльність, що здійснюється стороною обвинувачення з метою викриття підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину. Кримінальне переслідування повинно врегулювати випадки, коли обвинувачення у кримінальній справі є «складним», тобто у справі як обвинувачені притягуються декілька осіб чи одна особа обвинувачується у вчиненні декількох злочинів. У кримінальній справі може здійснюватися ціла низка кримінальних переслідувань, і припинення одного з них не тягне припинення кримінальної справи в цілому. Єдиним винятком, коли припинення кримінального переслідування автоматично тягне закриття кримінальної справи, є ситуація, за якої у кримінальній справі фігурує тільки один епізод, щодо якого переслідування особи припинено. Таким

чином, закриття кримінальної справи завжди тягне за собою припинення кримінального переслідування, однак допускається припинення кримінального переслідування без закриття кримінальної справи [169, с. 175-176].

Як зазначає Є.О. Білоусова, причинами припинення кримінального переслідування на досудових стадіях завжди є встановлення обставин, які відповідно до вимог кримінально-процесуального закону виключають можливість сторони обвинувачення в подальшому здійснювати процесуальну діяльність з метою викриття підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочинів [19, с. 38]. Погоджуючись з авторами, зауважимо лише, що припинення кримінального переслідування без закриття кримінальної справи не завжди означає розв'язання кримінально-правового конфлікту. Розв'язання кримінально-правового конфлікту шляхом припинення кримінального переслідування можливе лише в разі розслідування багатоепізодних справ, де приймається рішення про припинення кримінального переслідування за одним із епізодів злочинної діяльності особи, наприклад, на підставі п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України.

Зі словосполучення «закриття кримінальної справи» видно, що термін «закриття» щодо терміна «кримінальна справа» є певною дією, яка ним розпоряджається, а тому поняття «закриття» можна розуміти як рішення щодо кримінальної справи. Поняття «закриття кримінальної справи» містить у собі усі ознаки кримінально-процесуального поняття «рішення», а тому доцільно зазначити, що «закриття» є рішенням стосовно «кримінальної справи», що означає припинення всієї процесуальної діяльності, яка здійснюється у ній.

Слід вказати, що термін «рішення» тлумачиться як вирок суду, постанова, розпорядження якої-небудь організації, зборів тощо, продуманий намір зробити що-небудь, вчинити певним способом [27, с. 1036]. А термін «рішати» означає «доводити до кінця, завершувати що-небудь; мати основне, вирішальне значення у закінченні, завершенні чого-небудь» [27, с. 1036].

У кримінально-процесуальному значенні термін «рішення» визначається як правові акти, виражені у встановленій законом процесуальній формі, в яких державний орган чи посадова особа в межах своїх повноважень у встановленому законом порядку надає відповіді на правові питання, які виникли у справі та обґрунтовані встановленими фактичними обставинами справи і положеннями закону, містять владне волевиявлення стосовно дій, спрямовані на досягнення призначення кримінального судочинства [144, с. 21-22].

Ю.В. Манаєв «рішення» визначає як спрямовані на досягнення мети кримінального судочинства правозастосовні акти, які відповідають вимогам законності та обґрунтованості і мають обов'язкові для виконання владні волевиявлення та висновки з правових питань, які виникають у процесі порушення та розслідування кримінальної справи [152, с. 12].

Аналізуючи перелічені визначення, можемо виділити найголовніші ознаки, які вказують, що закриття кримінальної справи є кримінально-процесуальним рішенням: 1) воно знаходить вираз лише у правовому акті, процесуальна форма якого передбачена законодавством; 2) може бути прийнятим лише компетентною посадовою особою державного органу; 3) надає відповіді на правові питання, які виникли у справі і зумовлюються встановленими фактичними даними справи і нормами закону; 4) містить владне волевиявлення про дії, спрямовані на досягнення мети кримінального судочинства. 5) є преюдиціальним¹ кримінально-процесуальним рішенням.

Кожне кримінально-процесуальне рішення спрямоване на досягнення мети кримінального судочинства, але не в кожному рішенні міститься волевиявлення щодо прийняття кінцевого рішення у справі. Кримінально-процесуальні рішення приймаються на різних стадіях кримінального судочинства та на різних етапах цих стадій. З усього різноманіття типологізацій кримінально-процесуальних рішень такою, що найбільш повно відповідає логіці нашого дослідження, є класифікація рішень з урахуванням того функціонального навантаження, яке має той чи інший акт у загальній динаміці кримінально-процесуальної діяльності. Залежно від цього критерію їх можна поділити на: 1) вихідні; 2) проміжні; 3) підсумкові [39, с. 42]. Кримінально-процесуальне рішення про закриття кримінальної справи є підсумковим рішенням, так як ним закінчується стадія досудового розслідування.

Враховуючи вищезазначене, закриття кримінальної справи пропонуємо розуміти як підсумкове рішення, що досягає мети кримінального судочинства. Це рішення є кінцевим для стадії досудового розслідування. Але в науці виникають дискусії щодо того, чи вирішується ним сама кримінальна справа.

Багатьма вченими підтримується думка про те, що закриття кримінальної справи є рішенням, що вирішує кримінальну справу по

---

¹ Поняття кримінально-процесуальної преюдиціальності нами буде розглянуто в другому розділі монографії.

суті. На думку А.Я. Дубинського [69, с. 11], Г.П. Хімічевої, О.В. Мічуріної, О.В. Хімічевої [281, с. 34], вирішення справи по суті полягає в остаточному визначенні долі кримінальної справи. На думку Р.Д. Рахунова, процесуальним рішенням про закриття кримінальної справи слідчий подібно до суду вирішує справу по суті [207, с. 129]. Такої ж думки дотримуються Г.П. Хімічева, О.В. Мічурина, О.В. Хімічева, які зазначають, що при закритті кримінальної справи не тільки створюються умови для правильного рішення справи, але вона безпосередньо вирішується [281, с. 15]. Цю позицію розділяють Г.М. Міньковский [158, с. 51], П.А. Лупинська [143, с. 36-37], В.С. Шадрин [291, с. 46], А.Я. Дубинський [69, с. 11], А.П. Гуляєв [55, с. 150], С.М. Благодир [23, с. 22-23], Л.Г. Ліфанова [135, с. 3-6]. Існують думки, що вирішення кримінальної справи на стадії досудового розслідування можливе лише при закритті кримінальної справи за реабілітаційними підставами [182, с. 154; 290, с. 150].

Але існують і протилежні погляди; так, на думку Н.В. Жогіна і Ф.Н. Фаткулліна, при закритті кримінальна справа по суті не вирішується, тому що, по-перше, її вирішення по суті складається з офіційного визнання винуватості або невинуватості особи, чиї діяння розслідувались, і, по-друге, таке визнання органи розслідування зробити не вправі, бо це є компетенцією лише судових органів [79, с. 34].

Так само вважає і П.С. Елькінд. Обґрунтовуючи свою думку, дослідник наводить такі аргументи. По-перше, враховуючи розподілення прав і обов'язків поміж різними учасниками кримінального процесу залежно від їх правового положення, функцією вирішення кримінальної справи наділяється тільки суд. Вирішення кримінальних справ іншими органами держави шляхом їх закриття – можливий результат здійснення інших процесуальних функцій, але не вирішення справи по суті судом. По-друге, лише суд вправі вирішувати кримінальні справи не тільки в напрямку їх закриття чи виправдування підсудних, але і в напрямку визнання підсудних винними, їх засудження і призначення покарань. По-третє, тільки суд правомочний розглядати і вирішувати кримінальні справи в судових засіданнях, за участю сторін, при найбільш повно і послідовно виражених принципах кримінального судочинства (гласності, усності, безпосередності, змагальності та ін.) [300, с. 64]. Слід погодитися зі вказаним автором щодо того, що вирішення кримінальної справи не в суді є результатом здійснення інших (не правосуддя) процесуальних функцій, в нашому випадку – функції кримінального переслідування, а точніше, її припинення.

На думку О.А. Губської, вирішення справи по суті безпосередньо пов'язане з офіційним визнанням судом винуватості чи невинуватості

особи, щодо якої проводилося слідство, яке здійснюється за результатами судового розгляду у формі постановлення обвинувального чи виправдувального вироку [53, с. 81]. Аналогічної думки дотримуються Г.В. Рось [211, с. 17] та Е.Ф. Куцова [116, с. 137].

На нашу думку, зазначену дискусію можна розв'язати, дослідивши мету кримінального судочинства та встановивши, чи досягається вона у разі прийняття рішення про закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування.

Чинним КПК України регламентовані задачі кримінального судочинства, але не регламентована його мета. Це, як зазначає А.С. Барабаш, не може позитивно відобразитися на процесі здійснення кримінального судочинства, адже чітко прописана мета дозволяє суб'єкту діяльності вести роботу планомірно, кожного разу співвідносячи результат із тим, що зумовлює рух діяльності, визначає її кордони і слугує критерієм оцінки ефективності діяльності [15, с. 109].

Термін «мета» тлумачиться як те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти; заздалегідь намічене завдання [27, с. 661]. Слід звернути увагу на те, що слово «мета» не є синонімом слова «ціль», оскільки ціль – це те, у що потрібно влучити. Водночас в українській мові слово «мета» у множині часто трактується як цілі. Слід брати до уваги й те, що в російській мові слово «цель» – багатозначне, а тому охоплює зміст українських слів «мета» і «ціль» [103, с.75].

Визначення мети кримінального судочинства завжди пов'язане з розбіжностями в поглядах науковців щодо цього питання. Висловлювалися різні її дефініції: пізнання істини; установлення в судовому рішенні істини у справі; застосування норм кримінального закону до винних у злочині; установлення, конкретизація та реалізація кримінально-правових відносин або констатація їхньої відсутності; установлення «для конкретного випадку наявності ... права держави на покарання та евентуально ... тих меж, в яких воно має відбутися; визначення справедливого покарання; боротьба зі злочинністю. Зазначалось і те, що радянський кримінальний процес має багато цілей, що він не має власної мети тощо [103, с. 68].

Існують думки, що визначити мету неможливо. Так, на думку П.С. Елькінд, тонкощі цих понять лежать не у відмінності їх змісту, а в можливості їх різноаспектного використання. Категорія «мета» – філософська; категорія «завдання» має більш практичне значення [301, с. 37-39].

Існує і інша, протилежна думка, за якою мета виражає напрям провадження у всіх кримінальних справах і є галуззю державної

діяльності. У такому випадку мета впливає із задач кримінального процесу, якій вони і мають слугувати [256, с. 70].

Як справедливо наголошує Л.Д. Самигін, завдання віддзеркалює основний зміст діяльності, а мета – результат, що очікується. Мета – кінцева, головна задача, а завдання – проміжні цілі [223, с. 18].

Досліджуючи питання щодо існування декількох цілей кримінального судочинства, Н.Г. Стойко мету кримінального судочинства розглядає крізь призму принципів кримінального права, а саме принципів вини, справедливості, гуманізму, відновлення справедливості, і наголошує на таких цілях кримінального процесу: 1) реагування на злочин; 2) відновлювання справедливості; 3) урегулювання кримінальних конфліктів [244, с. 103-105].

Р.А. Хашимов виділяє такі цілі кримінального процесу: 1) встановлення об'єктивної істини; 2) покарання злочинців; 3) захист особи; 4) вирішення правового спору (конфлікту) [280, с. 17].

На нашу думку, кримінальне судочинство повинно мати одну основну мету, на досягнення якої повинні бути спрямовані всі стадії кримінального судочинства. Якщо говорити про декілька цілей кримінального судочинства, то одна з них може бути досягнута лише після реалізації попередньої. Наприклад, лише після встановлення істини можливо встановити винувату у вчиненні злочину особу, а значить, встановлення істини є завданням для досягненні мети – встановлення винуватої особи.

З цього приводу О.Л. Васильєв наголошує, що складні категорії «мета» та «завдання» слід відрізняти одну від одної. Повинна існувати кінцева мета всього, для досягнення якої вимагається вирішення різних задач. Якщо якесь завдання вирішується за допомогою іншого, яке тільки і існує для вирішення першої задачі, то перше завдання слугує для другої метою. Зазвичай мета однієї підсистеми є завданням більшої підсистеми (системи) [26, с. 22].

Саме тому повинна існувати одна-єдина мета кримінального судочинства, на досягнення якої спрямовані всі без винятку кінцеві рішення кримінального судочинства. Мета кримінальної юстиції, системоутворюючим чинником якої є специфічний вид діяльності, міститься у кримінально-процесуальному законодавстві. При цьому вона формулюється як кінцевий результат провадження у кримінальній справі [162, с. 112].

Як підсумок зазначимо, що рішення, яке завершує кримінальне судочинство (вирішує кримінальну справу), і є його метою. Втім, слід звернути увагу і на те, що КПК передбачено не одне рішення, яким завершується кримінальне судочинство. Ці рішення містять у собі різні

правові наслідки, але якщо вони передбачені законом, то логічним буде припустити, що всі вони повинні відповідати його меті, незалежно від того, за яких підстав, якою посадовою особою та на якій стадії кримінального судочинства вони прийняті.

Будь-яке судочинство, у тому числі і кримінальне, є засобом розв'язання конфліктів, які виникають у суспільстві. Будь-який злочин, як зазначає І.Б. Михайловська, – це перш за все конфлікт між особистістю та владою, тобто між порушником кримінально-правової заборони та державою, яка встановила таку заборону, а кримінально-процесуальна форма виступає засобом вирішення цього конфлікту [163, с. 35]. Мета кримінального судочинства повинна визначатися з урахуванням суспільного призначення кримінального судочинства, яке, продовжує І.Б. Михайловська, «...полягає у вирішенні конфліктів між особистістю і державною владою з найменшими негативними наслідками для суспільства» [162, с. 114]. Подібну думку висловлює і М.Є. Шумило [297, с. 6]

Таким чином, мета кримінального судочинства має бути пов'язана з вирішенням кримінально-правових конфліктів, і тому, досліджуючи поняття мети кримінального судочинства, необхідно дослідити і природу кримінально-правового конфлікту.

Кримінально-правовий конфлікт є видом юридичних конфліктів, який, у свою чергу, є видом соціальних конфліктів. Дослідження поняття кримінально-правового конфлікту необхідно проводити спираючись на поняття конфлікту взагалі. Термін «конфлікт» тлумачиться як зіткнення протилежних інтересів, думок, поглядів; серйозні розбіжності; гостра суперечка [27, с. 570]; зіткнення поглядів, інтересів, позицій та ін., що супроводжується конфронтацією, суперництвом, конкуренцією чи протиборством його учасників [303, с. 335].

В.М. Кудрявцев стверджує, що початок конфлікту визначається об'єктивними (зовнішніми) актами поведінки, спрямованими проти іншого учасника (конфліктуючої сторони), за умови, що останній усвідомлює ці акти як спрямовані проти нього і протидіє їм. На думку автора, для визнання конфлікту, який почався, необхідна наявність як мінімум трьох співпадаючих умов: 1) перший учасник свідомо і активно діє на шкоду другому учаснику; 2) другий учасник усвідомлює, що вказані дії спрямовані проти його інтересів; 3) у зв'язку з цим він вживає у відповідь активні дії, спрямовані проти першого учасника. З цього моменту конфлікт розпочався [305, с. 9].

Наявність таких умов необхідна і для початку кримінально-правового конфлікту. Досліджуючи його природу, Є.В. Попаденко

дійшла висновку, що кримінально-правовий конфлікт є зіткненням біполярних інтересів особи, яка вчинила злочин (з однієї сторони), та потерпілого, суспільства, держави (з другої) у сфері гарантування і реалізації суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом [188, с. 9-12].

Така думка заслуговує на увагу, але слід зазначити, що кримінально-правовий конфлікт не завжди виникає внаслідок вчинення злочину. Усвідомлення особою того, що її права порушені, може бути й помилковим [240, с. 69]. А тому можна говорити, що виникнення кримінально-правового конфлікту не завжди означає наявність вчиненого злочинного діяння.

Кримінально-правовий конфлікт має низку притаманних йому властивостей, які виявляються в тому, що, по-перше, дії (дія або припущення про дію (дії чи бездіяльність)), які спричинили кримінально-правовий конфлікт, чітко передбачені в КК як суспільно небезпечні, а тому кримінально-правовий конфлікт може виникнути лише в разі вчинення дій (або припущення про вчинення дій), які заборонені нормами КК. Конфлікти, які виникли внаслідок вчинення дій (припущення про вчинення дій), які не передбачені Особливою частиною КК як суспільно небезпечні, не є кримінально-правовими. По-друге, розв'язання кримінально-правового конфлікту має чітку процесуальну форму згідно з КПК, і лише при її дотриманні можливо законно його розв'язати.

Конфлікт як суспільне явище розпочинається, розвивається і припиняє своє існування, тобто має певні стадії свого розвитку. В юридичній енциклопедії зазначається, що динаміка конфлікту, як правило, передбачає наявність певних стадій: 1) виникнення, усвідомлення та оцінку ситуації як конфліктної; 2) прийняття рішення та вибір засобів вирішення конфліктів; 3) апогей конфлікту (його зовнішнє виявлення); 4) вирішення конфлікту [303, с. 335]. Подібним чином стадії розвитку конфлікту розглянуто і в інших літературних джерелах [239, с. 158; 305, с. 75]. Необхідно звернути увагу на те, що останньою стадією протікання конфлікту є його вирішення (розв'язання).

Кримінальне судочинство складається зі стадій, кожна з яких повинна виконати своє призначення, але всі вони спрямовані на досягнення єдиної мети кримінального судочинства. Не можна вважати вирішеним кримінально-правовий конфлікт лише в разі винесення, наприклад, обвинувального вироку суду. Передбачаючи різні підстави закінчення кримінального судочинства, останнє має відповідати його меті – вирішенню кримінально-правового конфлікту. А тому будь-яке

рішення, яким завершується провадження у кримінальній справі, повинно відповідати його меті. Кримінальне судочинство, яке покликане вирішувати кримінально-правові конфлікти, вже з самого початку спрямоване на вирішення останнього, але яким саме процесуальним рішенням буде його закінчено, стане відомо лише після проведення розслідування.

Для того щоб зрозуміти, що є вирішенням кримінально-правового конфлікту, необхідно звернути увагу на теоретичні розробки поняття «закінчення конфлікту». В.М. Кудрявцев з цього приводу зазначає, що закінчення конфлікту неоднозначне. Конфлікт може бути вичерпано (наприклад, примирення сторін), а може припинитися й у зв'язку з виходом із конфлікту однієї зі сторін. Можливе і припинення розвитку конфлікту в результаті втручання третіх осіб [305, с. 11].

Є.В. Попадьянко, досліджуючи це питання, наголошує, що закінчиться кримінально-правовий конфлікт може шляхом його вичерпання (наприклад, примирення з потерпілим) або вирішення конфлікту шляхом втручання державних органів [188, с. 16], що, як зазначає автор, у науковій літературі називають примусовим [188, с. 20].

Слід погодитися, що найголовнішою ознакою вирішення конфлікту необхідно вважати припинення дій усіх протиборчих сторін незалежно від причини, внаслідок якої це сталося [305, с. 11]. Вирішенням кримінально-правовий конфлікт (а значить, і кримінальна справа) буде вважатися тоді, коли сторони кримінально-правового конфлікту (потерпілий та обвинувачений) припинять будь-які дії, пов'язані з їх процесуальною діяльністю у кримінальному судочинстві щодо кримінально-правового конфлікту, незалежно від причини, внаслідок якої це сталося. Слід зазначити, що посадові особи органів розслідування хоч і є стороною обвинувачення, але не виступають стороною кримінально-правового конфлікту. Кримінальне переслідування у справі вони здійснюють внаслідок дії принципу публічності.

Таким чином, кримінально-правовий конфлікт є видом юридичного конфлікту, який, у свою чергу, є різновидом суспільних конфліктів, що виникає між двома сторонами у зв'язку з припущенням першою стороною про вчинення діяння другою стороною, яке посягає на охоронювані кримінальним законом права і інтереси першої сторони. Розв'язаним кримінально-правовий конфлікт слід вважати у разі припинення дій усіх протиборчих сторін незалежно від причини, внаслідок якої це сталося.

Суспільне призначення кримінального судочинства – вирішення кримінально-правового конфлікту, а мета повинна бути спрямована на

досягнення цього призначення. Враховуючи викладене, заслуговує на увагу думка В.П. Гмирка, який вважає, що мета діяльності може описуватися такими базовими характеристиками: 1) метою є образ бажаного кінцевого продукту, зафіксований у його проекті; 2) мета як проект не може ототожнюватися з продуктом як результатом його реалізації; 3) трактована у проектному плані мета має відповідати призначенню діяльності [42, с. 106-107]. Враховуючи зазначені характеристики, І.І. Статіва доречно наголошує, що мету кримінального судочинства слід визначити як ґрунтовану на образі точної юридичної кваліфікації діяння, що породило кримінально-правовий конфлікт, сукупність образів процесуальних рішень про вибір способу розв'язання такого конфлікту на одному з етапів процесу [240, с. 70].

З такого визначення мети кримінального судочинства можна зрозуміти, що кожне остаточне рішення повинно передбачати у собі пропозицію про спосіб розв'язання кримінально-правового конфлікту. Як зазначає І.І. Статіва, вважати розв'язання кримінально-правового конфлікту результатом кримінального процесу не зовсім правильно, адже його засобів може бути недостатньо для вирішення такого конфлікту. У ході кримінального процесу можна тільки визначитися з тим, яким саме чином слід вирішувати конфлікт. Щодо самого вирішення, то воно може вимагати застосування й інших засобів, наприклад, кримінально-виконавчих, виховних [240 с. 69].

З такою думкою можна погодитися щодо тих кінцевих рішень стадії досудового розслідування, прийняття яких означає перехід судочинства в іншу стадію, наприклад, обвинувального висновку чи постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування до особи примусових заходів медичного або виховного характеру (кримінально-правовий конфлікт буде вирішено на користь сторони обвинувачення). У разі ж закриття кримінальної справи кримінально-правовий конфлікт вирішується засобами стадії досудового розслідування, а саме рішенням про закриття кримінальної справи. Це пояснюється тим, що у випадку прийняття такого процесуального рішення припиняються протиборчі дії конфліктуючих сторін, а кримінально-правовий конфлікт вирішується на користь сторони захисту. Після такого рішення кримінально-правовий конфлікт припиняє своє існування. А втім, можуть виникнути й інші конфлікти, наприклад, кримінально-процесуальний з приводу оскарження рішення про закриття кримінальної справи або ж реабілітації особи, яка притягалася до кримінальної відповідальності. З цього можемо зробити висновок, що закриття кримінальної справи є рішенням, що вирішує

кримінально-правовий конфлікт, а значить, і кримінальну справу в цілому.

Яку ж функцію повинні виконувати слідчі органи, щоб законно розв'язати кримінально-правовий конфлікт? Як відомо, до компетенції органів досудового розслідування не входить право здійснювати правосуддя, а тому і відмовитися від його здійснення вони не можуть. Л.В. Головка слушно зазначає, що ті, хто не мають права засуджувати та карати від імені держави (прокурор, слідчий, орган дізнання), не можуть і відмовитися від здійснення такого (що не належить їм) права [46, с. 50]. Як ми вже зазначали раніше, вказані органи вправі здійснювати кримінальне переслідування, а тому і всі кінцеві рішення, які приймаються органами слідства, не повинні виходити за межі здійснення такої діяльності. Вирішення кримінально-правового конфлікту на стадії досудового розслідування може відбуватися лише шляхом припинення кримінального переслідування у передбачених законом випадках.

Закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування означає, що кримінально-правовий конфлікт вирішено на користь сторони захисту, що, у свою чергу, означає встановлення органами досудового розслідування таких фактичних даних, за яких здійснення кримінального переслідування буде неможливим (протизаконним). У такому випадку воно припиняється, а кримінальна справа закривається відповідно до норм КПК України незважаючи на побажання сторін конфлікту (потерпілого чи обвинуваченого).

У зазначеному випадку навряд чи буде правильним надсилати кримінальну справу до суду для того, щоб визнати особу невинуватою. Це зумовлюється тим, що встановлення підстав закриття кримінальної справи буде означати: кримінально-правовий конфлікт виник внаслідок припущення про наявність суспільно небезпечного діяння; кримінально-правовий конфлікт виник внаслідок діяння, яке не є злочином; у ході слідства встановлені передбачені законом обставини, за наявності яких здійснення кримінального судочинства неможливе й у разі наявності вчиненого суспільно небезпечного діяння. Враховуючи те, що суд є органом, який примусово вирішує кримінально-правові конфлікти (як на користь сторони обвинувачення, так і на користь сторони захисту), у розглядуваному нами випадку суду нема чого примусово вирішувати, адже злочинного діяння, передбаченого КК України, не існує, або ж є обставини, за яких неможливо здійснювати кримінальне судочинство, тим більше в разі встановлення підстав для закриття кримінальної справи здійснення кримінального переслідування буде незаконним. Адже, наприклад, здійснювати кримінальне переслідування особи,

стосовно якої встановлені фактичні дані, що вказують на її невинуватість, буде протизаконним. У зазначеному випадку незрозуміло, яку функцію будуть виконувати органи досудового розслідування, направляючи справу до суду для вирішення питання про визнання її невинуватою, адже іншої функції, окрім кримінального переслідування, вони виконувати не вправі. Згідно з принципом презумпції невинуватості кожна особа вважається невинуватою, і ця презумпція може бути спростована лише обвинувальним вироком суду, що вступив у законну силу. Зважаючи на існування такого принципу, навряд чи доцільно органам досудового розслідування направляти кримінальну справу до суду, знаючи, що особа невинувата, для встановлення судом такої невинуватості. Конституцією проголошено, що кожна особа є невинуватою, а тому невстановлення причетності особи до вчиненого злочину означає її невинуватість. Якщо ж невинуватість особи необхідно встановлювати лише вироком суду, то ставиться під сумнів потреба існування принципу презумпції невинуватості в кримінальному судочинстві України. Направлення до суду кримінальної справи, у якій ще на стадії досудового розслідування встановлено вищезазначені обставини, створює додаткові незручності для особи, яка не вчиняла злочину. Виходить, що особі, причетність якої до вчиненого злочину не встановлена на стадії досудового розслідування, необхідно ще й у суді доводити, що вона не вчиняла злочин. А тому надіслання кримінальної справи до суду для її закриття за таких обставин є невиправданим, додасть роботи і без того завантаженим судам, а також збільшуватиме вартість затрат держави на здійснення кримінального судочинства.

З проведеного аналізу можливо зробити висновок, що процесуальне рішення про закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування може бути застосовано в разі встановлення фактичних даних, що в законі передбачені як такі, що унеможливають подальше кримінальне переслідування у зв'язку із встановленням, що діяння, внаслідок якого виник кримінально-правовий конфлікт, не існувало, або ж існувало, але не є злочинним, чи у законі передбачені підстави, у разі встановлення яких кримінальне переслідування не може здійснюватися у будь-якому випадку. У наступному підрозділі нами буде розглянута можливість закриття кримінальної справи в разі добровільного вирішення кримінально-правового конфлікту самими його сторонами.

Закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування є остаточним рішенням для кримінальної справи, бо у випадку його прийняття слідчими органами констатується припинення усіх

процесуальних дій протиборчими сторонами кримінально-правового конфлікту щодо розгляду останнього незалежно від причини, внаслідок якої це сталося. Це буде означати, що кримінально-правовий конфлікт вирішено на користь сторони захисту.

Значення закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування полягає у такому: 1) органи досудового розслідування вирішують кримінально-правовий конфлікт у межах своїх повноважень або у передбачених випадках враховують його вирішення самими сторонами; 2) прийняття цього рішення є найшвидшим засобом забезпечення відшкодування шкоди потерпілому (у разі застосування не реабілітаційних підстав); 3) закриття кримінальної справи сприятиме заподіяння менших незручностей особі, щодо якої закривається кримінальна справа (особливо за реабілітаційними підставами), через зняття необхідності брати участь ще й у судових стадіях процесу; 4) зменшуватиме навантаження судів; 5) сприятиме скороченню витрат держави на кримінальне судочинство.

1.3. Класифікація підстав закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування

Чинний КПК України передбачає понад 20 підстав закриття кримінальної справи, які застосовуються на різних стадіях кримінального судочинства¹. Таке розмаїття підстав закриття кримінальної справи пояснюється тим, що чинний КПК повинен передбачати всі можливі життєві ситуації, які можуть бути встановлені під час здійснення кримінального судочинства, за яких кримінальна справа має (може) бути закрита. Це дозволить диференційовано підійти до прийняття кінцевого рішення на стадії досудового розслідування, яке достовірно відповідатиме фактичним обставинам, встановленим у кримінальній справі.

У великому тлумачному словнику української мови термін «підстава» тлумачиться як те головне, на чому базується, ґрунтується що-небудь [27, с. 782]. У філософії підстава – це явище, що виступає як необхідна умова, передумова існування якого-небудь іншого явища (наслідку), яке служить поясненням останнього [274, с. 298].

---

¹ Пп.1, 2, (ст.ст. 44, 86 КК та ст. 87 КК), 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 ч.1 ст.6; п.2 ч.1 ст. 213; ст. 7-3 КПК та ст. 97 КК; ст. 7 КПК та ст. 48 КК; п.1 ч. 1 ст. 7-1, ст. 7-2 КПК та ст. 45 КК; п.2 ч. 1 ст. 7-1, ст. 8 КПК та ст. 46 КК; п.3 ч. 1 ст. 7-1, ст. 9 КПК та ст. 97 КК; п.4 ч. 1 ст. 7-1, ст. 10 КПК та ст. 47 КК; п.5 ч. 1 ст. 7-1, ст. 11-1 КПК та ст. 49 КК; ч. 2 ст. 282 КПК; ч. 3 ст. 282 КПК.

Термін «підстава» охоплює собою ще й таке поняття, як «умова», що тлумачиться як правила, вимоги, виконання яких забезпечує що-небудь [27, с. 1295]. У філософському розумінні умова виражає відношення предмету до явищ, що його оточують, без яких він не може існувати [274, с. 425]. У свою чергу, «обставина» – це сукупність умов, у яких що-небудь відбувається [27, с. 819].

Враховуючи вказані визначення, можемо зазначити, що застосування певної підстави закриття кримінальної справи повинно означати встановлення у справі фактичних обставин конкретної події, що розслідується. З цього приводу Т.Т. Дубинін справедливо вказує, що умови закриття кримінальних справ – це такі обставини, при наявності яких можуть діяти підстави закриття кримінальної справи [66, с. 81].

Рішення про закриття кримінальної справи може бути прийнято лише за тією (головною, на чому ґрунтується це рішення) підставою, обставини (сукупність передбачених у законі умов) застосування якої відповідають передбаченим у законі умовам (правила і вимоги, прийняття зазначеного рішення), тобто відповідає вимогам законності, що виявляється в чіткій відповідності «актів застосування права тим зразкам, еталонам, моделям, які передбачені матеріальним і кримінально-процесуальним правом як за формою, так і за змістом» [234, с. 192-196].

Незважаючи на те, що всі підстави закриття кримінальної справи належать до єдиної форми закінчення стадії досудового розслідування, вони суттєво розрізняються між собою, а тому в науковій літературі не одне покоління вчених намагалося класифікувати їх за різними критеріями.

Так, І.Я. Фойницький підстави закриття кримінальної справи диференціював на фактичні та юридичні. Під фактичними підставами він розумів їх недостатність для обвинувачення, непереконливість доказів по суті справи, пред'явлених обвинуваченому, а під юридичними – обставини, які усувають злочинність діяння чи його караність [278, с. 51-52].

Подібної думки дотримувався і М.О. Чельцов, з тією лише відмінністю, що фактичні підстави він класифікував як такі, що пов'язані з відсутністю події злочину чи недоведеністю участі обвинуваченого в скоєнні злочину [289, с. 287-288].

М.В. Жогін та Ф.М. Фаткуллін, критикуючи таку класифікацію, зазначають, що кожна з підстав вказує на наявність певних фактів, наприклад, недосягнення віку, з якого можлива кримінальна відповідальність, тощо. Ці підстави зумовлюються конкретними фактичними даними і мають фактичний характер. У свою чергу,

зазначені автори розрізняють матеріально-правові та процесуальні підстави закриття кримінальної справи. До групи матеріально-правових належать підстави, які ґрунтуються на нормах кримінального права. Процесуальні підстави, на думку авторів, – це ті, які хоч і не виключають злочинності та караності вчиненого, але на підставі спеціальної вказівки процесуального закону виключають можливість провадження кримінального судочинства [79, с. 305-306]. Такої ж думки додержуються П.М. Давидов і Д.Я. Мирський [59, с. 10-12]. Наприклад, враховуючи таку класифікацію, підстави «відсутність події злочину» або «відсутність у діянні складу злочину» можна назвати матеріально-правовими; процесуальними ж можна назвати підстави, що передбачають кримінально-процесуальну преюдиціальність¹, а саме наявність щодо особи вироку за тим же обвинуваченням, що набрав законної сили.

Вказана класифікація в юридичній літературі також піддавалася критиці. Так, Р.Г. Іскандеров зазначає, що в будь-якому випадку діяльність із закриття кримінальних справ – це діяльність кримінально-процесуальна, а тому, якщо вона базується на положеннях кримінального закону, то все одно рішення приймається відповідно до норм кримінально-процесуального закону [85, с. 9].

М.С. Строгович підстави закриття кримінальної справи поділяв на три групи. На думку автора, перша група – це підстави, які виключають провадження в кримінальній справі. Друга група – підстави, які надають слідчому, прокурору та суду право на закриття справи. Третя – це підстави, що пов'язані з конкретними обставинами справи, коли за результатами розслідування не було зібрано достатніх доказів винуватості обвинуваченого у вчиненні злочину і останнього не може бути віддано до суду [247, с. 168].

А.Я. Дубинський підстави закриття кримінальної справи поділяв на три види. Перший – це підстави, які констатують, що злочин не був вчинений. Другий вид – підстави, які тягнуть за собою закриття кримінальної справи у зв'язку з наявністю умов для звільнення особи від кримінальної відповідальності та покарання. Третій – підстави, які визначають неможливість повторного розслідування фактів, що стосуються діянь осіб, за якими компетентні державні органи прийняли рішення, не скасоване у встановленому законом порядку [68, с. 4-6].

В.М. Тертишник зазначає, що підстави закриття кримінальної справи можуть бути поділені на реабілітаційні, постреабілітаційні, нереабілітаційні та формально-процесуальні [254, с. 542].

---

¹ Це поняття нами буде розглянуто нижче

На погляд Л.М. Лобойка, підстави закриття кримінальної справи слід диференціювати на три групи, а саме: 1) такі, що реабілітують; 2) такі, що не реабілітують; 3) «нейтральні» (формальні) [137, с. 241-242].

У літературі існують думки, що закриття кримінальної справи в будь-якому разі означає невинуватість особи, щодо якої було порушено кримінальну справу та здійснювалося слідство [221, с. 232]. З такою думкою доречно погодитися, адже, як зазначає М.С. Строгович, виходячи зі змісту презумпції невинуватості постановою про закриття кримінальної справи ніколи не була і не є актом визнання обвинуваченого винуватим у вчиненні злочину, незважаючи на те, за яких підстав ця постанова виносилася і ким, бо нікого не можна визнавати винним у разі закриття кримінальної справи. Якщо справа закрита, значить, кримінальної справи у юридичному значенні цього поняття не існує [246, с. 172].

Теорія поділяє підстави закриття кримінальної справи на реабілітаційні та нереабілітаційні [142, с. 100-105]. На думку Г.П. Хімічевої, О.В. Мічуріної, О.В. Хімічевої, поділ підстав закриття кримінальної справи на реабілітаційні та нереабілітаційні найбільш повно розкривають сутність інституту закриття кримінальної справи, поняття і зміст підстав для його застосування, а також правові наслідки, що випливають з цього [281, с. 26].

З аналізу думок щодо класифікації підстав закриття кримінальної справи випливає, що різними вченими класифікація підстав закриття кримінальної справи проводилася із застосуванням різних класифікаторів. Враховувалося те, усувалася злочинність діяння чи виявлялася відсутність злочину; в залежності від того, в якому законі передбачена норма, що регламентує закриття кримінальної справи; враховуючи те, які правові наслідки наступають після закриття кримінальної справи. Підстави закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування чинним КПК передбачені і у тих випадках, коли буде встановлено причетність особи до вчиненого злочину, але у зв'язку з наявністю передбачених в КПК підстав, кримінальна справа підлягає закриттю (наприклад п. 9, 10, 12 ч.1 ст.6 КПК).

Традиційно нереабілітаційні підстави закриття кримінальної справи пов'язані з інститутом звільнення особи від кримінальної відповідальності. В юридичній літературі радянського часу існувала думка про те, що посадова особа, яка проводить досудове розслідування, має право констатувати винуватість особи в постанові про закриття кримінальної справи. Так, А.Я. Дубинський зазначав, що закінчуючи розслідування, під час якого вивчалася питання про

винуватість конкретної особи у вчиненні злочину, і приймаючи остаточне рішення у справі, слідчий або орган дізнання зобов'язані в постанові про закриття кримінальної справи зробити висновок про винуватість чи невинуватість особи та обґрунтувати висновки зібраними доказами. Це обумовлено тим, що формулювання ряду підстав для закриття кримінальної справи, наприклад, смерть особи, закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, передбачають закриття провадження лише у випадках встановлення винуватості [69, с. 15-16].

Така думка суперечить вимогам ст. 62 Конституції України, якою передбачено, що „особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, ... доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду”. До того ж Законом України «Про внесення змін та доповнень до Кримінально-процесуального кодексу України» від 12 липня 2001 р. законодавець фактично ввів нову форму закінчення досудового слідства, а саме направлення кримінальної справи до суду для вирішення питання про її закриття та звільнення особи від кримінальної відповідальності [195, с. 234; 130, с.35-36].

Таким чином, класифікувати підстави закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування на реабілітаційні та нереабілітаційні, що звільняють особу від кримінальної відповідальності, згідно з чинним КПК України вже неможливо, оскільки закриття кримінальної справи, відповідно до останнього, є самостійною формою вирішення кримінальної справи і приймати таке рішення уповноважений лише суд [130, с. 37-38]. Саме за вказаних причин Г.В. Рось нереабілітаційні підстави пропонує поділити на: 1) підстави закриття кримінальної справи у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності; 2) нереабілітаційні підстави, що не пов'язані із звільненням особи від кримінальної відповідальності [211, с. 40-41].

Слід розрізняти підстави закриття кримінальної справи, враховуючи, на якій стадії кримінального процесу таке рішення прийнято за відповідною підставою, а також суб'єкта, який уповноважений його прийняти [129, с. 300-303]. За цим критерієм підстави закриття кримінальної справи можна поділити на загальні та судові. Загальні – підстави, які застосовуються на всіх стадіях кримінального судочинства. Судові – підстави, які застосовуються лише в судових стадіях кримінального судочинства.

На нашу думку, щоб класифікувати підстави закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування, необхідно обов'язково враховувати такі ознаки: 1) ситуації (спосіб) вирішення

кримінально-правового конфлікту; 2) функцію, яку уповноважені виконувати органи досудового розслідування (кримінальне переслідування); 3) правові наслідки, які тягне за собою конкретна підстава закриття кримінальної справи в разі її застосування.

Враховуючи зазначені в підрозділі 1.2 шляхи вирішення кримінально-правового конфлікту, можна говорити про те, що закриття кримінальної справи в кримінальному судочинстві України супроводжує такі ситуації вирішення кримінально-правового конфлікту: 1) кримінально-правовий конфлікт вирішується примусово уповноваженим на те компетентним державним органом (на користь сторони захисту або на користь сторони обвинувачення); 2) кримінально-правовий конфлікт вирішується добровільно (самостійно) самими конфліктуючими сторонами (якщо таку можливість передбачено законом).

Вважаємо, що зазначені способи повинні враховуватися і для класифікації підстав закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування. Але слід звернути увагу на те, що розв'язання кримінально-правового конфлікту на стадії досудового розслідування має свої відмінності: 1) у разі закриття кримінальної справи кримінально-правовий конфлікт може бути вирішений примусово лише в межах виконання органами досудового розслідування функції кримінального переслідування. Це означає, що вирішення кримінально-правового конфлікту може відбутися лише шляхом припинення кримінального переслідування, у зв'язку з встановленням у справі обставин, які унеможливають його здійснення. У такому випадку, враховуючи принцип презумпції невинуватості, кримінально-правовий конфлікт вирішується лише на користь сторони захисту, що вказує на те, що особа злочин не вчиняла.

Вирішення кримінально-правового конфлікту на користь сторони захисту не завжди означає надання права особі, стосовно якої здійснювалося кримінальне переслідування, бути реабілітованою. Наприклад, встановлено, що особа за вчинення зазначеного злочину вже була засуджена або ж для притягнення особи до кримінальної відповідальності не отримано згоди держави, яка її видала.

Загальновизнаною є думка про те, що реабілітаційні підстави закриття кримінальної справи – це п. 1 та п. 2 ч. 1 ст. 6 та п. 2 ч. 1 ст. 213 КПК України. Кожна з цих підстав, як вважає М.С. Строгович, усуває притягнення особи як обвинуваченого і встановлює невинуватість особи, раніше притягнутої як обвинуваченої, або ж тому, що всупереч раніше припущеному сам злочин не був вчинений, або тому, що вчинене не є злочином [247, с. 169].

М.Є. Шумило зазначає, що реабілітаційними підставами закриття кримінальної справи є кримінально-процесуальна кваліфікація результатів доказування у справі, яка свідчить про відсутність кримінально-правових та помилковість (фіктивність) кримінально-процесуальних відносин, що надає право на реабілітацію, котра відбувається у відповідному процесуальному порядку [296, с. 294].

Слід згадати, що в Законі від 1 грудня 1994 р. «Про порядок відшкодування шкоди, заподіяної громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду» [199] не надається визначення поняття реабілітації. У ст. 2 цього Закону зазначається, що право на відшкодування шкоди виникає у випадках постановлення виправдувального вироку суду, закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину, відсутністю у діянні складу злочину або недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину.

У чинному КПК, а також у проекті КПК (реєстраційний номер 9700 від 13.01.2012 р.) поняттю реабілітації також не надається визначення. Законодавець обмежився лише ст. 53-1, в якій визначив порядок відшкодування шкоди особі у разі закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину, відсутністю у діянні складу злочину або недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину, а також у разі постановлення виправдувального вироку. У зазначеній нормі передбачається: 1) поновлення її (особи, стосовно якої здійснювалося кримінальне переслідування) порушених прав; 2) відшкодування шкоди, завданої особі внаслідок незаконних засудження, притягнення як обвинуваченого, затримання, застосування запобіжного заходу. Вбачається, що зазначеним законом та КПК передбачено лише можливість відшкодування шкоди.

На думку В.Д. Новікова, під реабілітацією в кримінальному процесі слід розуміти виправдання підсудного або закриття кримінальної справи щодо засудженого, обвинуваченого, а також підозрюваного за відсутністю в діянні складу злочину або недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину [177, с. 59].

О.В. Капліна зазначає, що реабілітація в кримінальному процесі являє собою систему передбачених законом соціально-правових заходів, спрямованих на повне відновлення у попередніх правах громадянина, протиправно притягнутого до кримінальної відповідальності або засудженого, і відшкодування заподіяної йому шкоди [89, с. 8].

На думку М.Є. Шумила, реабілітація у кримінальному процесі – це діяльність суду зі встановлення факту незаконності кримінально-процесуального провадження щодо конкретної особи та визначення

розміру завданої їй майнової і моральної шкоди, а також її відшкодування за участю інших посадових осіб, організацій, підприємств і установ та поновлення в раніше обмежених правах у встановленому процесуальному порядку з метою повернення її до соціального і правового статусу, який вона мала до вчинення щодо неї незаконних процесуальних дій чи рішень [296, с. 69].

Як бачимо, поняття реабілітації у своїй основі означає встановлення відсутності суспільно небезпечного діяння або ж наявності діяння, що не є злочином. Н.Б. Опарін справедливо наголошує, що в разі закриття кримінальної справи за реабілітаційними підставами особа, щодо якої виносяться відповідне рішення, не тільки визнається такою, яка не вчиняла злочин, але й отримує право на відновлення доброго імені і відшкодування майнової шкоди, яка спричинена незаконним притягненням її до кримінальної відповідальності [181, с. 10-11].

Закриття кримінальної справи за реабілітаційними підставами не завжди означає незаконність проведення досудового розслідування. Існують випадки, коли на момент порушення кримінальної справи та проведення досудового розслідування посадова особа, яка здійснює досудове слідство, мала на те достатні фактичні дані, на підставі яких і було прийняте це рішення, і лише після проведення ряду слідчих дій були встановлені обставини, за яких кримінальна справа повинна бути закрити. У зв'язку з цим рішення про порушення кримінальної справи, а також інші процесуальні рішення, у тому числі й закриття кримінальної справи, буде неправильно називати незаконними¹. На нашу думку, прийняття рішення про закриття за реабілітаційних підстав кримінальної справи, провадження у якій здійснювалося без порушень вимог закону (законно та обґрунтовано порушена кримінальна справа, а також проведені всі процесуальні дії), є таким же законним рішенням, як і складення обвинувального висновку, у разі наявності на те достатніх доказів. Враховуючи 10-денну тривалість та процесуальні

---

¹ Зокрема, під час досудового розслідування може бути встановлено досить доказів, які вказують на вчинення злочину певною особою, але згодом були встановлені докази, які вказують, що ця особа не вчиняла злочину. Приклад цьому можливо привести з вивчених нами кримінальних справ. Особливо часто це виявляється у разі порушення та розслідування кримінальної справи за ст. 286 КК (про дорожньо-транспортні пригоди). Підставою для порушення кримінальної справи є встановлення наявності середньої тяжкості тілесних ушкоджень особи та дії водія, який своєчасно не загальмував чи не виконав необхідний маневр. Але для вирішення питання про притягнення водія до кримінальної відповідальності у ході слідства проводяться необхідні слідчі дії (відтворення обстановки та обставин подій, проведення на її підставі автотехнічної експертизи та інші), лише після проведення яких слідчий зможе прийняти законне процесуальне рішення. Трапляються випадки, коли проведеним досудовим слідством встановлюється, що водій не мав технічної змоги запобігти наїзду на пішохода, що є підставою закриття кримінальної справи за п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК. Таке рішення (у тому числі і порушення кримінальної справи), на нашу думку, є цілком законним, оскільки прийнято слідчими за наявності відповідних фактичних даних на певному етапі процесу.

засоби стадії порушення кримінальної справи, неможливо точно визначити те, що особа не вчиняла злочин або, навпаки, вчиняла. Власне, для того, щоб встановити докази для притягнення особи до кримінальної відповідальності або ж, навпаки, встановити, що ця особа невинувата, і порушується кримінальна справа в разі встановлення на те відповідних приводів та підстав. Слід зазначити, що проектом нового КПК (реєстраційний номер 9700) стадія порушення кримінальної взагалі не передбачена, а тому в разі його прийняття рішення про закриття кримінальної справи, у тому числі й за реабілітаційними підставами, буде закономірним завершенням досудового слідства та всього кримінального провадження в цілому. Закриття кримінальної справи за реабілітаційними підставами не завжди означає, що під час досудового слідства були допущені незаконні дії. Таке рішення може (і повинно!) бути прийнято й у справі, що розслідувалася з чітким дотриманням законодавства. Але в будь-якому випадку особа, щодо якої здійснювалося кримінальне переслідування, наділяється правом на кримінально-правову реабілітацію. Саме тому, на нашу думку, у ст. 53-1 КПК недоречно зазначати, що відшкодування шкоди можливе лише у разі незаконних дій органів слідства. Вважаємо, що допущення, або недопущення порушень при здійсненні досудового слідства у випадку закриття кримінальної справи за реабілітаційних підстав, не відіграє важливої ролі для набуття особою права на реабілітацію, адже закриття кримінальної справи за реабілітаційних підстав означає встановлення того, що особа не вчиняла суспільно небезпечного діяння. Встановлення незаконності дій органів слідства в цьому випадку необхідне лише для відповідного реагування органів прокуратури (порушення дисциплінарного провадження чи кримінальної справи) на виявлення порушення закону (передчасне порушення кримінальної справи чи притягнення особи як обвинуваченого, однобічність розслідування тощо), а також встановлення розміру завданої шкоди, яка завдана реабілітанту.

Слід погодитися з думкою М.Є. Шумила про те, що зазнати шкоди від необґрунтованих дій органів слідства можуть не тільки підозрюваний, обвинувачений чи засуджений. У ході кримінально-процесуальної діяльності можуть бути проведені незаконні обшуки, виїмки, накладення арешту на майно і таке інше [296, с. 60]. У зв'язку з чим вважаємо, що слід відрізнити кримінально-процесуальну реабілітацію (про яку в основному і говориться в КПК та в Законі «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 р.) [199] від кримінально-правової реабілітації, яка означає,

що особа не вчиняла суспільно небезпечного діяння. А тому правильним буде перший випадок називати «реабілітація особи у зв'язку з неправомірними діями органів слідства», а другий – «реабілітація особи у зв'язку з тим, що особа не вчиняла суспільно небезпечного діяння, визначеного КК як злочин».

На відміну від вітчизняного, в КПК Російської Федерації надається тлумачення реабілітації. Так, згідно з п. 34 ч. 1 ст. 5 вказаного КПК реабілітація тлумачиться як порядок відновлення прав і свобод особи, яка незаконно чи необгрунтовано була піддана кримінальному переслідуванню, та відшкодування спричиненої їй шкоди. Крім цього, ст. 133 КПК Російської Федерації чітко передбачені підстави початку реабілітації: 1) винесено виправдувальний вирок; 2) кримінальна справа закрита у зв'язку з відмовою державного обвинувача від обвинувачення; 3) кримінальне переслідування припинено у зв'язку з відсутністю події злочину, відсутністю складу злочину, за відсутністю скарги потерпілого, якщо справу може бути порушено не інакше як за його скаргою, у разі відсутності висновку суду про наявність ознак злочину в діях посадових осіб, передбачених законом; 4) у разі повного чи часткового скасування обвинувального вироку, який вступив у законну силу; 5) у разі скасування постанови суду про застосування примусових заходів медичного характеру [266]. Подібні підстави для реабілітації передбачені й ст. 83 КПК Республіки Узбекистан [265].

Підстави закриття кримінальної справи, за яких особа може бути реабілітована, означають: (1) встановлення неможливості здійснення кримінального переслідування у зв'язку з (2) встановленням відсутності суспільно небезпечного діяння особи, припущення наявності якого спричинило виникнення кримінально-правового конфлікту, або (3) встановлення, що діяння, внаслідок якого виник кримінально-правовий конфлікт, не є злочином або невстановлена причетність особи до вчинення злочину, у зв'язку з чим особа, щодо якої здійснювалося кримінальне переслідування, наділяється правом на реабілітацію.

Прийняття рішення про закриття кримінальної справи за реабілітаційною підставою означає, що органами слідства встановлено, що особа не вчиняла злочину, але таке рішення ще не є реабілітацією особи. Адже, як зазначає М.Є. Шумило, прийняття реабілітаційного рішення дає лише формально-юридичні підстави для початку процесу реабілітації [296, с. 57]. Такої ж думки і О.В. Капліна, яка вважає, що юридичними підставами реабілітації є: виправдувальний вирок суду, постанова (ухвала) про закриття кримінальної справи у зв'язку з відсутністю події злочину, відсутністю в діянні складу злочину або недоведеності участі обвинуваченого у вчиненні злочину [89, с. 8].

За реабілітаційними підставами закриття кримінальної справи¹ слід застосовувати і умови закриття кримінальної справи, які регламентовані в КК України, а саме: 1) малозначність діяння (ч. 2 ст. 11 КК); 2) добровільна відмова від злочину (ч. 2 ст. 17, ч. 1, 2 ст. 31 КК); 3) декриміналізація діяння (пп. 1, 3 розділу II «Заключні й перехідні положення» КК); 4) у разі приховування злочину членами сім'ї чи близькими родичами особи, яка вчинила злочин, коло яких визначається законом (ч. 2 ст. 396 КК); 6) імунітет свідка (ч. 2 ст. 385 КК, ст. 69 КПК)², 7) Екссес виконавця злочину (ч.5 ст. 29 КК)³. Більш детально ці підстави ми будемо розглядати в підрозділі 2.1 монографії.

Таким чином, вищезазначені підстави закриття кримінальної справи можна класифікувати як такі, що примусово розв'язують кримінально-правовий конфлікт у разі їх застосування шляхом припинення кримінального переслідування. Закриття кримінальної справи за цих підстав надає право особі, стосовно якої здійснювалося кримінальне переслідування, на реабілітацію.

Примусовість розв'язання кримінально-правового конфлікту означає те, що конфлікт між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим) вирішується органами досудового розслідування на підставі встановлених фактичних даних, і побажання сторін конфлікту щодо способу його вирішення не враховуються. Оскарження процесуального рішення про закриття кримінальної справи будь-якою із сторін кримінально-правового конфлікту тягне за собою початок кримінально-процесуального конфлікту щодо прийнятого процесуального рішення.

До підстав закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування, за яких кримінально-правовий конфлікт розв'язується примусово, слід віднести і ті підстави закриття кримінальної справи, за яких особа, стосовно якої здійснювалося кримінальне переслідування, не має права на реабілітацію. Щоб застосувати зазначені норми, необхідно встановити наявність скоєного суспільно небезпечного діяння або преюдиціального⁴ кримінально-процесуального рішення.

Навряд чи можливо погодитися з думкою науковців [23, с. 8-13; Р13, с. 40], які вважають, що підставу, передбачену п. 5 ч. 1 ст. 6 КПК, потрібно класифікувати як реабілітаційну. Г.В. Рось справедливо

---

¹ Відсутність події злочину (п. 1 ч. 1 ст. 6 КПК), відсутність в діянні складу злочину (п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК)

² Обґрунтування необхідності прийняття рішення за п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК нами буде надано у підрозділі 2.2.

³ Ця умова є підставою для припинення кримінального переслідування, адже щодо такої особи буде існувати кримінальна справа стосовно вчинення нею злочину.

⁴ Сутність такого рішення нами буде розглянута нижче.

зазначає, що оскільки все ж таки було вчинено суспільно небезпечне діяння, то, так би мовити, «перепрошення» у особи за його вчинення є абсурдним [211, с. 43; 139, с. 172]. Як ми вже зазначали, реабілітація означає, по-перше, вирішення на користь сторони захисту кримінально-правового конфлікту, по-друге, встановлення даних, що особа не вчиняла злочину. У розглядуваному ж випадку кримінально-правовий конфлікт не може бути вирішений на користь сторони захисту, оскільки достовірно встановлено вчинене особою суспільно небезпечне діяння. А тому вирішення цього кримінально-правового конфлікту може відбутися лише примусово, у судовому порядку¹.

Важливу роль у класифікації підстав закриття кримінальної справи відіграє преюдиціальність. Преюдиціальність (від лат. Praejudicium – наперед вирішене) у процесуальному праві – обов’язковість для всіх судів, що розглядають справу, приймати без перевірки і доказів факти, раніше встановлені судовим рішенням або вироком, що вступили в законну силу [24, с. 483]. Подібні визначення надаються і в інших літературних джерелах [304, с. 78; 306, с. 296].

Саме наявність преюдиціальних фактів є підставою для закриття кримінальної справи у випадках, передбачених п.п. 9, 10, 11 ч. 1 ст. 6 КПК. Зазначені підстави вказують на необхідність додержання преюдиціальності таких кримінально-процесуальних рішень, як вирок суду, постанова суду про закриття кримінальної справи, постанова органів досудового слідства про закриття кримінальної справи, постанова про відмову в порушенні кримінальної справи. Слід вказати, що вказані підстави при їх застосуванні не спираються на норми КК, тому що є чисто процесуальними. Проте слід погодитися з думкою О.Г. Васильєвої, що незважаючи на це, розглядувані підстави не суперечать матеріальному праву, бо в первинному рішенні вже є посилення на кримінально-правову підставу [25, с. 89-90].

Незалежно від того, якою посадовою особою кримінального судочинства, а також на якій стадії кримінального процесу прийнято рішення, що несе в собі преюдиціальність, згідно з КПК всі вони можуть бути покладені в основу рішення про закриття кримінальної справи. Отже, у разі встановлення в ході досудового слідства, що за розслідуваним фактом раніше прийнято рішення, яке має преюдиціальну силу (вирок суду, постанова суду про закриття кримінальної справи, постанова органів досудового слідства про закриття кримінальної справи, постанова про відмову в порушенні кримінальної справи), яке не скасоване у встановленому законом

---

¹ Зазначена підстава більш детально буде розглянута у підрозділі 2.2.

порядку, кримінальна справа закривається на підставі такого рішення. У такому разі кримінально-правовий конфлікт у кримінальній справі вирішується посилаючись на раніше прийняте рішення (преюдиціальне рішення), що, у свою чергу, розв'язує кримінально-правовий конфлікт на користь сторони захисту, але не надає права особі, стосовно якої здійснювалося кримінальне переслідування, на реабілітацію.

Рішення, які несуть у собі преюдиціальну силу, можуть мати різні наслідки прийняття остаточних рішень різних стадій кримінального судочинства (відмова в порушенні кримінальної справи; закриття кримінальних справ за реабілітаційними та нереабілітаційними підставами; як обвинувальні, так і виправдувальні вироки), але, на нашу думку, юридичні наслідки преюдиціальних рішень не повинні впливати на класифікацію підстав закриття кримінальної справи, передбачених п.п. 9, 10, 11 ч. 1 ст. 6 КПК на реабілітаційні чи нереабілітаційні. Наслідки (реабілітаційні або нереабілітаційні), які тягне за собою раніше прийняте (преюдиціальне) кримінально-процесуальне рішення, стосуються лише цього рішення. А тому в разі закриття кримінальної справи за п.п. 9, 10, 11 ч. 1 ст. 6 КПК не слід їх класифікувати за попередньо прийнятим (преюдиціальним) рішенням, тому що правовий наслідок стосується лише раніше прийнятого (преюдициального) рішення. Підстави, передбачені п.п. 9, 10, 11 ч. 1 ст. 6 КПК України, лише означають наявність кримінально-процесуального преюдициального рішення, яке унеможливує здійснення подальшого кримінального переслідування, на підставі чого і закривається кримінальна справа. Питання надання чи ненадання права на реабілітацію вирішено попереднім (преюдиціальним) рішенням.

Заслуговує на увагу існуюча в юридичній літературі думка про те, що підстави закриття кримінальної справи передбачені п.п. 9, 10, 11 ч.1 ст.6 КПК слід відносити до реабілітаційних підстав. Аргументуючи свою думку, Г.В. Рось спирається на ухвалу колегії суддів Судової палати у кримінальних справах ВСУ від 15 грудня 2005 р. [251, с. 352-353] і зазначає, що якщо у справі чи за матеріалами перевірочних дій прийняте остаточне рішення, яке не скасоване у встановленому законом порядку, то порушення і здійснення нового провадження за тим же фактом буде безпідставним та незаконним. І тому справа підлягає закриттю, а особа, щодо якої здійснювалось таке провадження, – реабілітації [211, с. 44].

Необхідність класифікації розглядуваних підстав як реабілітаційних виникла у зв'язку з тим, що, на думку Г.В. Рось, реабілітація виникає внаслідок незаконності порушення кримінальної справи за тим фактом, за яким уже було прийнято рішення. З такою

думкою в цілому погодитись не можемо, оскільки порушення кримінальної справи є процесуальним рішенням, у якому констатується припущення про існування діяння, що потягло виникнення кримінально-правового конфлікту, і саме для підтвердження або спростування цього припущення і проводиться досудове розслідування. Стадія порушення кримінальної справи обмежена як засобами процесуальної діяльності, так і строком. А тому на цій стадії неможливо провести всі перевірочні дії і дізнатися про всі фактичні дані вчиненого діяння. Якщо б це було можливим, то стадія порушення кримінальної справи могла б закінчуватись складанням обвинувального висновку, що, звичайно ж, нереально. На нашу думку, провадження у кримінальній справі не буде протизаконним, якщо на стадії порушення кримінальної справи були достовірно встановлені фактичні дані, на основі яких законно прийнято рішення про порушення кримінальної справи, а вже потім, у ході досудового слідства, встановлено преюдиціальну підставу закриття кримінальної справи і прийнято таке рішення. Доречно зазначити, що проектом нового КПК (реєстраційний номер 9700 від 13.01.2012 р.) взагалі не передбачено стадії порушення кримінальної справи, а тому в разі його вступу в дію закриття кримінальної справи за вказаними підставами буде звичайним, «повсякденним» процесуальним рішенням.

Але якщо навіть припустити, що при прийнятті рішення про порушення кримінальної справи або вже під час здійснення досудового слідства і були допущені порушення законності, на нашу думку, це не повинно стати підставою для кримінально-процесуальної реабілітації особи, стосовно якої здійснювалося кримінальне переслідування, у разі закриття кримінальної справи за п.п. 9, 10, 11 ч. 1 ст. 6 КПК. Наприклад, під час здійснення провадження у кримінальній справі буде встановлено наявність обвинувального вироку суду за тим самим фактом і стосовно тієї ж самої особи, щодо якої розпочалося кримінальне переслідування у справі. Також буде встановлено, що під час порушення кримінальної справи і під час досудового розслідування були допущені порушення норм КПК України. Чи можемо ми, закриваючи кримінальну справу за п. 9 ч. 1 ст. 6 КПК України, стверджувати кримінально-правову реабілітацію особи, стосовно якої здійснювалося кримінальне переслідування і щодо якої за тим самим фактом є обвинувальний вирок суду? Якщо так, то виникає питання про законність обвинувального вироку суду, адже постановою про закриття кримінальної справи буде прийнято обґрунтоване рішення про право особи, яка переслідувалася у кримінальній справі, на реабілітацію.

Ця ж ситуація стосується і того випадку, коли закриття кримінальної справи за підставою п. 9 ч. 1 ст. 6 КПК відбудеться внаслідок наявності раніше винесеного виправдувального вироку (закриття кримінальної справи за реабілітаційних підстав). Правом на реабілітацію такої особи буде раніше винесений виправдувальний вирок суду, а не постанова про закриття кримінальної справи за підставою п. 9 ч. 1 ст. 6 КПК України.

Слід погодитися з існуючими думками про доцільність внесення до КПК статті, в якій надавалося б визначення кримінально-процесуальній преюдиціальності. Так, на думку О.І. Бережного, КПК слід доповнити статтею «Преюдиція» такого змісту: «Обставини, встановлені у вироку, а також ухвалі, постанові суду, прокурора, слідчого, органу дізнання, які остаточно завершують провадження у справі, приймаються судом, прокурором, слідчим, особою, яка провадить дізнання, без додаткової перевірки, якщо ці обставини не викликають сумніви у суду» [20, с. 15]. Наявність такої статті чітко б урегулювала поняття преюдиціальності, а також визначила б дію преюдиціальних рішень.

Слід зазначити, що подібним чином кримінально-процесуальна преюдиціальність визначається в КПК багатьох іноземних країн. Наприклад, ст. 90 КПК Російської Федерації [266]; ст.ст. 65, 142 КПК Азербайджанської Республіки [258]; ст. 106 КПК Республіки Білорусь [261]; ст. 131 Республіки Казахстан [262]. Така норма передбачена і у ст. 62 Модельного КПК для держав – учасниць СНД [165].

У ч. 1 ст. 6 КПК передбачено підставою закриття кримінальної справи стосовно злочину, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу. Згідно з міжнародними договорами, а також ч. 1 ст. 454 КПК, відповідно до якої видана в Україну особа може бути притягнена до кримінальної відповідальності або щодо неї може бути виконано вирок суду лише за ті злочини, за які здійснена її видача.

Тому вважаємо, що закриття кримінальної справи за п. 12 ч. 1 ст. 6 КПК можливе тоді, коли компетентним органом іноземної держави при прийнятті рішення про видачу особи в Україну були висловлені певні обмеження щодо можливості притягнення особи до кримінальної відповідальності за певні злочини, які вона вчинила в Україні. Окрім цього, особа, яка екстрадована на територію України, не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за ті злочини, які були виявлені після її екстрадиції до України. Зазначена підстава закриття кримінальної справи є такою, що унеможлиблює кримінальне переслідування та не надає права на реабілітацію, оскільки її застосування можливе лише тоді, коли достовірно встановлено факт вчинення злочину особою, що екстрадована з іншої країни, якою не

надано дозвіл на притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення саме цього злочину.

Вищезазначені підстави також примусово розв'язують кримінально-правовий конфлікт, оскільки в законі чітко передбачені умови, за яких кримінальне судочинство не може здійснюватися, а тому на стадії досудового розслідування кримінальне переслідування припиняється, а кримінальна справа закривається. Застосування зазначених підстав не надає права на реабілітацію, оскільки прийняття розглядуваного рішення означає встановлену наявність суспільно небезпечного діяння або ж раніше прийнятого рішення, яким було вирішено кримінально-правовий конфлікт.

Розглянуті підстави закриття кримінальної справи можливо класифікувати як такі, що примусово розв'язують кримінально-правовий конфлікт та не надають права на реабілітацію особі, стосовно якої здійснювалося кримінальне переслідування, оскільки достовірно встановлено вчинення нею суспільно небезпечного діяння (або підтверджено відсутність такого діяння), але зважаючи на передбачені у законі обмеження, здійснювати кримінальне переслідування стосовно неї неможливо.

КПК передбачає можливість добровільного розв'язання кримінально-правового конфлікту (ст. 7-2 КПК, 45 КК, заохочувальні норми Особливої частини КК, а також ст. 8 КПК та ст. 46 КК). Добровільність розв'язання кримінально-правового конфлікту полягає в тому, що держава в нормах КПК та КК пропонує сторонам конфлікту (потерпілому та обвинуваченому у разі примирення, а у випадку заохочувальних норм – обвинуваченому) розв'язати існуючий кримінально-правовий конфлікт альтернативним шляхом, не вдаючись до примусового його розв'язання в суді із застосуванням державного примусу у вигляді притягнення до кримінальної відповідальності та застосування покарання. У разі виконання сторонами кримінально-правового конфлікту умов, передбачених у відповідних нормах закону, держава визнає кримінально-правовий конфлікт вирішеним. Але, на жаль, застосування зазначених підстав ускладнено направленням до суду, що фактично означає здійснення примусового розв'язання кримінально-правового конфлікту. А тому нижче нами буде проведено дослідження можливості закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування у разі примирення чи дійового каяття.

Як потерпілий, так і підозрюваний (обвинувачений) мають свої власні інтереси у кримінально-правовому конфлікті, що, на нашу думку, повинно обов'язково враховуватися державою, адже у ст. 3 Конституції України зазначається: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність,

недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». А якщо так, держава повинна враховувати інтереси кожної особи та з мінімальним примусом вирішувати кримінально-правові конфлікти. Визначаючи поняття верховенства права у сфері правосуддя, В.М. Тертишник справедливо стверджує, що воно означає таку побудову процесу і системи правовідносин його учасників, де пріоритет надається правам і свободам людини, а закон створює таку процесуальну форму судочинства, за якої максимально усуваються можливості свавілля чиновників та обмеження прав і свобод людини або такі обмеження допускаються як крайня необхідність, коли іншими засобами досягти мети правосуддя неможливо [253, с. 346].

М.О. Галімова, справедливо зазначає, що не всі злочини посягають лише на державні та суспільні інтереси. Вчиняються і такі злочини, які більшою мірою зачіпають інтереси потерпілого, ніж держави та суспільства. А тому вирішення таких конфліктів має дещо відрізнитись; у разі їх вирішення необхідно насамперед враховувати інтереси потерпілого [34, с. 41; 145, с. 644]. Слушною є думка Є.В. Попаденко про те, що особа, яка потрапила у сферу впливу кримінального закону і ввійшла в кримінально-правовий конфлікт, повинна мати можливість у разі дотримання ряду умов вирішити його найбільш сприятливим для себе чином. Держава, у свою чергу, зобов'язується врахувати заохочувану законом поведінку [188, с. 23].

Кожен злочин, який вчинено стосовно фізичної особи, зачіпає її приватні інтереси, але щодо деяких злочинів цей інтерес значно перевищує суспільний, тому що стосується суто особистих, приватних прав [188, с. 108]. О.В. Кряжков зазначає, що до приватних інтересів можна віднести дві групи суспільних відносин: 1) відносини, що стосуються внутрішнього, духовного життя, у сфері сім'ї, побуту і таке інше, тобто ті, які пов'язані з існуванням людини як особистості; 2) відносини, що стосуються майнових інтересів, а саме володіння, використання, розпорядження приватною власністю [115, с. 93]. Враховуючи сказане, можемо зазначити, що розв'язання кримінально-правового конфлікту шляхом примирення може відбутися не у кожній кримінальній справі, а лише у тих, де злочином заподіяно шкоди приватним інтересам. У багатьох випадках під час розслідування кримінальних справ кримінально-правовий конфлікт вирішується самими конфліктуючими сторонами шляхом примирення ще на стадії досудового розслідування. У 53 % вивчених нами кримінальних справ, які були закриті у зв'язку з примиренням обвинуваченого з потерпілим, примирення відбулося саме на стадії досудового розслідування [Додаток Б].

Слід зазначити, що у разі вирішення кримінально-правового конфлікту самими його сторонами такий конфлікт можна вважати вирішеним повністю, що означатиме мінімальну можливість початку інших конфліктів, наприклад, цивільно-правового. Адже примирення між сторонами відбувається на добровільній основі, без застосування примусу. А.М. Красіков справедливо зазначає, що примирення повинно відбуватися тільки в межах вільного розпорядження потерпілим своїми особистими правами та інтересами і не повинно обмежувати права та інтереси інших осіб [104, с. 26]. У разі примирення конфлікт може бути розв'язаний за двосторонньою згодою конфліктуючих сторін, які добровільно досягнуть договору, що задовольнить обидві сторони, і означатиме повне усунення шкідливих наслідків вчиненого діяння. Саме за цих обставин, на думку дослідників, примирення є найкращим способом вирішення конфліктів – від сімейних до міжнародних [305, с. 204], адже в такому разі конфлікт врегульовується і вирішується за волею і доброю згодою конфліктуючих сторін, при взаємному задоволенні їх інтересів. Подібний результат позитивно впливає на подальші відносини сторін, їм вдається запобігти подальшій ескалації конфлікту та розвитку на його основі нових конфліктів [146, с. 20; 100, с. 74].

У разі вирішення кримінально-правового конфлікту примусово не завжди вдається досягти повного задоволення усіх конфліктуючих сторін. Так, наприклад, потерпілий може вважати покарання, призначене вироком суду, надто м'яким, а суму відшкодування шкоди – занадто малою тощо. З іншого боку, засуджений також може вважати покарання, призначене вироком суду, надто суворим або ж суму, яку його зобов'язав суд відшкодувати потерпілому, надто значною і т. ін. У зв'язку із зазначеним у літературі небезпідставно виникла думка про те, що примусове вирішення конфлікту робить післяконфліктні відносини нестабільними, бо вони містять у собі ймовірність продовження конфлікту в новій фазі [62, с. 101-102]. До того ж покарання не у всіх випадках є ефективним засобом впливу на винних [188, с. 20]. А.А. Жижиленко ще на початку минулого століття зазначав, що кримінальний кодекс має чітко вказувати, що боротьба зі злочинністю не зводиться лише до застосування покарань, і поряд з покаранням або замість нього доречно вжиття й інших заходів впливу [77, с. 317].

Слід звернути увагу й на те, що порушення кримінальної справи та проведення досудового слідства є суттєвою формою реакції держави на вчинений злочин. Адже під час досудового розслідування стосовно особи проводяться слідчі дії, вона викликається до правоохоронних органів, що вже само по собі дискредитує цю особу в очах її друзів,

знайомих, сусідів, родичів. Уже одне це матиме великий виховний вплив на особу, яка вчинила злочин, звичайно ж, якщо особа піддається такому впливу. А тому для застосування примирення в кримінальному судочинстві велике значення матиме соціальний статус зазначеної особи, її виховання, спосіб життя і т.ін. Заслуговує на увагу думка і А.В. Малько про те, що розумні заохочувальні норми будуть сприяти підвищенню ефективності дії кримінального закону, тобто в ситуації позитивної мотивації в якості сили, що спонукає до бажаної поведінки, виступають не тільки приписи, але і власний інтерес суб'єкта, його зацікавленість [151, с. 26-27]. Така позиція є і в Рекомендації № 6 R (87) 18 1987 р., прийнятій Комітетом міністрів Ради Європи, з якої слідує, що у справах відносно осіб, які вчинили нетяжкі злочини, кримінальне правосуддя має відбуватися не лише за допомогою властивих йому засобів і методів їхнього використання, але і з кращим визначенням пріоритетів у кримінальній політиці [208].

Підтвердженням доречності застосування примирення як підстави закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування є і невтішна статистика кількості засуджених осіб в Україні¹. За даними Державного департаменту України з питань виконання покарань, кількість лише засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, осіб, до яких застосовано адміністративне стягнення, та осіб, звільнених умовно-достроково від відбування покарання, у 2009 р. становила 160606 осіб, а в 2010 р. – 184823 особи [61]. Передбачення в КПК України можливості закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування у зв'язку з примиренням позитивно вплинуло б на вищезазначені показники. До того ж застосування покарання, а тим більше позбавлення волі, не завжди має позитивний вплив на особу, на що справедливо вказує В.Т. Маляренко [149, с. 397]

Закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування внаслідок примирення сторін позитивно впливатиме і на раціональне використання державних коштів для застосування кримінальної репресії, про що зазначалося як дореволюційними (І.Я. Фойницьким [277, с. 141]), так і сучасними (А.М. Ларин [118, с. 86]) вченими.

Процесуальна форма, як і правова форма будь-якої галузі державної діяльності, повинна бути доцільною, забезпечувати ефективність судочинства та прав і законних інтересів особистості [310, с. 40].

---

¹ Прослідкувавши динаміку кількості засуджених осіб в період з 1990 по 2006 рік, можна побачити, що кількість засуджених осіб в різні роки коливається, але невпинно зростає. У 1990 р. засуджено 104199 осіб; у 1991 р. – 108553; у 1992 р. – 115260, у 1993 р. – 152878, у 1994 р. – 174959, у 1995 р. – 212915, у 1996 р. – 242124, у 1997 р. – 257790, у 1998 р. – 232598, у 1999 р. – 222239, у 2000 р. – 230903, у 2001 р. – 201627, у 2002 р. – 194212, у 2003 р. – 201081, у 2004 р. – 204794, у 2005 р. – 176934, у 2006 р. – 160865 осіб [110, с. 19].

Розвинені європейські країни почали запроваджувати так звані альтернативні (або компромісні) кримінальному переслідуванню рішення [45, с. 52, 92]. Наприклад, судочинством Об'єднаного Королівства Великобританії та Північної Ірландії передбачена така форма вирішення кримінально-правового конфлікту, як медіація (посередництво). Закінчення кримінальної справи у такій формі полягає в намаганні примирити за допомогою громадськості потерпілого та особу, що підлягає кримінальному переслідуванню для того, щоб остання відшкодувала завдану злочином шкоду. Медіація застосовується з урахуванням: 1) типу та тяжкості злочинного діяння; 2) наявності публічного інтересу в кримінальному переслідуванні; 3) ступеню достатності доказів для визнання особи винною, якщо справа надійде до суду; 4) визнання особою всіх встановлених поліцією обставин справи; 5) інтересів потерпілого [58, с. 111].

Подібний альтернативний спосіб розв'язання кримінально-правових конфліктів шляхом примирення (медіації) передбачено кримінально-процесуальним законодавством інших європейських країн, наприклад, Франції [45 с. 117-121].

У західній юриспруденції для характеристики альтернативних заходів найчастіше використовують англійський термін «diversion» (відхилення, відступ), оскільки суть цих заходів полягає в тому, щоб вирішити кримінально-правовий конфлікт поза рамками класичної кримінальної юстиції, без кримінального переслідування, кримінальної відповідальності і покарання [17, с. 64].

Можливість закривати кримінальну справу за недоцільністю кримінального переслідування передбачена і Модельним кодексом для держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав, ч. 3 ст. 38 якого надає право прокурору не розпочинати кримінальне переслідування, що проводиться публічним порядком, у разі, якщо він визнає недоречним здійснення кримінального переслідування особи у зв'язку з: 1) малозначністю шкоди від вчиненого нею діяння; 2) вичерпаності вчиненого заходами стягнення, правообмеженнями, іншими обмеженнями, які зазнала особа у зв'язку зі вчиненим діянням [165].

У разі примирення сторін кримінально-правового конфлікту, який стосується інтересів фізичних осіб і не зачіпає суспільні (публічні) інтереси, можна говорити про те, що кримінально-правовий конфлікт вирішується самими конфліктуючими сторонами. А тому буде неправильним стверджувати, що в такому разі слідчі органи самостійно вирішують кримінально-правовий конфлікт, виконуючи функцію правосуддя. У випадку примирення сторін (звичайно ж, відповідно до вимог закону) кримінально-правовий конфлікт вирішується самими

сторонами, і слідчі органи лише констатують факт цього вирішення. Враховуючи те, що у такому разі держава вважає недоречним здійснювати кримінальне переслідування, кримінальна справа закривається органами досудового розслідування.

Застосування доцільності у вищезазначеному варіанті означатиме, що в нормах, якими передбачатиметься закриття кримінальної справи¹, будуть чітко передбачені умови, за яких можливо було б застосувати вказану підставу закриття кримінальної справи. Таке застосування доцільності не буде залежним від розсуду посадової особи, яка здійснює слідство. У зазначених вище нормах доцільність не протиставляється принципові публічності, а є засобом його реалізації [45, с. 26-28]. Інакше кажучи, публічний інтерес розглядається не як обов'язковість у всіх без винятку випадках вдаватися до кримінального переслідування, а як вибірковість, що передбачена в законі, необхідних варіантів: утриматися від витрати часу та енергії на переслідування дрібного правопорушника і зосередитися на більш небезпечних, складних і замаскованих злочинах, або продовжувати гонитву за «розкриттям» [2, с. 83].

Існують думки, що передбачення підстави закриття кримінальної справи у зв'язку зі звільненням особи від кримінального переслідування не вирішить проблеми. Г.В. Рось, аргументуючи таку думку, зазначає, що «звільнити» від кримінального переслідування можна тільки особу, яка «підлягає» кримінальній відповідальності. А «підлягає» особа кримінальному переслідуванню тільки якщо вона «підлягає» кримінальній відповідальності, адже поняття «кримінальне переслідування» та «кримінальна відповідальність» тісно взаємопов'язані й співвідносяться як форма й зміст, і реалізація кримінальної відповідальності настає завдяки здійсненню кримінального переслідування [210, с. 236].

Аналізуючи таку думку, слід зазначити, що кримінальне переслідування – це пізнавальна процесуальна діяльність органів досудового розслідування, яка спрямована на встановлення фактичних даних, що вказують на те, чи було вчинено злочин і яка особа його вчинила. Наперед неможливо встановити, чи підлягає особа кримінальній відповідальності, оскільки це й повинно встановлюватися шляхом здійснення кримінального переслідування. Якщо ж кримінальне переслідування можливо розпочати лише стосовно особи, яка підлягає кримінальній відповідальності, то це означає, що такий правовий статус особи необхідно встановити, провівши ще якусь певну процесуальну діяльність (окрім кримінального переслідування).

---

¹ В Рекомендації Комітету міністрів держав – членів Ради Європи № R(87)18 від 17 вересня 1987 р. зазначається що повноваження відмовитися від судового переслідування і припинити/закрити його з дискреційних причин повинні бути закріплені в законі [208].

Слід також зазначити, що під час здійснення кримінального переслідування можливо встановити фактичні дані, які вказують на те, що особа не повинна підлягати кримінальній відповідальності, наприклад реабілітаційні підстави закриття кримінальної справи. А тому початок здійснення кримінального переслідування не має пов'язуватися з питанням, чи підлягає особа кримінальній відповідальності. Кримінальне переслідування розпочинається у разі обґрунтованого припущення про встановлення діяння особи (невідомої особи), в якому є ознаки злочину. Доречною є думка В.О. Меркулової про те, що кримінально-процесуальна діяльність у формі кримінально-процесуальних відносин полягає в тому, щоб довести чинність чи відсутність відповідних кримінально-правових відносин між державою та обвинуваченим. І лише за умови підтвердження цього факту в обвинувальному вирокі суду призначається покарання як матеріальне відтворення відповідальності особи за вчинений злочин [155, с. 15].

Слід звернути увагу і на те, що в теорії кримінального права початковим моментом кримінальної відповідальності визначається набрання законної сили обвинувальним вироком суду [105, с. 51]. І.В. Красницьким кримінальна відповідальність визначається як регламентована законом одна з форм реалізації охоронних кримінально-правових відносин, яка полягає в осуді судом від імені держави вчиненого діяння та особи, яка його вчинила, як правило, поєднаному з призначенням їй покарання, а в певних випадках також у виконанні призначеного покарання і (чи) забезпеченні встановлених вироком суду позбавлень і обмежень, які не є покаранням, а також судимості, та у вимушеному зазнанні такою особою названих негативних правових наслідків вчиненого діяння [105, с. 68]. Враховуючи, що кримінальна відповідальність встановлюється лише вироком суду, виникає питання: чи можливо звільнити особу від неї? Шукаючи відповідь на це запитання, Ю. Козакевич, М. Коржанський, І. Мирвода, Р. Щупаківський дійшли висновку, що усі норми, що передбачають звільнення від кримінальної відповідальності, незаконні. Держава не встановлює відповідальності і не може звільняти від неї. Відповідальність особи у всіх її видах встановлюється природою, правом, суспільством як обов'язкова і неодмінна умова життєдіяльності особи. Відповідальність як обов'язок дотримання особою суспільних правил є природним явищем, і особа не може ніде і ніколи звільнитися від такого обов'язку [99, с. 16-25].

Такої думки дотримується і Л.В. Головка, який, проводячи дослідження цього питання, враховує думку німецького процесуаліста Л. Гольдшмидта про те, що процес є матеріальним правом, що знаходиться в стані невизначеності. Л.В. Головка слушно зазначає, що до того моменту,

поки вирок суду не набере законної сили, неможливо констатувати наявність чи відсутність юридичних фактів, що породжують матеріальні правовідносини. Неможливо стверджувати про існування діяння, про те, що в ньому наявні всі ознаки складу злочину, про вину особи в його вчиненні і таке інше. Поки процес не закінчено, матеріальне право, в тому числі питання про кримінальну відповідальність, залишається об'єктивно не визначеним. Тому юридично неможливо звільнити будь-кого від того, що не визначено і не встановлено. Але якщо врахувати процесуальні аспекти стану матеріального права на різних етапах руху провадження у справі, то зазначена проблема може бути вирішена. Доти, поки особа не буде визнана винуватою вироком суду, її неможливо звільнити від «винесення негативної оцінки поведінки особи у формі обвинувального вироку», але немає ніяких процесуальних перепон для того, щоб звільнити цю особу від розгляду питання про можливість негативної оцінки її поведінки у формі обвинувального вироку. Тобто особа в такому випадку звільняється не від кримінальної відповідальності в матеріально-правовому сенсі, а від кримінального переслідування в процесуальному аспекті, оскільки кримінальне переслідування, що є стрижнем кримінального процесу, не обов'язково має закінчуватися винесенням обвинувального висновку [45, с. 326-327].

Така думка є слушною, особливо якщо взяти до уваги визначення М.О. Стручкова про те, що кримінальна відповідальність є двосторонніми відносинами між особою, яка вчинила злочин, та державою в особі спеціальних органів, які мають вести боротьбу із злочинністю [250, с. 44]. Тобто, як ми вже зазначали, між державою (потерпілим) та підозрюваним (обвинуваченим) виникає кримінально-правовий конфлікт, який покликане вирішити кримінальне судочинство. У разі ж вирішення кримінально-правового конфлікту самими сторонами (у порядку, передбаченому законом) таке вирішення повинно визнаватися державою (щодо нетяжких злочинів, якими не завдано шкоди публічним інтересам) та означати недоцільність подальшого кримінального переслідування.

Слід звернути увагу на ст. 46 КК, якою передбачені умови застосування примирення сторін. Назва зазначеної норми передбачає примирення потерпілого саме з винним. Наявність самого терміну «винний» вказує на колізію зазначеної норми з інститутом звільнення від кримінальної відповідальності. Адже винним є та особа, відносно якої судом винесено обвинувальний вирок. З огляду на це можна зазначити, що ст. 46 КК можна застосовувати лише після винесення обвинувального вироку, на що справедливо вказують Д.В. Філін [273, с. 73], та А.В. Єндольцева [71, с. 40]. В такому разі про жодну альтернативу (компроміс) кримінальному переслідуванню не може йтись. Після

винесення обвинувального вироку суд вправі лише звільнити особу від покарання.

Застосування поняття «кримінальне переслідування» усунуло б вищезазначену колізію, оскільки для припинення кримінального переслідування немає необхідності притягувати особу до кримінальної відповідальності та визнавати її винною. Через це ми вважаємо, що слід погодитися з думками, існуючими в юридичній літературі [71, с. 168-175; 169, с. 176; 282, с.52], про те, що було б доцільно викласти назву ст. 46 КК України як «Звільнення особи від кримінального переслідування у зв'язку з примиренням сторін». У свою чергу, ст. 8 КПК України викласти у такій редакції: «Порядок закриття кримінальної справи внаслідок звільнення від кримінального переслідування у зв'язку з примиренням сторін».

Зазначені підстави закриття кримінальної справи можливо класифікувати як такі, що застосовуються у разі встановлення добровільного розв'язання кримінально-правового конфлікту самими його сторонами шляхом примирення.

Недоцільність кримінального переслідування особи повинна визнаватися державою і в разі здійснення особою, яка вчинила нетяжкий злочин, соціально схвальної позитивної поведінки. Такі умови передбачені в заохочувальних нормах КК, а саме у ст. 45 КК, ст. 7-2 КПК та статтях Особливої частини КК. Оскільки така посткримінальна поведінка є суспільно корисною, як зазначає А.В. Єндольцева, законодавець передбачає кримінально-правові заходи для її заохочення [71, с. 174]. Закриття кримінальної справи у разі дійового каяття як захід заохочення підозрюваних та обвинувачених визнає і С.О. Новіков. До таких заходів він відносить і норми Особливої частини КК, які передбачають закриття кримінальної справи [176, с. 33-42] Такої ж думки дотримується і П.В. Хряпінський [284, с. 172].

Держава, пропонуючи особі, яка вчинила злочин, виконати дії, передбачені у заохочувальних нормах КК України (ст. 45 КК – дійове каяття та норми Особливої частини КК), зобов'язується визнати їх суспільно корисними, тобто, так би мовити, «подає їй руку і пропонує добровільно (альтернативно) вирішити кримінально-правовий конфлікт».

У такому випадку кримінально-правовий конфлікт повинен бути розв'язаний шляхом припинення державними органами здійснення кримінального переслідування. Таке рішення має прийматися з урахуванням того, що держава повинна визнавати недоцільним здійснення кримінального судочинства у тих випадках, коли кримінально-правовий конфлікт між державою та особою, яка виконала всі умови заохочувальних норм, вирішений, а тому немає потреби розв'язувати його ще й примусово в суді.

Застосування норми дійового каяття є обмеженим, бо передбачає умови застосування, без додержання яких ці норми застосувати неможливо¹. Заохочувальні ж норми Особливої частини КК України є такими, що попереджують вчинення більш тяжких злочинів [71, с. 63; 133, с. 300-309]. Х.Д. Алікперов наголошує, що заохочувальні норми Особливої частини КК України необхідні для боротьби зі злочинами, які є складними як для викриття, так і для розслідування, а тому держава примушена йти на компроміс з метою розкриття таких злочинів [11, с. 75-77]. В.М. Галкін вважає, що заохочувальні норми визначають юридично не обов'язкову, але соціально бажану поведінку, що породжує в одних випадках право, а в інших – обов'язок відповідних органів застосувати заохочення [35, с. 92]. П.В. Хряпінський стверджує, що заохочувальні норми є самостійною групою кримінально-правових норм, що складаються з правових приписів, які, з одного боку, надають право особі, що вчиняє або вчинила злочин, на соціально-схвальну, позитивну поведінку, а з іншого – породжують право або обов'язок держави усунути чи пом'якшити кримінально-правове обтяження [284, с. 172].

Держава, передбачаючи заохочувальні підстави закриття кримінальної справи стосовно громадян, які самі, за своєю волею повідомлять про вчинений ними злочин, тим самим попереджує вчинення більш тяжкого злочину або ж настання тяжких наслідків такого злочину. Наприклад, здавши зброю, особа вже не застосує її для вбивства; повідомивши правоохоронні органи про надане їй злочинне завдання іноземної держави і не вчинивши його, особа попереджає тяжкі наслідки, які можуть бути завдані державі. Вважаємо, що те ж саме можливо сказати і про дійове каяття, передбачене ст. 45 КК. Передбачаючи вирішення кримінально-правового конфлікту альтернативним шляхом, держава спонукає осіб, які вчинили злочин, до здійснення соціально-схвальної позитивної поведінки. Особа, яка вчинила злочин, що передбачено заохочувальними нормами Загальної та Особливої частини КК України, повідомляє про вчинений нею злочин відповідні органи, а також виконує інші умови цих норм, тобто вчиняє посткримінальні соціально схвальні позитивні дії з метою усунення спричиненої шкоди.

У свою чергу, держава в такому випадку повинна зобов'язатися вважати кримінально-правовий конфлікт між нею та особою, що вчинила злочин, вирішеним, а значить, не здійснювати стосовно неї кримінального переслідування та не притягувати до кримінальної відповідальності.

На жаль, процесуальний порядок застосування «заохочувальних» підстав чинним КПК (ст. 7-2 КПК) надто заформалізований. Щоб

---

¹ Ці умови будуть розглянуті у підрозділі 3.2.

застосувати заохочувальну норму, необхідно, по-перше, пред'явити особі обвинувачення; по-друге, направити справу до суду для вирішення питання про її звільнення від кримінальної відповідальності, і вже в судовій стадії суд вирішує примусово кримінально-правовий конфлікт, який вже вирішено добровільним шляхом (особа виконала умови заохочувальної норми).

Вважаємо недоцільним застосовувати заохочувальні підстави закриття кримінальної справи, що передбачені ст. 45 та статтями Особливої частини КК, за процесуальним порядком, передбаченим ст. 7-1 КПК. Згідно з останньою, щоб застосувати заохочувальні норми, справу необхідно направити до суду. І вже в судовій стадії кримінального судочинства судом приймається рішення про закриття кримінальної справи. Застосування заохочувальних норм ст. 45 та статей Особливої частини КК шляхом направлення справи до суду не мотивуватиме осіб, які вчинили злочин, до соціально схвальної позитивної поведінки. Не кожна особа забажає здати, наприклад, зброю, яка у неї незаконно зберігається, чи то звернутися до медичних закладів для лікування від наркоманії, або звернутися з повинною після вчинення нетяжкого злочину, якщо буде знати, що таке звернення потягне за собою притягнення її як обвинуваченого, а потім ще й направлення справи до суду та судовий її розгляд. Досліджуючи розглядувані підстави, Л.А. Хрулова приводить доречний приклад стосовно здачі громадянином зброї, яка незаконно у нього зберігалася. Свідомий громадянин принесе її до правоохоронних органів, вважаючи, що його дію ці органи оцінять позитивно. Але замість цього йому повідомлять, що проти нього буде порушено кримінальну справу, проведено досудове слідство, під час якого допитають сусідів, родичів, знайомих, а після цього зазначеному громадянину буде пред'явлено обвинувачення, а потім кримінальну справу направлять до суду, і вже в суді буде вирішуватися питання про закриття кримінальної справи. Мабуть, після цього випадку бажаючих вчинити суспільно схвальні позитивні посткримінальні дії буде вкрай мало, а мета профілактики злочинів завдяки такому процесуальному порядку застосування заохочувальних норм залишиться недосяжною [283, с. 55].

Знаючи такий процесуальний порядок застосування «заохочувальних» підстав (у тому числі і ст. 45 КК), не кожна особа забажає повідомити правоохоронні органи про вчинений нею злочин. У свою чергу, неповідомлення про такий злочин може потягти за собою інші негативні соціальні наслідки. Наприклад, не бажаючи бути притягнутою до кримінальної відповідальності, особа, яка випадково знайшла зброю, не піде здавати її до правоохоронних органів, а просто викине її. Через деякий час особа, схильна до вчинення злочину, знайде цю зброю і за її допомогою

вчинить розбійний напад [133, с. 300-309]. Або інший приклад: добропорядна особа, яка раніше ніколи не вчиняла злочини, у зв'язку з тяжкою життєвою ситуацією, що склалася, викрала мобільний телефон. Але після вчинення крадіжки зрозуміла протиправність своїх дій і готова віднести цей телефон і віддати власнику, але в той же час боїться, що проти неї буде порушена кримінальна справа, а згодом вона буде направлена до суду. Навряд чи хто забажає, щоб його притягували до кримінальної відповідальності, а потім ще направляли справу до суду. А тому особа, яка викрала телефон, не звернеться до правоохоронних органів, внаслідок чого потерпілому не буде відшкодовано завдану шкоду, а злочин, можливо, так і залишиться «нерозкритим».

Таким чином, передбачаючи такий складний процесуальний порядок застосування заохочувальних норм, держава не мотивує осіб, які вчинили злочин, на який розповсюджується дія заохочувальних норм, здійснювати соціально схвальну позитивну поведінку. Вказане не буде позитивно впливати на забезпечення державою прав і свобод людини, а навпаки, сприятиме настанню більш тяжких наслідків злочину та вчиненню більш тяжких злочинів.

Слід звернути увагу і на відмінність підстав, передбачених ст. 45 КК, ст. 7-2 КПК, ст. 46 КК та ст. 8 КПК, від інших підстав звільнення від кримінальної відповідальності, а саме звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з: передачею особи на поруки; зміною обстановки; закінченням строків давності (де особа не переховувалася) (ст.ст. 7, 9, 10, 11 КПК). Підстави, передбачені ст. 45 КК, ст. 7-2 КПК, ст. 46 КК та ст. 8 КПК, застосовуються лише у тих випадках, коли особа, яка вчинила злочин, своєю соціально схвальною позитивною посткримінальною поведінкою усуває шкоду, завдану злочином, і тим самим виконує умови зазначених норм. Застосування норм, передбачених ст.ст. 7, 9, 10, 11 КПК, відбувається не внаслідок соціально схвальної позитивної посткримінальної поведінки обвинуваченого, а з урахуванням інших обставин, встановлених під час розслідування, які не залежать від волі обвинуваченого. А тому застосування зазначених підстав передбачає необхідність примусового розв'язання кримінально-правового конфлікту на користь сторони обвинувачення, що здійснюється тільки в суді.

Крім цього, заохочувальні підстави закриття кримінальної справи відрізняються й тим, що, по-перше, підстави, передбачені ст.ст.7, 9, 10, 11-1 КПК, не можуть попередити вчинення іншого злочину. По-друге, підстави, передбачені ст.ст. 7, 9, 10, 11-1 КПК, можуть бути встановлені лише вже під час досудового слідства. Обставини їх застосування виникають і в разі, коли обвинуваченим не буде здійснено соціально схвальну позитивну посткримінальну поведінку. По-третє, особа, яка вчинила злочин,

самостійно повідомляє про його вчинення правоохоронні органи або ж здійснює інші суспільно корисні дії, що виключають суспільну небезпеку раніше вчиненого злочину. Тобто обираючи з двох рішень: повідомити про злочин чи, навпаки, приховати його вчинення (знаючи, що правоохоронним органам не відомо про його вчинення і, можливо, ніколи не стане відомо, що саме вона його вчинила), особа все ж таки звертається до відповідних органів із заявою про вчинений нею злочин. Це передбачено ст. 45 та нормами Особливої частини КК України як обставина для звільнення від кримінальної відповідальності. І останнє: передбачаючи зазначені норми як заохочувальні, у випадку виконання особою суспільно корисних дій держава вже наперед гарантує розв'язання кримінально-правового конфлікту альтернативним шляхом, без застосування кримінального примусу, у разі, якщо особа виконає умови, передбачені заохочувальними нормами.

Слід зазначити, що чинний КПК не передбачає процесуального порядку застосування «заохочувальних» норм Особливої частини КК. Особливості їх застосування більш детально розглянемо в підрозділі 3.2 монографії.

Вважаємо, що принцип презумпції невинуватості в такому випадку теж не буде порушено, оскільки особа не буде визнаватися винною. Закриття кримінальної справи у разі дійового каяття означає, що кримінально-правовий конфлікт між державою та особою, яка вчинила злочин, вирішено добровільно, що юридично означає його відсутність.

З викладеного можна дійти висновку, що заохочувальні норми, передбачені Загальною та Особливою частиною КК, слід застосовувати як такі, що звільняють особу від кримінального переслідування, а також класифікувати як підстави закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування внаслідок добровільного розв'язання кримінально-правового конфлікту, що матиме своє відображення у виконанні особою умов заохочувальних норм Загальної та Особливої частин КК України. Закриття кримінальної справи за цих підстав не надає право особі, стосовно якої здійснювалося кримінальне переслідування, на реабілітацію.

Підсумовуючи викладене в цьому розділі, вважаємо, що підстави закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування необхідно класифікувати на дві групи. Перша група характеризується примусовим порядком вирішення кримінально-правового конфлікту. Ці підстави відрізняються тим, що в разі їх встановлення кримінальне переслідування органами досудового розслідування припиняється, а кримінально-правовий конфлікт вирішується на користь сторони захисту. Таке рішення приймається відповідно до обставин, встановлених під час

досудового слідства, які відповідають умовам застосування підстави закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування. Рішення про закриття кримінальної справи за згаданих підстав приймається незважаючи на бажання конфлікуючих сторін.

Зазначена група підстав поділяється на дві підгрупи. Перша підгрупа – це підстави закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування, застосування яких означає неможливість здійснення кримінального переслідування та надає право на реабілітацію особі, стосовно якої здійснювалося кримінальне переслідування, тобто реабілітаційні підстави. До них належать п.1, п.2 ч.1 ст. 6 КПК. Друга підгрупа – це підстави, які передбачають неможливість здійснення кримінального переслідування у разі встановлення передбачених на те обставин та не надають право на реабілітацію. До зазначених підстав належать п.п. 9, 10, 11, 12 ч. 1 ст.6 КПК України, а також закриття кримінальної справи за строками давності у справах, де особу, яка вчинила злочин, не встановлено.

Друга група підстав передбачає можливість добровільного вирішення кримінально-правового конфлікту, враховуючи побажання конфлікуючих сторін. Відмінність цих підстав закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування полягає в тому, що за певних обставин, передбачених у нормах закону, держава визнає недоцільність продовжувати кримінальне переслідування, беручи до уваги те, що кримінально-правовий конфлікт вирішено самими сторонами цього конфлікту. Вирішення кримінально-правового конфлікту самими конфлікуючими сторонами є соціально корисною подією, а тому повинно бути імперативною підставою закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування.

У свою чергу, друга група також розділяється на дві підгрупи. Перша – це підстава, яка передбачає можливість закриття кримінальної справи у разі добровільного вирішення кримінально-правового конфлікту самими конфлікуючими сторонами шляхом примирення. Друга – це заохочувальні підстави закриття кримінальної справи, якими передбачено можливість вирішення кримінально-правового конфлікту між державою та особою, яка вчинила злочин, у тому випадку, коли зазначена особа після вчиненого нею злочину здійснить соціально схвальну позитивну поведінку, яка передбачена в умовах ст. 45 та статтях Особливої частини КК України.

РОЗДІЛ 2

ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА ОБСТАВИН ПРИМУСОВОГО ВИРШЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО КОНФЛІКТУ

2.1. Закриття кримінальної справи за обставин, що унеможливають кримінальне переслідування та надають право на реабілітацію

Кримінальним та кримінально-процесуальним законодавством передбачено ряд підстав закриття кримінальної справи, застосування яких означає, що особа не вчиняла злочин. А тому ці підстави закриття кримінальної справи можна назвати такими, що унеможливають кримінальне переслідування, що, у свою чергу, надає право на реабілітацію особі, стосовно якої здійснювалося кримінальне переслідування.

На сьогодні положення ч. 1 ст. 6 КПК сформульовано таким чином: «Кримінальну справу не може бути порушено, а порушена справа підлягає закриттю: 1) за відсутністю події злочину». Подібним чином зазначена підстава сформульована і в проектах КПК України.

У п. 1 ч. 1 ст. 284 проекту нового КПК (реєстраційний номер 9700 від 13.01.2012) зазначена підстава викладена в такій редакції: «встановлена відсутність події кримінального правопорушення» [112]. У проекті КПК (реєстраційний номер 9700-1 від 13.01.2012) зазначену підставу сформульовано так: «отримані відомості про відсутність події кримінального правопорушення» (ст. 263 ч. 1 п. 1) [113]. Подібним чином розглядувана підстава закриття кримінальної справи визначена і в КПК інших країн, а саме в КПК Азербайджанської Республіки (ст. 39.1) [258], Республіки Вірменія (ст. 35 ч. 1) [260], Республіки Казахстан (ст. 37 ч. 1 п. 1) [262], Киргизької Республіки (ст. 28 ч. 1 п. 1) [259], Республіки Молдова (ст. 275 ч. 1 п. 1) [263], Російської Федерації (ст. 24 ч. 1 п. 1) [266], Республіки Таджикистан (ст. 5 ч. 1 п. 1) [264].

Формуючи цю підставу, законодавець оперує такими двома поняттями, як «подія» та «злочин». Для того, щоб детально дослідити сутність цієї підстави, необхідно проаналізувати дефініції зазначених вище термінів.

Термін «подія» має декілька тлумачень: 1) те, що відбувалося або відбулося, сталося; явище, факт суспільного або особистого життя, випадок, інцидент, okazія; сукупність пов'язаних між собою в якомусь відношенні явищ, фактів суспільного життя (зазвичай важливих,

значних), які становлять ніби щось єдине, ціле; 2) те, що порушує усталений, звичний хід життя; що-небудь важливе, видатне; що-небудь непередбачене, несподіване; пригода, сенсація; 3) справа, дія [27, с. 1009].

Термін «подія» має широке значення і здебільшого застосовується для визначення подій суспільного життя, якихось явищ, що іноді не залежать від дій конкретної особи, але пов'язані безпосередньо з діями людини. І.А. Лібус та Г.М. Резнік зазначають, що підстава «за відсутності події злочину» не повинна містити у собі термін «подія», а формулюватися з урахуванням терміну «діяння», тобто дії чи бездіяльності, яка є складовою підстави пред'явленого обвинувачення. Адже термін подія – поняття більш широке. Ним позначається будь-яке явище, яке відбувається чи вже відбулося в певних умовах місця та часу [120, с. 9].

Термін «злочин» у «Новому тлумачному словнику української мови» визначається як суспільно небезпечна дія, що чинить зло людям; злочинство, злодіяння; неприпустимий ганебний вчинок [27, с. 464]. Чинний КК (ст. 11) визначає її як передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.

М.І. Хавронюк наголошує, що наведене у ч. 1 ст. 11 поняття злочину містить вказівку на такі обов'язкові ознаки злочину: 1) злочином є лише діяння (дія або бездіяльність); 2) це діяння має бути вчиненим суб'єктом злочину; 3) воно має бути винним; 4) вказане діяння має бути суспільно небезпечним; 5) відповідне діяння повинно бути передбачене чинним КК; 6) кримінальна караність. Відсутність хоча б однієї із цих ознак вказує на відсутність злочину [170, с. 45].

Термін «дія» має декілька тлумачень: 1) робота, діяльність, здійснення чого-небудь; діяння; 2) сукупність вчинків кого-небудь; 3) робота, функціонування якої-небудь машини, агрегату, підприємства; 4) вплив на кого-, що-небудь [27, с. 306].

Таким чином, термін «подія» є більш загальним стосовно конкретного вчинку, бо означає не лише дію конкретної особи, а й суспільні події, явища, що залежать від волі багатьох осіб або ж взагалі не залежать від волі людини. На відміну від нього, термін «дія» є більш конкретним і означає дії (дію) якоїсь істоти чи вплив на кого-, що-небудь. З цього приводу Л.М. Карнеєва доречно зазначає, що «злочин – завжди подія, але не всяка подія – злочин» [90, с. 16]. Слід наголосити, що в КПК Республіки Білорусь (ст. 29 ч. 1 п. 1) та КПК Литовської Республіки (ст. 3 ч. 1 п. 1) зазначену підставу сформульовано з використанням термінів «діяння», «діяльність».

На сьогодні науковці не дійшли єдиного висновку щодо коментування підстави закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину. Існує думка, що відсутність події злочину передбачає відсутність самого факту (події взагалі), для розслідування якого здійснюється провадження у справі. Це такий випадок, коли дія, яка вважалася злочинною, насправді була викликана стихійним лихом чи іншими чинниками, що не залежать від волі особи. П.М. Давидов та Д.Я. Мирський стверджують, що відсутність події злочину означає, що подія, у зв'язку з якою проводилося розслідування, відсутня взагалі [59, с. 12].

За іншою думкою, відсутність події злочину – це відсутність самого факту суспільно небезпечного діяння. Н.А. Якубович вважає, що відсутність події злочину свідчить, що злочинне діяння, яке є предметом розслідування, у дійсності не мало місця [311, с. 101]. Схожої думки дотримується Л.М. Карнеєва, яка наголошує, що правильно вказувати не на відсутність події злочину, а на відсутність події (дії), що підлягає розслідуванню [90, с. 17]. Надалі вона цій підставі надала таке визначення: відсутність події (чи дії), припущення про наявність якої слугувало б підставою порушення кримінальної справи [91, с. 54].

На думку А.Я. Дубинського, підстава закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину застосовується в таких конкретних випадках: а) якщо встановлено, що не було самого факту (події), для розслідування якого порушено кримінальну справу; б) якщо встановлено, що сама подія мала місце, але вона не може бути визнана злочином, бо не є результатом будь-чєї дії; в) коли встановлено, що подія мала місце, але не є злочином, тому що є результатом дій самого потерпілого [68, с. 11-12]. Подібної думки дотримуються і В.Г. Степанов та В.В. Шимановський [243, с. 7-8].

В.А. Михайлов вважає, що відсутність події злочину вказує на те, що злочину як такого не було, а закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину можливе в таких випадках: а) відсутня подія, яка припускалася як злочин (наприклад, розслідується справа за крадіжкою, а фактично нічого не викрадено); б) подія, яка розглядалася як підстава для порушення кримінальної справи, є, але вона виникла не внаслідок злочинних дій, а внаслідок стихії (блискавка, землетрус тощо), природного процесу (раптова смерть, хвороба тощо), необережних чи умисних дій самого потерпілого (наприклад, самогубство); в) відсутній причинний зв'язок між наслідками, які наступили, і діями обвинуваченого (наприклад, замах на «негодний» об'єкт) [161, с. 13].

Г.П. Хімичева до змісту зазначеної підстави вносить такий перелік фактичних обставин: а) коли не мав місця сам факт, за яким порушено кримінальну справу; б) коли факт, за яким порушено кримінальну справу, в дійсності об'єктивно мав бути, але не мав характеру дії, тобто не мав суб'єктивного моменту, а виявився наслідком будь-яких природних процесів; в) коли факт, за яким порушено кримінальну справу, знаходиться в безпосередньому причинно-наслідковому зв'язку з діями самого потерпілого при відсутності вини інших осіб [281, с. 37-38].

На думку М.Є. Шумила, встановлення відсутності події злочину означає, що останнього взагалі не було, відповідно, не існувало кримінально-правових відносин. Дослідник вважає, що було б доцільно удосконалити зміст п. 1 ст. 6 КПК і сформулювати його в такій редакції: «...1) за відсутністю діяння, забороненого кримінальним законом, за ознаками якого порушувалася кримінальна справа» [295, с. 48].

З викладеного видно, що зазначену підставу закриття кримінальної справи одні вчені розуміють як відсутність події взагалі, а інші вказують на відсутність події, яка містить у собі злочин.

Якщо дотримуватися першої думки, то можна зробити висновок про те, що відсутність події злочину – це відсутність не тільки суспільно небезпечного діяння, а й взагалі будь-якої дії (бездіяльності), а тому п. 1 ч. 1 ст. 6 КПК України слід було б сформулювати як «відсутність події». Але кримінальна справа може бути порушена лише за припущенням факту вчинення суспільно небезпечного діяння, а тому при закритті кримінальної справи у зв'язку з тим, що відсутня (або не встановлена) сама подія злочину, логічним буде вести мову саме про відсутність суспільно небезпечного діяння, припущення наявності якого спричинило виникнення кримінально-правового конфлікту.

Термін «відсутність події злочину» є більш вузьким, ніж «відсутність події». Вживаючи підставу «відсутність події злочину», ми ведемо мову лише про ті дії, які могли б підпадати під ознаки злочину, що передбачені КК України, тим самим припускаючи, що існують і інші, незлочинні події. Таким чином, відсутність події злочину в такому разі не може означати відсутність події взагалі. А якщо подія (діяння) існує, хоч і не злочинна, це означає, що є дія (або бездіяльність) певної особи, яка не містить у собі складу злочину. У цьому випадку справа може бути закрыта лише на підставі відсутності в діянні складу злочину.

З наведених вище міркувань видно, що поняття «відсутність події злочину» означає «відсутність діяння людини». Таким чином, підстава п. 1 ч. 1 ст. 6 КПК України означає, що суспільно небезпечні наслідки сталися внаслідок подій, які спочатку розглядалися як суспільно

небезпечно діяння людини, але потім було встановлено, що подія сталася незалежно від волі людини. Іншими словами, суспільно небезпечні наслідки, які можливо розцінити як злочин, виникли не внаслідок діяння особи (за винятком випадків завдання шкоди самому собі). Щодо останнього твердження слід зазначити, що в літературі існує протилежна думка, з якою важко погодитися. Так, М.М. Гапанович вважає, що у випадку, коли потерпілий сам собі завдав шкоди або постраждав від своїх необережних дій, справа повинна бути закрыта на підставі відсутності в діянні складу злочину [36, с. 25-26]. Зазначену позицію ми не підтримуємо за таких причин: по-перше, законодавство України не передбачає будь-якої відповідальності за спричинення шкоди самому собі (якщо від цих дій не постраждали інші особи); по-друге, як вже зазначалося, кримінально-правовий конфлікт може виникнути між двома суб'єктами. Саме за цих причин у разі встановлення, що шкоди потерпілий зазнав від власних дій, кримінальна справа повинна бути закрыта за відсутністю події злочину.

Враховуючи викладене, вважаємо, що подією для кримінального судочинства як предмета його діяльності слід вважати встановлену наявність суспільно небезпечного діяння особи, припущення про існування якого було причиною виникнення кримінально-правового конфлікту.

Таким чином, підстави закрыття кримінальної справи 1) за відсутністю події злочину та 2) за відсутністю в діянні складу злочину взаємопов'язані між собою і доповнюють одна одну, у зв'язку з чим як у практичній діяльності, так і в юридичній літературі виникають труднощі щодо їх тлумачення та застосування [91, с. 53; 95, с. 3; 167, с. 88-91].

В юридичній літературі існує думка й про те, що поняття «відсутність події злочину» і «відсутність складу злочину» тотожні одне одному. Така думка обґрунтовується тим, що суспільно небезпечно діяння не може існувати без одного з чотирьох елементів складу злочину. А тому відсутність події злочину означає відсутність складу злочину [302, с. 70]. Намагаючись удосконалити зазначені підстави закрыття кримінальної справи, дослідники висловлювали думки про необхідність їх об'єднання в одну підставу. Так, А.Я. Дубинський пропонував замінити п. 1 та п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК однією підставою, передбачивши неможливість провадження у справі в разі, якщо не було вчинено злочин [69, с. 70]. Такої ж думки дотримується й С.М. Благодир [23, с. 8], який вважає, що цю підставу необхідно викласти так: «не було вчинено злочину», а також пропонує окрім п. 1 та п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК

об'єднати в запропонованій ним підставі й підставу, передбачену п. 5 ч. 1 ст. 6 КПК України.

На нашу думку, зазначені підстави закриття кримінальної справи повинні розрізнятися між собою, оскільки у разі наявності визначених умов важливо, щоб кримінальна справа була закрита саме за тією підставою, яка є для розглядуваного випадку правильною [167, с. 87]. Вказані підстави повинні бути передбачені різними нормами за таких причин: по-перше, якщо немає діяння, то вести мову про склад злочину неможливо, адже склад злочину може міститися лише тільки в діянні фізичної особи. Припущення про наявність суспільно небезпечного діяння тягне за собою виникнення кримінально-правового конфлікту. По-друге, як зазначає І. Овсянніков, диференціація реабілітаційних підстав впливає на додержання прав і законних інтересів громадян, а також на можливі цивільно-правові та інші наслідки. Застосування підстави «за відсутністю в діянні складу злочину» не перешкоджає задоволенню можливого зі сторони потерпілого цивільного позову, а також можливості дисциплінарної чи адміністративної відповідальності [178, с. 15]. Такої ж думки О.М. Ларін [117, с. 57-58] та Н.Б. Опарін [180, с. 45].

Частина 5 ст. 6 КПК України зобов'язує органи розслідування та суд у разі встановлення у діянні особи, стосовно якої кримінальна справа закривається за п.п. 1, 2, 6, 7, 9 – 11 ч. 1 ст. 6 КПК України, ознак адміністративного правопорушення направити відповідні матеріали органу (посадовій особі), уповноваженому розглядати справу про таке адміністративне правопорушення. На нашу думку, тут допущена колізія, оскільки в ч. 5 ст. 6 КПК України згадано і п. 1 ч. 1 ст. 6 КПК. Тобто особа, стосовно якої закрита кримінальна справа, не може бути притягнута до будь-якої іншої відповідальності. Це пояснюється тим, що кримінально-правовий конфлікт, який є одним із видів юридичних конфліктів, може виникнути внаслідок припущення про вчинення суспільно небезпечного діяння. Якщо ж діяння встановлене (навіть не суспільно небезпечне), рішення у справі повинно прийматися за відсутності в діянні складу злочину. Відсутність діяння означає неможливість існування будь-якого юридичного конфлікту. А тому ні про яке адміністративне чи інше правопорушення не може йтись. У випадку коли встановлено наявність діяння особи, внаслідок якого виник кримінально-правовий конфлікт, але це діяння не є злочинним, справа може бути закрита лише за підставою відсутності в діянні складу злочину. А тому з ч. 5 ст. 6 КПК України потрібно виключити посилання на п.1 ч.1 ст.6 КПК України, бо відсутність події злочину означає відсутність будь-якого діяння.

Причиною виникнення юридичного конфлікту є не порушення права (зокрема, якщо сторона не знає про те, що її право порушене, конфлікт не виникає), а усвідомлення (в тому числі й помилкове) стороною того, що її право порушене [240, с. 69]. Лише після усвідомлення стороною того, що її право, яке охороняється кримінальним законом, порушене, виникає кримінально-правовий конфлікт. Кримінальне судочинство розпочинається відразу ж після виникнення кримінально-правового конфлікту, наприклад у випадку виявлення злочину правоохоронними органами, або через деякий час після його виникнення, тобто коли заява про виявлення крадіжки майна до правоохоронних органів надходить через декілька днів. Отримання органом дізнання, слідчим, прокурором або судом інформації, що є процесуально значущою за змістом (діяння, яке заявник слушно чи помилково вважає суспільно небезпечним) та процесуально допустимою за формою (не анонімна) є приводом до початку кримінального судочинства [240, с. 179-180].

Здійснюючи слідство про вчинене суспільно небезпечне діяння, правоохоронні органи насамперед повинні встановити, чи було насправді (взагалі в природі) діяння, що спричинило виникнення кримінально-правового конфлікту. У даному випадку правоохоронні органи будуть встановлювати наявність не будь-якої суспільної дії (бездіяльності), а саме тієї, що спричинила виникнення кримінально-правового конфлікту і яка припускається як така, що є суспільно небезпечною. У той же час не слід вважати цю дію злочинною, оскільки про її кримінальну протиправність існує лише припущення, і щоб визначити, чи є це діяння злочином, необхідно його (1) встановити, (2) провести юридичний аналіз та визначити, чи є це діяння злочином. Встановлення відсутності дії (бездіяльності) вказуватиме правозастосовувачу на те, що немає потреби в проведенні дій щодо встановлення складу злочину, а також подальшого провадження за адміністративним чи цивільним судочинством. У разі виявлення діяння, яке спричинило виникнення кримінально-правового конфлікту, правозастосовувач проводить процесуальні дії щодо перевірки наявності чи відсутності у діях конкретної особи складу злочину. У разі ж встановлення відсутності складу злочину, але наявності іншого передбаченого законодавством правопорушення кримінальна справа повинна бути закрита за відсутністю в діянні складу злочину. Враховуючи зазначене, п. 1 ч. 1 ст. 6 КПК України було б доцільно сформулювати у такій редакції: «1) кримінальне судочинство розпочато не внаслідок суспільно небезпечного діяння особи».

Дискусійним в юридичній літературі є питання про те, яке рішення необхідно прийняти в разі, коли достовірно не встановлено, мала місце подія (діяння) злочину чи ні. Так, В.З. Лукашевич, Н.А. Якубович, Я.О. Мотовіловкер вважають, що в цьому випадку справа повинна бути закрита за відсутністю події злочину [142, с. 53; 311, с. 101; 167, с. 89-91] Але існують і інші думки. Так, М.В. Жогін, Ф.М. Фаткуллін вважають, що справу в цьому випадку необхідно закрити за недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину [79, с. 335-336]. А.Я. Дубинський розглядає дві ситуації: у разі якщо не було встановлено наявності противоправної події, справа закривається за відсутністю події злочину. Якщо подія злочину залежить від встановлення участі конкретної особи у вчиненні цього діяння, справу необхідно закрити за недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину [68, с. 15-16].

Вважаємо, що слід підтримати думку О.М. Ларіна, який справедливо зазначає, що коли не доведено подію злочину, то є безпідставним і питання про недоведеність участі в злочині обвинуваченого. Справа підлягає закриттю за першою підставою [117, с. 58]. Подібної думки дотримуються і інші вчені [23, с. 38-39; 95, с. 7; 287, с. 58-59]. Слід відрізнити підстави закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину та підстави закриття кримінальної справи за недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину. Недоведеність участі обвинуваченого у вчиненні злочину, хоч і є реабілітаційною підставою, все ж таки вказує на те, що присутня і подія, й ознаки складу злочину, хоча факт причетності до цього злочину певної особи не доведено. Під час слідства слідчі органи зобов'язані провести усі можливі слідчі дії для встановлення події злочину. У разі ж, коли подію злочину (діяння, що спричинило кримінально-правовий конфлікт) встановити неможливо, справу потрібно закрити за підставою, передбаченою п. 1 ч. 1 ст. 6 КПК. Якщо не встановлено подію злочину, то неможливо говорити про недоведеність причетності особи до злочинних дій, що пов'язані з цією подією. В.В. Шимановський з цього приводу справедливо наголошує, що недоведеність події злочину за правовими наслідками по суті прирівнюється до її відсутності [293, с. 7].

Слід звернути увагу і на п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України, який викладено так: «за відсутністю в діянні складу злочину». У цій підставі йдеться саме про склад злочину, а не про злочин. Пунктом 2 ч. 1 ст. 284 проекту КПК (реєстраційний номер 9700 від 13.01.2012), а також п. 2 ч. 1 ст. 263 проекту КПК (реєстраційний номер 9700-01 від 13.01.2012) зазначена підстава викладена так: «встановлена відсутність у діянні

складу кримінального правопорушення». Як видно, за своєю юридичною конструкцією вказана підстава однакова як у чинному, так і в проектах КПК і означає наявність діяння, в якому відсутній певний елемент складу злочину.

На жаль, КК України не надає визначення поняттю складу злочину. На це як на недолік звертається увага в теорії кримінального права та надаються пропозиції щодо його усунення шляхом законодавчого визначення поняття «склад злочину» [245, с. 100-104]. Поняття «склад злочину» розроблено в науці кримінального права. Згідно із загально прийнятою теоретичною моделлю, склад злочину означає наявність у діянні сукупності чотирьох елементів: 1) об'єкта, 2) об'єктивної сторони, 3) суб'єкта, 4) суб'єктивної сторони. Але існують і інші думки. Так, А.Н. Трайнин, Д. Флетчер, А.І. Водолаз визначають склад злочину за трохелементною структурою [257, с. 135; 275, с. 127; 31, с. 89-91]. Прихильники такої думки вважають, що склад злочину містить у собі об'єкт, об'єктивну та суб'єктивну сторону. Визначення, чи є особа суб'єктом кримінальної відповідальності, є необхідним для притягнення такої особи до кримінальної відповідальності. На недосконалість конструкції складу злочину звертає увагу і Л.М. Лобойко, який зазначає, що, хоча й є зрозумілим прагнення законодавця не залишати без уваги вчинення суспільно небезпечних дій дітьми, у зв'язку з чим виправданим і цілком логічним є віднесення даної обставини до nereабілітаційних підстав, але в такому разі видається не досить надійною конструкція складу злочину, коли суб'єкт є складовою частиною, елементом самого діяння. Дослідження цього питання, безсумнівно, є завданням теорії кримінального права. Та недосконалість теоретичних і правових положень у цій частині кримінального права негативно впливає на практику діяльності у кримінальному процесі, зокрема щодо зазначеного питання [139, с. 172].

Грунтуючи підставу закриття кримінальної справи, передбачену п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК, лише на теоретично визначеному понятті «склад злочину», законодавець чітко не регламентує це процесуальне рішення. Це може призвести до прийняття хибних рішень, оскільки такі органи можуть по-різному тлумачити для себе це поняття залежно від того, яку теоретичну літературу стосовно визначення поняття «склад злочину» вивчала посадова особа органу досудового розслідування. Не розглядаючи досконально структури поняття «склад злочину», зауважимо, що стосовно теоретичного визначення цього поняття в теорії кримінального права точиться полеміка, але законодавчо воно не визначене. Тому вважаємо, що п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України необхідно викласти із застосуванням законодавчо визначених термінів.

Пропонуємо п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України викласти у такій редакції: «у разі встановлення діяння, яке не передбачене кримінальним законом як злочин». Застосування зазначеної підстави закриття кримінальної справи означатиме, що в ході розслідування встановлено діяння певної особи, а тому це діяння може містити у собі юридичну відповідальність, але в ньому відсутній злочин (склад злочину). Тобто встановлено, що кримінально-правовий конфлікт виник через діяння, про суспільну небезпеку якого існувало лише припущення.

За підставою, передбаченою п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК, повинні застосовуватися умови закриття кримінальної справи, передбачені в КК України, застосування яких можливе за умови встановлення діяння особи.

Однією з таких підстав є декриміналізація, що означає набрання чинності новим кримінальним законом (або Законом України), який усуває злочинність певного діяння. З прийняттям КК України 2001 р., відповідно до п.п. 1, 3 другого розділу Прикінцевих та перехідних положень КК України, декриміналізовано значну кількість злочинів. Пунктом 19 зазначеного розділу передбачено, що закриття справ щодо осіб, які вчинили злочини до набрання чинності КК 2001 р. і справи стосовно яких перебувають у провадженні судів, органів досудового слідства чи дізнання, здійснюється судом. За пунктом 2 ч. 1 ст. 6 КПК кримінальна справа повинна закриватися і в разі прийняття подальших законів, якими буде декриміналізовано той чи інший злочин.

Оскільки чинним КПК не передбачено окремого порядку застосування декриміналізації, в юридичній літературі висловлено думку про те, що до КПК України необхідно ввести окрему підставу закриття кримінальної справи, а саме «у зв'язку з декриміналізацією» [211, с. 112]. На думку В.Т. Маляренка, в КПК слід закріпити норму про те, що при усуненні караності діяння кримінальна справа, в якій не встановлено вирок і немає реабілітаційних підстав, підлягає закриттю саме за цією підставою, тобто у зв'язку з усуненням законом караності діяння [150, с. 61].

Такі думки не безпідставні, адже процесуальний порядок застосування декриміналізації викликав певні труднощі в її практичному застосуванні. Так, у разі встановлення декриміналізації суди при закритті кримінальних справ посилались на ст. 7 КПК (зміна обстановки). Зокрема, закриваючи справу щодо Б. та Я., обвинувачених за ч. 2 ст. 80-3 КК 1960 р., Жидачівський районний суд Львівської області визначив, що розглядувана ним справа підлягає закриттю саме внаслідок зміни обстановки, бо вчинене діяння втратило суспільну небезпеку у зв'язку з декриміналізацією. Верховним Судом України з

приводу такого рішення зазначено, що в таких випадках з метою недопущення порушень прав громадян при закритті справ слід посилатись не на ст. 7 КПК, а на п. 2 ч.1 ст. 6 КПК (відсутність складу злочину) [164, с. 27-33].

Таке роз'яснення обумовлено тим, що, на відміну від декриміналізації, обставини, передбачені в ст. 7 КПК, стосуються індивідуально визначених життєвих випадків, а не загальних, як у декриміналізації. Крім того, у разі застосування ст. 7 КПК норма КК, що передбачає злочин, за вчинення якого особа звільняється від кримінальної відповідальності, продовжує діяти (тобто є альтернатива – можливість направити справу до суду з обвинувальним висновком), а в разі декриміналізації норма КК скасовується, тобто діяння не визнається суспільно небезпечним, а особа, стосовно якої здійснювалося кримінальне переслідування, реабілітується.

Закриття кримінальної справи на підставі декриміналізації діяння є рішенням, яким закінчується стадія досудового розслідування, а його прийняття не означатиме незаконності порушення кримінальної справи (якщо вона порушена під час дії норми, яка визнавала те чи інше діяння злочинним).

Навряд чи можна погодитися з думкою Г.В.Рось про те, що наявність складу злочину визначається на момент його вчинення, а не на час прийняття процесуального рішення. Тому й усунення кримінальним законом злочинності діяння має тягнути закриття кримінальної справи не у зв'язку з відсутністю в діянні складу злочину, а розглядатися як самостійна нереабілітаційна підстава. Вказаний автор пропонує ч. 1 ст. 6 КПК «Обставини, що виключають провадження в кримінальній справі» доповнити додатковим пунктом такого змісту: «у зв'язку з декриміналізацією діяння» [211, с. 111-112]. За такою логікою у разі виявлення діяння, вчиненого до 2001 р. (до прийняття закону про декриміналізацію діяння), яке КК України 1960 р. визнавав як злочин, у період дії КК 2001 р. (закону, яким це діяння декриміналізовано), який це ж саме діяння злочинним не визнає, буде необхідно визнавати особу такою, що вчинила суспільно небезпечне діяння, але у зв'язку з декриміналізацією наділяється правом на реабілітацію.

У разі якщо діяння, яке КК України 1960 р. визнавалося як злочинне, буде вчинене і виявлене в період дії КК України 2001 р., приймається рішення про закриття справи на підставі п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України. Вважаємо, що в таких випадках стосовно осіб, які вчинили вищезазначене діяння, будуть прийняті різні за правовими наслідками процесуальні рішення, що, звичайно ж, ставить їх у нерівне процесуальне становище. А тому слід звернути увагу на те, що з

урахуванням зворотної дії закону про кримінальну відповідальність кримінальне судочинство має вирішувати зазначений юридичний конфлікт з мінімальними негативними наслідками для особи, яка вчинила зазначене діяння.

Таким чином, декриміналізація означає наявність діяння, яке раніше в КК України визнавалося злочинним¹, але внаслідок прийняття закону, яким це діяння декриміналізовано, вже не вважається суспільно небезпечним, а тому здійснення кримінального судочинства в такому випадку не потрібне. Це означає, що в наявності є діяння людини, але воно не є суспільно небезпечним (злочином). А тому, на нашу думку, недоречно передбачати в КПК окрему підставу, регламентуючу порядок закриття кримінальної справи за декриміналізацією, так як остання повністю передбачається підставою закриття кримінальної справи п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України, на що вже вказували науковці [71, с. 79-80].

На підставі п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України повинні закриватись кримінальні справи у тих випадках, коли кримінально-правовий конфлікт виник внаслідок припущення однієї особи про вчинення суспільно небезпечного діяння іншою особою, але в ході перевірки достовірно встановлено наявність вчинення діяння, яке не передбачене Особливою частиною КК України як злочин.

Згідно з процесуальним порядком п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України слід закривати кримінальні справи і за умов, передбачених в КК України: 1) малозначність діяння (ч. 2 ст. 11 КК); 2) заздалегідь не обіцяне приховування злочину членами сім'ї чи близькими родичами особи, яка вчинила злочин, коло яких визначається законом (ч. 2 ст. 396 КК); 3) імунітет свідка (ч. 2 ст. 385 КК, ст. 69 КПК)².

У разі застосування зазначених статей, що передбачають умови закриття кримінальної справи, загальноновизнаною є практика закриття кримінальної справи у порядку, передбаченому п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України [271, с. 19-21]. Таку практику підтримують у науковій літературі [22, с. 27-35; 139, с. 167-171; 296, с. 85-86; 71, с. 82], із цим погоджуємося і ми. Також ми підтримуємо думку А.В. Єндольцевої [71, с. 84], що за підставою п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК слід закривати кримінальну справу й у разі, коли особа добровільно відмовилася від вчинення злочину (ч. 2 ст. 17, ч. 1, ч. 2 ст. 31 КК).

У науковій літературі висловлено думку, що за п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України справа закривається у разі встановлення таких обставин, що

---

¹ Це стосується не лише норм КК України 1960 р., які були декриміналізовані у 2001 р. внаслідок набрання чинності КК 2001 р., але й норм КК України 2001 р., які були (колись будуть) декриміналізовані.

² Чому ці підстави потрібно закривати за п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК, ми детальніше розглянемо в підрозділі 2.2 під час дослідження можливості закрити кримінальну справу внаслідок імунітету.

виключають злочинність діяння, передбачених розділом VIII КК [69, с. 20-37]. Стаття, яка б передбачала застосування зазначених підстав, у КПК України відсутня. Немає такої підстави й у проектах нового КПК (реєстраційний номер № 9700 та № 9700-01). У зв'язку з цим у практичній діяльності зазначені підстави закриття кримінальної справи застосовують у порядку, передбаченому п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України¹. Розглядаючи це питання, Л.М. Лобойко наголошує, що у даному випадку необхідно посилатися на п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК та на конкретну статтю КК, яка передбачає відповідну обставину, що виключає провадження у справі [139, с. 171].

Така думка є слушною, але слід звернути увагу на те, що закриття кримінальної справи за п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України не виключає можливості притягнення особи до інших видів юридичної відповідальності (адміністративної, цивільної). Поряд із обставинами, за яких може розпочатися таке провадження (адміністративне, цивільне)², за п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України приймаються рішення про закриття кримінальної справи у разі встановлення обставин, які виключають злочинність діяння і чітко передбачені в законі (розділ 8 КК України «Обставини, що виключають злочинність діяння»).

Досліджуючи це питання, І.А. Лібус, Г.М. Резнік справедливо вказують, що форми, в яких виявляється зазначена підстава (п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК), відрізняються великою різноманітністю, але за своїм соціальним змістом можуть бути поділені на дві великі групи. Першу складають дії, які хоч і підпадають під ознаки діянь, передбачених Особливою частиною КК, але вчинені в стані необхідної оборони або крайньої необхідності. Відмінною рисою таких діянь є те, що вони не тільки не є суспільно небезпечними, а більш того, суспільно корисні і тому не можуть тягнути стосовно осіб, які їх вчинили, ані кримінальних, ані яких би то не було заходів впливу. Другу групу складають діяння, внаслідок яких приймається рішення про закриття кримінальної справи за відсутністю складу злочину, і дослідники формулюють їх таким чином: 1) вчинене особою діяння в силу

---

¹ Приклад закриття кримінальної справи у зазначеному випадку саме за п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України було знайдено під час вивчення кримінальних справ. За вказаною підставою було закрито кримінальну справу за фактом спричинення тілесних ушкоджень гр. К., які йому спричинив громадянин С., захищаючи своє подвір'я від злочинних посягань гр. К. з метою відкритого заволодіння із застосуванням зброї, який діяв у змові з ще двома громадянами.

² Незважаючи на те, що законом не визнається діяння як злочинне, воно все ж таки містить (може містити) ознаки правопорушення, наприклад, вчинення крадіжки предмета, вартість якого не відповідає вимогам притягнення до кримінальної відповідальності. Незважаючи на те, що таке діяння не є злочинним, воно є суспільно засуджуваним. У випадку з розділом VIII КК все навпаки. Дії особи є незлочинними, і у разі їх виконання без перевищення визначених у законі меж є суспільно схвальними і не можуть містити у собі інші правопорушення, бо такими діями відвертається велика шкода, що може бути завдана суспільству.

малозначності не досягає того ступеня суспільної небезпеки, яка необхідна для визнання його злочинним; 2) особа добровільно відмовилась від доведення злочину до кінця, а вчинене діяння не містить складу іншого злочину; 3) у діянні відсутні ті чи інші елементи об'єкта і об'єктивної сторони, що роблять його незлочинним; 4) особа не має ознаки спеціального суб'єкта злочину; 5) в діянні відсутні такі ознаки повторності або систематичності, які дозволяють класифікувати вчинені діяння як злочинні. Ці обставини характеризуються тим, що, будучи позбавленими кримінальної протиправності, вони все ж є соціально засуджуваними діями і тягнуть адміністративну або дисциплінарну відповідальність чи застосування заходів суспільного впливу [120, с. 9]. Питання про відмінність обставин закриття кримінальної справи за підставою п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України та підстав, передбачених розділом VIII КК України, розглядається й іншими авторами [190, с. 289; 183, с. 26].

Щоб вирішити вказане питання, С.В. Пархоменко пропонує передбачити в КПК поряд з підставою «відсутність події злочину» самостійну підставу закриття кримінальної справи на випадок вчинення діяння, злочинність якого виключається кримінальним кодексом [184, с. 39]. Вказана пропозиція заслуговує на увагу, і з нею слід погодитися, враховуючи необхідність застосування самостійної підстави закриття кримінальної справи в разі встановлення зазначених обставин. Але навряд чи можна поділити думку, що таку підставу необхідно передбачити поряд з підставою «відсутність події злочину». У даному разі діяння, яке фактично містить у собі елементи злочину, спричинило певну шкоду. Однак те, що КК такі діяння визнані суспільно корисними, означає неможливість притягнення особи не лише до кримінальної відповідальності, а й до будь-якої іншої юридичної відповідальності (адміністративної, цивільної).

Слід зазначити, що й Цивільний кодекс у ст. 1169 передбачає окремий порядок відшкодування шкоди у разі здійснення особою права на самозахист, а у ст. 1171 – відшкодування шкоди, завданої у стані крайньої необхідності. Передбачення в ЦК України зазначених статей вказує на відмінність цих випадків спричинення шкоди від всіх інших. На жаль, ЦК не урегульований порядок відшкодування шкоди у разі уявної оборони, затримання особи, що вчинила злочин, фізичного або психічного примусу, виконання наказу або розпорядження, діяння, пов'язаного з ризиком, виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Вважаємо, що у випадку дотримання та не перевищення мір, передбачених у статтях глави VIII КК, на особу, яка

вчинила таке діяння, не повинно покладатись зобов'язання відшкодувати шкоду. На нашу думку, її повинна відшкодувати держава. Це пояснюється тим, що своїми діями особа відвертає більш тяжку шкоду для суспільства, а тому держава повинна передбачати непритягнення такої особи до будь-якої юридичної відповідальності.

Вважаємо, що підставу застосування норм розділу VIII КК України необхідно передбачити поряд з підставою «за відсутністю в діянні складу злочину». Це пояснюється тим, що при встановленні обставин, що виключають злочинність діяння, звичайно ж, буде встановлено діяння особи, але у зв'язку з тим, що це діяння є суспільно корисним, можна було б говорити про те, що у ньому відсутній склад злочину. У той же час закриття кримінальної справи у зв'язку з встановленням обставин, що виключають злочинність діяння, відрізняється від підстави «за відсутністю в діянні складу злочину» тим, що після закриття кримінальної справи стосовно особи за обставин розділу VIII КК вона не повинна притягуватись до інших видів юридичної відповідальності за це ж діяння.

Слід зазначити, що підстава закриття кримінальної справи у зв'язку з встановленням обставин, що виключають злочинність діяння, в КПК зарубіжних держав передбачена окремо. Зокрема, КПК Киргизької Республіки (п. 3 ч. 1 ст. 28) передбачена така підстава: «у зв'язку з правомірністю за кримінальним законом діяння, яке заподіяло шкоду» [259]. КПК Республіки Вірменія також передбачає подібну підставу (п. 3 ч. 1 ст. 35), яка визначається так: «діяння, що спричинило шкоду, за кримінальним законом вважається правомірним» [260]. Модельним кримінально-процесуальним кодексом для держав – учасниць СНД (ст. 36) окремою підставою закриття кримінальної справи передбачаються: «за правомірністю діяння, що спричинило шкоду, в силу кримінального закону» [165]. На жаль, проектами нових КПК України (реєстраційний номер 9700 та 9700-01 від 13.01.2012) така підстава закриття кримінальної справи не передбачена.

На підставі викладеного вважаємо, що ч. 1 ст. 6 КПК України було б доцільно доповнити пунктом 2-1 в такій редакції: «у разі вчинення діяння за обставин, що виключають його злочинність».

Тепер розглянемо наступну реабілітаційну підставу закриття кримінальної справи, передбачену п. 2 ч.1 ст. 213 КПК України, яка застосовується у разі недоведеності участі обвинуваченого у вчиненні злочину. У науковій літературі вже тривалий час точиться дискусія стосовно формулювання такої підстави закриття кримінальної справи, як «недоведеність участі обвинуваченого у вчиненні злочину». Вказана підстава є реабілітаційною, але вже сама назва цієї підстави містить у

собі обвинувальний ухил. Застосування слова «обвинувачений» можливо тлумачити як те, що держава хоч і відмовляється від кримінального переслідування особи з подальшою її реабілітацією, але все одно залишає особу в статусі обвинуваченого. А тому слід погодитися з думками науковців про те, що така підстава повинна повністю виключати будь-які вагання в невинуватості особи, а також що будь-які обмеження її прав та законних інтересів неприпустимі [292, с. 85].

Припинення кримінального переслідування особи у разі відсутності на те достатніх доказів означає, що особу неможливо в судовому порядку визнати винною, а значить, стосовно неї не повинно бути висловлювань про можливість вчинення нею злочину. Із самої назви такої підстави закриття кримінальної справи має бути видно, що особа не вчиняла злочину.

Щоб усунути зазначену колізію, вчені розробляють різні пропозиції. Так, В.В. Соловійов пропонує підставу «недоведеність участі обвинуваченого у вчиненні злочину» змінити та викласти в редакції «недоведеність пред'явленого обвинувачення» [237, с. 22].

Я.О. Мотовіловкер вважає, що зазначену підставу необхідно було б сформулювати як «за необґрунтованістю висновку про скоєння злочину підсудним» [167, с. 93].

Висловлюються міркування про необхідність виключення недоведеності участі обвинуваченого у вчиненні злочину з числа підстав закриття кримінальної справи (виправдання) внаслідок її рівнозначності доведеності неучасті у вчиненні злочину. С.М. Стахівський, досліджуючи це питання, зазначав, що одне із правил, які характеризують юридичний зміст принципу презумпції невинуватості, гласить: недоведена винуватість особи означає її повну невинуватість. У зв'язку з цим дослідник пропонує зі ст. 213 КПК України виключити пункт 2, який вказує на можливість закриття кримінальної справи за недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину [241, с. 13].

Протилежної думки дотримується В.В. Шимановський, який вважає, що така підстава повинна бути передбачена в законі, оскільки критикуючи і пропонуючи її змінити чи зовсім виключити із закону, автори в ряді випадків недостатньо враховують наявність практичних ситуацій, в яких не вдається довести участь обвинуваченого у вчиненні злочину, що йому інкримінується. Методологічно і практично не виправдано повністю відмовитися від віддзеркалення в законі такої реалії кримінально-процесуальної діяльності, як недоведеність обставин справи, а саме недоведення обвинувачення [292, с. 85].

Вважаємо, що найбільш доцільно передбачити в законі (п. 2 ч. 1 ст. 213 КПК) замість терміну «обвинувачений» термін «особа, стосовно якої здійснювалося кримінальне переслідування». Це пояснюється тим, що в разі відсутності доказів для направлення кримінальної справи до суду особа не може перебувати в процесуальному статусі обвинуваченого, адже в ході слідства не встановлено доказів для притягнення її до кримінальної відповідальності як обвинуваченого. Припинення кримінального переслідування особи означає зняття претензій з боку державних органів стосовно особи, що автоматично лишає її статусу обвинуваченого.

Застосування запропонованого нами терміну дещо згасить гостроту колізії з принципом презумпції невинуватості, усунувши з назви підстави термін «обвинувачений», але все ж таки не вирішить проблеми повністю. Окрім терміну «обвинувачений» у зазначеній підставі не останню негативну роль відіграє і термін «недоведеність». Вказаний термін можливо розуміти як такий, що особа, щодо якої здійснювалося кримінальне переслідування, причетна до вчинення злочину, але у зв'язку з тим, що слідчим органам не вдалося зібрати достатньої сукупності доказів, які б вказали на цю особу як таку, що вчинила злочин, слідчі органи були вимушені закрити справу.

Вживаючи термін «недоведеність», законодавець припускає причетність особи до вчинення злочину, але закриває справу у зв'язку із браком доказів, що неприпустимо для реабілітаційних підстав закриття кримінальної справи. Слушною з цього питання є думка М.В. Савицького, який вважає, що якщо участь обвинуваченого у вчиненні злочину не доведено, це означає, що зібрано мало, можливо, дуже мало доказів, але деякі докази все-таки є. Термін «не доведено» можна тлумачити по-різному, в тому числі і як «не повністю доведено». Звідси можна зробити висновок, що в деякій частині участь обвинуваченого у вчиненні злочину доведено, але слідство, напевно, не змогло повністю довести його винуватість і тому вимушене було закрити справу [219, с. 49].

І.А. Лібус та Г.М. Резнік справедливо зазначають, що при формулюванні всіх виправдувальних підстав має дотримуватися один-єдиний принцип, згідно з яким у правовій сфері недоведені факти прирівнюються до відсутніх, що не існують у дійсності. На цьому принципі побудовано й інститут виправдання у кримінальному процесі, застосування будь-якої виправдувальної підстави означає визнання громадянина невинуватим у вчиненні злочину, і законодавцю залишається лише сформулювати підстави так, щоб не залишалось ніяких сумнівів в наведених аргументах рішення про реабілітацію [120,

с. 10]. А тому навряд чи можна погодитися з існуючими в юридичній літературі думками про те, що в законодавстві необхідно передбачити таку підставу як закриття кримінальної справи у відношенні обвинуваченого: «при доведенні неучасті обвинуваченого у вчиненні злочину» [178, с. 16].

Намагаючись усунути вказані протиріччя, І.А. Лібус пропонує певне уточнення формулювання такої підстави закриття кримінальної справи, а саме: «невстановлення участі особи у вчиненні злочину, якщо згідно з законом вжито всіх заходів для всебічного, повного і об'єктивного дослідження даної обставини» [121, с. 178-181]. Такої ж думки і В.В. Шимановський [292, с. 85].

О.В. Капліна пропонує доповнити реабілітаційні підстави закриття кримінальної справи такою: «підозрюваний, обвинувачений (підсудний), непричетний до вчинення злочину» [89, с. 9].

Вважаємо, що думка про необхідність застосування у зазначеній підставі терміну «непричетність» та викладення цієї підстави як «особа, непричетна до вчинення злочину» є доречною [23, с. 66; 237, с. 14]. Термін «непричетність» застосовується і в нормах Модельного кримінально-процесуального кодексу для держав – учасниць СНД. Так, у ст. 36 зазначеного кодексу вказано, що окремою підставою закриття кримінальної справи є непричетність особи до скоєння забороненого кримінальним законом діяння [165]. У КПК Російської Федерації також застосовується термін «непричетність» (п. 20 ч. 1 ст. 5), а також стверджується, що непричетністю є невстановлена причетність або ж встановлена непричетність особи до скоєння злочину [266].

В юридичній літературі існують різні думки щодо повного чи часткового закриття кримінальної справи за розглядуваною підставою. На думку О.В. Шпотаківської, у разі встановлення непричетності особи до скоєння злочину підлягає застосуванню така підстава, як «відсутність події злочину» [294, с. 7]. В.В. Соловйов вважає, що при вирішенні цього питання необхідно розрізняти дві ситуації: а) вчинення злочинного діяння іншою особою не виключається; б) виключено вчинення даного діяння іншою особою [237, с. 15]. Зазначена думка, безумовно, заслуговує на увагу, але стосовно другого твердження – «виключено скоєння даного діяння іншою особою» – ми не погоджуємося. Адже для того, щоб зробити такий висновок, необхідно достовірно встановити особу, яка вчинила злочин. Якщо цього встановлення зробити не можна, то й таке твердження не співпадає з дійсністю.

Слід погодитися з думкою вчених стосовно того, що розглядувана підстава закриття кримінальної справи не може бути кінцевою в стадії

досудового розслідування [292, с. 86; 287, с. 60]. Вважаємо, що зазначену ідею слід підтримати із таких причин: по-перше, закриття справи повністю за такою підставою буде означати, що слідчі органи дійшли висновку, що окрім особи, щодо якої здійснювалося кримінальне переслідування, цього злочину вчинити ніхто не міг, а значить, така особа залишається під підозрою, що не узгоджується із сутністю реабілітаційних підстав. По-друге, пізнання людиною (в даному випадку – посадовими особами органів досудового розслідування) дійсності з метою встановлення фактичних даних вчиненого злочину не може бути обмежене певною кількістю конкретних дій. Посадова особа органів розслідування кожного дня пізнає якусь нову дійсність, а тому неможливо ігнорувати припущення, що згодом, через певний проміжок часу, будуть встановлені такі докази, за яких буде викрито особу, що вчинила злочин. По-третє, необхідно мати на увазі, що з кожним днем завдяки науковим досягненням удосконалюються засоби з виявлення слідів злочину та встановлення беззаперечних доказів, а тому неможливо відкидати той факт, що згодом завдяки новим розробкам (наприклад, технології проведення якоїсь нової експертизи) буде можливо встановити особу, яка вчинила злочин. З вищевикладеного можемо дійти висновку, що в разі недоведеності вини кримінальна справа не повинна закриватися. У таких ситуаціях слід приймати рішення про припинення кримінального переслідування, а не про закриття кримінальної справи [117, с. 58]. Рішення про припинення кримінального переслідування повинно прийматися щодо особи, яка підозрювалася або обвинувачувалася у зазначеній кримінальній справі, сама ж справа повинна розслідуватися до моменту виявлення особи, яка вчинила злочин, або ж до закінчення строків давності [167, с. 87, 94].

Слід зазначити, що за розглядуваною підставою кримінальне переслідування особи повинно бути припинено і в разі встановлення ексцесу виконавця злочину (ч. 5 ст. 29 КК). Це пояснюється тим, що в такій ситуації буде встановлено і подію, і склад злочину, але при цьому особа (наприклад, співучасник злочину, який він мав намір вчинити з виконавцем) не мала наміру вчиняти додатково якийсь інший злочин окрім того, про вчинення якого була змова, а тому можна говорити про непричетність цієї особи до вчинення злочину¹, оскільки його умислом

---

¹ Можна навести приклад із досліджених кримінальних справ: Б. і Ш. вступили у злочинну змову щодо вчинення крадіжки зі складу 10-ти ноутбуків. Реалізуючи свій злочинний намір, Ш. проник у приміщення складу, а Б. залишився його чекати біля огорожі складу, спостерігаючи за наближенням до складу сторонніх осіб, щоб у разі необхідності попередити про це Ш. У свою чергу, Ш. проникнув шляхом пошкодження вікна до приміщення складу. Знаходячись у приміщенні складу, Ш. викрав 10 ноутбуків. Але перед тим, як виходити з приміщення складу, у нього виник умисел на пошкодження чужого майна.

це діяння не охоплювалося. Неможна в цьому випадку приймати рішення за п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК, оскільки для застосування зазначеної підстави необхідно встановити діяння особи, спрямоване на досягнення якоїсь мети (злочинної або незлочинної). Якщо ж ексцес виконавця стосується не окремого злочину, а лише кваліфікаційної ознаки (наприклад, вчинюючи крадіжку в групі осіб, виконавець скоює грабіж чи розбій) вчиненого злочинного діяння, то з урахуванням вимог ч. 5 ст. 29 КК кожному із учасників пред'являється обвинувачення лише за те діяння, яке він скоїв. Рішення про припинення кримінального переслідування в такому випадку не приймається.

Враховуючи викладене, пропонуємо виключити з ч. 1 ст. 213 КПК України п. 2 та передбачити його як окрему підставу припинення кримінального переслідування, що надає право на реабілітацію, і викласти у такій редакції: «припинення кримінального переслідування особи у зв'язку з невстановленням її причетності до вчинення злочину».

Відповідно до зазначеної підстави слід припиняти кримінальне переслідування також у разі випадків розслідування багатоепізодних кримінальних справ, де за одним із епізодів встановлено підстави закриття кримінальної справи. У такому разі кримінальна справа не закривається повністю, бо існують інші епізоди злочинної діяльності, а припиняється кримінальне переслідування стосовно того епізоду, де встановлені підстави закриття кримінальної справи (ч. 2 ст. 141 КПК).

Надалі розглянемо процесуальний порядок закриття кримінальних справ за реабілітаційними підставами. Порядок закриття кримінальної справи – це законодавчо визначений процес (набір юридичних дій), що здійснюються відповідною уповноваженою від імені держави особою у разі встановлення на те відповідних фактичних даних.

Як вже було зазначено в підрозділі 1.3, у разі закриття кримінальної справи за реабілітаційними підставами кримінально-правовий конфлікт вирішується примусово незважаючи на побажання сторін конфлікту. Враховуючи це, сторони кримінально-правового конфлікту повинні мати право оскаржити прийняте рішення. Щоб сторони кримінально-правового конфлікту могли обґрунтувати своє оскарження, в законодавстві було б доцільно передбачити обов'язок слідчих органів повідомляти конфліктуючі сторони про закінчення досудового слідства. А тому ч. 1 ст. 214 КПК України було б доцільно

Реалізуючи свій умисел, Ш. 18 ноутбуків скинув з полиць, внаслідок чого вони впали та розбились і прийшли в негідність для подальшої експлуатації. З викраденими ноутбуками Ш. вийшов з приміщення складу, де його чекав Б. і допоміг винести викрадене зі складу. У зазначеному нами випадку слідчим стосовно Б. на підставі п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК відмовлено в подальшому здійсненні кримінального переслідування за ч. 1 ст. 194 КК.

сформулювати в такій редакції: «Визнавши досудове слідство у справі, яка підлягає закриттю, закінченим, слідчий повідомляє про це потерпілого та його представника, цивільного позивача, цивільного відповідача або їх представників, особу, стосовно якої здійснювалося кримінальне переслідування, та її захисників і роз'яснює їм їх право ознайомитися з матеріалами справи; про це слідчий складає відповідний протокол або додає до справи копію письмового повідомлення про це».

Після здійснення зазначених процесуальних дій слідчі органи повинні викласти своє рішення про закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування у процесуальному документі, яким згідно зі ст. 214 КПК України є мотивована постанова.

Загальноприйнятою є структура постанови, що складається з трьох частин: вступної, описово-мотивувальної та резолютивної. Враховуючи вимоги ст. 130 та 214 КПК України, проведемо дослідження щодо змісту кожної із зазначених частин постанови про закриття кримінальної справи.

Постанова про закриття кримінальної справи розпочинається зі вступної частини, де зазначається назва документу – «Постанова про закриття кримінальної справи». Згідно з КПК, у вступній частині постанови повинні бути зазначені місце і дата її складання, посада особи, що виносить постанову, її прізвище, реєстраційний номер справи, в якій провадиться слідство.

Більш змістовне навантаження у складанні постанови про закриття кримінальної справи має описово-мотивувальна частина, яка повинна відповідати вимогам законності, обґрунтованості та мотивованості. У загальних вимогах щодо прийняття рішень (складання постанов) (ст. 130 КПК) зазначається, що таке рішення повинно мотивуватися та обґрунтовуватися, а також містити статтю КПК, на підставі якої це рішення прийнято. Крім цього, у ст. 214 КПК передбачено, що в постанові необхідно зазначати відомості про особу обвинуваченого, суть справи, підстави для її закриття.

Поняття «обґрунтованості» законом не надається, у зв'язку з чим у науковій літературі воно має різні визначення. Так, Н.В. Глинська вважає, що обґрунтованість процесуального рішення являє собою підтвердження правильності всіх висновків, які містяться в конкретному акті, з посиланнями на певні норми права, сукупністю доказів та взаємопов'язаних з ними переконливих доводів [38, с. 178].

Лише обґрунтоване кримінально-процесуальне рішення є законним. А.Я. Дубинський справедливо зазначав, що законність – більш широке поняття, воно охоплює обґрунтованість, оскільки вимога про обґрунтованість процесуального рішення впливає з положень

закону, який визначає те, як слідчий повинен ставитися до фактів, відомості про які він збирає, перевіряє та оцінює [67, с. 65]. В цілому підтримуючи таку думку, Ю.В. Манаєв доречно стверджує, що було б грубою помилкою розривати поняття законності та обґрунтованості, це призвело б до прийняття законного, але не обґрунтованого процесуального рішення, і навпаки [152, с. 87].

Надаючи визначення досліджуваному поняттю, вчені пропонують перелік умов, за наявності яких рішення можна вважати обґрунтованим. Так, на думку А.Я. Дубинського, законність кожного процесуального рішення забезпечують такі умови: 1) прийняття рішення відповідним органом; 2) обґрунтованість рішення; 3) своєчасність прийняття рішення; 4) повне вирішення всіх питань; 5) відповідне процесуальне оформлення рішення; 6) забезпечення законних прав осіб, чиїх інтересів торкається прийняте рішення [67, с. 64, 66].

Ю.М. Білозеров та О.О. Чувільов до поняття обґрунтованості процесуального рішення включають такі елементи: 1) встановлення всіх обставин, які необхідні для його прийняття; 2) достовірність фактичних даних, на підставі яких встановлюються вказані обставини; 3) процесуальне рішення може бути визнане обґрунтованим, якщо воно містить у собі підсумки, які випливають з фактичних даних та відповідають їм [18, с. 8].

Обґрунтованість постанови означає чіткість та зрозумілість викладення в постанові фактичних даних, які містяться в матеріалах кримінальної справи. А тому було б доречним передбачити в КПК вимогу щодо посилання на окремі аркуші справи в постанові про закриття кримінальної справи.

Слід звернути увагу й на поняття мотивованості рішення. Досліджуючи це питання, О.Б. Муравін зазначає, що достатня сукупність доказів виступає як спосіб мотивування прийнятого рішення та відіграє роль гарантії прав і законних інтересів особи [168, с. 81-82].

Вимога мотивованості постанови означає, що в ній мають бути викладені не лише обставини справи і вказані підстави її закриття, але і зміст постанови повинен бути переконливо обґрунтованим на підставі зібраних фактичних даних і впливати з них. У разі необхідності слідчий може в ній наводити і витяги з показань свідків, висновків експертів, інших доказів [286, с. 67].

На думку П.А. Лупинської, мотивованість прийняття процесуального рішення виявляється в тому, що вона «покликана встановити таку логічну діяльність з оцінки доказів та визначення обставин справи, які приводять до висновку про достовірність та

достатність доказів, що, у свою чергу, тягне певні правові висновки [143, с. 158].

Враховуючи викладені думки, можна зазначити, що мотивованість процесуального рішення полягає у з'ясуванні переконливості та логічному викладенні в постанові сукупності доказів, встановлених у ході досудового розслідування, та їх відповідності обставинам, що передбачені умовами застосування підстави закриття кримінальної справи.

Закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування за реабілітаційних підстав означає встановлення фактичних даних, які вказують, що особа не вчиняла злочин. А тому в постанові про закриття кримінальної справи за реабілітаційних підстав (у тому числі й в описово-мотивувальній частині) не повинно бути будь-яких сумнівів щодо цього факту.

Як зазначає О.А. Осауленко, за якою б з реабілітаційних підстав не закривалась кримінальна справа, йдеться перш за все про реабілітацію людини, її виправдання, а тому в постанові про закриття кримінальної справи слід чітко констатувати, що особа невинувата [182, с. 157]. Враховуючи зазначене, вважаємо, що слід змінити в ч. 1 ст. 214 КПК України словосполучення «відомості про особу обвинуваченого» на «відомості про особу, щодо якої здійснювалося кримінальне переслідування». Це пояснюється тим, що закриваючи кримінальну справу за реабілітаційними підставами, органи досудового розслідування констатують те, що особою не вчинявся злочин, а тому застосування терміну «обвинувачений» не відповідатиме рішенню, яке приймається.

Закриття кримінальної справи за п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України означає, що кримінально-правовий конфлікт виник внаслідок діяння, яке не є злочином, а значить, це діяння може бути причиною виникнення іншого юридичного конфлікту (не кримінально-правового). У зв'язку з цим закон (ст. 6 та ст. 214 КПК) зобов'язує органи розслідування повідомити відповідні органи та установи про факти, які вимагають застосування заходів громадського або дисциплінарного впливу чи адміністративного стягнення. З цього приводу в юридичній літературі висловлено думки про недопущення у постановках про закриття кримінальної справи формулювань, що компрометують обвинуваченого [158, с. 195]. Критикуючи таку думку, М. Митрохін вважає, що надіслання постанови за місцем роботи правопорушника переслідує конкретну мету, а саме вжиття до останнього заходів дисциплінарного або громадського впливу задля того, щоб у адміністрації були підстави для порушення проти службової особи

дисциплінарного переслідування. На практиці при закритті кримінальної справи за малозначністю (наприклад, за службовими злочинами) у постанові завжди вказується, який характер мали протиправні дії і хто їх вчиняв [159, с. 58].

Таке обґрунтування зазначених дій виглядає раціональним, за винятком випадків закриття кримінальної справи за п. 1 ч. 1 ст. 6 КПК, а також за обставин, передбачених розділом VIII КК України, чи у разі припинення кримінального переслідування за підставою п. 2 ч. 1 ст. 213 КПК. У такому разі в постанові про закриття кримінальної справи органи розслідування повинні однозначно констатувати те, що особа не вчиняла суспільно небезпечного діяння. Закриття кримінальної справи за п. 1 ч. 1 ст. 6 КПК означає відсутність діяння, припущення про наявність якого спричинило виникнення кримінально-правового конфлікту, що, у свою чергу, означає неможливість виникнення іншого юридичного конфлікту за розглядуваним фактом. Обставини, що передбачені розділом VIII КК, є суспільно корисними, а тому їх вчинення не повинно породжувати будь-який інший юридичний конфлікт.

На підставі викладеного пропонуємо з ч. 5 ст. 6 КПК виключити посилання на п. 1 ч. 1 ст. 6 КПК, а ч. 2 ст. 214 після слова «обвинувачений» пропонуємо доповнити: «окрім випадків закриття кримінальної справи за п. 1, п. 2-1 ч. 1 ст. 6 цього кодексу».

У разі якщо у кримінальній справі стосовно особи здійснювалося кримінальне переслідування, в резолютивній частині постанови про закриття кримінальної справи необхідно вказати про те, що особа не вчиняла злочину.

Чинним КПК передбачено обов'язковість відображення у постанові про закриття кримінальної справи відомостей про скасування заходів кримінально-процесуального примусу, а саме скасування запобіжного заходу і заходів із забезпечення цивільного позову та можливої конфіскації майна. Крім цього, відповідно до ст. 81 КПК, має бути прийняте рішення і з питання про речові докази. Вказане рішення слідчий виконує сам або ж доручає його виконання компетентній посадовій особі, надіславши на її адресу копію постанови про закриття кримінальної справи.

Законом зумовлено необхідність надіслання копій постанови про закриття кримінальної справи учасникам кримінального судочинства. Згідно з ч. 3 ст. 214 КПК копія постанови надсилається прокуророві, особі, що притягалася до кримінальної відповідальності, особі, за заявою якої була порушена справа, а також потерпілому та цивільному позивачеві. Аналізуючи зазначену частину, слід погодитися з думкою

О.А. Осауленка про те, що з урахуванням вимог належної реалізації презумпції невинуватості постановою про закриття кримінальної справи повинна направлятися також особам, щодо яких так чи інакше реалізовувалась функція обвинувачення [182, с. 178], тобто кожній особі, стосовно якої у кримінальній справі здійснювалося кримінальне переслідування.

Слід звернути увагу на різну юридичну силу постанови про закриття кримінальної справи за реабілітаційних підстав та виправдувального вироку. Адже, як справедливо зазначає О.А. Осауленко, постанову органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття кримінальної справи може бути скасовано з відновленням провадження у справі фактично за наявності будь-яких процесуальних порушень, у тому числі істотних порушень вимог кримінально-процесуального закону чи неправильного його застосування [182, с. 154].

Таким чином, особа, стосовно якої винесено виправдувальний вирок, та особа, стосовно якої кримінальну справу закрито за реабілітаційних підстав, потрапляють у нерівне правове становище. Адже на відміну від виправдувального вироку, постановою слідчого може бути скасована рішенням прокурора або начальника слідчого відділу. На таку невикордану різницю справедливо звертається увага в юридичній літературі [224, с. 114; М24, с. 7].

З метою урівноваження становища особи, щодо якої винесено виправдувальний вирок, з особою, щодо якої кримінальна справа закрита на стадії досудового розслідування за реабілітаційних підстав, О.А. Осауленко, О.О. Чепурний [182, с. 155; 290, с. 152] пропонують передбачити однаковий термін перегляду за нововиявленими обставинами як для постанови про закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування, так і щодо виправдувального вироку.

На нашу думку, для порівняння правового становища особи, стосовно якої винесено виправдувальний вирок, і особи, стосовно якої кримінальна справа закрита за п. 1 та п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК, слід передбачити обмежений строк, у період якого прокурором та начальником слідчого відділу може бути скасована постановою про закриття кримінальної справи за реабілітаційними підставами. У разі вичерпання цього строку і не скасування постанови про закриття кримінальної справи її скасування буде можливе лише судом. Слід зазначити, що проектом КПК (реєстраційний номер 9700 від 13.01.2012) у ч. 5 ст. 284 подібний строк передбачено – він складає 10 днів. Вважаємо, що зазначений термін необхідно розширити до одного місяця, оскільки закриті кримінальні справи можуть містити у собі

декілька томів, і щоб з ними ознайомитись і ретельно вивчити, необхідно більше часу. У разі ж вичерпання строку в один місяць і не скасування в цей період постанови про закриття кримінальної справи вона може бути скасована лише в судовому порядку.

Рішення про закриття кримінальної справи за реабілітаційних підстав повинно бути доступним для суспільства, особливо оточення особи, стосовно якої здійснювалося кримінальне переслідування. З метою підтвердження невинуватості особи в юридичній літературі висловлювалися думки про необхідність запровадження у кримінальному судочинстві довідок [185, с. 18-26] або посвідчень [121, с. 75] якими би підтверджувалася невинуватість особи.

На нашу думку, найкращим підтвердженням реабілітації особи є постанова слідчого, де чітко і однозначно вказано, що особа не вчиняла суспільно небезпечного діяння (а у випадку підстав, передбачених VIII розділом КК, зазначалося про суспільну користь її дій). В усіх випадках закриття кримінальних справ із реабілітаційних підстав у відповідних процесуальних документах (постанові органів розслідування і прокурора, виправдувальному вироку) має бути чітко і однозначно вказано, що особа визнається невинуватою у вчиненні злочину.

Таким чином, під закриттям кримінальної справи за реабілітаційними підставами слід розуміти встановлення у ході досудового розслідування обставин, що унеможливають кримінальне переслідування у зв'язку з відсутністю суспільно небезпечного діяння особи, припущення наявності якого зумовило виникнення кримінально-правового конфлікту, або наявності діяння, яке не є злочином, у зв'язку з чим кримінально-правовий конфлікт вирішується примусово на користь сторони захисту шляхом припинення кримінального переслідування, скасовуються всі рішення про кримінально-процесуальний примус, а особа, щодо якої здійснювалося кримінальне переслідування, наділяється правом на кримінально-правову реабілітацію.

2.2. Закриття кримінальної справи з обставин, що унеможливають кримінальне переслідування, без права на реабілітацію

Перед тим як розглядати підстави закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування, що унеможливають кримінальне переслідування та не надають права на реабілітацію, ми пропонуємо

розглянути особливості підстав, за яких кримінальна справа не може бути закрита на стадії досудового розслідування, передбачених п. 5 та п. 8 ч. 1 ст. 6, а також ст. 7-3 КПК.

Чинний КПК передбачає дві підстави закриття кримінальної справи стосовно осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності – у п. 5 ч. 1 ст. 6, ч. 4 ст. 7-3 та ч. 1 ст. 7-3 КПК України. Закриття кримінальної справи за п. 5 ч. 1 ст. 6 КПК України до 1993 р. не передбачало застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру. Лише після прийняття 23 грудня 1993 р. Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України та до Положення про комісії в справах неповнолітніх Української РСР» [194, с. 48] КПК було доповнено ст. 7-3, якою регламентовано закриття кримінальних справ та застосування до неповнолітніх віком від 11 років і до виповнення віку, з якого можлива кримінальна відповідальність, примусових заходів виховного характеру.

Таке нововведення було позитивно оцінене в юридичній літературі. З його прийняттям вчинення суспільно небезпечного діяння неповнолітнім, який не досяг віку кримінальної відповідальності, але досяг 11-річного віку, стало ретельно досліджуватися з обов'язковим проведенням досудового слідства, а також вивчатися за визначеною судовою процедурою суддею, якому закон надав право застосувати до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру [98, с. 16-17].

Провадження у кримінальних справах, порушених за фактами вчинення суспільно небезпечних діянь неповнолітніми, які не досягли віку кримінальної відповідальності, є особливим, оскільки кримінальне переслідування здійснюється щодо осіб, яких закон забороняє притягувати до кримінальної відповідальності.

Кримінальне судочинство стосовно неповнолітніх осіб віком від 11 років і до віку настання кримінальної відповідальності здійснюється відповідно до глави 36 КПК та статті 7-3 КПК. Частина 1 вказаної статті передбачає застосування кінцевого рішення на стадії досудового розслідування, шляхом винесення мотивованої постанови про закриття справи, для застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру та направлення справи разом з постановою прокурору.

Частина 3 ст. 417 КПК, ч. 1 ст. 7-3 КПК передбачає направлення до суду для застосування примусових заходів виховного характеру вже закритої на стадії досудового слідства кримінальну справу, що, на нашу думку, не відповідає вимогам порядку здійснення кримінального судочинства, адже застосування примусових заходів виховного

характеру передбачається в КК, а тому вони повинні застосовуватись лише у кримінальній справі, у якій продовжується провадження, і регулюватися КПК. До того ж у разі виявлення судом неповноти зібраних у закритій справі доказів, коли існує необхідність проведення слідчих дій або прийняття певних процесуальних рішень, суд обмежений у їх здійсненні, оскільки в таких випадках, як справедливо зазначає А.Є. Голубов, ніякої процесуальної діяльності у закритій кримінальній справі кримінально-процесуальне законодавство України не передбачає [49, с. 132-133]. Окрім того, складається враження, що слідчий сам застосовує до неповнолітнього заходи виховного характеру, оскільки його рішення є остаточним, що знову ж таки неприпустимо. Як влучно стверджує О.А. Солдатенко, в такому випадку закрита кримінальна справа стосовно неповнолітнього, який не досяг віку, з якого можлива кримінальна відповідальність, не може бути призначена до судового розгляду, оскільки в ній прийняте остаточне рішення, що згідно з п. 10 ч. 1 ст. 6 КПК України є обставиною, яка виключає провадження у кримінальній справі [233, с. 132].

Таким чином, дві схожих між собою форми кримінального судочинства по-різному вирішуються на стадії досудового розслідування і однаково – в судових стадіях. Питання про застосування примусових заходів медичного характеру суд вирішує під час розгляду справи, яку прийнято ним до провадження, а примусові заходи виховного характеру суд застосовує в закритій кримінальній справі, яку також прийнято до провадження. Вважаємо, що слід погодитися з думками Р.І. Матюшенко [154, с. 21], Г.І. Глобенка [40, с. 22], У.С. Ковної [97, с. 13], О.О. Чепурного [290, с. 142-143], що кримінальна справа на підставі ст. 7-3 КПК не повинна закриватися слідчим на стадії досудового розслідування, а тільки після виконання всіх необхідних слідчих та процесуальних дій направлятися до суду, який по закінченню розгляду справи приймає рішення про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру. Таке рішення є окремою формою закінчення досудового слідства, оскільки вирішувати кримінальну справу повинен суд. Тому доцільно, на наш погляд, внести положення ст. 7-3 КПК до ст. 212 КПК як окрему форму закінчення досудового слідства, а саме направлення справи до суду щодо малолітнього чи неповнолітнього, який не досяг віку, з якого можлива кримінальна відповідальність, для вирішення питання про застосування примусових заходів виховного характеру [130, с. 36-38].

Окрім вищезазначеної норми, чинний КПК передбачає підставу закриття кримінальної справи стосовно осіб, які не досягли 11-річного віку. Згідно з ч. 4 ст. 7-3 КПК у разі закриття кримінальної справи за п.

5 ч. 1 ст. 6 КПК до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру не застосовуються. Приймаючи таке рішення, слідчий зобов'язаний лише повідомити про нього прокурора та службу у справах дітей за місцем проживання. Крім цього, п. 5 ч. 1 ст. 6 КПК передбачає можливість відмови в порушенні кримінальної справи.

Недосягнення особою віку, з якого можлива кримінальна відповідальність, а тим більше недосягнення 11-річного віку, згідно з положеннями матеріального права означає відсутність суб'єкта злочину (де-юре). Тому науковцями висловлювались міркування про віднесення зазначеної підстави закриття кримінальної справи до реабілітаційних [22, с. 35-36;]. Зазначені думки заслуговують на увагу, адже суспільно небезпечне діяння вчинено особою у віці до 11-років, що означає відсутність суб'єкта злочину, а значить, і складу злочину, що передбачає підстава закриття кримінальної справи, закріплена в п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК. Але незважаючи на це законодавець передбачив окрему підставу закриття кримінальних справ стосовно зазначених осіб, а саме п. 5 ч. 1 ст. 6 КПК. Звертаючи увагу на цю обставину, Д.П. Письменний справедливо зазначає, що така підстава повинна застосовуватися лише тоді, коли відсутні інші обставини, що виключають провадження в кримінальній справі [186, с. 12].

На нашу думку, це пояснюється тим, що застосування п. 5 ч. 1 ст. 6 КПК, на відміну від п. 1 та п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК, можливе лише тоді, коли буде встановлено факт вчинення суспільно небезпечного діяння особою (хоч і такою, яка не досягла 11-річного віку), тобто встановлення наявності діяння, внаслідок якого виник кримінально-правовий конфлікт, в якому є ознаки складу злочину¹, але відсутні підстави притягнення особи до кримінальної відповідальності у зв'язку з недосягненням віку кримінальної відповідальності. Зазначене вказує, що ця підстава не є реабілітаційною. Адже фактично суспільно небезпечне діяння вчинено, і підстав для реабілітації особи у такому випадку немає. Крім цього, батьки такої дитини зобов'язані відшкодувати майнову шкоду, заподіяну неповнолітнім [41, с. 79]. Слід зазначити, що відповідно до п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31.03.89. № 3 «Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочинцем, і стягнення безпідставно нажитого майна» [200] та п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 27.03.92. № 6 «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про

---

¹ У разі встановлення зазначеного діяння за умови невстановлення особи, яка його вчинила, існують усі приводи й підстави до порушення кримінальної справи.

відшкодування шкоди» [203] матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну неповнолітнім, перед потерпілим несуть батьки (усиновителі), опікуни неповнолітнього, а у відповідних випадках – учбові, виховні або лікувальні заклади.

Безсумнівно, що виховання неповнолітніх у дусі поваги до норм закону та правил суспільного життя є важливою, невід’ємною частиною діяльності держави. А тому вихованню неповнолітніх, які вчинили злочин, державою має приділятися особлива увага, адже неповнолітні є майбутнім нашої країни і від якості їхнього виховання залежить рівень злочинності у суспільстві завтра. Саме тому в разі закриття кримінальної справи за п. 5 ч. 1 ст. 6 та ч. 4 ст. 7-3 КПК закон зобов’язує слідчі органи повідомити про закриття кримінальної справи службу в справах дітей за місцем проживання дитини. Наявність відповідної постанови ставить неповнолітнього в специфічний, відмінний від інших неповнолітніх, правовий стан. Адже Законом України від 24.01.1995 «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» передбачається застосування позитивного впливу на поведінку окремих дітей [198], тобто проведення певної виховної роботи щодо неповнолітнього, який вчинив суспільно небезпечне діяння. А тому для прийняття рішення про закриття кримінальної справи відносно такого неповнолітнього необхідно достовірно встановити діяння, ознаки складу злочину (суб’єкт – де-факто) та причетність неповнолітнього до вчинення зазначеного суспільно небезпечного діяння. З викладеного можемо зробити висновок про те, що прийняття зазначеного рішення вирішує кримінально-правовий конфлікт на користь сторони обвинувачення, що є компетенцією суду¹.

Слід вказати, що в разі прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи за п. 5 ч. 1 ст. 6 КПК закон не зобов’язує органи, які приймають вказане рішення, направляти таку постанову до служби у справах дітей за місцем проживання дитини. Крім цього, враховуючи засоби, а також термін здійснення перевірки на стадії порушення кримінальної справи, не завжди можливо з достовірною точністю встановити наявність події та ознак складу злочину, а тим більше причетності або непричетності до вчинення цього суспільно небезпечного діяння конкретної особи. На нашу думку, в разі встановлення, що суспільно небезпечне діяння вчинено особою у віці до 11-ти років, необхідно в обов’язковому порядку порушувати кримінальну справу і проводити досудове слідство. Це зумовлено тим,

---

¹ Вважаємо, що такі справи повинні розглядатись спеціальними суддями та за спеціальних умов для позитивного впливу на подальше виховання неповнолітнього. На жаль, зазначене питання не входить до предмету нашого дослідження.

що стадія порушення кримінальної справи обмежена як терміном, так і процесуальними засобами встановлення фактичних обставин. Це негативно впливатиме на достовірність фактичних даних, на підставі яких: а) можливо встановити особу, яка вчинила суспільно небезпечне діяння; б) достовірно встановити шкоду, що завдана вчиненим суспільно небезпечним діянням. З цього можна дійти висновку, що непорушення кримінальної справи та непроведення необхідних процесуальних дій може сприяти: а) уникненню від відповідальності справжнього, повнолітнього злочинця; б) проведенню виховної роботи стосовно неповнолітнього, який не вчиняв суспільно небезпечне діяння, бо його причетність до вчинення достовірно не встановлена під час всебічного, повного і об'єктивного дослідження.

У зв'язку із зазначеними причинами вважаємо, що п. 5 ч. 1 ст. 6 КПК України необхідно виключити зі ст. 6 КПК України та передбачити як кінцеве рішення стадії досудового розслідування про направлення кримінальної справи до суду для вирішення питання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру.

Застосування амністії та помилування згідно з Законом України від 02.06.2011 «Про внесення змін до Закону України “Про застосування амністії в Україні”» [193] передбачені як звільнення особи від покарання, з чим ми повністю погоджуємося; на наш погляд, ця обставина виключає їх з предметного кола нашого дослідження.

Наступна підстава, яка, на нашу думку, не повинна застосовуватися на стадії досудового розслідування, передбачена п. 8 ч. 1 ст. 6 КПК. Закриття кримінальної справи за цією підставою можливе на будь-якій стадії кримінального процесу, оскільки вона застосовується у разі смерті, а значить, і відсутності де-факто суб'єкта злочину. Винятковим є те, що справа не закривається щодо померлого за п. 8 ч. 1 ст. 6 КПК у разі встановлення підстав для реабілітації померлого або відновлення справи щодо інших осіб за нововиявленими обставинами.

Підстава закриття кримінальної справи щодо померлого підкреслює особистісний характер кримінального переслідування, здійснення його лише стосовно саме тієї особи, яка вчинила злочин. Навряд чи можна погодитися з думками про те, що закриття кримінальної справи за зазначеною підставою можливе «незалежно від доведеності складу злочину в діях особи» [311, с. 109].

Якщо при розслідуванні кримінальної справи встановлено відсутність події або складу злочину, то, відповідно, і рішення про закриття такої справи приймалося б на підставі п.п. 1, 2 ч. 1 ст. 6 КПК. А тому цілком праві ті автори, які зазначають, що кримінальна справа за

розглядуваною підставою може бути закрита лише в разі встановлення факту вчинення злочину даною особою [59, с. 32]. Слід підтримати думку, що незалежно від того, в якому процесуальному статусі перебувала особа, стосовно якої здійснювалося кримінальне переслідування (підозрюваний чи обвинувачений), у справі повинно бути в повному обсязі проведено досудове слідство і надано юридичну оцінку діям особи [23, с. 84]. Лише після встановлення усіх доказів, що вказують на причетність (або непричетність) особи до вчинення злочину, приймається відповідне остаточне рішення.

Зазначена підстава закриття кримінальної справи не вказує на процесуальний статус особи, яка вчинила злочин (підозрюваний, обвинувачений), а тому можемо підтримати існуючу в юридичній літературі думку про те, що смерть особи, яка вчинила злочин, тягне за собою закриття кримінальної справи незалежно від того, було їй пред'явлено обвинувачення чи ні [232, с. 237]. Таким чином, кримінальна справа може бути закрита щодо обвинуваченого, або підозрюваного, або щодо особи, стосовно якої порушена кримінальна справа, але яка ще не набула статусу ні підозрюваного, ні обвинуваченого. Є.Г. Коваленко, розглядаючи це питання, наголошує, що кримінальна справа за такою підставою підлягає закриттю, якщо до винесення вироку настала смерть підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, особи, яка в майбутньому могла би бути притягнута як обвинувачена. А тому закриття справи за підставою, що досліджується, не пов'язане з винесенням постанови про притягнення особи як обвинуваченого [96, с. 410]. Слід зазначити, що в п. 4 ч. 1 ст. 24 КПК РФ передбачено, що кримінальну справу за цією підставою може бути закрито стосовно як підозрюваного, так і обвинуваченого.

Справедливими слід визнати думки вчених щодо необхідності передбачити обов'язкову участь захисника у таких справах [22, с. 77]. Вважаємо, що до справи після встановлення смерті особи, щодо якої проводилося кримінальне переслідування, обов'язково повинен вступити захисник. Адже в ході досудового розслідування, згідно з принципом змагальності, повинні бути присутніми як сторона, що здійснює кримінальне переслідування, так і сторона захисту.

Найбільш дискусійним є питання про те, чи мають право органи досудового розслідування самотійно закривати кримінальну справу за розглядуваною підставою. У зв'язку з тим, що ця підстава не є реабілітаційною, в юридичній літературі наголошується про право закриття кримінальної справи за розглядуваної підстави лише судом [40, с. 75].

Щоб вирішити зазначену дискусію, слід звернути увагу на те, яким чином може бути розв'язано кримінально-правовий конфлікт у даній ситуації. Одразу ж наголошуємо, що добровільним шляхом (у випадку, що розглядається) кримінально-правовий конфлікт вирішити неможливо, бо особа, яка б могла примиритися з потерпілим або виконати умови заохочувальних норм, померла. Тому в такій ситуації можливий лише примусовий варіант розв'язання кримінально-правового конфлікту. У попередньому розділі зазначалося, що органи досудового розслідування вправі примусово розв'язати кримінально-правовий конфлікт лише шляхом припинення кримінального переслідування у разі встановлення обставин, що унеможливають його здійснення, що означатиме розв'язання кримінально-правового конфлікту на користь сторони захисту. У розглядуваному ж випадку кримінально-правовий конфлікт не може бути вирішеним на користь сторони захисту, оскільки в ході розслідування встановлені фактичні дані, які вказують на наявність діяння особи, яке визначено КК як злочин, а також те, що його вчинила конкретна особа, яка згодом померла. Тому кримінально-правовий конфлікт може бути вирішений лише примусовим шляхом на користь сторони обвинувачення, що вправі здійснити лише суд. Ми погоджуємося з науковцями, які наголошують на судовому вирішенні кримінальної справи у разі смерті особи, яка вчинила злочин [121, с. 222-225; 182, с. 173; 169, с. 171; 212, с. 256; 290, с. 144], а тому зазначена підстава повинна бути виключена зі ст. 6 КПК.

Таким чином, п. 5 та п. 8 ч. 1 ст. 6 КПК, а також ст. 7-3 КПК не є підставами закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування¹.

Частиною 1 ст. 6 КПК передбачені подібні одна одній підстави закриття кримінальної справи, метою яких, як зазначає Г.В. Рось, є виключення суперечностей між процесуальними рішеннями та економією сил і засобів органів досудового розслідування та суду [211, с. 94]. Це передбачені ч. 1 ст. 6 КПК підстави закриття кримінальної справи: щодо особи, про яку є вирок за тим же обвинуваченням, що набрало законної сили, або ухвала чи постанова суду про закриття справи з тієї ж підстави (п. 9); щодо особи, про яку є нескасована постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття справи за тим же обвинуваченням (п. 10); якщо про відмову в порушенні справи

---

¹ Надалі будуть розглянуті підстави закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування, які були класифіковані як такі, що унеможливають кримінальне переслідування та не надають права на реабілітацію.

за тим же фактом є не скасована постанова органу дізнання, слідчого, прокурора (п. 11).

Підстава закриття кримінальної справи за п. 9 ч. 1 ст. 6 КПК несе в собі положення ст. 61 КУ, згідно з якою ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.

Обвинувальний або виправдувальний вирок, який набрав законної сили щодо певної особи, є преюдиціальним актом, а тому виключає можливість проведення будь-яких процесуальних дій стосовно однієї і тієї ж особи за одним і тим же фактом. Вирок суду, що вступив у законну силу, обов'язковий для виконання всіма громадянами та посадовими особами України, але слід звернути увагу й на те, що підставою для закриття кримінальної справи є вирок, який не скасований відповідно до чинного законодавства [211, с. 95]. А тому, встановивши існування вироку суду за одним і тим самим фактом стосовно однієї і тієї ж особи, слідчі органи перед тим, як закрити кримінальну справу за п. 9 ч. 1 ст. 6 КПК, повинні впевнитися в тому, що вирок суду вступив у законну силу та не скасований у встановленому законом порядку. Для цього до суду необхідно направити відповідний запит, відповідь на який долучити до кримінальної справи.

Слід погодитися із пропозицією, що преюдиціальну силу повинні мати як виправдувальні, так і обвинувальні вирок, у тому числі й іноземних держав, за тим самим обвинуваченням (виправданням) та у справах про скоєння вказаними особами дій, які визнаються злочинами за законодавством нашої держави [19, с. 74].

За порядком закриття кримінальної справи, передбаченим вищезазначеними статтями, слід застосовувати і підставу, передбачену ст. 7 КК, згідно з якою якщо особи (громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають на території України) за вчинені злочини зазнали кримінального покарання за межами України, вони не можуть бути притягнені в Україні до кримінальної відповідальності за ці злочини. Це ж передбачено і Європейською конвенцією про міжнародну дійсність кримінальних вироків [74], яку ратифіковано вітчизняним законодавцем (Закон України від 26.09.2002. № 172-IV) [204].

Тому в разі наявності щодо громадянина України або особи без громадянства, яка постійно проживає в Україні, акта про засудження іноземною державою, де було вчинено злочин, та в інших випадках, передбачених міжнародними договорами України, коли громадяни України та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні і

вчинили злочини за її межами, не підлягають кримінальній відповідальності за КК України, кримінальна справа повинна закритися за п. 9 ч. 1 ст. 6 КПК.

З вищевикладеного можна дійти висновку, що обставини, які були встановлені вироком суду (у тому числі й іноземного) [20, с. 15], який набрав законної сили, або постановою про закриття кримінальної справи, винесеною судом (в тому числі й іноземного), за одним і тим самим фактом стосовно однієї і тієї ж особи визнається судом, прокурором, слідчим, органом дізнання без додаткової перевірки.

Наявність у чинному КПК розглядуваної підстави закриття кримінальної справи зобов'язують слідчого в кожному випадку розслідування кримінальної справи перевірити особистість кримінально переслідуваної особи та достовірно з'ясувати наявність або відсутність преюдиціального кримінально-процесуального рішення про закриття кримінальної справи.

Підставою застосування п. 9 ч. 1 ст. 6 КПК є встановлений обвинувальний або виправдувальний вирок, який вступив у законну силу, стосовно однієї і тієї ж особи за одним і тим самим фактом. Тобто вирок буде преюдиціальним тоді, коли ним буде засуджена та ж сама особа, стосовно якої здійснюється кримінальне переслідування у розслідуваній кримінальній справі, при цьому засудженою ця особа має бути саме за вчинення того ж самого злочину, що розслідується у порушеній кримінальній справі.

У пунктах 10 та 11 ч. 1 ст. 6 КПК України підставами закриття кримінальної справи передбачені наявність нескасованої постанови органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття справи за тим же обвинуваченням, а також якщо наявна нескасована постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про відмову в порушенні справи за тим самим фактом.

Встановлення під час досудового слідства фактичних даних про можливе існування одного із зазначених рішень є обов'язковою підставою закриття кримінальної справи. Для можливості прийняття одного з розглядуваних рішень слідчим органам необхідно впевнитись у тому, що зазначене рішення не скасоване у встановленому законом порядку. Крім цього, слідчі органи повинні достовірно встановити, що в преюдиціальному для розслідуваної кримінальної справи рішенні йдеться саме про ту подію і стосовно тієї ж особи, що й у розслідуваній кримінальній справі. Вважаємо, що для встановлення такої достовірності кримінальній справі (матеріали про відмову в порушенні кримінальної справи), у яких раніше прийняте відповідне процесуальне рішення (закриття кримінальної справи, відмова в порушенні

кримінальної справи), що є преюдиціальним для кримінальної справи, у якій здійснюється розслідування, повинні бути прилученими до такої кримінальної справи.

Слід зазначити, що ані в КПК, ані в КК не зазначається, чи будуть преюдиціальними рішення про закриття кримінальної справи або про відмову в порушенні кримінальної справи, які прийняті правоохоронними органами інших країн. Вважаємо, що слід погодитися з думкою про те, що рішення про закриття кримінальної справи повинно прийматися і в тому разі, якщо встановлено, що преюдиціальне кримінально-процесуальне рішення про закриття кримінальної справи прийняте за межами України іноземними правоохоронними органами [211, с. 109]. Про можливість прийняття такого рішення зазначається і у ст. 75 Мінської конвенції про правову допомогу і правових відносинах у цивільних, сімейних та кримінальних справах, яка передбачає неможливість порушення кримінальної справи або ж обов'язковість її закриття установою одного з учасників Конвенції у випадку, якщо відповідною установою другого учасника Конвенції вже прийнято інше, відмінне від вироку, що набрав законної сили, остаточне рішення [156, с. 149].

Пропонуємо звернути увагу й на те, що преюдиціальне рішення про закриття кримінальної справи (на підставі якого закривається кримінальна справа) може бути як реабілітаційним, так і нереабілітаційним, а тому, на нашу думку, не є правильним формулювання п. 10 ч. 1 ст. 6 КПК, де зазначається, що справа закривається за тим самим обвинуваченням. Закриття кримінальної справи може відбутися як стосовно обвинуваченого, так і стосовно підозрюваного. А тому було б доцільно у зазначеній підставі замість терміну «обвинувачений» передбачити термін «особи, стосовно якої здійснювалося кримінальне переслідування».

Аналізуючи підстави закриття кримінальної справи, передбачені п.п. 9, 10, 11 ч. 1 ст. 6 КПК, можемо зазначити, що всі вони ґрунтуються на кримінально-процесуальній преюдиціальності, тобто можливості прийняття рішення, покладаючи в його основу раніше прийняте нескасоване процесуальне рішення. А тому, на наш погляд, заслуговують на увагу думки науковців про доречність об'єднання зазначених підстав у одну. Так, наприклад, Г.В. Рось пропонує зазначені підстави об'єднати в одній: «наявність нескасованого процесуального рішення, винесеного у встановленому законом порядку за тим же фактом уповноваженим на те органом чи особою» [211, с. 95].

Але слід зазначити, що, формулюючи зазначену підставу, автор не вказує, наявність якого саме нескасованого процесуального рішення

буде тягнути за собою закриття кримінальної справи. На нашу думку, формулюючи таку підставу, необхідно говорити про преюдиціальне кримінально-процесуальне рішення¹, не скасованість якого дозволяє покласти його в основу прийняття іншого процесуального рішення компетентним органом відповідно до закону.

Слід підкреслити, що в досліджуваній підставі закриття кримінальної справи можливе за таких умов: 1) кримінальна справа розслідується за одним і тим самим фактом діяння, за яким раніше вже прийнято кримінально-процесуальне рішення, що є преюдиціальним; 2) преюдиціальне кримінально-процесуальне рішення раніше не скасовано у встановленому законом порядку. Наявність цих двох умов є обов'язковою для можливості прийняття рішення про закриття кримінальної справи за розглядуваних підстав. А тому слідчі органи повинні достовірно впевнитися у наявності таких умов, про що зазначити в постанові про закриття кримінальної справи.

На підставі викладеного вважаємо доцільним об'єднати підстави закриття кримінальної справи, передбачені п.п. 9, 10, 11 ч. 1 ст. 6 КПК, в одній підставі: «Наявність не скасованого преюдиціального кримінально-процесуального рішення за одним і тим самим фактом».

Підставою, що унеможлиблює кримінальне переслідування та не надає особі, стосовно якої здійснювалося кримінальне переслідування, права на реабілітацію є п. 12 ч. 1 ст. 6 КПК, який викладено в такій редакції: «стосовно злочину, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу». Застосування зазначеної підстави обумовлено Європейською Конвенцією про взаємну допомогу у кримінальних справах, яка ратифікована із змінами і застереженнями Законом України № 44/98 від 16.01.1998 р., Європейською конвенцією про видачу правопорушників 1957 р., яка ратифікована Законом України № 43/98-ВР від 16.01.1998 р., а також іншими міжнародно-правовими нормами, що регулюють здійснення екстрадиції. Ґрунтовне дослідження вказаних норм здійснено О.В. Негодченком, В.М. Тертишником, В.С. Березняком [173, с. 9-14].

Притягнення екстрадованих осіб до кримінальної відповідальності можливе лише тоді, коли це передбачено відповідним договором між Україною та іноземною державою, яка видає злочинця. Наявність у договорі обмежень щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності або ж відсутність дозволу на притягнення особи до кримінальної відповідальності за певний злочин є обставиною, за

---

¹ Поняття кримінально-процесуальної преюдиціальності нами розглядалося в підрозділі 1.3 монографії.

наявності якої кримінальна справа закривається, оскільки подальше кримінальне переслідування у ній є неможливим.

Таким чином, застосування п. 12 ч. 1 ст. 6 КПК України можливо в разі наявності однієї з таких умов: 1) обмеження щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності, висловлені державою під час передачі особи; 2) встановлення вчинення злочину особою, яку екстрадували до України, вже після екстрадиції та неотримання згоди держави, яка видала особу, на притягнення її до кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину.

Чинним КПК України передбачена підстава закриття кримінальної справи у зв'язку із закінченням строків давності. Таке рішення приймається судом на підставі постанови слідчого (ч. 1 ст. 11-1 КПК України), а особа, стосовно якої воно прийнято, звільняється від кримінальної відповідальності.

Передбачення такої підстави закриття кримінальної справи зумовлено тим, що кримінальне судочинство повинно здійснюватися в чітких часових межах, які визначають момент його початку та закінчення. Х.Д. Алікперов зазначає, що мету цього правового інституту неможливо розглядати як милосердя до злочинця чи поблажливість до нього з боку держави. Просто у зв'язку з тим, що після вчинення злочину минув значний проміжок часу, суттєво ускладнюється розслідування, втрачають доказову силу докази, забуваються або ж викривляються у пам'яті свідчення, що відомі свідкам, потерпілим, тощо. Крім цього, якщо особа, яка вчинила злочин, довгі роки після його вчинення вела законослухняний спосіб життя й не вчиняла нових злочинів, це надає можливість вважати її такою, що стала на шлях виправлення. Застосування до неї кримінально-правових санкцій у таких випадках стає безглуздом. Крім цього, неможна забувати і про гуманістичне начало цього інституту [7, с. 13].

Застосування ст. 49 КК здійснюється відповідно до процесуального порядку, що передбачений у ст. 11-1 КПК, ч. 2 якої вказує: «якщо в ході дізнання та досудового слідства протягом строків, зазначених у ч. 1 ст. 49 КК, не встановлено особу, яка вчинила злочин, прокурор або слідчий за згодою прокурора направляє кримінальну справу до суду для вирішення питання про її закриття за підставою, передбаченою частиною другою цієї статті».

Між ч. 1, 2 ст. 49 КК та ч. 3 ст. 11-1 КПК існує колізія, оскільки у ч. 1 ст. 49 КК передбачено звільнення від кримінальної відповідальності лише певної особи і не передбачено її застосування для закриття кримінальної справи, у якій особа, що вчинила злочин, не встановлена. Але у ч. 3 ст. 11-1 КПК вказується, що рішення стосовно строків

(диференційованих залежно від тяжкості злочину), передбачених ч. 1 ст. 49 КК, можливо прийняти й у разі, коли в ході розслідування кримінальної справи не встановлено особу, що вчинила злочин. Якщо ж особа, яка вчинила злочин, була встановлена, а потім почала переховуватись від слідства і суду, то до неї КК передбачає застосування недиференційованого 15-ти річного терміну давності. Таким чином, дві особи, які переховуються від органів слідства, потрапляють у нерівне правове становище. Стосовно однієї особи строк давності диференційований (від 2-х до 15-ти років), а стосовно іншої – недиференційований (15-ти річний). На таку відмінність звертає увагу і О.А. Осауленко, який зазначає, що справа у випадку, коли особа переховується, повинна закриватись прокурором за поданням слідчого [182, с. 174-175].

На нашу думку, невстановлення особи, яка вчинила злочин, не завжди означає, що ця особа не усвідомила своєї дії як суспільно небезпечної, оскільки в більшості випадків у разі вчинення суспільно небезпечного діяння (наприклад, крадіжка, грабіж, розбій, спричинення тілесних ушкоджень) особа усвідомлює протиправність своїх дій, і вчинивши їх, переховується від правоохоронних органів.

Вважаємо, що в обох випадках¹ повинен застосовуватися недиференційований строк давності (15 років). Це урівняє в правах осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, а також надасть органам досудового розслідування додатковий час для пошуку особи, що вчинила злочин.

На зрівняння правового статусу вищезазначених осіб вказується і колегією суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України. Розглядаючи справу за фактом підробки документів на ім'я Л. для митного оформлення автомобіля “Форд-Сієра”, яку 26 липня 2002 р. за ст. 11¹ КПК закрит Ленінський районний суд м. Кіровограда, колегія суддів в ухвалі від 21 липня 2003 р. зазначила, що відповідно до ч. 3 ст. 11¹ КПК справу стосовно невстановлених осіб суд вправі закрити за наявності підстав, передбачених ч. 2 ст. 49 КК, тобто якщо з часу вчинення злочину минуло 15 років (за винятком випадку, зазначеного у ч. 4 ст. 49 КК). Верховним Судом зазначено, що оскільки у цій справі особу, яка вчинила злочин, не встановлено, і 15 років з часу його вчинення, як передбачено ч. 2 ст. 49 КК, не минуло, рішення районного суду про закриття справи у зв'язку із закінченням строку давності визнано таким, що суперечить вимогам КПК [202, с. 30].

---

¹ Коли особа, яка вчинила злочин, була встановлена, а потім почала переховуватися від слідства і суду. Другий випадок – коли особа, яка вчинила злочин, взагалі не була встановлена.

Закриття кримінальної справи на підставі ч. 2 ст. 49 КК у справі, де не встановлено особу, яка вчинила злочин, в даному випадку буде мати позитивні наслідки в тому аспекті, що попередить передчасне закриття кримінальної справи у разі, коли діяння невідомої особи, яка вчинила злочин, кваліфіковані невірно. У зв'язку з викладеним, на нашу думку, необхідно керуватися ч. 2 ст. 49 КК у разі закриття кримінальної справи у зв'язку із закінченням строків давності, де особу, яка вчинила злочин, не встановлено.

Інша колізія при застосуванні ст. 11-1 КПК виникає у зв'язку з тим, що ця норма передбачає звільнення особи від кримінальної відповідальності. Виникає питання: кого ж саме звільняти у справах, де особу, яка вчинила злочин, не встановлено, а з дня вчинення злочину минув 15-ти річний термін?

В.Т. Маляренко справедливо зазначає, що закриття кримінальної справи судом у зв'язку із закінченням строків давності щодо невідомої особи є неможливим, оскільки звільнити від кримінальної відповідальності можна лише конкретну особу за наявності даних про те, що вона є законослухняною, тобто не вчиняє нових злочинів [150, с. 60]. Такої ж думки й В.П. Лобач, який зазначає: «Коли не встановлено особу, яка вчинила злочин, і їй не пред'явлено обвинувачення, то яке обвинувачення повинен перевірити суд, щоб закрити справу?» [136, с. 9].

Слід звернути увагу, що закриття кримінальної справи та звільнення від кримінальної відповідальності відомої правоохоронним органам особи, яка вчинила злочин і переходується від слідства і суду, також не позбавлене проблем. Г.В. Рось справедливо вважає, що в зазначеному випадку неможливо отримати згоду від обвинуваченого на закриття кримінальної справи та звільнення його від кримінальної відповідальності [211, с. 168]. А якщо особа не встановлена, то застосувати ст. 11-1 КПК також буде неможливим, адже згідно зі ст. 7-1 КПК закриття справи за зазначеної підстави можливе лише стосовно обвинуваченого [211, с. 169].

Застосування інституту звільнення особи від кримінальної відповідальності у випадку, коли з дня вчинення злочину минуло 15 років, а особу злочинця не встановлено або ж обвинувачений переходується від органів слідства і суду, є неможливим і неефективним. У зв'язку з цим у літературі з'явилися думки про необхідність відновлення раніше скасованого п. 3 ч. 1 ст. 6 КПК. Так, О.О. Чепурний зазначає, що з аналізу змісту ст. 11-1 КПК можна дійти висновку, що закриття провадження у справі – обов'язок суду, а не право. Тому важко знайти логічне обґрунтування появи у КПК ст. 11-1 та виключення п. 3 ч. 1 ст. 6 КПК. Закінчення строків давності – це обставина, яка виключає кримінальну відповідальність, а не звільняє від неї. А тому вказаний автор вважає за

доцільне відновити у колишній редакції п. 3 ч. 1 ст. 6 КПК, який раніше формулювався як «у зв'язку зі строками давності», а ст. 11¹ КПК виключити [290, с. 146]. Такої ж позиції дотримується й Р.І. Матюшенко [154, с. 24].

На нашу думку, щоб розв'язати зазначену проблему, слід диференційовано підходити до застосування розглядуваної підстави закриття кримінальної справи. У разі закінчення 15-ти річного строку відповідні органи зобов'язані закрити кримінальну справу без застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності. Інший випадок із диференційованими строками передбачений ч. 1 ст. 49 КК. У даному випадку в разі закінчення строку, передбаченого ч. 1 ст. 49 КК, у кримінальній справі, де встановлено особу, яка вчинила злочин, не переходувалася від слідства і щодо якої не вступив у законну силу вирок суду, обвинувачений може бути звільнений від кримінальної відповідальності, а кримінальна справа закрита.

У разі закриття кримінальної справи за досліджуваної підстави, коли особу, яка вчинила злочин, не встановлено, положення, передбачене ч. 3 ст. 49 КК, не повинно розглядатися, оскільки перевірити, чи було перервано перебіг давності в такій ситуації, неможливо. Адже немає способів встановити, чи вчиняла особа інші злочини, якщо така особа взагалі не встановлена. Як справедливо зазначає І.А. Лібус, закриваючи кримінальну справу у зв'язку із закінченням строків давності щодо невстановлених осіб, неможливо визначити, чи було перервано строк давності вчиненням нового злочину. Але це не означає, що зупинену з цієї підстави справу взагалі ніколи не треба закривати, адже в такому разі було б назбирано тисячі справ за багато віків, і чим далі, тим менше шансів залишалося б для розкриття злочинів за цими справами [121, с. 202]. У зв'язку з викладеним вважаємо, що було б доцільним відновити п. 3 ч. 1 ст. 6 КПК та викласти його у такій редакції: «у зв'язку з вичерпанням 15-ти річного терміну з дня вчинення злочину, окрім випадків, передбачених ч. 4 ст. 49 КК». У свою чергу, ч. 3 ст. 11-1 КПК викласти в такій редакції: «якщо в ході дізнання та досудового слідства протягом строків, зазначених у ч. 2 ст. 49 Кримінального кодексу України, не встановлено особу, яка вчинила злочин, або особа ухилилася від слідства і суду, така справа вирішується відповідно до вимог п. 3 ч. 1 ст. 6 КПК», а ч. 2 ст. 49 КК – у такій редакції: «перебіг давності зупиняється, якщо особа, що вчинила злочин, ухилилася від слідства або суду. Перебіг давності відновлюється з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання. Кримінальна справа закривається, якщо з часу вчинення злочину минуло п'ятнадцять років».

Заслуговує на увагу і питання про те, чи є підставою закриття кримінальної справи наявність недоторканності посадової особи. КПК, а

також КК не передбачають будь-яких підстав закінчення досудового розслідування у разі порушення кримінальної справи стосовно особи, посада якої передбачає недоторканність. Слід зазначити, що в КПК деяких країн пострадянського простору недоторканність особи визнана як підстава закриття кримінальної справи. Так, наприклад, п. 6 ч. 1 ст. 27 КПК РФ передбачено, що кримінальна справа закривається у разі відмови Державної Думи Федерального Зібрання Російської Федерації в наданні згоди на позбавлення недоторканності Президента РФ, який припинив виконання своїх повноважень і (або) відмова Ради Федерації в позбавленні недоторканності даної особи.

У теорії кримінального процесу і кримінального права поняття «недоторканність» називають терміном «іmunітет». У тлумачному словнику іmunітет визначається як звільнення від чого-небудь, недоторканність, незалежність [27, с. 493]. Недоторканний тлумачиться як такий, що охороняється законом від посягань з боку кого-небудь [27, с. 758].

Згідно з Конституцією України статус особливої недоторканності мають: згідно зі ст. 80 – народні депутати України; ст.105 – Президент України; ст. 126 – судді; уповноважений Верховної Ради України з прав людини [205, с. 99]. Крім цього, Віденською конвенцією про дипломатичні зносини 1961 р. [30, с. 199] передбачено дипломатичну недоторканність, іmunітет. Чинним КПК України в ч.3 ст.3 використовується термін «дипломатична недоторканність». Вказана норма може бути застосована у справах про злочини іноземних громадян, за винятком осіб, які користуються правом дипломатичної недоторканності. Як зазначає Б.І. Гуменюк, недоторканність – це «особливі права, які країна перебування надає дипломатичним представництвам та персоналу акредитованої держави з метою сприяння виконанню їхніх місій» [57, с. 53].

На думку В.Г. Даєва, під іmunітетом у кримінальному процесі слід розуміти, по-перше, звільнення окремих осіб від виконання певних процесуальних обов'язків; по-друге, встановлення для деяких категорій осіб особливих гарантій обґрунтованості застосування до них заходів процесуального примусу або притягнення до відповідальності [60, с. 48-52].

В.І. Руднєв вважає, що іmunітети надають додаткові гарантії недоторканності особі та означають, що така особа має більший обсяг або рівень недоторканності і непритягнення до відповідальності порівняно з іншими особами [214, с. 16].

На думку А.В. Єндольцевої, кримінально-правовий іmunітет – це сукупність особливих правил, які належать спеціально передбаченим у законі особам, регулюючих порядок настання кримінальної відповідальності, відмінний від загальноприйнятого [71, с. 160].

У зв'язку з різноманітністю осіб, які користуються імунітетом, у теорії кримінального судочинства імунітети поділено на декілька видів, а саме: 1) імунітети посадових осіб, що виконують особливі за своєю вагою і значенням функції у державі та суспільстві; 2) імунітети, пов'язані з міжнародними відносинами; 3) імунітет свідків у кримінальному судочинстві [32, с. 26].

З таким поділом слід погодитись, окрім останнього. На нашу думку, імунітет є тимчасовим становищем особи, що пов'язано з перебуванням останньої на державній посаді, якою передбачено імунітет. Стосовно ж свідка слід вказати, що його право відмовитися від давання показань щодо себе або ж не давати показання щодо своїх близьких родичів не є тимчасовим станом. Доти, поки в законі передбачено таке право свідка, воно діятиме впродовж усього його життя, оскільки пов'язане з родинними відносинами. Цього не можна сказати про імунітет, що надається посаді, яку обіймає особа. Крім цього, в законі (ст. 385 ч. 2 КК) прямо зазначається, що особа (свідок) «не підлягає кримінальній відповідальності», що свідчить про відсутність у діях такої особи складу злочину, а тому в зазначеному випадку кримінальна справа повинна закритися на підставі п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК.

У зв'язку з тим, що чинний КПК не передбачає, яке остаточне процесуальне рішення повинно бути прийняте на стадії досудового розслідування у разі встановлення імунітету посадової особи, вченими висловлювались різні думки щодо передбачення такого рішення.

С.М. Благодир та З.Д. Смітєнко пропонують передбачати в КПК таку підставу: кримінальна справа підлягає закриттю без вирішення питання про винуватість особи у вчиненні злочину, якщо встановлено, що не отримана згода компетентного органу державної влади на притягнення особи до кримінальної відповідальності [21, с. 125-129].

Інші вчені вважають, що це є підставою для закриття кримінальної справи у зв'язку із звільненням від кримінальної відповідальності [94, с. 35; 71, с. 161-162; 281, с. 29]. Остання думка заслуговує на увагу, оскільки в разі передбачення такої підстави закриття кримінальної справи в КПК її цілком справедливо можна було б віднести до підстав, що не реабілітують особу. Адже в такому випадку слідчими органами буде встановлена наявність вчиненого злочину, передбаченого КК, і щоб прийняти таке рішення, потрібно спочатку отримати дозвіл від відповідних державних органів на притягнення особи до кримінальної відповідальності, який може бути і не наданий. Очевидно, що в цьому разі зазначену підставу застосувати буде неможливо.

Вважаємо, що недоторканність особи повинна пов'язуватися лише з її перебуванням на такій посаді, де недоторканність є гарантією, яка надасть

змогу особі безперешкодно виконувати свої службові повноваження. Недоторканність не може виникнути у зв'язку з фізичними, релігійними або майновими обставинами чи перевагами людини. Викладене свідчить, що недоторканність – це тимчасовий юридичний стан особи, пов'язаний із перебуванням її на посаді, щодо якої за законом передбачений імунітет.

Слід зазначити, що у п. 2.2.2 Висновку Конституційного Суду України в справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський статут) від 11 липня 2001 р. (справа № 1-35/2001) встановлено: «Недоторканність певної категорії посадових осіб – це не їх привілей; вона пов'язана з виконанням ними важливих державних функцій, а тому відповідно до Конституції України і міжнародно-правових зобов'язань України не може розглядатися як гарантія їх безкарності. Недоторканність народних депутатів України, Президента України та суддів передбачає лише спеціальні умови притягнення їх до кримінальної відповідальності [29, с. 1267].

Як видно, недоторканність – це виняток із норм-принципів, а саме норми, згідно з якою всі громадяни є рівними перед законом. Правові норми, що стосуються особливого порядку затримання, арешту, притягнення до кримінальної відповідальності тощо, стосовно народних депутатів, народних суддів, осіб, які мають дипломатичний імунітет, і інших категорій громадян, є нормами винятковими [312, с. 73, 80]. З викладеного можна дійти висновку, що недоторканність є винятком із загальних правил, яке має застосовуватись вкрай рідко. А тому, як зазначають Ф.О. Агаєв та В.М. Галузо, важливою загальною правовою ознакою імунітетів слід визнати те, що всі вони регулюються винятковими (спеціальними) нормами. Із цього витікає, що імунітети, передбачені такими правовими нормами, розповсюджуються лише на тих осіб, на яких існує пряма вказівка в міжнародних договорах (конвенціях, угодах) і тільки в тому обсязі, в якому вони передбачені такими документами [1, с. 14].

Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що наявність у особи, щодо якої порушено кримінальну справу за вчиненій нею злочин, імунітету не є підставою для закриття кримінальної справи. Наявність у службової особи імунітету є тимчасовим її станом, що пов'язаний з її професійною діяльністю, а тому виступає тимчасовою, а не постійною перешкодою для кримінального судочинства. Слід погодитися з думкою С.Г. Волкотруба про те, що КПК необхідно доповнити відповідною нормою, яка б передбачала підставу зупинення досудового слідства у зв'язку з імунітетом особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння [32, с. 50]. У разі закінчення дії імунітету особа притягається до кримінальної

відповідальності за загальними підставами. Якщо ж дія імунітету перевищуватиме строки давності, то, відповідно, справа повинна бути закритою за строками давності притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Необхідність передбачення саме такого рішення пояснюється тим, що імунітет посадовій особі потрібен для виконання покладених на неї важливих державних обов'язків, і не більше.

Таким чином, факт наявності у посадової особи імунітету не повинен бути підставою для закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування. У зв'язку з чим пропонуємо доповнити ст. 206 КПК пунктом 5, який викласти у такій редакції: «у зв'язку з наявністю імунітету в особи, яка вчинила злочин».

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що до підстав закриття кримінальної справи, що унеможливають кримінальне переслідування та не надають права на реабілітацію, належать такі:

1) закриття кримінальної справи у зв'язку з вичерпанням 15-ти річного терміну з дня вчинення злочину, окрім випадків, передбачених ч. 4 ст. 49 КК;

2) закриття кримінальної справи щодо особи, стосовно якої є нескасоване преюдиціальне кримінально-процесуальне рішення за одним і тим самим фактом;

3) закриття кримінальної справи стосовно злочину, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу.

Порядок закриття кримінальної справи за вказаними підставами є аналогічним тому, що стосується підстав закриття кримінальної справи з реабілітацією особи, за винятком того, що в разі закриття кримінальної справи за досліджуваних підстав у постанові не вказується про право особи на реабілітацію.

Таким чином, під закриттям кримінальної справи за підставами, що унеможливають здійснення кримінального переслідування та не надають права на реабілітацію, слід розуміти встановлення на досудовому слідстві обставин, які в КПК передбачені підставами, що в імперативному порядку передбачають припинення кримінального переслідування незважаючи на встановлений (або встановлену відсутність злочину) злочин, чим кримінально-правовий конфлікт вирішується примусово на користь сторони захисту.

РОЗДІЛ 3.

ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА ОБСТАВИН ДОБРОВІЛЬНОГО ВИРІШЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО КОНФЛІКТУ

3.1. Закриття кримінальної справи у зв'язку з примиренням сторін кримінально-правового конфлікту

Примирення є загальноправовим поняттям, оскільки воно застосовується у кримінально-процесуальному, кримінальному, цивільному праві та процесі, трудовому та адміністративному праві. Примирення як міжгалузеве поняття поєднує в собі не тільки результат, а й дії сторін (підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого), спрямовані на усунення юридичного конфлікту і досягнення взаємної згоди, у різноманітних формах. Результатом примирення є прийняття спільного рішення, що знаходить прояв у зміні внутрішнього ставлення до злочину як обвинуваченого (підсудного), так і самого потерпілого та містить позитивні наслідки розв'язання конфлікту з підсумковим кримінально-процесуальним рішенням, як-то закриття кримінальної справи [235, с. 62].

Термін «примиритися» тлумачиться як: 1) толерантно поставитись до чого-небудь, звикнути до чогось; 2) припинити стан сварки, ворожнечі між собою, з ким-небудь помиритися [27, с. 1122]. Термін «примирення» визначається як: 1) дія та її результат за значенням примирити, примиритися; 2) стан за значенням примиритися; піти на примирення [27, с. 1122].

В юридичній літературі поняттю примирення надаються різні значення. Г.В. Рось вважає, що примирення – це прохання потерпілого закрити кримінальну справу щодо обвинуваченого (підсудного) [211, с. 150]. Але така думка не враховує, що акт примирення – це волевиявлення не одного потерпілого, а обох конфліктуючих сторін. Л.В. Головка з цього приводу зазначає, що примирення обов'язково припускає відповідне суб'єктивне ставлення до подій обох сторін. Обвинувачений не зможе примиритися з потерпілим, якщо потерпілий не забажає цього [47, с. 15-16].

Ю.В. Баулін під примиренням розуміє «акт прощення потерпілим свого кривдника, який заподіяв йому шкоду, досягнення з ним згоди та миру» [16, с. 138]. На думку О.Є. Соловйової, «примирення» – це добровільне волевиявлення потерпілого щодо прощення обвинуваченого (підсудного) та досягнення з ним згоди стосовно

порядку, розміру, засобів та умов усунення шкоди, яка була заподіяна злочином, і досягнення між ними миру [235, с. 148]. Як можна помітити, цитовані автори ототожнюють «примирення» з «прощенням»; на нашу думку, така позиція не є бездоганною, оскільки терміни «прощення», «пробачити» означають «забути вину, образу, звільнити від будь-яких зобов'язань» [27, с. 1181, с. 1142]. Ми підтримуємо позицію М.О. Галімової щодо того, що прощення особи, яка скоїла злочин, є виключною прерогативою держави (амністія, помилування). Прощення має імперативний характер, у той час як примирення передбачає досягнення взаємної згоди у разі виконання певних умов [34, с. 93-94]. Враховуючи зазначене, О.О. Житний визначає примирення як досягнення спільної угоди між особами, внаслідок якої потерпілий (якщо потерпілих декілька, то всі вони) офіційно повідомляє відповідним органам (суду, прокурору, слідчому) про те, що він задоволений посткримінальною поведінкою особи, яка вчинила злочин, вибачає цю особу і не має заперечень з питань звільнення її від кримінальної відповідальності [78, с. 68-69].

Визначення О.О. Житного справедливо, як на нашу думку, критикує Р.М. Мінулін, який вважає, що потерпілий не повинен у постфактумі «погоджуватися із закриттям кримінальної справи», а саме його думка повинна бути вирішальною для прийняття рішення про закриття кримінальної справи [157, с. 17].

Примирення в кримінальному судочинстві не означає тільки відшкодування матеріальних збитків та прохання не здійснювати подальшого розслідування кримінальної справи. Примирення не слід розуміти і як просто процедуру. Адже в законі йдеться про примирення як про факт, що вже відбувся, а тому прохання про закриття кримінальної справи є наслідком примирення, процесуальною умовою закриття кримінальної справи, що свідчить про досягнення примирення сторін [157, с. 16]. Враховуючи викладене, можемо говорити про примирення як про досягнення взаємної згоди, внаслідок якої конфлікуючими сторонами буде визнано, що кримінально-правовий конфлікт, який існував між ними, усунений найбільш прийнятним для обох сторін способом.

На нашу думку, примирення в кримінальному судочинстві – це досягнення взаємної домовленості сторін кримінально-правового конфлікту у зв'язку з виконанням особою, яка вчинила злочин, дій, спрямованих на відшкодування завданих нею збитків або усунення заподіяної шкоди, чи іншої соціально схваленої позитивної поведінки.

Підстава «примирення обвинуваченого, підсудного з потерпілим» підлягає уточненню. З цього приводу В.М. Савицький наголошує, що

примирення особи, яка скоїла злочин з потерпілим, не узгоджується зі справжнім розумінням цієї норми, оскільки споконвіку оцінка саме потерпілим дій та особистості кривдника і його (потерпілого), згода пробачити обвинуваченого та примиритися з ним слугували першочерговою умовою закриття кримінальної справи. Адже для обвинуваченого, тим більше викритого у вчиненні злочину, невелика хитрість – протягти руку потерпілому [220, с. 19].

В юриспруденції зазначається, що примирення повинно відбуватися за спільною згодою потерпілого та обвинуваченого, а тому немає необхідності виділяти в нормі закону, хто з ким примирився [76, с. 29]. Саме за таких причин, як вказує О.А. Губська, правильним було б вважати підставою для закриття справи факт примирення сторін. На її думку, ст. 8 КПК України необхідно викласти у такій редакції: «Порядок звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням сторін» [54, с. 86]. Такої ж думки і О.О. Русман [217, с. 84].

Застосовуючи термін «примирення сторін», слід, погодившись з А.В. Єндольцевою, зазначити, що термін «сторона» є ширшим поняттям за термін «потерпілий», який згідно з принципом змагальності належить до сторони обвинувачення [71, с. 214-215]. Сторона обвинувачення – це не лише потерпілий та його представники, але й прокурор, начальник слідчого відділу, слідчий, орган дізнання, цивільний позивач та його представники. Сторона захисту включає в себе не лише обвинуваченого, але й його законних представників, захисників, до неї належать і цивільний відповідач та його представник. Враховуючи сказане, застосування слова «сторони» у розглядуваній підставі може означати, що примиритися між собою можуть, наприклад, слідчий та цивільний відповідач, що звичайно ж, є недопустимим. Саме за цієї причини при формулюванні такої підстави закриття кримінальної справи слід більш чітко вказати тих суб'єктів, які мають право примиритися.

Існує розбіжність у чинних КПК та КК України і щодо імперативного чи факультативного застосування досліджуваної підстави закриття кримінальної справи. В юридичній літературі є думки щодо неможливості передбачення імперативного застосування підстав закриття кримінальної справи у зв'язку з примиренням. Так, Р.М. Мінулін, досліджуючи це питання, вказує, що законодавець не зміг би конкретно визначити, за яких обставин примирення сторін можливо розцінити як достатню підставу для закриття кримінальної справи. Реалізація права закриття кримінальної справи за розглядуваною підставою залежить як від обставин конкретної справи, так і від

переконання посадової особи (яке сформувалося на основі його особистої впевненості) у необхідності та доцільності закриття кримінальної справи [157, с. 107-108].

Передбачаючи імперативність закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування у зв'язку із примиренням сторін за злочинами публічного обвинувачення, не слід нехтувати тим, що впродовж 80 років ця підстава закриття кримінальної справа була відома українському судочинству та суспільству лише у справах приватного обвинувачення. Застосовувати розглядувану підставу необхідно диференційовано та поступово, щоб у суспільстві не склалась думка, що ця норма являє собою «передбачений законом відкуп злочинця». Будь-які новації треба співвідносити з моральними устоями суспільства, щоб примирення не сприймалося як несправедливе [119, с. 196-197].

Ю.В. Голік, розглядаючи проблеми застосування примирення сторін у кримінальному судочинстві, пропонує викласти норму КК, яка передбачає примирення сторін, враховуючи таку юридичну побудову ст. 67 КК Республіки Казахстан:

«Особа, яка скоїла злочин невеликої тяжкості або вперше скоїла злочин середньої тяжкості, не пов'язаний із спричиненням смерті чи тяжкої шкоди здоров'ю людини, підлягає звільненню від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдану шкоду.

Особа, яка скоїла злочин середньої тяжкості, може бути звільнена від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим і відшкодувала завдану шкоду» [43, с. 21].

Передбачення в КПК України норми з подібною редакцією позитивно вплинуло б на застосування розглядуваної нами підстави закриття кримінальної справи.

Зі змісту ст. 8 КПК України видно, що вона є факультативною. У ній зазначено, що прокурор, а також слідчий за згодою прокурора вправі винести мотивовану постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності. А зі змісту ст. 46 КК України, де зазначається, що «особа, яка вперше вчинила злочин ... звільняється від кримінальної відповідальності», впливає, що термін «звільняється», застосований у розглядуваній статті, має імперативний характер, тобто така норма обов'язкова для застосування незалежно від думок та поглядів посадової особи, яка проводить слідство.

Розглядаючи вказану колізію норм КПК та КК України, слід звернути увагу на те, що примирення сторін, яке відбулося з

дотриманням норм закону, є найкращим способом розв'язання кримінально-правового конфлікту, а тому повинно обов'язково враховуватися державними органами. Слід погодитися з А.В. Єндольцевою, яка наголошує на необхідності закріплення в законодавстві обов'язкового звільнення від кримінальної відповідальності у справах публічного обвинувачення за аналогією зі справами приватного обвинувачення. На її думку, альтернативне застосування такої підстави призведе до свавілля її застосування і провокує вчинення посадових злочинів (наприклад, хабарництва при вирішенні питання про закриття справи). Суспільство ж повинно мати гарантії, що розглядувана норма буде застосовуватися відповідно до закону і не буде «лазівкою» для незаконного закриття кримінальної справи [72, с. 31].

Підтримуючи цю думку, Х.Д. Алікперов зазначає, що відсутність у КПК однозначної гарантії звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вчинила злочин, в обмін на виконання нею умов, перелічених у законі, різко знижує головне їх призначення – схилити таких осіб до усвідомлення своєї провини та позитивної посткримінальної поведінки [8, с. 20].

На обов'язковості закриття кримінальної справи у разі примирення сторін наголошує В.М. Тертишник [253, с. 319].

Погоджуючись з цими міркуваннями, багато вчених наголошують на тому, що надання законодавцем права слідчому та прокурору застосовувати вказану норму на власний розсуд є суттєвим недоліком у кримінальному судочинстві, у зв'язку з чим дослідники вважають, що розглядувана підстава закриття кримінальної справи повинна застосовуватись в імперативному порядку [5, с. 13; 215, с. 57; 75, с. 35; 227, с. 177; 309, с. 45; 10, с. 56; 16, с. 62; 235, с. 73-74], з чим ми також погоджуємося. Адже навряд чи особі, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, буде вигідно примиритися з потерпілим, якщо в будь-якому випадку його кримінальну справу органи досудового розслідування направлять до суду, де після визнання її винною справа буде закрита у зв'язку з примиренням. Практично такі ж самі правові наслідки відбудуться й у разі відсутності примирення. У такому випадку суд, розглянувши справу і визнавши особу винною, винесе обвинувальний вирок і призначить покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Як видно, юридичні наслідки зазначених рішень практично однакові. А для того, щоб примирення відбулося, підозрюваному (обвинуваченому) ще й потрібно провести певну роботу та понести матеріальні витрати. Тобто в даному випадку, враховуючи правові наслідки двох розглядуваних рішень, особі, яка вчинила злочин, вигідніше не

примиритися з потерпілим, оскільки в будь-якому разі вона буде визнана винною, а раз так, навіщо їй докладати ще й якихось зусиль для примирення з потерпілим¹. Такий висновок підтверджується і невисоким відсотком закриття кримінальних справ у зв'язку з примиренням сторін. Так, у 2009 р. за скоєння нетяжких злочинів умовно засуджено 145042 особи [87] (у 2010 р. – 154127 осіб [88]) і лише стосовно 2,4 тис. осіб [12], або 1,6 % (у 2010 р. – 2,5 тис. осіб [13], або 1,7%) справу було закрито за ст. 8 КПК. Слід звернути увагу на те, що у 53 % вивчених нами кримінальних справ примирення відбулося на стадії досудового розслідування, а в 47 % – в судових стадіях [Додаток Б]. Мабуть, саме тому (у зв'язку із зазначеними даними) примирення сторін є підставою закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування. Так, наприклад, застосування ст. 5.3. КПК Республіки Таджикистан «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим» передбачається на стадії досудового розслідування [264].

Враховуючи викладене, вважаємо, що у разі примирення конфлікуючих сторін кримінальна справа повинна бути закрита в імперативному порядку. Обов'язковою умовою для застосування цієї підстави є наявність самих сторін, однією з яких є особа, яка вчинила злочин. У ст. 8 КПК зазначається, що таким суб'єктом кримінального судочинства є обвинувачений. У ст. 46 КК процесуальний статус особи, яка примиряється з потерпілим, не визначається, а вживаються лише терміни «винний» та «особа». Як бачимо, у законі єдиного трактування цього питання не існує. Можливо, саме тому в юридичній літературі висловлюються думки, що особа, яка вчинила злочин, під час примирення може перебувати в процесуальному статусі свідка, підозрюваного, обвинуваченого або підсудного [16, с. 140; 309, с. 44].

Окремі науковці вважають, що закриття кримінальної справи за примиренням сторін можливе лише після того, коли особі пред'явлено обвинувачення [157, с. 138-139; 235, с. 84]. Вказані думки обґрунтовуються тим, що в разі пред'явлення особі обвинувачення буде точно встановлено докази причетності особи до вчинення злочину; точно кваліфіковано її діяння за чинним КК України, а значить, і встановлено той склад злочину, за якого можливе примирення сторін.

Обґрунтування суттєве, але слід наголосити, що правоохоронні органи, крім примусового розв'язання кримінально-правового конфлікту, в першу чергу повинні сприяти у наданні можливості (коли

---

¹ Як показує практика, до осіб, які вперше вчинили нетяжкий злочин, покарання застосовується у вигляді умовного позбавлення волі або більш м'якого покарання.

це можливо згідно з законом) конфліктуючим сторонам самотійно розв'язати кримінально-правовий конфлікт якомога кращим для них способом. Пред'явлення ж органами слідства постанови про притягнення особи як обвинуваченого навряд чи цьому сприятиме. Одне із завдань постанови про притягнення як обвинуваченого полягає в наданні юридичної кваліфікації діям особи, яка вчинила злочин, і офіційного пред'явлення претензії держави щодо факту вчинення нею злочину на підставі зібраних доказів. На нашу думку, неважливо, в якому процесуальному документі буде надано кваліфікацію злочину, але важливо, щоб кваліфікація відповідала фактичним даним справи і з цією кваліфікацією могла ознайомитися особа, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування, і висловити свою згоду чи незгоду з наданою їй діям кваліфікацією¹.

Л.В. Головка зазначає, що альтернативні заходи вирішення кримінально-правових конфліктів (до яких належить примирення сторін) найбільш ефективні саме на ранніх стадіях розслідування справи, бо вони повинні замінити не тільки покарання, але й максимально можливу частину кримінального процесу, інакше вони в деякому ступені втрачають сенс [48, с. 83]. Як справедливо зазначає О.В. Смирнов, непритягнення до кримінальної відповідальності того, хто здатен загладити свою вину, примирення і вибачення сторонами одна одної – такий же цінний та бажаний для публічного обвинувача результат, як і засудження дійсно того, хто заслуговує покарання [229, с. 155].

У разі якщо особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, бажає примиритися з потерпілим, а значить, і вирішити кримінально-правовий конфлікт, на нашу думку, не варто цю особу притягувати як обвинуваченого, якщо існує імовірність закриття кримінальної справи за примиренням сторін. У такому випадку особа, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування, повинна користуватися правами на захист та знати, чому стосовно неї здійснюється кримінальне переслідування. Такими правами наділений підозрюваний, а тому необхідно передбачити в КПК і обов'язок органів слідства викладати сутність підозри в окремому процесуальному документі.

Процесуальний статус підозрюваного не повинен «прив'язуватися» до застосування запобіжних заходів. У той же час залишати таку особу в статусі свідка означатиме порушення її права на захист. На нашу думку, в разі встановлення підозрюваної особи необхідно складати протокол про роз'яснення прав на захист

---

¹ Відповідний документ буде розглянуто далі у цьому підрозділі.

підозрюваному, в якому зазначалася б коротка фабула злочину, в якому підозрюється така особа, а також її права (цей документ повинен складатися й у випадку порушення кримінальної справи стосовно конкретної особи). Наявність цього документу чітко б визначила початок кримінального переслідування у кримінальній справі стосовно конкретної особи [131, с. 369-373].

Обраний підозрюваному запобіжний захід до винесення постанови про притягнення як обвинуваченого дійсний лише протягом 10 діб. Якщо в цей строк підозрюваному не пред'явлено обвинувачення, запобіжний захід скасовується, а особа набуває процесуального статусу свідка (ст. 148 КПК). Але незважаючи на це рішення про припинення кримінального переслідування стосовно такої особи не виноситься. На нашу думку, в КПК слід передбачити положення, що особа, якій роз'яснено право на захист за підозрою про її причетність до вчиненого злочину, набуває статусу підозрюваного і перебуває у цьому процесуальному статусі до моменту пред'явлення обвинувачення або ж до моменту прийняття рішення про припинення кримінального переслідування підозрюваного, в межах строків розслідування кримінальної справи.

Щоб скористатися правом самостійно розв'язати кримінально-правовий конфлікт, конфліктуючі сторони повинні про це знати. Тому для органів, які здійснюють розслідування у кримінальній справі, необхідно передбачити обов'язок схилити конфліктуючі сторони до примирення у всіх випадках, коли це можливо відповідно до закону. А тому вважаємо слушною думку, що орган дізнання, слідчий, прокурор, суд зобов'язані роз'яснити потерпілому та особі, яка вчинила злочин, їх право клопотати про можливість примирення та подальшого закриття кримінальної справи¹ [71, с. 219; 235, с. 83; 228, с. 50-51]. Постраждавши від злочину один раз, потерпіла особа страждає вдруге, коли вимушена надавати свідчення, з'являтися до органів слідства чи суду, брати участь у процесуальних діях, звертатись до адвокатів тощо [45, с. 47]. У зв'язку із зазначеною причиною в зарубіжній кримінально-процесуальній науці і практиці все частіше обговорюються шляхи забезпечення прав потерпілих (і обвинувачених теж), що відображено у моделі «парадигма поновлення», сутність якої полягає в тому, що мета кримінальної юстиції повинна бути не в тому, щоб покарати обвинуваченого, а в тому, щоб поновити права особи, яка постраждала від злочину [45, с. 48]. Л.М. Володіна доречно зазначає, що мета

---

¹ Роз'яснення такого права необхідно і для застосування заохочувальних норм Загальної та Особливої частини КК України.

кримінального правосуддя – захистити особу і суспільство від наслідків злочинного діяння, поновити порушені права, відшкодувати заподіяну злочином шкоду [33, с. 21-22]. А тому якщо є можливість розв'язання кримінально-правового конфлікту шляхом примирення, вона повинна реалізуватися.

У разі подання підозрюваним (обвинуваченим) клопотання про бажання розпочати процедуру примирення з потерпілим слідчі органи повинні його розглянути, дотримуючись вимог ст. 129 КПК, і про прийняте рішення повідомити таку особу. Якщо прийняття цього рішення потребує проведення додаткових слідчих дій, слідчі органи повідомляють про це підозрюваного (обвинуваченого) та зазначають час, коли його клопотання буде розглянуто. У разі відмови в задоволенні клопотання було б доцільно передбачити можливість оскарження такої відмови до суду.

Залишено законодавцем без уваги і питання, яким органом повинно фіксуватися примирення сторін. В юридичній літературі також відсутня єдина думка щодо цього аспекту. Окремі автори вважають, що факт примирення повинні фіксувати органи, які здійснюють розслідування у справі [235, с. 162; 211, с. 161]. Інші припускають можливість надання такого права нотаріусу, який повинен бути посередником між конфліктуючими сторонами, а також гарантом реалізації процедури примирення сторін [213, с. 28].

На думку Р.М. Мінуліна, ініціаторами примирення можуть бути як адвокати, так і представники потерпілого, а також особи, які не є учасниками кримінального процесу: родичі, друзі обвинуваченого чи потерпілого [157, с. 141-142].

Існують думки, що примирення може бути досягнуте і за ініціативою будь-якої сторони, будь то підозрюваний (обвинувачений) чи потерпілий, воно повинно бути лише своєчасно їм роз'яснене і ними висловлене [76, с. 29; 228, с. 50-51].

Вважаємо, що в законі доцільно було б передбачити здійснення примирення та фіксацію його результатів незацікавленою та незалежною від правоохоронних органів посадовою особою. Такими посадовими особами можуть бути медіатори медіаційних установ, які б здійснювали примирення сторін кримінально-правового конфлікту¹.

---

¹У проекті Закону «Про медіацію» (ч. 1 ст. 1) такою організацією визнано юридичну особу, зареєстровану у встановленому порядку, яка надає послуги з вирішення конфліктів (спорів) шляхом медіації; медіатор – фізична особа, яка виступає незалежним посередником у позасудовому врегулюванні сторонами конфлікту (спору), що виник між ними, в порядку, передбаченому цим Законом; медіація – процедура позасудового вирішення конфліктів (спорів) їх сторонами на засадах добровільності, самовизначення і рівності сторін, конфіденційності, незалежності та неупередженості із залученням

Розглядаючи це питання, М.Г. Флямер вказує на необхідність звернути увагу на Рекомендацію № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам Ради Європи «Посередництво в кримінальних справах» (прийняту Комітетом міністрів 15 вересня 1999 р. на 679-й зустрічі представників Комітету). Цим документом пропонується вписати модель посередництва в судочинство не тільки як альтернативу традиційному судовому розгляду в сучасному праві і кримінальній політиці, але і як доповнення, доступне на всіх стадіях відправлення правосуддя [276, с. 16-19].

В Україні існують державні та громадські організації, які ведуть роботу з правопорушниками (Український Центр порозуміння, Центр «Судово-правова реформа»), які випробовують у своїй роботі новітні форми й методи, спрямовані на створення умов щодо профілактики злочинності та втілення в життя різноманітних соціально-реабілітаційних програм примирення жертви і злочинця [148, с. 52-53]. А тому можна стверджувати, що можливість здійснення примирення за участі посередників є і в Україні.

Здійснення примирення такими незалежними органами створить систему стримувань і противаг, що не надавала б можливості правоохоронним органам зловживати показниками розкриття злочинів, примушуючи потерпілого та підозрюваного примиритись, а також у випадках, коли обвинувачений заперечує свою причетність до вчинення злочину.

Якщо підозрюваним (обвинуваченим) буде надано клопотання про примирення, слідчі органи зобов'язані провести досудове розслідування і в разі наявності доказів причетності підозрюваного (обвинуваченого) до злочину, а також наявності умов, за яких можливо розпочати процедуру примирення¹, направити відповідну постанову до органів медіації для початку примирення. Адже, як справедливо зазначає О.Є. Соловійова, за справами публічного обвинувачення закриття кримінальної справи у зв'язку з примиренням неможливе при наявності лише одного факту – примирення сторін, як це допустимо у справах приватного обвинувачення. При розслідуванні справ даної категорії необхідно встановити всі обставини і всі умови її закриття, лише після їх оцінки можливе настання сприятливих наслідків для особи, яка вчинила протиправне, злочинне діяння [235, с. 58].

медіатора, що спрямована на самостійне досягнення сторонами рішень щодо позасудового врегулювання конфлікту (спору) в порядку, передбаченому цим Законом [196].

У концепції реформування кримінальної юстиції України наголошується про необхідність розширення сфери застосування відновних примирних процедур [102].

¹ Зазначені умови ми будемо розглядати нижче

У разі встановлення підстав можливості розпочати примирення органами досудового розслідування складається постанова про ініціювання початку примирення, яка надсилається до медіаційних органів для проведення примирення.

Така постанова повинна затверджуватися прокурором після перевірки ним підстав для початку процедури медіації. В описово-мотивувальній частині постанови слідчий надає юридичну кваліфікацію діям підозрюваного (обвинуваченого) згідно з нормами КК України (на зразок описової частини постанови про притягнення як обвинуваченого), перелічує докази причетності особи до вчиненого злочину з посиланням на процесуальні документи справи та зазначає підстави, за яких кримінальна справа може бути закрыта в разі досягнення примирення сторін.

У резолютивній частині зазначається рішення слідчих органів про необхідність розпочати процедуру примирення та про направлення зазначеної постанови до медіаційних органів, а також повідомлення про це заінтересованих осіб. З такою постановою повинен ознайомитись підозрюваний (обвинувачений) та зазначити, чи згоден він із кваліфікацією вчиненого ним суспільно небезпечного діяння, якщо так, то підтвердити свою згоду про початок примирення, про що складається протокол.

Для складання постанови про направлення кримінальної справи для проведення медіації необхідно встановити відповідні умови, якими, згідно зі ст. 46 КК України, є встановлення особи, яка вперше вчинила злочин, з числа тих, що передбачені в переліку ст. 46 КК¹.

Загальною (об'єктивною) умовою застосування примирення сторін є вчинення особою злочину вперше. На думку Г.В. Рось, передбачаючи таку умову, законодавець допускає, що ця особа не становить великої суспільної небезпеки [211, с. 149].

Щоб передбачити зловживання підставами закриття кримінальної справи, за яких кримінально-правовий конфлікт розв'язується добровільно (закриття кримінальної справи за примиренням, а також заохочувальними нормами Загальної та Особливої частини КК), слід передбачити процесуальні обмеження, які не надаватимуть особі, яка вчинила злочин, можливості декілька разів уникнути притягнення державою до покарання. Передбачення закриття кримінальної справи внаслідок добровільного вирішення кримінально-правового конфлікту необхідне перш за все для того, щоб вирішити такий конфлікт з якнайменшим застосуванням державного впливу на особу, яка вперше

---

¹ Такий перелік буде розглянуто нижче

вчинила злочин і своєю соціально схвальною позитивною поведінкою показала свою суспільну безпеку. Якщо ж особа за короткий проміжок часу вчиняє декілька злочинів, це вказує на її суспільну небезпеку, а тому в такому випадку добровільне розв'язання кримінально-правового конфлікту є неможливим.

Слід передбачити обмеження застосування закриття кримінальної справи стосовно осіб, щодо яких раніше вже закривалася кримінальна справа на підставі примирення сторін. Вважаємо, що з цього питання слід погодитися з А.В. Єндольцевою [73, с. 110-113] про те, що після закриття кримінальної справи у зв'язку з примиренням стосовно особи, щодо якої таке рішення застосовувалось, вже не може бути закрита кримінальна справа з підстав, що передбачають добровільне вирішення кримінально-правового конфлікту протягом строку давності, який передбачено ст. 49 КК. Так, наприклад, якщо кримінальна справа, порушена за ч. 1 ст. 185 КК, буде закрита у разі примирення сторін, то стосовно особи, яка кримінально переслідувалась у цій справі, впродовж 3 років з дня винесення постанови про закриття кримінальної справи не може бути застосовано рішення про закриття кримінальної справи внаслідок примирення сторін або ж заохочувальних норм Загальної (дійове каяття) та Особливої частини КК.

Вважаємо, що злочин, вчинений особою вперше, – це не лише відсутність судимості в особи, стосовно якої вирішується питання про закриття кримінальної справи у зв'язку з примиренням сторін, але й відсутність на час прийняття такого рішення виявлених латентних злочинів або порушеної кримінальної справи щодо цієї особи. Цю позицію поділяють багато науковців [6, с. 18-20; НЗ, с. 244; 170, с. 133; 171, с. 91; 226, с. 44; 281, с. 90]. У зв'язку з викладеним не можна погодитися з думкою О.О. Русмана про те, що якщо судимість виникає на момент примирення з потерпілим, то такий злочин слід вважати вчиненим особою вперше і закриття його за примиренням сторін можливе [217, с. 63].

Наступна умова для початку примирення визначена законодавством як вчинення злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості.

КК України надано чітке розмежування тяжкості злочинів залежно від санкції статті Особливої частини КК, що передбачає певний злочин. За ступенем тяжкості КК поділяє злочини на невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі (ч. 1 ст. 12 КК). Злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років або інше, більш м'яке покарання.

Прийняти рішення про закриття кримінальної справи на підставі примирення сторін можливо не за всіма злочинами. На нашу думку, примирення можливе лише з потерпілим – фізичною особою в разі, коли злочином не спричинено шкоди публічним інтересам. Розглядаючи це питання, Ю.В. Баулін зазначає, що зміст ст. 46 КК свідчить, що передумовою звільнення від кримінальної відповідальності може бути лише такий злочин невеликої тяжкості, яким моральна, матеріальна або фізична шкода заподіяна певному потерпілому, тобто фізичній особі, і вона визнана потерпілою відповідно до ч. 2 ст. 49 КПК. Не є передумовою звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 46 КК вчинення злочину невеликої тяжкості, яким заподіяна шкода державі або суспільству, а також інтересам окремих підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян тощо, які не визнаються чинним законодавством потерпілими від злочину [108, с. 164].

Багатьма науковцями, з якими погоджуємося й ми, обґрунтовується думка щодо неможливості визначення злочинів, за якими може бути здійснено примирення сторін, враховуючи лише критерій їх тяжкості. О.О. Русман та Р.М. Минулін наголошують, що вказаний в законі перелік категорій злочинів невеликої і середньої тяжкості, за якими можливе примирення у кримінальних справах публічного обвинувачення, є недостатнім. Практичне досягнення мети підстави закриття кримінальної справи у зв'язку з примиренням сторін можливе лише шляхом законодавчого визначення переліку злочинів, які торкаються приватних прав громадян і в разі вчинення яких можливе закриття кримінальної справи у зв'язку з примиренням сторін [157, с. 144-145; 217, с. 66-67]. Підтримуючи таку думку, Л.М. Лянго вказує, що в КПК слід передбачити таке: примирення сторін може відбутися лише за злочином, котрий завдав шкоди чи створив реальну загрозу завдання шкоди виключно інтересам потерпілого [146, с. 79].

Досліджуючи це питання, В.В. Навроцька пропонує викласти ст. 46 КК України в такій редакції: «Особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості, що заподіяв шкоду або створював реальну загрозу заподіяння шкоди виключно інтересам потерпілого, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду» [169, с. 173-174].

Вирішити зазначену ситуацію можна уточненням норми, яка регламентує умови застосування примирення сторін. Слід звернути увагу й на те, що в КК України є злочини середньої тяжкості, у разі вчинення яких шкода в основному спричиняється лише потерпілому, тобто фізичній особі, а публічні інтереси майже не зачіпає. Мабуть,

звертаючи увагу саме на це, Законом № 270-VI від 15 квітня 2008 р. можливість примирення сторін була поширена і на необережні злочини середньої тяжкості [192].

КК України передбачає злочини середньої тяжкості, що вчинені умисно, які також було б доцільно розв'язувати за допомогою примирення сторін, наприклад, злочини, які передбачені ч. 1, ч. 2 ст. 185, ч. 1 ст. 186, ч. 1 ст. 194 КК України. Поширення можливості закриття кримінальної справи за примиренням сторін у разі вчинення таких злочинів мало б позитивні наслідки, про які ми вже зазначали у підрозділі 1.3. Саме тому ми підтримуємо думки науковців, які наголошують на доречності застосування примирення в разі вчинення злочинів середньої тяжкості [235, с. 120-121, 132-137; 279, с. 126; 140, с. 124-125].

Заслуговують на увагу і думки про необхідність застосування примирення у випадку вчинення окремих категорій тяжких злочинів [5, с. 13; 308, с. 6]. В.В. Дорошков з цього приводу наголошує, що чимало злочинів вчинюється внаслідок конфліктів у середовищі, де людина проводить значну частину свого життя, а після судового розгляду учасники конфлікту вимушені спільно проживати та працювати, а сам конфлікт між ними може розгорнутися ще з більшою силою, оскільки його вирішення проходило всупереч волі сторін. Відповідно, примирення учасників кримінально-правового конфлікту є кращим способом його розв'язання [63, с. 45-46]. Консенсуальний спосіб вирішення проблеми й урегулювання кримінально-правового конфлікту є особливо важливим, коли конфліктуючі сторони знайомі одна з одною, і саме за таких умов інше (не консенсуальне) рішення може призвести до ескалації старого конфлікту чи нагнітання нового [216, с. 35-37; 157, с. 25].

Як видно, ознака тяжкості вчиненого злочину як умова застосування примирення не повною мірою спроможна чітко відділяти злочини, за якими можливе застосування примирення, від тих, за якими це неможливо. На нашу думку, заслуговують на увагу міркування вчених, які пропонують затвердити перелік статей КК, що передбачають злочини, у разі вчинення яких можливе примирення [64, с. 24].

Але якщо йдеться про приватні інтереси, то обов'язковою умовою можливості примирення має бути те, що обвинувачений не є службовою особою і злочин вчинено ним не у зв'язку з виконанням службових обов'язків. Вважаємо, що до числа злочинів, у разі вчинення яких буде можливо закрити кримінальну справу у зв'язку з примиренням, належать справи про злочини, передбачені ст. 123; 124; 128; 132; ч. 1 ст. 133; ч. 1 ст. 136; ч. 1 ст. 144; ч. 1 ст. 190; ч. 1 і ч. 2 ст. 192 (стосовно

приватного майна); ст. 193 (стосовно приватного майна); ч. 1 ст. 355 (якщо учасниками цивільно-правового договору є фізичні особи) КК України. До того ж кількість злочинів, у справах про які може відбутися примирення потерпілого з обвинуваченим (підсудним), незначна. Законодавче обмеження щодо можливості примирення тільки у справах про злочини невеликої тяжкості призводить до того, що у справах про злочини середньої тяжкості, де потерпілий якнайбільше зацікавлений у відшкодуванні насамперед матеріальної шкоди, примирення сторін не може бути застосованим. Зазначене негативно впливає на можливість якомога швидкого відшкодування потерпілому шкоди, що була завдана злочинцем. Це положення може бути виправлене розповсюдженням інституту примирення на деякі справи публічного обвинувачення про злочини середньої тяжкості. До їх числа можна віднести ч. 2 ст. 126; ч. 1 ст. 127; ч. 1 ст. 146 (якщо злочин пов'язаний з незаконним позбавленням волі, а не з викраденням людини); ч. 1 ст. 185 та ч. 1 ст. 186 (коли йдеться про таємне або відкрите викрадення майна, що перебуває в приватній власності); ч. 2 ст. 190 (якщо шахрай заволодів приватним майном); ч. 1 ст. 194 (коли знищене або пошкоджене приватне майно) [138, с. 238-239].

Потерпілий повинен чітко і однозначно висловити своє бажання примиритися зі своїм кривдником, а також усвідомлювати і керувати своїми діями щодо примирення, тобто бути дієздатним. Недієздатність потерпілого, а значить, і неможливість висловлення ним своєї думки про примирення може мати місце, коли потерпілим є неповнолітня особа або особа, яка хворіє на психічну хворобу і не може керувати своїми діями, а також коли потерпілий помер. Виникає питання: чи можуть в такому разі рішення про примирення прийняти представники або законні представники потерпілого?

Вирішуючи це питання, слід зазначити, що примирення – це не лише дії підозрюваного (обвинуваченого) з відшкодування завданої шкоди. Примирення не може відбутися між юридичною особою та особою, яка вчинила злочин. Л.М. Лянго справедливо наголошує, що в разі примирення сторін потерпілим може бути тільки фізична особа, тому що примирення припускає не просто особисту участь конфлікуючих сторін, а й висловлювання ними особистої волі та виявлення людського ставлення одна до одної [146, с. 28].

Вважаємо, що примирення може відбутися лише між тими особами, яких кримінально-правовий конфлікт стосується безпосередньо, оскільки лише самі конфлікуючі сторони (потерпілий та підозрюваний (обвинувачений)) можуть визначитися, розв'язано кримінально-правовий конфлікт між ними чи ні [235, с. 90]. А тому

неможливо погодитися з думкою про те, що нарівні з потерпілим можуть висловити своє бачення щодо примирення і законні представники потерпілого [28, с. 14; 52, с. 25-28; 145, с. 643]. Слід визнати правильним недопущення прийняття рішення про примирення іншими учасниками кримінального процесу (тобто не потерпілим, а законними представниками, захисниками і ін.) без згоди на те безпосередньо самих сторін кримінально-правового конфлікту (потерпілого та обвинуваченого), які вправі примиритися [71, с. 216-218]. У разі примирення сторін законні представники можуть лише виконувати волю осіб (конфлікуючих сторін), які згодні (або не згодні) примиритися, але ні в якому разі не приймати таке рішення замість них. Потерпілий є однією із сторін примирення, і в разі його відсутності або недієздатності примирення не може відбутися, оскільки у розв'язанні кримінально-правового конфлікту повинна брати участь саме та особа, якій спричинено шкоду, і лише вона за своїм внутрішнім переконанням може надати згоду на примирення. Останнє стосується й випадків смерті потерпілого не внаслідок злочину. Існують різні думки науковців щодо можливості закриття кримінальної справи у разі вчинення злочину, внаслідок якого людину позбавлено життя, а саме злочину, передбаченого ст. 118 КК України. З цього питання у практичній діяльності слідчих органів відбувається визнання потерпілим близького родича вбитого, з яким і має бути досягнуто примирення [109, с. 166; 169, с. 172]. У літературі зазначених осіб називають правопреємниками. Але навряд чи можливо погодитися з думками про те, що правоприймачі потерпілого мають право на примирення з обвинуваченим, що за своєю юридичною силою матиме таке ж значення, як примирення з потерпілим [146, с. 35; 285, с. 9]. Ще І.Я. Фойницький зазначав, що правоприймачі не мають права на примирення з обвинуваченим [278, с. 34]. Примирення сторін може відбутися лише між особою, яка зазнала шкоди, та особою, яка її завдала. Якщо однієї з таких осіб немає, примирення неможливе. А тому доречною є думка Л.М. Лобойка про те, що не можна запроваджувати елементи приватних відносин під час розслідування і судового розгляду справ про злочини, внаслідок яких людину умисно чи з необережності позбавлено життя [140, с. 107]; такої ж думки і Ю.В. Луценко [145, с. 642].

Вважаємо, що примирення сторін може відбутися й у тому випадку, коли фізичні чи психічні вади дозволяють потерпілому висловлювати своє бажання про примирення. Фізичні вади можуть бути перешкодою цьому, якщо заважають сприймати дії кривдника, спрямовані на примирення (наприклад, глухонімих потерпілих). Але

фізичні вади, як правило, не впливають на здатність особи, яка адекватно сприйняла дійсність, реально усвідомлювати і керувати своїми діями. У разі ж психічної хвороби чи малолітства потерпілий не завжди може викласти своє ставлення щодо примирення. А тому слід погодитися з думкою О.О. Русмана, що законний представник неповнолітнього не є суб'єктом примирення, а виступає лише як особа, що бере участь у примиренні [217, с. 93-94].

У справах публічного обвинувачення, на відміну від справ приватного обвинувачення, примирення можливе лише в разі дотримання чітко передбачених умов, визначених ст. 46 КК. Такими умовами є відшкодування завданих збитків та (або) усунення заподіяної шкоди.

С.С. Яценко зазначає, що відшкодування завданих особою збитків – це компенсація заподіяних майнових збитків у грошовій чи іншій формі. Це може бути, наприклад, компенсація збитків від знищеного майна в натуральній формі – шляхом надання потерпілому за його згодою такого ж або іншого майна. Усунення заподіяної шкоди може здійснюватись через відновлення особою своїми силами чи за власний рахунок пошкодженої речі (наприклад, транспортного засобу), компенсування фізичної (оплата протезування, санаторно-курортне лікування тощо) чи моральної шкоди (скажімо, публічне вибачення за нанесену образу) [171, с. 91].

Розглядаючи ці поняття, О.А. Губська наголошує, що незважаючи на термінологічну різницю вказані поняття рівні за своїм обсягом і включають вказівку на необхідність для обвинуваченого відшкодувати пряму матеріальну шкоду, відшкодувати всі збитки, у тому числі вигоду, що не була отримана, а також витрати на судочинство і компенсацію моральної шкоди. Щодо моральної шкоди доцільно використовувати термін «компенсація», адже її усунути чи відшкодувати практично неможливо, а компенсувати матеріально, хоча б частково (умовно), – це реально [54, с. 82].

Відшкодуванню підлягає саме та шкода, що спричинена вчиненням злочином. Згідно з ч. 1 ст. 49 КПК України потерпілому може бути спричинена моральна, фізична та майнова шкода.

Поняття моральної шкоди чітко передбачене Цивільним кодексом України. Згідно зі ст. 23 ЦК України моральна шкода полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із

знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Частиною 3 вказаної статті передбачено, що моральна шкода відшкодовується грішми, майном або в інший спосіб. Тому у разі примирення сторін розмір моральної шкоди та спосіб її відшкодування повинні визначатися за згодою потерпілої сторони. Таке відшкодування може бути здійснено через вибачення, спростування інформації, що принижувала честь та гідність або ж ділову репутацію потерпілого, а також шляхом здійснення матеріальної компенсації [147, с. 33].

У теорії кримінального процесу триває дискусія з питання: чи обов'язково повинна бути відшкодована шкода для того, щоб примирення відбулося? На тому, що матеріальна компенсація є однією з умов примирення сторін, наголошують багато вчених [169, с. 160; 93, с. 126-127; 146, с. 80-85; 83, с. 188, 333]. Але існують випадки, коли примирення відбувається і без відшкодування завданої злочином шкоди. З особистого досвіду своєї 9-річної роботи в слідчих підрозділах можемо зазначити, що коли шкода спричинена заможній людині або ж конфліктуючі сторони є родичами, відбувається ситуація, за якої потерпілий пробачає злочинцю за шкоду, що йому спричинена, обмежуючись прийняттям вибачення від підозрюваного (обвинуваченого). У 9 % вивчених нами справ, що закриті за ст. 8 КПК, примирення відбулося без матеріального відшкодування шкоди [Додаток Б]. Думка про те, що спричинена шкода може бути відшкодованою як у матеріальній, так і в нематеріальній формі, підтримується багатьма науковцями [84, с. 29; 174, с. 16]. О.А. Губська зазначає, що якщо примирення сторін є беззаперечною (обов'язковою) підставою закриття кримінальних справ, то відшкодування шкоди має характер факультативної умови, оскільки потерпілий вправі, по-перше, вибачити борг, а по-друге, відмовитися від здійснення належного йому права вимагати відшкодування чи компенсації матеріальної або моральної шкоди [54, с. 82-86]. Подібна думка висловлюється й іншими авторами [8, с. 59; 157, с. 128; 48, с. 16].

Закриття кримінальної справи у зв'язку з примиренням сторін у справах публічного обвинувачення можливе лише в разі активних дій особи, яка вчинила злочин (а саме примирення шляхом відшкодування завданих збитків та усунення заподіяної шкоди), а тому виконання таких дій зазначеною особою є обов'язковим. Але слід зазначити, що закон не передбачає, яким саме способом вони будуть виконуватися. А тому це питання вирішують самі сторони, які примиряються. Викладене свідчить, що примирення та відшкодування завданих збитків і усунення

заподіяної шкоди є нерозривними елементами самого акту примирення. Як зазначає Л.В. Головка, поняття «усунення шкоди» поглинається поняттям «примирення», тобто вони зливаються настільки, що юридично їх не можна відрізнити [45, с. 463].

Враховуючи вищезазначене, вважаємо за доцільне поняття відшкодування завданих збитків та усунення заподіяної шкоди в ст. 46 КК України вказувати як передумови примирення і викласти їх так: «якщо особа, відшкодувавши завдані нею збитки або усунувши заподіяну шкоду, примирилася з потерпілим». При цьому відшкодування завданих збитків та усунення заподіяної шкоди є факультативними умовами застосування зазначеної підстави закриття кримінальної справи.

У теорії кримінального процесу не існує єдиної думки щодо назви документу, яким має фіксуватися й оформлюватися примирення сторін. Висловлюються думки, що примирення може фіксуватися мировою угодою [253, с. 319; 166, с. 37], угодою про примирення [45, с. 488-489; 211, с. 162], реституційною угодою [148, с. 62], компромісною угодою [269, с. 100], актом (у разі досягнення примирення у ході дослідчої перевірки) чи протоколом (у разі розслідування або судового розгляду справи) [9, с. 12], пробачним листом [160, с.398-399], договором про примирення [235, с. 173-174; 82, с.135-137]¹.

На жаль, обсяг дослідження не надає можливості дослідити повною мірою порядок діяльності медіаційних органів. У цій роботі ми спираємося на вже проведені дослідження щодо цього питання (О.Є. Соловійова, Р.М. Минулін, О.О. Русман, Г.В. Рось) і підтримуємо точку зору тих науковців, які вважають, що примирення повинно бути оформлене договором про примирення.

Не вдаючись до детального дослідження форми і змісту договору про примирення², звернемо увагу лише на ті обов'язкові та основні моменти, що повинні у ньому відобразитися. По-перше, в договорі про примирення має бути вказано, які саме дії здійснені підозрюваним (обвинуваченим) для того, щоб усунути шкоду, завдану злочином. Тобто потерпілому було відшкодовано шкоду грошима, купівлею нового товару, який було пошкоджено, або просто принесенням публічного вибачення. По-друге, повинно бути вказано, чи компенсується завдана шкода відразу ж (якщо така компенсація буде обговорена у договорі), чи на це потрібен певний час (місяць, два місяці

---

¹ Згідно з проектом закону про медіацію, угода про результати медіації – це письмово оформлена домовленість сторін, що може укладатися за результатами медіації та містить викладення досягнутих сторонами спільних рішень щодо врегулювання конфлікту (спору) [205].

² Що вже було зроблено [235, с. 138-192].

і таке інше). По-третє, має бути обов'язково зафіксована згода як потерпілого, так і підозрюваного (обвинуваченого) примиритися між собою та визнати, що кримінально-правовий конфлікт, який існував між ними, вичерпано.

Укладений договір про примирення повинен бути імперативною підставою для закриття кримінальної справи. Отримавши його від медіатора, слідчі органи зобов'язані закрити кримінальну справу у зв'язку з примиренням конфліктуючих сторін. Перед закриттям кримінальної справи органи розслідування вправі перевірити прийняте сторонами рішення про примирення та впевнитися, що процедуру медіації не було порушено. Така перевірка може бути здійснена шляхом допиту потерпілого, підозрюваного (обвинуваченого), проведенням між ними очної ставки, а в разі необхідності – і допиту медіатора.

Закриття кримінальної справи на підставі примирення сторін є підставою, що не надає права на реабілітацію. У той же час особа, щодо якої здійснювалося кримінальне переслідування, не повинна визнаватися винною. Закриття кримінальної справи за цією підставою означає, що кримінально-правовий конфлікт вирішено самостійно самими конфліктуючими сторонами, що означає його вичерпання (юридичну відсутність), а тому подальше втручання державних органів у його вирішення є недоцільним. Якщо підозрюваний (обвинувачений) не погоджується з кваліфікацією його дій згідно з КК, що викладена в постанові про ініціювання початку примирення, він вправі вимагати закриття кримінальної справи за реабілітаційними підставами або ж направлення справи до суду. Щоб забезпечити вказані права, кримінальна справа за розглядуваною підставою може бути закрита лише після згоди на це особи, яка вчинила злочин.

Впевнившись, що примирення відбулося, слідчий виносить постанову про закриття кримінальної справи. Зазначена постанова складається за формою, яка нами зазначена у підрозділі 2.1, за винятком нижчезазначених відмінностей.

Постанову про закриття кримінальної справи у зв'язку з примиренням сторін затверджує прокурор. В описово-мотивувальній частині повинно бути викладено суть вчиненого суспільно небезпечного діяння та надано йому кваліфікацію згідно з чинним КК України. Крім цього, повинні бути викладені докази з посиланнями на процесуальні та слідчі дії, які вказують на причетність підозрюваного (обвинуваченого) до вчиненого злочину. Обов'язково в описово-мотивувальній частині повинно бути зазначено про добровільне розв'язання кримінально-правового конфлікту самими сторонами, про що свідчить складений

конфліктуючими сторонами договір про примирення, адже саме на підставі цього договору кримінальна справа закривається.

У резолютивній частині зазначається про прийняте рішення – закриття кримінальної справи у зв'язку з примиренням сторін, про відміну всіх заходів процесуального примусу, вирішується питання про речові докази; особа, яка притягувалася у справі як підозрюваний чи обвинувачений, позбувається такого процесуального статусу; вказується про її невинуватість у зв'язку з тим, що кримінально-правовий конфлікт вирішено добровільно самими сторонами.

Доречно було б передбачити в КПК і можливість зупинення досудового слідства строком до шести місяців у разі, якщо договором про примирення передбачається поступове відшкодування шкоди потерпілому. Вказане надасть змогу примиритися з потерпілим незаможній особі, яка вчинила злочин, котра не може відразу відшкодувати збитки. У разі якщо шкода за цей строк не буде відшкодована, досудове слідство повинно проводитися на загальних умовах, тобто направлятися до суду з обвинувальним висновком чи з іншими остаточними рішеннями, передбаченими КПК України.

3.2. Закриття кримінальної справи з обставин, передбачених заохочувальними нормами Загальної та Особливої частини Кримінального кодексу України

Поняття заохочувальних норм нами було розглянуто у підрозділі 1.3 монографії. Тому лише нагадаємо, що заохочувальними нормами ми вважаємо ті, що схиляють особу, яка вчинює або вже вчинила злочин, до соціально схвальної позитивної поведінки. У разі виконання умов заохочувальних норм дії особи, яка вчинювала злочин, на стадії замаху визнаються незлочинними. А в разі вже вчиненого злочину особі, яка його вчинила, гарантуються альтернативні способи розв'язання кримінально-правового конфлікту.

До заохочувальних норм у теорії кримінального права відносять ст.ст. 17, 31, 36 – 43, 45 – 49 КК, п.п. 1, 2, 8, 9 ч. 1 ст. 66 КК, ч. 1 ст. 69 КК, ст. 75 – 81 КК, ст.ст. 97, 104, 105, 107 КК та умови спеціальних приписів, що передбачені у нормах Особливої частини КК [284, с. 173-174]. Вказані норми по-різному заохочують особу, оскільки виконання одних умов гарантує особі визнання її дій незлочинними, виконання інших гарантує особі альтернативні способи розв'язання кримінально-правового конфлікту за вчинений нею злочин, а виконання третіх –

пом'якшення кримінального покарання за вчинений злочин. Як бачимо, юридичні наслідки застосування тих чи інших заохочувальних норм різні. В цьому підрозділі ми розглянемо ті заохочувальні норми, які було б доцільно застосувати на стадії досудового розслідування шляхом прийняття рішення про закриття кримінальної справи. Слід зазначити, що заохочувальні, норми передбачені ст.ст. 17, 31, 36 – 43 КК, нами розглянуті в підрозділі 2.1 монографії, а норма, передбачена ст. 46 КК, – у підрозділі 3.1. Тому предметом дослідження цього підрозділу будуть заохочувальні норми, передбачені ст. 45 КК (дійове каяття) та нормами Особливої частини КК.

На відміну від інших заохочувальних норм розділу IX КК «Звільнення від кримінальної відповідальності¹» (окрім примирення сторін (ст. 46 КК)), дійове каяття (ст. 45 КК), а також заохочувальні норми Особливої частини КК відрізняються від інших (ст.ст. 47-49 КК) тим, що застосовуються внаслідок активної соціально схвальної позитивної поведінки особи, яка вчинила злочин (активне сприяння розкриттю злочину, відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди). А тому держава повинна заохочувати таку соціально схвальну позитивну посткримінальну поведінку особи, передбачаючи в законодавстві альтернативні способи розв'язання кримінально-правових конфліктів, бо така поведінка є корисною як для потерпілого, так і для суспільства. Передбачаючи заохочувальні норми, держава повинна забезпечити їх дієвість, бо передбачення в законі норми, яка не буде застосовуватись у практичній діяльності, не принесе ніякої користі суспільству. На сьогодні застосування дійового каяття в Україні має невисокий відсоток від тих випадків, де дійове каяття могло би бути застосовано. Так, у 2009 р. в Україні за вчинення нетяжких злочинів умовно засуджено 145042 особи [87] (у 2010 – 154127 осіб [88]) і лише стосовно 2,9 тис. осіб [12], або 1,9 %, (у 2010р. – 3,2 тис. осіб [13], або 2%) справи закриті за ст. 7-2 КПК.

Наведені статистичні дані дозволяють дійти висновку, що процесуальний порядок застосування заохочувальних норм є складним і сприймається у суспільстві як відкуп злочинців від покарання. Такий висновок напрашується сам собою, оскільки з вивчених нами кримінальних справ, закритих на підставі дійового каяття, лише 44 % направлено до суду з постановою про вирішення питання про закриття кримінальної справи у зв'язку з дійовим каяттям. Інші 56 % справ було

---

¹ Це такі заохочувальні норми, застосування яких означає примусове розв'язання кримінально-правового конфлікту, оскільки їх застосування не пов'язане з виконанням особою, яка вчинила злочин, соціально схвальної позитивної поведінки (ст. 47, 48, 49 (стосовно осіб, які не переходять) КК), а тому ці норми повинні застосовуватися судом.

направлено до суду з обвинувальним висновком, хоча підстави для прийняття рішення про їх закриття у зв'язку з дійовим каяттям були встановлені на стадії досудового розслідування [Додаток В]. Щоб позбутися такої пагубної реалізації норм кримінального процесу «за своїм розсудом», необхідно спростити процесуальний порядок застосування зазначених норм і передбачити їх реалізацію на стадії досудового розслідування в імперативному порядку. Таку думку підтримали 65 % опитаних працівників органів досудового слідства [Додаток А].

Вказане зумовлено тим, що: 1) передбачення процесуального порядку закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування буде мотивувати особу, яка вчинила злочин, до здійснення посткримінальної соціально схвальної позитивної поведінки, яку держава передбачає щодо заохочувальних норм; 2) вчинення такою особою суспільно корисних посткримінальних дій буде вигідним державі і суспільству, оскільки ці дії сприятимуть запобіганню вчиненню інших злочинів, а також усуватимуть настання тяжких наслідків вчиненого злочину.

Спочатку нами буде розглянута заохочувальна норма «дійове каяття» (ст.45 КК та ст.7-2 КПК). Слід зазначити, що ця підстава стала відома вітчизняному кримінальному судочинству з 2001 року, коли було введено в дію чинний нині КК України. Зазначеній підставі в теорії кримінального та кримінально-процесуального права були присвячені дисертації дослідників О.О. Житного [78] та П.Л. Степанова [242]. Дослідженню дійового каяття приділяли увагу А.В. Савкін, С.П Щерба [298], О.В Крикунов [107] та інші.

Так, А.В. Савкін і С.П Щерба вважають, що дійове каяття – це добровільні активні дії особи, яка скоїла злочин, що виявляються в повному визнанні провини і розкаянні, яке об'єктивно підтверджується явкою з повинною або іншими суспільно корисними вчинками, сприянням розкриттю злочину, відшкодуванням завданої шкоди, а також іншими діями, що свідчать про розкаяння особи [298, с. 12-13].

На думку О.О. Житного, дійове каяття – це здійснена до вступу в силу обвинувального вироку добровільна посткримінальна поведінка особи, яка щиро розкаялася у вчиненому, результатом поведінки якої стала повна ліквідація фактичних шкідливих наслідків вчиненого нею закінченого чи незакінченого злочину або відшкодування чи компенсація за них, а також надання активної допомоги правоохоронним органам у розкритті й розслідуванні цього злочину [78, с. 180].

Підстави та кримінально-процесуальний порядок застосування дійового каяття урегульовано КПК та КК України. Стаття 45 КК передбачає такі умови застосування дійового каяття: 1) вчинення особою злочину вперше; 2) вчинення злочину невеликої тяжкості, з необережності середньої тяжкості; 3) щире каяття особи у вчиненому; 4) активне сприяння розкриттю злочину; 5) відшкодування завданих збитків та усунення заподіяної шкоди.

Умови застосування підстави закриття кримінальної справи «вчинення особою злочину вперше», «злочину невеликої тяжкості», «відшкодування завданих збитків та усунення заподіяної шкоди» нами розглянуті в підрозділі 3.1, оскільки їх характеристика була необхідна для дослідження підстави закриття кримінальної справи за «примиренням сторін».

Однією із умов застосування дійового каяття є щире каяття. Роз'яснення цієї умові міститься в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності», де воно визначається як суб'єктивне ставлення винної особи до вчиненого злочину, яке виявляється в тому, що вона визнає свою провину, висловлює жаль з приводу вчиненого та бажання виправити ситуацію, що склалася (п. 3 постанови) [201, с. 13-16].

Подібне визначення цьому поняттю надає О.О. Дудоров, який щирим каяттям вважає визнання особою своєї вини за усіма пунктами висунутого проти неї обвинувачення, надання правдивих свідчень, щирого жалю про вчинене, негативної оцінки злочину, співчуття потерпілому, демонстрування готовності понести покарання, на яке вона заслуговує [172, с. 119].

Більш розгорнуту дефініцію цьому поняттю пропонує А.П. Гуляев, який вважає, що каяття – це морально-психічне явище, яке завжди означає перелом у свідомості людини, викликає у неї прагнення спокутувати вину, рішучість не вчинювати злочини в майбутньому. Маючи велике моральне і юридичне значення, каяття займає особливе місце серед інших пом'якшуючих обставин. Тому, на думку вказаного автора, окрім встановлення факту каяття важливо визначити його глибину, фактори, що спонукали до його настання, прагнення винного спокутувати свою провину, усунути завдану злочином шкоду [56, с. 6].

Остання дефініція «щирого каяття» містить психологічні аспекти, а тому для достовірного встановлення факту щирого каяття необхідно володіти знаннями в області психології, що, як справедливо зазначає О.О. Житний, неможливо у практичній діяльності, адже психічна природа щирого каяття вимагає від юриста значних психологічних

знань і навичок. Тому вважаємо, що введення до комплексу елементів дійового каяття такої суб'єктивної ознаки, як «щире каяття», викликане неправильною оцінкою (з боку законодавця) реальних можливостей практики, наслідком чого стало ускладнення правозастосування, підвищення ризику припущення помилок і порушень закону [78, с. 164]. На такий недолік також звертає увагу і Х.Д. Алікперов [9, с. 88-98].

Слід зазначити, що особа, яка вчинила злочин і згодна виконати умови дійового каяття, не завжди керується лише почуттям провини. Не менш важливу роль відіграє, наприклад, страх бути засудженим, понести покарання. А тому, як правильно зазначає А.В. Савкін, в особи спрацьовує механізм самозахисту, природної потреби у волі, спонукання уникнути кримінальної відповідальності. Думки про майбутнє покарання визначають подальшу поведінку особи, впливаючи на її свідомість і емоційний стан. Генетично запрограмовані в психіці людини страх, прагнення до безпеки і самозбереження можуть виконувати функції мотивів дійового каяття [222, с. 12].

Таким чином, «щире каяття» – це перш за все суб'єктивне ставлення особи, яка вчинила злочин, до своїх дій. Вияв щирого каяття обов'язково має бути зафіксований у відповідних процесуальних документах. Фіксування щирого каяття особи можливе лише враховуючи поведінку особи, яка вчинила злочин, а саме фіксування такої поведінки у протоколах допиту особи, у наданні особою документів, якими підтверджується відшкодування завданої шкоди, та ін. Але, незважаючи на зовнішній прояв дійового каяття, воно є суто внутрішнім, морально-психологічним переконанням особи щодо негативної оцінки вчиненого нею злочину, а тому його встановлення є складним процесом і може призвести до помилкових рішень посадових осіб, які здійснюють кримінальне судочинство. У зв'язку з цим О.О. Житній пропонує виключити з умов дійового каяття умову «щире каяття» та замість нього включити умову «повного визнання особою своєї вини» [78, с. 172].

Така думка заслуговує на увагу, адже якщо особа визнає свою вину у вчиненні злочину, це означає, що вона усвідомлює суспільну небезпеку своїх дій, а виконання всіх інших умов заохочувальної норми «дійове каяття» вказує на те, що така особа є суспільно безпечною. Але в той же час слід зазначити, що визнання особою своєї вини є наслідком її викриття органами досудового розслідування, а заохочувальні норми передбачають активну поведінку особи, яка вчинила злочин, щодо самовикриття у вчиненні злочину. А тому на заміну умови «щире каяття» необхідно передбачити умову, яка б спонукала особу до

активних дій щодо самовикриття у вчиненні злочину, що вказуватиме на виконання нею дійового каяття.

Вважаємо, що дійове каяття особи повинно перш за все виявлятися у її добровільних діях із самовикриття у вчиненому злочині, що матиме місце у разі звернення особи до правоохоронних органів з повідомленням про вчинений нею злочин. Заслуговує на увагу думка О.В. Крикунова, що щире каяття особи та активне сприяння розслідуванню злочину виявляється у явці з повинною [107, с. 204].

У практичній діяльності правоохоронних органів існують випадки, коли особа не в змозі своєчасно та особисто звернутись до правоохоронних органів з повідомленням про вчинений нею злочин через хворобу чи інші поважні причини. У зазначених випадках особа, яка вчинила злочин, може надіслати таке повідомлення поштою чи передати через інших осіб. Щодо цього варіанту існують думки, що не слід відносити до явки з повинною повідомлення поштою про вчинений злочин або передачу такої інформації по телефону, оскільки в такому випадку буде відсутня явка в правоохоронні чи інші державні органи [37, с. 42].

Вважаємо коректним запропоноване А.В. Єндольцевою визначення, згідно з яким явка з повинною як ознака дійового каяття – це добровільне повідомлення в будь-якій формі особою, яка вчинила злочин, органу, що має право порушити кримінальну справу, за фактом вчинення нею злочину до того, поки такій особі стало достовірно відомо чи оголошено, що стосовно неї висунута підозра або ж їй пред'явлено обвинувачення [71, с. 181].

Мета заохочувальних підстав закриття кримінальної справи – це розкриття злочинів, запобігання тяжким наслідкам вже вчиненого злочину та запобігання вчиненню інших, більш тяжких злочинів. Тобто звернення особи до правоохоронних органів з повідомленням про вчинений особою злочин вказуватиме про її бажання активно здійснювати суспільно корисні посткримінальні дії, а тому повинно бути передбачено як одна з умов застосування дійового каяття. Варто звернути увагу, що в законодавстві інших країн така умова застосування дійового каяття передбачена – наприклад, у ст. 75 КК Російської Федерації [266].

З'явлення особи з явкою з повинною безумовно вказує на її психічне ставлення до вчиненого нею злочину. Але, на нашу думку, буде неправильним відображати виявлення психічного ставлення такої особи до своїх злочинних дій як негативних лише у протоколі явки з повинною. Це пояснюється тим, що особа, яка вчинила злочин і покалася в цьому, може звернутися до правоохоронних органів та

оформити своє звернення, скажімо, заявою чи поясненням. Крім цього, працівники правоохоронних органів не завжди таке звернення можуть відобразити саме у явці з повинною. А тому не є правильним передбачення явки з повинною як обов'язкової умови дійового каяття. Негативне психічне ставлення до вчиненого злочину та засуджування своїх дій особа може виявити і в інших процесуальних документах, наприклад, у протоколах допиту, очної ставки та інших. Виходячи з цього, слід погодитися з думкою В.Я. Горжей, що при вирішенні питання про наявність чи відсутності дійового каяття необхідно розглядати весь комплекс посткримінальної поведінки особи, яка вчинила злочин, враховувати всі наявні обставини такої поведінки, всі об'єктивні та суб'єктивні моменти в її поведінці, оскільки, за свідченням слідчо-судової практики, визначені законом підстави часто відображають фактичне каяття особи і в той же час нерідко словесне чи письмове вираження каяття є лише його ширмою [50, с. 22].

Тому однією з умов застосування підстави закриття кримінальної справи «дійове каяття» слід передбачити «зізнання у вчиненні злочину» замість «щирого каяття». Умова «зізнання у вчиненні злочину» може бути зафіксована у будь-якій формі (явка з повинною, заява, повідомлення про вчинений нею злочин у протоколі допиту чи очної ставки).

Дійове каяття неможливе без активного сприяння розкриттю злочину. На думку С.П. Щерби та В.В. Савкіна, сприяння розкриттю злочинів означає, що підозрюваний (обвинувачений) своїми діями надає активну допомогу правоохоронним органам у виявленні знарядь, слідів і предметів злочину; у проведенні слідчих дій; у встановленні усіх фактичних обставин, що мають значення для справи; у виявленні, затриманні і викритті співучасників злочину; у з'ясуванні причин злочину і умов його вчинення [298, с. 15-16].

А.В. Єндольцева сприяння розкриттю злочину визначає як добровільну, можливу і посильну допомогу особи, яка вчинила злочин, органам дізнання і слідства у процесі здійснення досудового розслідування і суду щодо дослідження доказів під час судового слідства [71, с. 184].

На думку С.І. Нікуліна, сприяння у розкритті злочину може виявлятися й у затриманні та доставлянні до ОВС співучасників злочину, повідомленні про канали придбання та збуту викраденого майна [175, с. 22].

С.П. Щерба та А.В. Савкін вважають, що сприяння у розкритті злочину повинно мати своє відображення не лише в прагненні обвинуваченого брати участь у проведенні слідчих дій, але й у тому, що

ініціатива щодо проведення окремих слідчих дій зі збирання та фіксації доказової інформації, спрямованої на розкриття злочину, має надходити від самого підозрюваного, обвинуваченого [298, с. 19-20].

У постанові Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» зазначається, що сприяння розкриттю злочину розуміється як надання особою органам дізнання або досудового слідства будь-якої допомоги в установленні невідомих їм обставин справи [201, с. 13-16].

У практичній діяльності існують випадки, коли особу затримують під час вчинення злочину на місці його вчинення, де встановлюються всі необхідні фактичні дані, що вказують на розкриття цього злочину. А тому сприяння такої особи в розкритті цього злочину вже є недоречним. Але ж якщо особа дієво розкаюється, то вона може сприяти у розслідуванні цього розкритого злочину шляхом надання додаткових доказів його вчинення, добровільного повідомлення про відомі їй місця, де збувається викрадене майно, надання інформації про таких осіб тощо. У контексті зазначеного слушною є пропозиція В.В. Сверчкова про доповнення умови дійового каяття таким положенням: «сприяла розкриттю і розслідуванню злочину» [225, с. 58]. Такої ж думки дотримується й О.О. Житний [78, с. 157].

Вважаємо, що прийняття рішення про закриття кримінальної справи можливе за такою підставою лише в разі виконання всіх зазначених умов дійового каяття. А тому ми не погоджуємося з думкою, що сприянням у розслідуванні злочину необхідно вважати й ті випадки, коли особа, яка вчинила злочин, намагалася здійснити дії, спрямовані на допомогу в розкритті чи розслідуванні злочину, але з незалежних від неї обставин це їй не вдалося [298, с. 19-20]. На наш погляд, у такому випадку неможливо визначити, чи дійсно особа дієво розкаюється і чи мала вона справжній намір виконувати свої суспільно корисні посткримінальні дії до кінця. Крім того, дійове каяття виявляється у зовнішніх діях особи, враховуючи які можна визначити глибину каяття особи.

Соціально схвальна позитивна посткримінальна поведінка особи, яка вчинила злочин, повинна обов'язково заохочуватися державою. Особа, що вчинила злочин, на думку А.В. Єндольцевої, не зобов'язана викривати себе у вчиненому нею злочині або доводити свою невинуватість, або сприяти розкриттю злочину [71, с. 181]. Така думка є слушною і відповідає змісту ст. 62 Конституції України, що регламентує презумпцію невинуватості, за якою особа не повинна доводити свою невинуватість, а тим більше винуватість. Але бажання

особи, яка вчинила злочин, допомогти слідству в розкритті та розслідуванні злочину свідчить на користь засудження нею своїх злочинних дій: незважаючи на принцип презумпції невинуватості, вона викриває себе у вчиненому злочині та усуває шкідливі його наслідки.

Корисність такої соціально схвальної посткримінальної поведінки виявляється в тому, що встановлюються всі обставини вчинення злочину, а відповідно, і причини та умови, що сприяли йому, а також здійснюється відшкодування завданої шкоди.

Проте для здійснення соціально схвальної позитивної посткримінальної поведінки в особи злочинця повинна бути відповідна мотивація, яку можна викликати передбаченням альтернативних способів розв'язання кримінально-правових конфліктів (за окремими категоріями справ) шляхом закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування, і таке рішення при наявності чітко визначених законом підстав повинно застосовуватись в імперативному порядку¹. Втім, існують і протилежні думки щодо застосування дійового каяття в імперативному порядку. Так, С. Щерба, А. Савкін вважають, що хоча санкція за вчинений злочин і дозволяє застосувати цю підставу, в судово-слідчій практиці можуть мати місце такі обставини вчинення злочину і дані про особу злочинця, за яких неможливе застосування дійового каяття. До подібної категорії злочинів автори відносять справи про розпусні дії відносно неповнолітніх, катування, необережні вбивства і інші подібні злочини [298, с. 37-38]. Щоб запобігти таким випадкам, вважаємо за необхідне доповнити застосування дійового каяття додатковою умовою добровільності, оскільки дійове каяття не має застосовуватися всупереч бажанням потерпілого. Добровільність означає вирішення кримінально-правового конфлікту за власним бажанням сторін, їх доброї волі, без насилля і примусу. Враховуючи це, у разі наявності підстав закриття кримінальної справи за дійовим каяттям, де злочином заподіяно шкоди інтересам фізичної особи (потерпілого), необхідно додатково передбачити обов'язкову умову застосування цієї підстави, а саме згоду потерпілого на закриття кримінальної справи. До того ж у разі закриття кримінальної справи у зв'язку з дійовим каяттям необхідно обов'язково передбачити ознайомлення потерпілого з матеріалами кримінальної справи, з відображенням у відповідному процесуальному документі його згоди на закриття кримінальної справи. У випадку незгоди з таким рішенням кримінальна справа не може бути закрита і повинна розслідуватися за загальним процесуальним порядком. Формулювання

---

¹ Зазначена думка обґрунтована в підрозділі 3.1 монографії.

такої додаткової умови закриття кримінальної справи у зв'язку з дійовим каяттям пропонуємо таке: «потерпілий (фізична особа) не заперечує проти закриття кримінальної справи».

Підсумовуючи розгляд умов прийняття рішення про закриття кримінальної справи у зв'язку з дійовим каяттям, ми такими вважаємо: 1) вчинення злочину вперше; 2) вчинення злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості; 3) потерпілий (фізична особа) не заперечує проти закриття кримінальної справи; 4) зізнання у вчиненому злочині; 5) активне сприяння розкриттю та розслідуванню злочину; 6) повне відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди.

Наявність усіх без винятку зазначених умов свідчатиме про дійове каяття особи, а відповідно, і про повне розв'язання кримінально-правового конфлікту між суспільством та особою, яка вчинила злочин, і згідно з цим – про визнання державою недоцільності здійснення подальшого кримінального переслідування такої особи з імперативним прийняттям уповноваженим органом рішення про закриття кримінальної справи.

Можливість застосування дійового каяття як імперативної підстави закриття кримінальної справи повинна бути відома особі, що вчинила злочин [65, с. 41-44]. А тому необхідно передбачити в переліку прав на захист підозрюваного (обвинуваченого) роз'яснення права бути звільненим від кримінального переслідування у випадку, коли ним будуть виконані всі вимоги заохочувальних норм Загальної та Особливої частини КК. Зволікання з роз'ясненням цього права може призвести до неможливості в подальшому застосувати вказану підставу щодо особи, яка вчинила злочин.

Рішення про закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування повинно прийматися й у разі встановлення умов заохочувальних норм Особливої частини КК України. Вони передбачені ч. 2 ст. 111; ч. 2 ст. 114; ч. 3 ст. 175; ч. 4 ст. 212; ч. 4 ст. 212-1; ч. 2 ст. 255; ч. 1 ст. 258-3; ч. 4 ст. 258-5; ч. 6 ст. 260; ч. 3 ст. 263; ч. 4 ст. 289; ч. 4 ст. 307; ч. 4 ст. 309; ч. 4 ст. 311; ч. 5 ст. 321; ч. 5 ст. 368-3; ч. 3 ст. 369 КК України.

На жаль, чинним КПК, а також проектом нового КПК (реєстраційний номер 9700 від 13.01.2012 р.) не врегульовано процесуальний порядок застосування заохочувальних норм Особливої частини КК, що на практиці призводить до прийняття хибних рішень [169, с. 178; 290, с. 147]. На неоднозначність розуміння процесуального порядку застосування таких норм вказує і проведене нами опитування працівників органів досудового слідства, в ході якого 24 % опитуваних

вбачають їх застосування у судовому порядку; 57 % вважають, що кримінальна справа в разі встановлення зазначених підстав повинна закриватися на стадії досудового розслідування; а 19 % – що необхідно таке рішення приймати шляхом винесення обвинувального вироку без призначення покарання [Додаток А].

М.П. Карпухін та В.І. Курляндський стверджують, що зазначену проблему в разі прийняття рішення про закриття кримінальної справи можна вирішити посиланням лише на норми матеріального права [92, с. 213].

Г.Р. Крет пропонує рішення про закриття кримінальної справи в разі встановлення передбачених на те в Особливій частині КК підстав залишати лише за судом [106, с. 554-558].

У цій дискусії висловлювалась думка, що кожне процесуальне рішення повинно бути врегульовано КПК, а тому таку ситуацію, коли в процесуальному рішенні робляться посилання на норми КК, слід розглядати як тимчасове явище [206, с. 38]. Я.О. Мотовиловкер справедливо зазначає, що при наявності вказаних у законі умов важливо, щоб кримінальна справа була закрита саме за тією підставою, яка для даного випадку є єдино правильною [167, с. 87]. А тому ми вважаємо, що необхідно передбачити в КПК окрему підставу застосування заохочувальних норм Особливої частини КК [Додаток Ж].

Саме таким шляхом врегульовано застосування заохочувальних норм Особливої частини КК в законодавстві інших держав. Наприклад, у КПК Російської Федерації зазначені підстави входять до умов ч. 2 ст. 75 КК РФ (звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям). Процесуальний порядок застосування норм особливої частини КК РФ передбачається ч. 2 ст. 28 КПК РФ (закриття кримінального переслідування у зв'язку з дійовим каяттям) [266]. КПК Республіки Таджикистан також передбачає подібну конструкцію порядку закриття кримінальної справи у ч. 2 ст. 5-2 КПК зазначеного кодексу [264].

В цілому підтримуючи думку В.М. Тертишника про те, що розглядувані норми відносяться до дійового каяття [255, С. 81], слід звернути увагу на думку О.О. Житного про те, що не слід ототожнювати дійове каяття та заохочувальні норми Особливої частини КК. Це пояснюється тим, що, по-перше, заохочувальні норми Особливої частини мають обмежену сферу застосування й високий ступінь формалізації, тобто можуть бути застосовані лише в разі вчинення тих злочинів, які точно вказані у відповідній статті КК. По-друге, вони мають яскраво виражену спрямованість на досягнення мети попередження та розкриття злочинів значної і підвищеної суспільної

небезпеки, а також високолатентних злочинів. По-третє, значно відрізняються за ступенем тяжкості [78, с. 76]. Як справедливо зазначає В.А. Пенєгов, закриття кримінальної справи представляє собою засіб схилення винного до самовикриття та добровільного усунення шкідливих наслідків заподіяного з тим, щоб скоротити сили та кошти на розкриття злочину і викриття винного, а також скоротити рівень латентної злочинності. [292, с. 57-58].

Враховуючи викладене, заохочувальні норми Особливої частини КК потрібно застосовувати в окремому порядку від заохочувальних норм Загальної частини КК. Як приклад слід навести негативний досвід застосування заохочувальних норм Особливої частини КК за нормами, що передбачають застосування дійового каяття у кримінальному судочинстві Російської Федерації. Умови дійового каяття згідно з КК РФ передбачені в ч. 1 ст. 78, а в частині 2 зазначеної статті передбачено застосування заохочувальних норм Особливої частини КК РФ із приміткою, що останні застосовуються за правилами ч. 1 ст. 78 КПК РФ, де передбачено фіксовані умови для застосування дійового каяття. Враховуючи те, що кожна заохочувальна норма Особливої частини КК передбачає вичерпний перелік умов, які не завжди є тотожними умовам «дійового каяття», між цими нормами виникає колізія, що призводить до неправильного їх застосування. На це звертають увагу у своїх дослідженнях російські вчені [73, с. 110-113].

Умови застосування заохочувальних норм Особливої частини КК різні, тому звернемо спочатку увагу на їх загальні відмінності, які розрізняються залежно від стадії вчинення злочину: 1) відмова особи від подальшого вчинення злочину (ч. 2 ст. 111 КК); 2) припинення особою злочинних дій (подібні випадки можна зустріти в ряді норм КК, а саме: ч. 2 ст. 114; ч. 2 ст. 255; ч. 2 ст. 258-3; ч. 4 ст. 258-5; ч. 6 ст. 260; ч. 3 ст. 263; ч. 4 ст. 307; ч. 4 ст. 311; ч. 5 ст. 321, ч. 5 ст. 368-3; ч. 5 ст. 368-4; ч. 6 ст. 369 КК); 3) припинення злочинних дій та усунення завданої шкоди (ч. 3 ст. 175; ч. 4 ст. 212; ч. 4 ст. 212-1; ч. 4 ст. 289 КК).

Кожна із зазначених норм передбачає різні умови їх застосування, особливості яких наведено у таблиці [Додаток Л]. Така умова застосування, як «вчинення особою злочину вперше», поширюється не на всі норми, а лише на ч. 4 ст. 212; ч. 4 ст. 212-1; ч. 4 ст. 289 КК.

Умова застосування «добровільне повідомлення про вчинений злочин» поділяється на два види. Перший вид – це повідомлення про вчинений злочин до її викриття у вчиненому злочині, і ця умова стосується лише таких норм: ч. 2 ст. 111; ч. 2 ст. 114; ч. 2 ст. 255; ч. 2 ст. 258-3; ч. 6 ст. 260; ч. 3 ст. 263; ч. 4 ст. 289; ч. 4 ст. 307; ч. 5 ст. 321 КК. Умова, що передбачена в нормах ч. 5 ст. 368-3; ч. 5 ст. 368-4; ч. 6

ст. 369 КК, ускладнена тим, що повідомлення про вчинений нею злочин особа повинна зробити до порушення кримінальної справи. Другий вид – це повідомлення особою про вчинення нею злочину до моменту притягнення її як обвинуваченого. Ця умова стосується лише таких норм: ч. 3 ст. 175; ч. 4 ст. 212; ч. 4 ст. 212-1; ч. 4 ст. 258-5 КК.

Окремі заохочувальні норми передбачають і таку умову як «активне сприяння в розкритті злочину». Остання стосується лише таких норм: ч. 2 ст. 255; ч. 2 ст. 258-3; ч. 4 ст. 258-5; ч. 4 ст. 307; ч. 4 ст. 311; ч. 5 ст. 321 КК.

Особлива частина КК України передбачає і норми, за яких кримінальна справа повинна закритися за п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України. Це ст. 385, 396 КК України, якими передбачено умови непритягнення до кримінальної відповідальності. Обґрунтування зазначеній позиції нами надано в підрозділі 2.1 монографії. Слід звернути увагу і на ст. 401 КК України, у якій зазначено, що особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності згідно зі ст. 44 КК України із застосуванням до неї заходів, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України. Застосування вказаної статті означає примусове вирішення кримінально-правового конфлікту, а тому зазначена норма повинна застосовуватися судом.

Враховуючи, що КПК України процесуального порядку застосування заохочувальних норм Особливої частини не передбачено, доцільно розглянути, яким чином подібні норми застосовуються в КПК інших держав, а також проаналізувати думки науковців щодо цього питання.

У деяких країнах заохочувальні норми Особливої частини КК застосовують і як підстави закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування, і як підстави відмови в порушенні кримінальної справи. Наприклад, п. 11 ч. 1 ст. 29 КПК Республіки Білорусь передбачено, що у разі встановлення підстав звільнення від кримінальної відповідальності, які передбачені Особливою частиною КК Республіки Білорусь, кримінальна справа не порушується, а порушена підлягає закриттю [261]. Подібна підстава передбачена п. 9 ч. 1 ст. 28 КПК Киргизької Республіки [259], а також п. 12 ч. 1 ст. 37 КПК Республіки Казахстан [262].

Схожа процедура застосування розглядуваних норм Особливої частини КК передбачається і в Модельному кримінально-процесуальному кодексі для держав – учасниць СНД. Так, у п. 5 ч. 2 ст. 36 зазначеного кодексу вказано, що кримінальне переслідування не може бути розпочато і здійснюватися стосовно особи, яка підлягає

звільненню від кримінальної відповідальності в силу положень Особливої частини Кримінального кодексу Незалежної держави [165].

Багатьма процесуалістами підтримується такий порядок застосування заохочувальних норм Особливої частини КК. Так, М.В. Григор'єв вважає, що звільнення від кримінальної відповідальності за спеціальними підставами розглядається як кримінально-процесуальне рішення, що знаходить своє відображення у постанові про відмову в порушенні кримінальної справи або ж про її закриття [51, с. 14]. Такої ж думки дотримується й В.В. Навроцька, яка пропонує доповнити ч. 1 ст. 6 КПК України (де йдеться про випадки, коли кримінальну справу не може бути порушено, а порушена підлягає закриттю) таким пунктом: «за наявністю підстав, передбачених в Особливій частині КК України», а також викласти ч. 3 ст. 6 КПК України в такій редакції: закриття справи на підставах, зазначених в п. 4 та у запропонованому пункті («за наявністю підстав, передбачених в Особливій частині КК України») ч. 1 цієї статті, не допускається, якщо обвинувачений проти цього заперечує [169, с. 178-180].

Не поділяє таку пропозицію Р.І. Матюшенко, яка зазначає, що порядок застосування розглядуваних підстав закриття кримінальної справи повинен бути передбачений ст. 7 КПК України, бо у цих підстав є багато спільного, адже застосування останніх пов'язане зі значним зниженням ступеня суспільної небезпеки особи, зумовленим її каяттям [154, с. 67-68].

Для визначення процесуального порядку застосування розглядуваних норм слід звернути увагу на головні аспекти заохочувальних норм Особливої частини КК, а саме на те, що вони заохочують особу, яка вчинила злочин, до посткримінальних суспільно корисних дій, а держава, у свою чергу, враховуючи виконання особою дій, які передбачені заохочувальними нормами, вважає кримінально-правовий конфлікт вичерпаним. Крім цього, передбачаючи зазначені заохочувальні норми, держава має на меті забезпечити розкриття особливо тяжких злочинів, а також високолатентних злочинів, які є складними у розкритті та розслідуванні. До того ж такі норми містять у собі не лише заохочувальні складові, які спонукають особу до вчинення суспільно корисних дій, що викривають цю особу у вчиненні злочину, але й складові, що в подальшому попереджають вчинення більш тяжких злочинів такою особою. Гарантуючи альтернативний спосіб розв'язання кримінально-правового конфлікту, держава тим самим попереджує вчинення більш тяжкого злочину або ж настання більш тяжких наслідків вже вчиненого злочину. Наприклад, здавши зброю, особа вже не застосує її для вбивства; повідомивши правоохоронні органи про

надане їй злочинне завдання іноземної держави і не вчинивши його, особа попереджає тяжкі наслідки, які можуть бути завдані державі; звернувшись до лікувального закладу і розпочавши лікування від наркоманії, особа не вчинить злочину з метою знайти гроші для придбання наркотичних засобів, тощо.

Попри соціальну користь виконання умов заохочувальних норм Особливої частини КК України, вважаємо помилкою не розпочинати досудове слідство у разі їх встановлення. У даному випадку порушення кримінальної справи є обов'язковим, оскільки для прийняття рішення про закриття кримінальної справи необхідно в повному обсязі отримати фактичні дані, за якими можна буде встановити наявність усіх умов заохочувальної норми Особливої частини КК України і на основі цього прийняти обґрунтоване та мотивоване рішення про закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування. Враховуючи ж термін та процесуальні засоби стадії порушення кримінальної справи, неможливо достовірно встановити наявність усіх фактичних даних для прийняття обґрунтованого та мотивованого рішення. З огляду на викладене вважаємо, що передбачення застосування заохочувальних норм Особливої частини КК згідно зі ст. 6 КПК є недоцільним.

Доцільніше, на наш погляд, у КПК України передбачити норму, яка б врегульовувала порядок закриття кримінальних справ на стадії досудового розслідування у разі встановлення для того обставин, передбачених заохочувальними нормами Особливої частини КК України. До того ж процесуальний порядок застосування заохочувальних норм повинен бути таким, що мотивуватиме осіб, які вчинили злочин, виконувати суспільно корисні посткримінальні дії. А тому процесуальний порядок застосування таких підстав за аналогією зі ст. 7-1 КПК, що зараз практикується в кримінальному судочинстві¹, потребує спрощення, яке можливе шляхом введення до кримінального судочинства нового виду державних засобів протидії злочинам, а саме звільнення від кримінального переслідування. Такий процесуальний порядок передбачав би, що у випадку проведення усіх необхідних слідчих дій і встановлення відповідності обставин вчинення злочину умовам певної заохочувальної норми Особливої частини КК України кримінальна справа повинна закритися у зв'язку зі звільненням особи від кримінального переслідування. Гарантією законності прийняття такого рішення буде, по-перше, те, що вказане рішення можна прийняти за вчинення обмеженої кількості злочинів, що передбачені Особливою

---

¹ 100 % вивчених нами кримінальних справ, закритих згідно із заохочувальними нормами Особливої частини КК, закрито за процесуальним порядком, передбаченим ст. 7-1 КПК України.

частиною КК України; по-друге, таке рішення має бути прийняте лише за згодою особи, яка вчинила злочин; по-третє, прийняття такого рішення можливе лише за згодою прокурора.

Запропонований нами процесуальний порядок застосування заохочувальних норм, передбачених Загальною та Особливою частинами КК України, позитивно відіб'ється і на економії процесуальних засобів і в цьому випадку не буде мати негативний вплив на якість слідства, оскільки процесуальна економія стосується не лише раціонального, бережливого витрачання часу в кримінальному процесі, але й процесуальних засобів та сил, до того ж не передбачає економію за рахунок якості кримінального судочинства [238, с. 576-577]. Крім цього, це надасть змогу вирішити кримінально-правовий конфлікт у спосіб, що є найбільш сприятливим для конфліктуючих сторін; забезпечить повне (вичерпне) вирішення кримінально-правового конфлікту та найшвидше відшкодування потерпілому шкоди; стабілізує посткримінальні відносини сторін, між якими існував кримінально-правовий конфлікт, а також зменшить імовірність його продовження в новій фазі; зменшить кількість засуджених осіб; сприятиме запобіганню вчинення інших, більш тяжких злочинів або ж настання тяжких наслідків вже вчиненого злочину; сприятиме підвищенню ефективності дії кримінального закону шляхом позитивної мотивації власного інтересу особи, яка вчинила злочин, її зацікавленості у вчиненні соціально схвальної позитивної поведінки.

З викладеного випливає, що дійове каяття доцільно застосовувати на стадії досудового розслідування як рішення про закриття кримінальної справи у зв'язку із звільненням особи від кримінального переслідування. Умови застосування такого рішення повинні бути такі: 1) вчинення особою злочину вперше; 2) злочину невеликої тяжкості чи середньої тяжкості з необережності; 3) зізнання особи у вчиненні злочину; 4) активне сприяння розкриттю та розслідуванню злочину; 5) потерпілий (фізична особа) не заперечує проти закриття кримінальної справи; 6) відшкодування завданих збитків та усунення заподіяної шкоди.

Заохочувальні норми Особливої частини КК України повинні застосовуватися шляхом закриття кримінальної справи у зв'язку із звільненням особи від кримінального переслідування.

У нормі, яка передбачатиме закриття кримінальної справи у зв'язку із встановленням заохочувальних норм Особливої частини, не повинні міститися фіксовані умови застосування зазначених заохочувальних норм. Останнє пояснюється тим, що кожна заохочувальна норма

передбачає індивідуальні умови її застосування, а тому передбачення фіксованих умов їх застосування призведе до колізії таких умов.

Застосування заохочувальних норм Загальної та Особливої частини КК має оформлятися постановою, яка повинна відповідати вимогам мотивованості та обґрунтованості, а також складатися зі вступної, описово-мотивувальної та резолютивної частини, про що нами вже було розглянуто у підрозділі 2.1 монографії, але, на відміну від реабілітаційних підстав, у цій постанові не повинно вказуватися, що особа має право на реабілітацію, оскільки застосування такої підстави закриття кримінальної справи вказує на наявність суспільно небезпечного діяння. Постанова обов'язково затверджується прокурором після перевірки ним законності прийнятого рішення. В описово-мотивувальній частині повинно бути вказано про встановлену подію злочину, причетність особи до його вчинення, розмір завданої шкоди, юридична кваліфікація згідно з нормами КК. Окрім цього, в описово-мотивувальній частині повинно бути зазначено, з посиланням на відповідний процесуальний документ, про наявність кожної з перелічених умов, за яких може бути застосована заохочувальна норма. У резолютивній частині постанови зазначається про прийняте процесуальне рішення, про скасування заходів кримінально-процесуального примусу, про направлення копії постанови прокурору, а також заінтересованим особам.

ВИСНОВКИ

У монографії наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що виявилось в результатах дослідження закриття кримінальної справи, що вирішує кримінально-правовий конфлікт на стадії досудового розслідування, з подальшим обґрунтуванням пропозицій, спрямованих на вдосконалення підстав та процесуального порядку прийняття цього рішення. До висновків, у яких містяться основні результати роботи, належать:

1. Закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування – це одне з остаточних рішень стадії досудового розслідування, яким органи досудового розслідування на підставі аналізу сукупності фактичних даних, зібраних під час провадження досудового слідства, підбивають підсумок здійсненій у справі діяльності та шляхом припинення кримінального переслідування констатують примусове вирішення кримінально-правового конфлікту або ж враховують його добровільне вирішення самими сторонами цього конфлікту в передбачених на те випадках.

Значення закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування полягає в такому: органи досудового розслідування вирішують кримінально-правовий конфлікт у межах своїх повноважень або у передбачених випадках враховують його вирішення самими сторонами; прийняття цього рішення забезпечить якнайшвидше відшкодування шкоди потерпілому; закриття кримінальної справи сприятиме меншому заподіяння незручностей особі, щодо якої закривається кримінальна справа (особливо за реабілітаційними підставами), зняттям необхідності брати участь ще й у судових стадіях процесу; зумовить зменшення навантаження на судів; сприятиме скороченню витрат держави на кримінальне судочинство.

2. Підстави закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування класифікуються таким чином: 1) підстави закриття кримінальної справи за обставин примусового вирішення кримінально-правового конфлікту: а) такі, що надають право на реабілітацію; б) такі, що не надають право на реабілітацію; 2) підстави закриття кримінальної справи внаслідок добровільного вирішення кримінально-правового конфлікту: а) примирення сторін конфлікту; б) виконання умов заохочувальних норм Загальної та Особливої частин КК України.

3. У разі застосування підстави «недосягнення особою 11-річного віку» (п. 5 ч. 1 ст. 6 КПК) кримінальна справа не повинна закриватися на стадії досудового розслідування, оскільки це означає примусове вирішення кримінально-правового конфлікту на користь сторони

обвинувачення, що є правом виключно суду. Це пояснюється тим, що застосування такої підстави можливе лише у разі, коли встановлено вчинення суспільно небезпечного діяння неповнолітньою особою.

4. Обставини, що виключають злочинність діяння (норми розділу VIII КК України), свідчать про суспільну користь вчинюваних особою дій, а тому їх не можна застосовувати в порядку, передбаченому п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України. У зв'язку з цим ч. 1 ст. 6 КПК доцільно доповнити пунктом 2-1 в такій редакції: «у разі вчинення діяння за обставин, що виключають його злочинність».

5. Доведено відмінність кримінально-правової реабілітації, яка означає, що особа не вчиняла злочину, та кримінально-процесуальної реабілітації, яка означає встановлення неправомірних дій органів кримінального судочинства. З цього зроблено висновок, що реабілітаційні підстави закриття кримінальної справи обов'язково означають право особи на кримінально-правову реабілітацію.

6. Під закриттям кримінальної справи за реабілітаційними підставами слід розуміти встановлення у ході досудового розслідування обставин, що унеможливають кримінальне переслідування у зв'язку з відсутністю суспільно небезпечного діяння особи, припущення наявності якого зумовило виникнення кримінально-правового конфлікту, або наявності діяння, яке не є злочином, у зв'язку з чим кримінально-правовий конфлікт вирішується примусово на користь сторони захисту шляхом припинення кримінального переслідування, скасовуються всі рішення про кримінально-процесуальний примус, а особа, щодо якої здійснювалося кримінальне переслідування, наділяється правом на кримінально-правову реабілітацію.

Враховуючи, що особа, стосовно якої винесено виправдувальний вирок, знаходиться у нерівному правовому становищі з особою, стосовно якої кримінальну справу закрито за реабілітаційної підстави (п. 1 та п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК) на стадії досудового розслідування, то постанова слідчого може бути скасована прокурором або начальником слідчого відділу. Запропоновано передбачити лише місячний термін, впродовж якого прокурор або начальник слідчого відділу вправі скасувати таку постанову в порядку ст. 216 КПК. Після закінчення цього строку постанова про закриття кримінальної справи може бути скасована лише судом.

7. Під закриттям кримінальної справи за підставами, що унеможливають здійснення кримінального переслідування та не надають права на реабілітацію, слід розуміти встановлення на досудовому слідстві обставин, які в КПК передбачено підставами, що в імперативному порядку припиняють кримінальне переслідування, незважаючи на встановлений злочин (встановлену відсутність злочину), чим кримінально-

правовий конфлікт вирішується примусово на користь сторони захисту.

8. Примирення сторін у кримінальному судочинстві – це досягнення взаємної домовленості сторін кримінально-правового конфлікту про визнання конфлікту між ними вичерпаним у зв'язку з виконанням особою, яка вчинила злочин, дій, спрямованих на відшкодування завданих нею збитків або усунення заподіяної шкоди, чи іншої соціально схвальної позитивної поведінки.

9. Закриття кримінальної справи у зв'язку з примиренням сторін кримінально-правового конфлікту – це процесуальне рішення, яке повинно прийматися на стадії досудового розслідування і в імперативній залежності від факту примирення сторін кримінально-правового конфлікту, яке може відбутися у визначених законом випадках шляхом складання договору про примирення, що означає для держави обов'язкове визнання недоцільності подальшого кримінального переслідування.

10. Заохочувальними нормами закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування слід вважати норми, які гарантують особі, яка вчинила злочин (відповідно до ст. 45 КК, а також ч. 2 ст. 111; ч. 2 ст. 114; ч. 3 ст. 175; ч. 4 ст. 212; ч. 4 ст. 212-1; ч. 2 ст. 255; ч. 1 ст. 258-3; ч. 4 ст. 258-5; ч. 6 ст. 260; ч. 3 ст. 263; ч. 4 ст. 289; ч. 4 ст. 307; ч. 4 ст. 309; ч. 4 ст. 311; ч. 5 ст. 321; ч. 5 ст. 368-3; ч. 3 ст. 369 КК) альтернативний шлях вирішення кримінально-правового конфлікту без застосування державної репресії, взамін на соціально-схвальну позитивну поведінку цієї особи. У разі виконання особою вказаних державою умов остання вважає кримінально-правовий конфлікт вирішеним та визнає подальшу недоцільність кримінального переслідування особи, що є імперативною підставою закриття кримінальної справи.

11. Передбачення можливості закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування в результаті добровільного вирішення кримінально-правового конфлікту (шляхом примирення та виконання умов заохочувальних норм) дозволить: надати змогу вирішити кримінально-правовий конфлікт у спосіб, що є найбільш сприятливим для конфліктуючих сторін; забезпечити повне (вичерпне) вирішення кримінально-правового конфлікту; забезпечити найшвидше відшкодування потерпілому шкоди; стабілізувати посткримінальні відносини сторін, між якими існував кримінально-правовий конфлікт, а також зменшити ймовірність його продовження в новій фазі; зменшити кількість засуджених осіб; сприятиме запобіганню вчинення інших, більш тяжких злочинів або ж настання тяжких наслідків вже вчиненого злочину; сприятиме підвищенню ефективності дії кримінального закону шляхом позитивної мотивації власного інтересу особи, яка вчинила злочин, її зацікавленості у вчиненні соціально схвальної позитивної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаев Ф. А. Иммуниеты в российском уголовном процессе / Ф. А. Агаев, В. Н. Галузо. – М. : ТЕИС, 1998. – 135 с.
2. Александров А. С. Субсидиарный уголовный иск / А. С. Александров // Государство и право. – 2000. – № 3. – С. 75–83.
3. Алексеева Л. Б. Процессуальные формы освобождения от уголовной ответственности / Л. Б. Алексеева // Научная информация по вопросам борьбы с преступностью : вопросы уголовного процесса и судоустройства : сб. науч. тр. / редкол. : Алексеева Л. Б., Бойков А. Д. ; отв. ред. Михайлов А. И. – М., 1980. – № 66. – 183 с.
4. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1982. – Т. 2. – 360 с.
5. Аликперов Х. Д. Новый УК : проблемы освобождения от уголовной ответственности / Х. Д. Аликперов // Законность. – 1999. – № 4. – С. 12–14.
6. Аликперов Х. Д. Освобождение от уголовной ответственности в связи с деятельным раскаянием / Х. Д. Аликперов // Законность. – 1999. – № 5. – С. 18–20
7. Аликперов Х. Д. Освобождение от уголовной ответственности в связи с истечением сроков давности / Х. Д. Аликперов // Законность. – 1999. – № 8. – С. 12–13.
8. Аликперов Х. Д. Освобождение от уголовной ответственности : уголовно-правовые аспекты / Хамлар Джафарбала оглы Аликперов ; Ин-т повышения квалификации рук. кадров Генер. прокуратуры РФ. – М. : ИПК РК ГП РФ, 1999. – 127 с.
9. Аликперов Х. Д. Преступность и компромисс / Х. Д. Аликперов. – Баку : Элм, 1992. – 196 с.
10. Аликперов Х. Д. УК РФ и некоторые проблемы освобождения от уголовной ответственности / Х. Д. Аликперов, К. Ш. Курбанова // Государство и право. – 2000. – № 1. – С. 54–60.
11. Аликперов Х. Д. Уголовно-правовые нормы, допускающие компромисс в борьбе с преступностью / Х. Д. Аликперов // Государство и право. – 1992. – № 9. – С. 70–78
12. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2009 р. (за даними судової статистики) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/09F805995C5F5CA6C2257752002A196D?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=09F805995C5F5CA6C2257752002A196D&Count=500&>.

13. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2010 р. (за даними судової статистики) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/4034B350D7EB0B50C22578AF00236E6D?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=4034B350D7EB0B50C22578AF00236E6D&Count=500&>.

14. Анциферов К. Д. Уголовно-процессуальное право / К. Д. Анциферов. – М., 1882. – 245 с.

15. Барабаш А. С. Природа российского уголовного процесса, цели уголовно-процессуальной деятельности и их установление / А. С. Барабаш. – СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. – 257 с.

16. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія / Ю. В. Баулін. – К. : Атіка, 2004. – 296 с.

17. Бахін В. П. Законність і доцільність – взаємодія чи взаємовиключення / В. П. Бахін, С. П. Зеленковський, Н. С. Карпов // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004. – № 7 (33). – С. 62–73.

18. Белозеров Ю. Н. Проблемы обеспечения законности и обоснованности возбуждения уголовного дела / Ю. Н. Белозеров, А. А. Чувилев. – М., 1973. – 96 с.

19. Белоусова Е. А. Прекращение уголовного преследования в стадии досудебного расследования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Белоусова Евгения Алексеевна ; Санкт-Петербургский юрид. ин-т Генеральной прокуратуры РФ. – СПб., 2004. – 177 с.

20. Бережний О. І. Преюдиціальність судових рішень у кримінальних справах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / О. І. Бережний ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2003. – 20 с.

21. Благодир С. М. Закриття кримінальних справ : пропозиції до нового КПК України / С. М. Благодир, З. Д. Смітєнко // Науковий вісник Націон. Акад. внутр. справ. – 1997. – № 1. – С. 125–129.

22. Благодир С. М. Закриття кримінальної справи в досудовому слідстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Благодир Сергій Миколайович ; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 1998. – 198 с.

23. Благодир С. М. Закриття кримінальної справи в досудовому слідстві : навч. посібник / С. М. Благодир. – Тернопіль : ТАНГ «Економічна думка», 2001. – 112 с.

24. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутских. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 704 с.
25. Васильева Е. Г. Правовые и теоретические проблемы прекращения уголовного преследования и производства по уголовному делу / Е. Г. Васильева. – М. : Юрлитинформ, 2006. – 312 с.
26. Васильев О. Л. Цели и задачи предварительного расследования и его форм / О. Л. Васильев // Вестник Московского университета. Сер. 11 : Право. – 2002. – № 3. – С. 20–43.
27. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
28. Виноградова О. Б. К вопросу о конкретизации процессуального статуса участников уголовного судопроизводства при прекращении уголовного дела в связи с примирением сторон / О. Б. Виноградова // Российский следователь. – 2003. – № 1. – С. 14–16.
29. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (Справа про Римський Статут) 11 липня 2001 р. / Конституційний Суд України // Офіційний вісник України. – 2001. – № 28. – Ст. 1267.
30. Віденська конвенція про дипломатичні зносини 18 квітня 1961 р. : ратиф. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 11 лютого 1964 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1964. – № 18. – Ст. 199.
31. Водолаз А. І. Кого і за що карає держава, або підстава кримінальної відповідальності і каральна політика / А. І. Водолаз, Н. І. Костецька // Митна справа. – 2009. – № 1 (61). – Ч. 2. – С. 77–91.
32. Волкотруб С. Г. Імунітет у кримінальному процесі України : монографія / С. Г. Волкотруб. – Харків : Консум, 2005. – 144 с.
33. Володина Л. М. Назначение уголовного процесса и реальное обеспечение прав человека по новому УПК РФ / Л. М. Володина // Уголовная юстиция : состояние и пути развития : [региональная науч.-практ. конференция]. – Тюмень : Издательско-полиграфический центр "Экспресс", 2003. – С. 17–22.
34. Галимова М. А. Прекращение уголовного дела в связи с примирением сторон в стадии предварительного расследования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Марина Александровна Галимова. – Омск, 2004. – 227 с.
35. Галкин В. М. Система поощрений в советском уголовном праве / В. М. Галкин // Советское государство и право. – 1977. – № 2. – С. 91–97.

36. Гапанович Н. Н. Отказ в возбуждении уголовного дела / Н. Н. Гапанович. – Минск, 1967. – 114 с.

37. Герасимова Е. Явка с повинной / Герасимова Е // Социалистическая законность. – 1975. – № 8. – С. 42–43.

38. Глинська Н. В. Обґрунтованість процесуальних рішень як невід'ємний компонент забезпечення права обвинуваченого на захист / Н. В. Глинська // Право обвинуваченого на кваліфікований захист та його забезпечення : матеріали міжнар. наук.-практ семінару (м. Харків, 1–2 груд. 2005 р.) / редкол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. – Х. ; К. : ЦНТ «Гопак», 2006. – С. 176–178.

39. Глинська Н. В. Обґрунтування рішень у кримінальному процесі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність» / Н. В. Глинська ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2003. – 20 с.

40. Глобенко Г. І. Закриття кримінальних справ з nereабілітуючих підстав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Глобенко Геннадій Іванович ; Харківський націон. ун-тет внутр. справ. – Х., 2007. – 216 с.

41. Глобенко Г. І. Заходи забезпечення дотримання законності при закритті кримінальних справ за реабілітуючих обставин / Г. І. Глобенко // Досудове слідство : організаційні, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми : матеріали міжнар. Інтернет-конференції / упор. М. А. Михайлов. – Сімферополь : ДОЛЯ, 2004. – С. 78–84.

42. Гмирко В. П. Доказування в кримінальному процесі : діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація / В. П. Гмирко. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2010. – 314 с.

43. Голик Ю. Институт примирения с потерпевшим нуждается в совершенствовании / Ю. Голик // Уголовное право. – 2003. – № 3. – С. 20–22.

44. Голиков Д. Первая советская следственная комиссия / Д. Голиков // Социалистическая законность. – 1967. – № 4. – С. 18–20.

45. Головки Л. В. Альтернативы уголовному преследованию в современном праве / Л. В. Головки. – СПб. : Юридический центр – Пресс, 2002. – 544 с.

46. Головки Л. В. Освобождение от уголовной ответственности и освобождение от уголовного преследования : соотношение понятий / Л. В. Головки // Государство и право. – 2000. – № 6. – С. 41–51.

47. Головкин Л. В. Прощение долга – одно из оснований прекращения уголовного дела / Л. В. Головкин // Российская юстиция. – 1998. – № 4. – С. 15–18.

48. Головкин Л. Новые основания освобождения от уголовной ответственности и проблемы их процессуального применения / Л. Головкин // Государство и право. – 1997. – № 8. – С. 77–83.

49. Голубов А. Є. Процесуальне становище в кримінальному судочинстві України неповнолітнього, який скоїв злочин або суспільно небезпечно діяння : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Голубов Артем Євгенович ; Націон. ун-т внутр. справ. – Харків, 2005. – 215 с.

50. Горжей В. Я. Деятельное раскаяние : проблемы применения / В. Я. Горжей // Российский следователь. – 2003. – № 4. – С. 17–22.

51. Григорьев Н. В. Процессуальные аспекты освобождения от уголовной ответственности по специальным основаниям, предусмотренным особенной частью УК РСФСР : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс ; криминалистика ; теория оперативно-розыскной деятельности» / Н. В. Григорьев. – М., 1992. – 22 с.

52. Гриненко А. Потерпевший должен иметь не меньше процессуальных прав, чем обвиняемый / А. Гриненко // Российская юстиция. – 2002. – № 9. – С. 25–28.

53. Губська О. А. Закриття кримінальної справи як одна з форм закінчення стадії досудового слідства / О. А. Губська // Вісник Нац. ун-ту внутр. справ. – Харків, 2001. – Вип. 15. – С. 77–82.

54. Губська О. А. Процесуальні питання звільнення особи від кримінальної відповідальності за nereабілітуючими обставинами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Губська Олена Анатоліївна ; Київський націон. ун-тет ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 216 с.

55. Гуляев А. П. Следователь в уголовном процессе / А. П. Гуляев. – М. : Юрид. лит., 1981. – 192 с.

56. Гуляев А. П. Чистосердечное раскаяние лица, совершившего преступление / А. П. Гуляев // Советская юстиция. – 1991. – № 13. – С. 6–9

57. Гуменюк Б. І. Основи дипломатичної та консульської служби : навч. посібник / Б. І. Гуменюк. – К. : Либідь, 1998. – 248 с.

58. Гуценко К. Ф. Уголовный процесс западных государств / К. Ф. Гуценко, Л. В. Головкин, Б. А. Филимонов. – М., 2001. – 470 с.

59. Давыдов П. М. Прекращение уголовных дел в советском уголовном процессе / П. М. Давыдов, Д. Я. Мирский. – М. : Госюриздат, 1963. – 100 с.

60. Даев В. Г. Иммуниеты в уголовно-процессуальной деятельности / В. Г. Даев // Правоведение. – 1992. – № 3. – С. 48–52.

61. Дані Державного департаменту України з питань виконання покарань щодо кількості скоєних злочинів та кількості засуджених осіб в 2009 та 2010 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/punish/control/uk/publish/article?art_id=78220&cat_id=51096.

62. Деревянкін С. Л. Публічність та диспозитивність у кримінальному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Деревянкін Сергій Леонідович ; Національний ун-т внутрішніх справ. – Харків, 2005. – 226 с.

63. Дорошков В. В. Руководство для мировых судей. Дела частного обвинения / В. В. Дорошков. – М. : Издательская группа НОРМА – ИНФРА М, 2001. – 272 с.

64. Дорошков В. Судопроизводство по делам частного обвинения / В. Дорошков // Российская юстиция. – 1995. – № 9. – С. 23–25

65. Дроздов О. Кримінально-процесуальні аспекти звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям / О. Дроздов, В. Гутнік // Юридичний журнал. – 2006. – № 4 (46). – С. 41–44.

66. Дубинин Т. Т. Основания освобождения от уголовной ответственности / Т. Т. Дубинин // Уголовное право в борьбе с преступностью. – М. : Изд-во ИГиП АН СССР, 1981. – С. 79–88.

67. Дубинский А. Я. Исполнение процессуальных решений следователя / А. Я. Дубинский // Правовые и организационные проблемы. – К. : Наук. думка, 1984.

68. Дубинский А. Я. Основания к прекращению уголовного дела в стадии предварительного расследования : учеб. пособие / А. Я. Дубинский. – К. : КВШ МВД СССР, 1973. – 124 с.

69. Дубинский А. Я. Прекращение уголовного дела в стадии предварительного расследования : учеб. пособие / А. Я. Дубинский. – К. : КВШ МВД СССР, 1975. – 132 с.

70. Дубинський А. Я. Закриття кримінальної справи органом дізнання та попереднього слідства в історії кримінально-процесуального законодавства УРСР / А. Я. Дубинський // Становлення та розвиток ОВС УРСР : [матеріали наук.-теор. конфер., присвяченої 50-річчю створення СРСР]. – К., 1973. – С. 164–166.

71. Ендольцева А. В. Институт освобождения от уголовной ответственности : теоретические, законодательные и правоприменительные проблемы : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08; 12.00.09 / Ендольцева Алла Васильевна. – М., 2005. – 396 с.

72. Ендольцева А. В. Освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим (некоторые аспекты применения соответствующих норм уголовного и уголовно – процессуального законодательства) / А. В. Ендольцева // Российский следователь. – 2001. – № 9. – С. 29–31.

73. Ендольцева А. Законотворческие и правоприменительные проблемы специальных видов освобождения от уголовной ответственности, предусмотренных общей частью УК РФ / А. Ендольцева // Вестник Московского ун-та МВД России. – 2003. – № 3. – С. 110–113.

74. Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_341.

75. Желтобрюхов С. П. Прекращение уголовного дела в связи с примирением сторон / С. П. Желтобрюхов // Уголовный процесс. – 2005. – № 1. – С. 31–37.

76. Жидков Е. В. Примирение сторон как средство разрешения социального конфликта в уголовном праве и процессе / Е. В. Жидков // Российский следователь. – 2003. – № 3. – С. 29–30.

77. Жижленко А. А. Задачи текущего момента в области русского уголовного законодательства / А. А. Жижленко // Отчет о состоянии и деятельности Императорского Петроградского университета за 1915 год. – Пб., 1916. – 317 с.

78. Житний О. О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Житний Олександр Олександрович ; Націон. ун-т внутр. справ. – Харків, 2003. – 211 с.

79. Жогин Н. В. Предварительное следствие в советском уголовном процессе / Н. В. Жогин, Ф. Н. Фаткуллин. – М. : Юрид. лит., 1965. – 367 с.

80. Зеленецкий В. С. Технология восстановления (реконструкции) утраченных уголовных дел / В.С. Зеленецкий, В. Ю. Кузьминова. – Харьков : Восточно-региональный центр гуманитарно-образовательных инициатив, 2002. – 236 с.

81. Зеленецкий В. С. Уголовно-процессуальные функции следователя / В. С. Зеленецкий // Вісник Луган. ін-ту внутр.справ. – 2001. – № 2. – С. 69–78.

82. Землянська В. В. Вивчення досвіду Польщі в сфері медіації / В. В. Землянська // Право України. – 2004. – № 3. – С. 135–137.

83. Зер Х. Восстановительное правосудие : новый взгляд на преступление и наказание / Х. Зер ; пер. с англ. ; общ. ред. Л. М.

Карнозовой. – М. : МОО Центр «Судебно-правовая реформа», 1998. – 354 с.

84. Зинатуллин З. З. Возмещение материального ущерба в уголовном процессе / З. З. Зинатуллин. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1974. – 99 с.

85. Искендеров Р. Г. Прекращение уголовного дела на предварительном следствии : автореф дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / Р. Г. Искендеров. – Баку, 1975. – 26 с.

86. История законодательства СРСР и РСФСР по криминальному процессу и организации суда и прокуратуры / под ред. чл. АН СССР С. А. Голунского. – М. : Госюриздат, 1955. – 635 с.

87. Інформація про кількість осіб, засуджених до умовного позбавлення волі, які знаходяться на обліку в органах кримінально-виконавчої інспекції станом на 1 жовтня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kvs.gov.ua/punish/control/uk/publish/article?art_id=74640&cat_id=51096.

88. Інформація про кількість осіб, засуджених до умовного позбавлення волі, які знаходяться на обліку в органах кримінально-виконавчої інспекції станом на 1 липня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kvs.gov.ua/punish/control/uk/publish/article?art_id=74640&cat_id=51096.

89. Капліна О. В. Проблеми реабілітації у кримінальному процесі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність» / О. В. Капліна ; Національна юрид. академія України ім. Я. Мудрого. – Харків, 1998. – 17 с.

90. Карнеева Л. М. Об уточнении обстоятельств, входящих в предмет доказывания по уголовному делу / Л. М. Карнеева // Сов. юстиция. – 1968. – № 24. – С. 16–17.

91. Карнеева Л. М. Прекращение уголовного дела за отсутствием состава и события преступления / Л. М. Карнеева // Соц. законность. – 1970. – № 5. – С. 53–54.

92. Карпухин М. П. Уголовная ответственность и состав преступления / М. П. Карпухин, В. И. Курляндский. – М., 1974. – 213 с.

93. Касаткина С. А. Публичность и диспозитивность в российском уголовном процессе : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Касаткина Светлана Анатольевна ; Ин-т гос-ва и права Российской АН. – М., 2002. – 255 с.

94. Кибальник А. Иммунитет как основание освобождения от уголовной ответственности / А. Кибальник // Российская юстиция. – 2000. – № 8. – С. 34–35.

95. Ковалев В. А. Прекращение уголовного дела в условиях деятельности органов дознания : учеб. пособие / В. А. Ковалев. – М. : МССШМ МВД СССР, 1990. – 64 с.

96. Коваленко Є. Г. Кримінальний процес України / Є. Г. Коваленко. – К., 2004. – 410 с.

97. Ковна У. С. Забезпечення прав і законних інтересів малолітніх осіб у кримінальному процесі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність» / У. С. Ковна ; Акад. адвокатури України. – К., 2010. – 20 с.

98. Кожевніков Г. К. Деякі питання закриття кримінальних справ про злочини неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру / Г. К. Кожевніков, Т. Г. Христенко // Вісник ун-ту внутр. справ. – 1999. – Вип. 5. – С. 16–25.

99. Козакевич Ю. Нелегальність інституту звільнення від кримінальної відповідальності / Козакевич Ю., Коржанський М., Мирвода І., Щупаківський Р. // Наук. вісник юрид. академії МВС. – 2004. – № 2. – С. 220–226.

100. Кокорев Л. Д. Потерпевший от преступления в советском уголовном процессе / Л. Д. Кокорев. – Воронеж, 1964. – 138 с.

101. Конституція України від 28 червня 1996 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gska2.rada.gov.ua>.

102. Концепція реформування кримінальної юстиції України : схвалена Указом Президента України № 311/2008 від 8 квітня 2008 року // Офіційний вісник України. – 2008. – № 27. – С. 20–29.

103. Котюк І. І. Теорія судового пізнання : монографія / І. І. Котюк. – К. : Київський університет, 2006. – 435 с.

104. Красиков А. Н. Сущность и значение согласия потерпевшего и примирение с потерпевшим в российском уголовном праве / А. Н. Красиков // Вестник Саратов. гос. академии права. – 1998. – № 2. – С. 22–26.

105. Красницький І. В. Кримінальна відповідальність як інститут кримінального права Франції та України: порівняльний аналіз : монографія / І. В. Красницький. – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – 232 с.

106. Крет Г. Р. Порядок закриття кримінальних справ за наявності підстав, передбачених деякими нормами Особливої частини КК України

/ Г. Р. Крет // *Держава і право* : зб. наук. праць. – 2007. – Вип. № 37. – С. 554–558.

107. Крикунов О. В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям : аспект доказування / О. В. Крикунов // *Кримінальний кодекс України 2001 року : проблеми застосування і перспективи удосконалення* : [матер. міжнарод. наук.-практ. конференції (13–15 квітня 2007 р.)] : у 2 ч. – Львів : Львів. держ. ун-тет внутр. справ, 2007. – Ч. 1. – С. 203–206.

108. *Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар* / Ю. В. Баулін, І. В. Борисов, С. Б. Гаврикш та ін. ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 3-тє вид., переробл. та доп. – Харків : ТОВ «Одіссей», 2007. – 1184 с.

109. *Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар* / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 2-ге вид., переробл. та доп. – Харків : ТОВ «Одіссей», 2004. – 1152 с.

110. *Кримінальні покарання в Україні*. – Донецьк : «Донецький меморіал», 2007. – 36 с.

111. *Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1960 року* / Верховна Рада УРСР // *Радянське право*. – 1961. – № 1. – С. 57–133.

112. *Кримінально-процесуальний кодекс України : проект, реєстраційний номер 9700 від 13.01.2012* [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=42312.

113. *Кримінально-процесуальний кодекс України : проект, реєстраційний номер 9700-1 від 13.01.2012* [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=42318.

114. *Кримінально-процесуальний кодекс України* [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1002-05>.

115. Кряжков А. В. Публичный интерес: понятие, виды и защита / А. В. Кряжков // *Государство и право*. – 1999. – № 10. – С. 91–99.

116. Куцова Э. Ф. Гарантии прав личности в советском уголовном процессе (предмет, цели, содержание) / Э. Ф. Куцова. – М., 1973. – 216 с.

117. Ларин А. Прекращение уголовного дела по реабилитирующим основаниям / А. Ларин // *Социалистическая законность*. – 1978. – № 1. – С. 57–58.

118. Ларин А. М. Преступность и раскрываемость преступлений / А. М. Ларин // *Государство и право*. – 1999. – № 4. – С. 83–89.

119. Лесниевски-Костарева Т. А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика / Т. А. Лесниевски-Костарева. – М. : Издательство НОРМА, 2000. – 400 с.

120. Либус И. Основания оправдания в уголовном процессе / И. Либус, Г. Резник // Советская юстиция. – 1974. – № 12. – С. 9–11.

121. Либус И. А. Презумпция невиновности в советском уголовном процессе / И. А. Либус. – Ташкент : Узбекистан, 1981. – 232 с.

122. Литвинов В. В. Вдосконалення інституту примирення в кримінальному процесі / В. В. Литвинов // Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства : матер. Круглого столу (29 травня 2009 р., м. Дніпропетровськ). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ, 2010. – С. 66–68.

123. Литвинов В. В. Вдосконалення порядку примирення потерпілого та обвинуваченого / В. В. Литвинов // Проблеми правотворчості очима науковців : матер. Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Одеса, 01–02 листопада 2011 р.) : у 2-х ч. – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2011. – Ч. 2. – С. 99–101.

124. Литвинов В. В. Деякі особливості звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням недиференційованого строку давності / В. В. Литвинов // Державна політика у сфері кримінальної юстиції та забезпечення правопорядку в Україні : матеріали наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 28 лютого 2008 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ, 2008. – С. 41–43.

125. Литвинов В. В. Диференціація реабілітаційних підстав закриття кримінальної справи / В. В. Литвинов // Теорія і практика правотворчої та правозастосовної діяльності у контексті сучасних реформаційних процесів : матер. Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Харків, 29–30 жовтня 2011 р.) : у 2-х т. – Харків : ГО «Асоціація Аспірантів-юристів», 2011. – Т. 2. – С. 79–80.

126. Литвинов В. В. Закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування / В. В. Литвинов // Науковий вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ. – 2011. – № 4. – С. 417–425.

127. Литвинов В. В. Класифікація підстав закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування / В. В. Литвинов // Право і суспільство : наук. журнал. – 2011. – № 5. – С. 196–201.

128. Литвинов В. В. Недоцільність кримінального переслідування як підстава закриття кримінальної справи / В. В. Литвинов // Актуальні проблеми охорони громадського порядку та досудового провадження : матер. наук.-практ. конф. і круглих столів (м. Дніпропетровськ, 2009 –

2010 рр.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – С. 227–229.

129. Литвинов В. В. Окремі аспекти розвитку законодавчої регламентації підстав закриття кримінальної справи / В. В. Литвинов // Науковий вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ – 2007. – № 3. – С. 297–303.

130. Литвинов В. В. Окремі аспекти законодавчої систематизації форм закінчення досудового слідства / В. В. Литвинов // Право і суспільство. – 2007. – № 3. – С. 33–38.

131. Литвинов В. В. Поняття кримінального переслідування та його початок в кримінальному судочинстві / В. В. Литвинов // Науковий вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ. – 2011. – № 1. – С. 363–373.

132. Литвинов В. В. Процесуальні особливості закриття кримінальної справи стосовно неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності / В. В. Литвинов // Проблеми застосування заходів кримінально-процесуального примусу під час досудового провадження : матеріали круглого столу (м. Дніпропетровськ, 25 листопада 2011 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – С. 77–78.

133. Литвинов В. В. Процесуальні підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності у випадках, визначених Особливою частиною КК України / В. В. Литвинов // Науковий вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ. – 2009. – № 1. – С. 300–309.

134. Литвинов В. В. Співвідношення поняття закриття кримінальної справи та функцій, які виконують органи кримінального судочинства / В. В. Литвинов // Тенденції та пріоритети реформування законодавства України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 13 берез. 2010 р.) : в 2 ч. – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація “Істина”, 2010. – Ч. 2. – С. 125–126.

135. Лифанова Л. Г. Прекращение уголовного преследования: понятие, сущность, значение / Л. Г. Лифанова, А. Г. Журавлев // Адвокат. – 2006. – № 7. – С. 3–6.

136. Лобач В. Повноваження прокурора як головного суб'єкта кримінального переслідування / В. Лобач // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 7. – С. 3–14.

137. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право : [курс лекцій] : навч. посібник / Л. М. Лобойко. – К. : Істина, 2005. – 456 с.

138. Лобойко Л. М. Методи правового регулювання у кримінальному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Лобойко Леонід Миколайович ; Дніпропетровський держ. ун-т внутрішніх справ. – Дніпропетровськ, 2006. – 437 с.

139. Лобойко Л. М. Підстави до ухвалення рішення про відмову в порушенні кримінальної справи / Л. М. Лобойко // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2002. – № 3 (9). – С. 164–177.

140. Лобойко Л. М. Принцип диспозитивності в кримінальному процесі України : монографія / Л. М. Лобойко. – Дніпропетровськ : Юрид. акад. М-ва внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2004. – 216 с.

141. Лоскутов Т. О. Кримінальне переслідування, здійснюване слідчим : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Лоскутов Тимур Олександрович ; Дніпропетровський держ. ун-т внутрішніх справ. – Дніпропетровськ, 2006. – 204 с.

142. Лукашевич В. З. Прекращение уголовного дела в стадии предварительного расследования по реабилитирующим основаниям / В. З. Лукашевич. – Л., 1966. – 153 с.

143. Лупинская П. А. Законность и обоснованность решений в уголовном судопроизводстве / П. А. Лупинская. – М., 1972. – 143 с.

144. Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве : теория, законодательство и практика / П. А. Лупинская. – М. : Юрист, 2006. – 174 с.

145. Луценко Ю. В. Деякі питання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим у сфері кримінального судочинства / Ю. В. Луценко // Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності : тези доповідей та повідомлень наук.-практ. конференції (м. Київ, 3 квітня 2009 р.). – К. : Атіка, 2009. – С. 640–644.

146. Лянго Л. Н. Проблемы прекращения уголовного дела в связи с примирением с потерпевшим: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Лянго Лариса Николаевна. – Волгоград, 2000. – 219 с.

147. Малейн Н. С. О моральном вреде / Н. С. Малейн // Государство и право. – 1993. – № 3. – С. 32–39.

148. Малярєнко В. Т. Відновлювальне правосуддя : можливості запровадження в Україні / В. Т. Малярєнко, І. А. Войтюк // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 8 (34). – С. 34–63.

149. Малярєнко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів : монографія / В. Т. Малярєнко. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 512 с.

150. Малярєнко В. Т. Про закриття кримінальної справи (окремі аспекти) / В. Т. Малярєнко // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 3. – С. 56–62.

151. Малько А. В. Поощрение как правовое средство / А. В. Малько // Правоведение. – 1996. – № 3. – С. 26–36.

152. Манаев Ю. В. Взаимосвязь законности и обоснованности процессуальных решений следователя / Манаев Ю. В. – Волгоград, 1977. – 86 с.

153. Масленникова Л. Н. Процессуальное значение результатов проверочных действий в доказывании по уголовному делу : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза ; оперативно-розыскная деятельность» / Л. Н. Масленникова ; Акад. МВД СССР. – М., 1990. – 19 с.

154. Матюшенко Р. І. Виконання процесуального рішення про закриття кримінальної справи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Матюшенко Радміла Іванівна ; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2003. – 174 с.

155. Меркулова В. О. Кримінальна відповідальність: окремі теоретичні та соціально-правові аспекти : монографія / В. О. Меркулова. – Одеса : ОЮІ ХНУВС, 2007. – 225 с.

156. Минская конвенция о правовой помощи по гражданским, семейным и уголовным делам от 22 января 1993 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://trans-asvt.ru/zakonodatelstvo/minskakonven1993.shtml>.

157. Минулин Р. М. Примириительная форма разрешения уголовных дел : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Минулин Руслан Мусович. – М. : МосУ МВД России, 2004. – 26 с.

158. Миньковский Г. М. Окончание предварительного расследования и право обвиняемого на защиту / Г. М. Миньковский. – М. : Госюриздат, 1957. – 211 с.

159. Митрохін М. Підстави для припинення кримінальної справи / М. Митрохін // Радянське право. – 1960. – № 1. – С. 57–61.

160. Михайленко А. Р. Расследование преступлений : законность и обеспечение прав граждан : науч.-практ. издание / А. Р. Михайленко. – К. : Юринком Интер, 1999. – 448 с.

161. Михайлов В. А. Процессуальный порядок прекращения уголовных дел в стадии предварительного расследования : учеб. пособие / В. А. Михайлов. – Волгоград, 1970. – 140 с.

162. Михайловская И. Б. Социальное назначение уголовной юстиции и цель уголовного процесса / И. Б. Михайловская // Государство и право. – 2005. – № 5. – С. 111–118.

163. Михайловская И. Б. Цели, функции и принципы российского уголовного судопроизводства (уголовно-процессуальная форма) / И. Б. Михайловская. – М., 2003. – 144 с.

164. Міщенко С. М. Про практику застосування судами законодавства, що регулює закриття кримінальних справ / С. М. Міщенко, В. М. Ткаченко // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 2 – С. 27–33.

165. Модельный уголовно-процессуальный кодекс для государств-участников СНГ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.hro.org/docs/rlex/upkmod/index.htm.

166. Морозова И. Сделка о признании вины как вариант мирового соглашения / Морозова И., Анненков А., Дадонов С. // Российская юстиция. – 2000. – № 10. – С. 31–37.

167. Мотовиловкер Я. О. Основания прекращения уголовного дела по реабилитирующим лицо мотивам / Я. О. Мотовиловкер // Советское государство и право. – 1972. – № 9. – С. 87–94.

168. Муравин А. Б. Мотивировка процессуальных решений следователя / А. Б. Муравин // Проблемы социалистической законности. – Харьков, 1986. – Вып. 16. – С. 78–82.

169. Навроцька В. В. Засада диспозитивності та її реалізація в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Навроцька Віра В'ячеславівна ; Львівський національний ун-тет ім. Івана Франка. – Львів, 2007. – 255 с.

170. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Каннон, А.С.К., 2002. – 1104 с.

171. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 2-ге вид., переробл. та доп. / відп. ред. С. С. Яценко. – К. : А.С.К., 2002. – 968 с.

172. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 3-тє вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Атіка, 2004. – 1056 с.

173. Негодченко О. В. Екстрадиція осіб у сфері кримінального судочинства : навч. посібник / О. В. Негодченко, В. М. Тертишник, В. С. Березняк / Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – 320 с.

174. Никитина Л. В. Прекращение дела в стадии предварительного расследования с освобождением лица от уголовной ответственности : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / Л. В. Никитина. – Саратов, 1981. – 18 с.

175. Никулин С. И. Деятельное раскаяние и его значение для органов внутренних дел в деле борьбы с преступностью / С. И. Никулин. – М. : МВШ МВД СССР, 1985. – 63 с.

176. Новиков С. А. Правдивые показания : правовые меры стимулирования в России и за рубежом (уголовное судопроизводство) : монография / С. А. Новиков. – СПб. : Изд-во юридического факультета СПбГУ, 2008. – 424 с.

177. Новіков В. Щодо поняття реабілітації у кримінальному процесі України / В. Новіков // Право України. – 1997. – № 10. – С. 58–59.

178. Овсянников И. Прекращение дел по реабилитирующим основаниям. / И. Овсянников // Законность. – 2000. – № 6. – С. 15–16.

179. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка : 80000 слов и фразеологических выражений / под ред. Шведовой Н. Ю. – М., 1994. – 928 с.

180. Опарин Н. Б. Прекращение уголовных дел в отношении несовершеннолетних по реабилитирующим основаниям / Н. Б. Опарин // Уголовный процесс и криминалистика : сб. науч. трудов ВНИИ МВД. – М., 1983. – С. 47–49.

181. Опарин Н. Б. Прекращение уголовных дел следователем по реабилитирующим основаниям : автореф дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс ; судоустройство, прокурорский надзор ; криминалистика» / Н. Б. Опарин. – М., 1984. – 22 с.

182. Осауленко О. А. Реалізація принципу презумпції невинуватості у досудових стадіях кримінального процесу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Осауленко Олег Анатолійович ; Київський націон. ун-т внутр. справ. – К., 2006. – 254 с.

183. Пархоменко С. Социально-правовое назначение нормативной основы обстоятельств, исключающих преступность деяния / С. Пархоменко // Российский судья. – 2004. – № 3. – С. 23–26.

184. Пархоменко С. Уголовно-правовое значение обстоятельств, исключающих преступность деяния / С. Пархоменко // Законность. – 2004. – № 1. С. 39–41.

185. Петрухин И. Л. Презумпция невиновности – конституционный принцип советского уголовного процесса / И. Л. Петрухин // Сов. государство и право. – 1978. – № 2. – С. 18–26.

186. Письменный Д. П. Отказ в возбуждении уголовного дела в советском уголовном процессе (по материалам органов МВД Украинской ССР) : автореф дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс ; судоустройство, прокурорский надзор ; криминалистика» / Д. П. Письменный. – Харьков, 1980. – 19 с.

187. Письменний Д. П. Розвиток кримінально-процесуального законодавства України про звільнення від кримінальної відповідальності / Д. П. Письменний // Науковий вісник ДЮІ МВС України. – 2000. – № 1. – С. 129.

188. Попаденко Е. В. Альтернативные средства разрешения уголовно-правовых конфликтов в российском и зарубежном праве / Е. В. Попаденко. – М. : Изд-во «Юрлитинформ», 2009. – 176 с.

189. Постановление Конституционного суда Российской Федерации от 27 июня 2000 г. № 11-П по делу о проверке конституционных положений ч. 1 ст. 47 и ч. 2 ст. 51 УПК РСФСР в связи с жалобой гражданина В.И. Маслова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.echr.ru/documents/doc/1252150/1252150.htm>.

190. Приймаченко В. Ф. Проблеми визначення обставин, що виключають злочинність діяння / В. Ф. Приймаченко // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2005. – № 1 (20). – С. 285–290.

191. Прилуцький С. В. Кримінальне переслідування: теоретико-правовий зміст та проблеми співвідношення / С. В. Прилуцький // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. – № 8 (46). – С. 62–70.

192. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності : проект Закону України № 270-VI від 15 квітня 2008 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/270-17>.

193. Про внесення змін до Закону України «Про застосування амністії в Україні» та інших законодавчих актів України : Закон України від 2 червня 2011 р. № 3465-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3465-17>

194. Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального Кодексів України та до Положення про комісії в справах неповнолітніх Української РСР : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3727 – XII / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – С. 48.

195. Про внесення змін та доповнень до Кримінально-процесуального кодексу України : Закон України від 12 липня 2001 р. № 2670 – III / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України України. – 2001. – № 44. – Ст. 234.

196. Про медіацію : проект Закону України № 481 [вноситься народним депутатом України О.І. Тищенко] [Електронний ресурс]. –

Режим доступу :
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=39276.

197. Про організацію участі прокурорів у судовому розгляді кримінальних справ та підтримання державного обвинувачення : наказ Генерального прокурора від 19 вересня 2005 р. № 5гн [Електронний ресурс] / Генеральний прокурор України. – CD-вид-во «Інфодиск», 2008. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium-226 ; 32 Мб RAM ; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Назва з титул. екрану. (Інфодиск «Законодавство України».)].

198. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей та про службу у справах дітей : Закон України від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр/page2>.

199. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину не законними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду : Закон України від 1 грудня 1994 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 1. – Ст. 1

200. Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, і стягнення безпідставно нажитого майна : постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1989 р. № 3 [Електронний ресурс] / Верховний Суд України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-89>.

201. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 12 / Верховний Суд України // Вісник Верховного Суду України – 2006. – № 2. – С. 13–16.

202. Про практику застосування судами законодавства, що регулює закриття кримінальних справ : узагальнення Верховного Суду України / Верховний Суд України // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 2. – С. 27–33.

203. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди : постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 р. № 6 [Електронний ресурс] / Верховний Суд України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-92>.

204. Про ратифікацію Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків : Закон України від 26 вересня 2002 р.

№ 172-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/172-15>.

205. Про уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР в ред. від 18 квітня 2000 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – Ст. 99.

206. Прошляков А. Д. Взаимосвязь материального и процессуального уголовного права : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08, 12.00.09 / А. Д. Прошляков. – Екатеринбург, 1997. – 39 с.

207. Рахунов Р. Д. Участники уголовно-процессуальной деятельности по советскому праву / Р. Д. Рахунов. – М., 1961. – 189 с.

208. Рекомендация № 6 R (87) 18 Комитета Министров Совета Европы относительно упрощения уголовного правосудия (принята 17.09.1987) по состоянию на 18 октября 2006 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://infopravo.by.ru/fed1991/ch02/akt13560.shtm>

209. Рогатюк І. Функція обвинувачення – рушійна сила кримінального процесу / І. Рогатюк // Право України. – 2002. – № 2. – С. 79–82.

210. Рось Г. В. Закриття кримінальної справи зі звільненням особи від кримінальної відповідальності та презумпція невинуватості / Г. В. Рось // Право України. – 2009. – № 10. – С. 232–237.

211. Рось Г. В. Закриття кримінальної справи у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Рось Ганна Василівна ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ, 2009. – 253 с.

212. Рубинштейн Е. А. Нормативное регулирование института прекращения уголовных дел в связи с примирением сторон : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Рубинштейн Евгений Альфредович. – Ставрополь, 2004. – 256 с.

213. Руднев В. Возможно ли участие нотариуса в уголовном судопроизводстве / В. Руднев, Г. Беньягуев // Российская юстиция. – 2002. – № 8. С. 28–29.

214. Руднев В. И. Иммуниеты в уголовном судопроизводстве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 ; 12.00.09 / Руднев Владимир Ильич. – М., 1997. – 212 с.

215. Руднев В. И. Освобождение обвиняемого от уголовной ответственности в связи с примирением его с потерпевшим : уголовно-процессуальный аспект / В. И. Руднев // Журнал российского права. – 1999. – № 10. – С. 56–59.

216. Румянцев А. Рассмотрение дел частного обвинения / А. Румянцев // Советская юстиция. – 1989. – № 12. – С. 35–37.

217. Русман А. А. Прекращение уголовного дела в связи с примирением сторон на стадии предварительного расследования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Русман Александр Александрович ; Юж.-Урал. гос. ун-т. – Челябинск, 2006. – 206 с.

218. Русско-украинский словарь : в 3-х т. / под ред. С. И. Головашук, Л. А. Коробчинской, Н. Н. Пилинского ; АН УССР, Институт языкознания им. А. А. Потебни. – К. : Наукова думка, 1968. – Т. 2. – 756 с.

219. Савицкий В. М. По поводу уголовно-процессуальных гарантий права невиновного на реабилитацию / В. М. Савицкий // Советское государство и право. – 1965. – № 9. – С. 48–56.

220. Савицкий В. М. Последние новеллы УПК : прекращение уголовного дела, состав суда, подсудность, подследственность / В. М. Савицкий // Российская юстиция. – 1997. – № 4. – С. 18–20.

221. Савицкий В. М. Прокурорский надзор за дознанием и предварительным следствием / В. М. Савицкий. – М., 1959. – 283 с.

222. Савкин А. В. Деятельное раскаяние в преступлении: правовые и криминалистические проблемы : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс ; криминалистика ; теория оперативно-розыскной деятельности» / А. В. Савкин. – М., 2002. – 41 с.

223. Самыгин Л. Д. Расследование преступлений как система деятельности / Л. Д. Самыгин. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1989. – 180 с.

224. Сахарова Л. Б. Прекращение уголовного дела как форма окончания предварительного расследования / Л. Б. Сахарова // Актуальные вопросы советской юридической науки. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1978. – Ч. 2. – С. 113–115.

225. Сверчков В. В. Актуальные вопросы освобождения от уголовной ответственности в связи с деятельным раскаянием / В. В. Сверчков // Государство и право. – 1999. – № 12. – С. 53–61.

226. Сверчков В. В. Критерии и условия освобождения от уголовной ответственности в связи с изменением обстановки // Российская юстиция. – 1999. – № 9. – С. 44–45.

227. Сверчков В. В. Обсуждены вопросы совершенствования уголовного законодательства / В. В. Сверчков // Журнал российского права. – 1999. – № 1. – С. 175–178.

228. Сердюков С. Обвиняемому надо разъяснить возможность смягчения наказания / С. Сердюков // Российская юстиция. – 2002. – № 6. – С. 50–51.

229. Смирнов А. В. Реформы уголовной юстиции конца XX века и дискурсивная состоятельность / А. В. Смирнов // Журнал российского права. – 2001. – № 12. – С. 145–155.

230. Собрание узаконений РСФСР 1917 г. – № 4. – 50 с.

231. Собрание узаконений РСФСР 1918 г. – № 85. – 889 с.

232. Советский уголовный процесс : возбуждение уголовного дела и предварительное расследование / под ред. С. В. Бородина, И. Д. Перлова. – М., 1968. – 304 с.

233. Солдатенко О. А. Окремі аспекти вдосконалення досудового слідства / О. А. Солдатенко // Теоретичні та практичні проблеми організації досудового слідства : матеріали всеукраїнської наук.-практ. конференції (м. Запоріжжя, 20–21 травня 2005 р.) : у 2 ч. – Запоріжжя : Юридичний інститут МВС України, 2005. – Ч. 2. – С. 130–135.

234. Соловйова Л. М. Доведеність і недоведеність обставин, що становлять зміст процесуальних рішень / Л. М. Соловйова // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. праць. Вип. 11. – Харків : ТОВ «Кроссруд» 2006. – С. 192–196.

235. Соловйова О. Є. Примирення сторін у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. / Соловйова Олена Євгеніївна. – Харків, 2006. – 234 с.

236. Соловьев А. Б. К вопросу о концепции правового обеспечения функции уголовного преследования / А. Б. Соловьев, Н. А. Якубович // Современные проблемы уголовного права, процесса и криминалистики. – Москва ; Кемерово, 1996. – С. 78–86.

237. Соловьев В. В. Недоказанность участия обвиняемого в совершении преступления как основание прекращения уголовного дела в стадии расследования : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс ; криминалистика ; теория оперативно-розыскной деятельности» / В. В. Соловьев. – М., 1990. – 24 с.

238. Сопронюк І. Зміст принципу процесуальної економії у кримінальному процесі України / І. Сопронюк // Проблеми державотворення і захисту прав людини : матеріали XIII регіональної наук.-практ. конференції (м. Львів, 8–9 лютого 2007 р.). – Львів : Львів. націон. ун-тет ім. Івана Франка, 2007. – С. 576–577.

239. Соціологія : підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. В. Г. Городяненка. – К. : Видавничий центр «Академія», 2006. – 544 с.

240. Статіва І. І. Початковий етап підготовчого провадження в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Статіва Іван Ігорович ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. – Дніпропетровськ, 2011. – 248 с.

241. Стахівський С. М. Кримінально-процесуальні засоби доказування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність» / С. М. Стахівський. – К. : Націон. академія внутр. справ України, 2005. – 30 с.

242. Степанов П. Л. Закриття кримінальних справ у зв'язку з дійовим каяттям : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Степанов Павло Леонідович. – К. : Київський нац. ун-тет внутр. справ, 2008. – 16 с.

243. Степанов В. Г. Прекращение уголовного дела в стадии предварительного расследования / В. Г. Степанов, В. В. Шимановский. – Л., 1979. – 59 с.

244. Стойко Н. Г. Реформа уголовного процесса в России в контексте западного опыта / Н. Г. Стойко // Правовая реформа в России и зарубежный опыт. – Красноярск, 1998. – С. 103–105.

245. Строган А. Склад злочину та його значення як підстави кримінальної відповідальності / А. Строган // Юридична Україна. – 2007. – № 7. – С. 100–104.

246. Строгович М. С. Избранные труды : В 3-х Т. / М. С. Строгович. – М., 1992. – Т. 2 : Гарантии прав личности в уголовном судопроизводстве. – 278 с.

247. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса : в 2-х т. / М. С. Строгович. – М. : Наука, 1970. – Т. 2. – 515 с.

248. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса / М. С. Строгович. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1958. – 703 с.

249. Строгович М. С. Уголовное преследование в советском уголовном процессе / М. С. Строгович. – М., 1951. – 187 с.

250. Стручков Н. А. Уголовная ответственность и ее реализация в борьбе с преступностью / Н. А. Стручков. – Саратов : Изд-во Саратовск. ун-та, 1978. – 288 с.

251. Судова практика Верховного Суду України у кримінальних справах : офіц. вид. / Верхов. Суд України ; відп. ред. П. П. Пилипчук. – К. : Концерн «Ін Юре», 2007. – 696 с.

252. Тимошенко В. А. Реалізація норм інституту звільнення від кримінальної відповідальності у сфері протидії органів СБ України організованій злочинній діяльності : монограф. / В. А. Тимошенко, В. А. Пенєгов, К. Г. Фетисенко. – К., 2006. – 202 с.

253. Тертишник В. М. Верховенство права та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України : монограф. / В. М. Тертишник. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2009. – 404 с.

254. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України : підруч. / В. М. Тертишник. – 5-те вид., доп. і перероб. – К. : А.С.К., 2007. – 848 с. – (Юридична освіта).

255. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / В. М. Тертишник. – К. : А.С.К., 2002. – 1056 с. – (Нормативні документи та коментарі).

256. Томин В. Т. Понятие цели советского уголовного процесса / В. Т. Томин // Правоведение. – 1969. – № 4. – С. 65–70.

257. Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления / А. Н. Трайнин. – М. : Госюриздат, 1957.

258. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики от 14 июля 2000 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://artlibrary2007.narod.ru/>.

259. Уголовно-процессуальный кодекс Киргизской Республики от 24 мая 1999 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lex.kz/asia/kg/upk/>.

260. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Армения от 01 сентября 1998 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.base.spinform.ru/>.

261. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16 июля 1999 г. № 295-3 с изменениями и дополнениями по состоянию на 15 июля 2009 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravo.by/>.

262. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13 декабря 1997 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lex.kz/asia/kz/upk/>.

263. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова от 14 марта 2003 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.legislationline.org/>

264. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Таджикистан от 17 августа 1961 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lex.kz/asia/tj/upk/>

265. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан от 01 апреля 1995 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lex.kz/asia/uz/upk/>

266. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18 декабря 2001 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.interlaw.ru/law/docs/>.

267. Уголовно-процессуальный кодекс УССР // Сборник узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. – 1922. – № 41. – С. 671 –725.

268. Уголовно-процессуальный кодекс УССР : [офиц. издание редакции 1927 г.]. – Харьков : Юридическое изд-во Наркомюста УССР, 1927. – 222 с.

269. Усатий Г. О. Кримінально-правовий компроміс : монографія / Г. О. Усатий. – К. : Атіка, 2001. – 363 с.

270. Уставъ уголовного судопроизводства : систематическій комментарий. Вип. III. – М. : Типографія А.И. Мамонтова, 1914. – 944 с.

271. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 13 серпня 2002 р. // Вісник Верховного суду України. – 2002. – № 6. – С. 19–21.

272. Федченко В. М. Рішення про закриття кримінального переслідування у справі та проблеми його оскарження / В. М. Федченко // Науковий вісник Юрид. академії Мін-ва внутр. справ. – 2004. – Спец. випуск № 1. – С. 81–85.

273. Филин Д. В. Сущность и порядок принятия решения об освобождении лица от уголовной ответственности на Украине / Д. В. Филин // Государство и право. – 2002. – № 12. – С. 70–77.

274. Философский словарь / под ред. М. М. Розенталя. – 3-е изд. – М. : Политиздат, 1975. – 496 с.

275. Флетчер Дж. Основные концепции современного уголовного права / Дж. Флетчер, А. В. Наумов ; пер. с англ. Л. А. Нежинской, Е. Непомнящей. – М. : Юрист, 1998. – 512 с.

276. Флямер М. Уголовно-правовое посредничество как способ примирения сторон / М. Флямер // Российская юстиция. – 2003. – № 9. – С. 16–19.

277. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства / И. Я. Фойницкий. – СПб. : Альфа, 1996. – Т. 1. – 552 с.

278. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства / И. Я. Фойницкий. – СПб.: Альфа, 1996. – Т. 2. – 608 с.

279. Хавронюк М. Приватне обвинувачення і примирення за кримінальним законодавством України та інших держав Європи / М. Хавронюк // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 3. – С. 120–126.

280. Хашимов Р. А. Категория “цель” в уголовном процессе : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза ; оперативно-розыскная деятельность” / Р. А. Хашимов. – Челябинск, 2006. – 26 с.

281. Химичева Г. П. Окончание предварительного расследования прекращением уголовного дела : монография / Г. П. Химичева, О. В. Мичурина, О. В. Химичева. – Рязань : Узоречье, 2001. – 210 с.

282. Хруслова Л. Закриття кримінальних справ / Л. Хруслова // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 1 (31). – С. 50–54.

283. Хруслова Л. Застосування кримінального законодавства про звільнення від кримінальної відповідальності / Л. Хруслова // Вісник прокуратури. – 2007. – № 6. – С. 52–58.

284. Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України : навч. посіб. / П. В. Хряпінський. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 192 с.

285. Ценёва В. В. Освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим : на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и кримінологія ; уголовно-исполнительное право» / В. В. Ценёва. – Томск, 2002. – 24 с.

286. Чангули Г. Закриття кримінальних справ у стадії попереднього слідства / Г. Чангули // Радянське право. – 1962. – № 3. – С. 65–69.

287. Чангули Г. И. Недоказанность участия обвиняемого в совершении преступления как процессуальное основание прекращения уголовного дела в стадии предварительного следствия / Г. И. Чангули // Социалистическая законность. – 1965. – № 3. – С. 58–59.

288. Чельцов-Бебутов М. А. Целесообразность и законность в Уголовном кодексе / М. А. Чельцов-Бебутов // Проблемы преступности : сб. – М. : Изд-во НКВД РСФСР, 1928. – Вып. 3. – С. 69–84

289. Чельцов М.А. Советский уголовный процесс / М. А. Чельцов. – М., 1951. – 512 с.

290. Чепурний О. О. Кримінально-процесуальні функції на стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Чепурний Олександр Олександрович ; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2005. – 195 с.

291. Шадрин В. С. Обеспечение законности при прекращении уголовных дел / В. С. Шадрин // Обеспечение социалистической законности в деятельности следственного аппарата органов внутренних дел. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1989. – С. 77–91.

292. Шимановский В. В. Недоказанность участия лица в совершении преступления как процессуальное основание для прекращения уголовного дела / В. В. Шимановский // Известия Высших учебных заведений. Правоведение. – 1986. – № 1. – С. 84–88

293. Шимановский В. В. Обеспечение законности и прокурорский надзор при прекращении уголовного дела на предварительном следствии и дознании : учеб. пособие / В. В. Шимановский. – СПб., 1996. – 52 с.

294. Шпотаківська О. В. Суспільні та особисті інтереси у кримінальному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Шпотаківська Олена Володимирівна ; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2005. – 210 с.

295. Шумило М. Є. Закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину – підстава, що надає право на реабілітацію / М. Є. Шумило // Вісник Верховного суду України. – 1999. – № 4 (14). – С. 46–48.

296. Шумило М. Є. Реабілітація в кримінальному процесі України : монографія / М. Є. Шумило. – Харків : Арсіс, 2001. – 320 с.

297. Шумило М. Є. Структура кримінально-процесуальної діяльності очікує на реформу / М. Є. Шумило // Юридичний вісник України. – 2009. – № 41 (745). – С. 6–7.

298. Щерба С. П. Деятельное раскаяние в совершенном преступлении : практ. пособие / С. П. Щерба, А. В. Савкин ; под общ. ред. С. П. Щерба. – М. : Изд-во «Спарк», 1997. – 110 с.

299. Щерба С. Уголовное преследование – универсальная функция прокуратуры в странах СНГ / С. Щерба, Т. Решетникова // Вісник академії прокуратури України. – 2006. – № 2. – С. 65–73.

300. Элькинд П. С. Сущность советского уголовно-процессуального права / П. С. Элькинд. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1963. – 172 с.

301. Элькинд П. С. Цели и средства их достижения в советском уголовно-процессуальном праве / П. С. Элькинд. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1976. – 143 с.

302. Юрасов А. Б. Основания прекращения уголовного дела в действующем российском законодательстве – анализ, перспективы развития : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Юрасов Антон Борисович. – М., 2005. – 187 с.

303. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Українська енциклопедія, 2001. – Т. 3 : К – М. – 789 с.

304. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Українська енциклопедія, 1998. – Т. 5 : П – С. – 2003. – 736 с.

305. Юридическая конфликтология / А. Д. Бойков, Н. Н. Варламова, А. В. Дмитриев, О. Л. Дубовик и др. ; отв. ред. В. Н. Кудрявцев. – М. : Изд-во ИГиП РАН, 1995. – 316 с. 309.

306. Юридический энциклопедический словарь / гл. ред. А. Я. Сухарев ; ред. кол.: М. М. Богуславский, М. И. Козырь, Г. М. Миньковский и др. – М. : Сов. Энциклопедия, 1984. – 415 с.

307. Яворський Б. Реалізація принципу презумпції невинуватості при звільненні особи від кримінальної відповідальності : проблемні питання / Б. Яворський // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матер. XIV регіональної наук.-практ. конференції (м. Львів, 6 лютого 2008 р.). – Львів, 2008. – С. 366–369.

308. Якобашвили Г. М. Освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право» / Г. М. Якобашвили. – М., 2001. – 24 с.

309. Яковів С. Застосування норм про звільнення особи від кримінальної відповідальності / С. Яковів // Вісник прокуратури. – 2007. – № 8. – С. 41–47.

310. Якуб М. Л. Процессуальная форма в советском уголовном судопроизводстве / М. Л. Якуб. – М. : Юрид. лит., 1981. – 145 с.

311. Якубович Н. А. Окончание предварительного следствия / Н. А. Якубович. – М. : Гос. изд-во юридической литературы, 1962. – 145 с.

312. Якупов Р. Х. Правоприменение в уголовном процессе (юридические проблемы) / Р. Х. Якупов. – М. : МВШМ МВД России, 1993. – 195 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Узагальнені відомості

за результатами опитування суддів, працівників прокуратури та слідчих органів внутрішніх справ щодо закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування

Всього опитано 443 особи. Із них:

Суддів – 63 (Дніпропетровська обл. – 35; Кіровоградська обл. – 20; Запорізька обл. – 8).

Працівників прокуратури – 49 (Дніпропетровська обл. - 19, Запорізька обл. - 16, Харківська обл. - 14).

Слідчих ОВС – 331 (Дніпропетровська обл. - 204, Запорізька обл. - 68, Харківська обл. - 59).

загальні відомості про респондентів

<i>Кількісні показники окремих категорій респондентів</i>				<i>Загальні показники</i>
	Слідчі	Працівники прокуратури	судді	
1. Область України, де працюють респонденти				
- Дніпропетровська	204 (62%)	19 (39%)	35 (56%)	258 (58%)
- Запорізька	68 (21%)	16 (33%)	8 (13%)	92 (21%)
- Кіровоградська			20 (31%)	20 (5%)
- Харківська	59 (17%)	14 (28%)		73 (16%)
2. Практичний стаж респондентів				
- менше одного року	68 (21%)	14 (29%)		82 (19%)
- від одного до трьох років	123 (37%)	27 (55%)		150 (34%)
- від трьох до десяти років	88 (27%)	8 (16%)	21 (33%)	117 (26%)
- більше десяти років	52 (15%)		42 (67%)	94 (21%)

головні питання з тематики дослідження

<i>Кількісні показники результатів анкетування окремих категорій респондентів</i>				<i>Загальні показники</i>
Зміст питання	Слідчі	Працівники прокуратури	судді	
1. Чи потрібно зберегти в КПК України підстави які передбачають закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування?				
1) так	199 (60%)	24 (49%)		223 (50%)
2) потрібно змінити				

а) надавши можливість закрити кримінальну справу на стадії досудового розслідування лише за реабілітаційними підставами (п.1, п.2 ч.1 ст.6; п.2 ч.1 ст.213 КПК)	26 (8%)	6 (12%)	14 (22%)	46 (10%)
б) надавши можливість закрити кримінальну справу на стадії досудового розслідування і у випадках примирення сторін	85 (26%)	15 (31%)	18 (29%)	118 (27%)
в) надати право закрити кримінальну справу за всіма підставами лише суду	14 (4%)	4 (8%)	31 (49%)	49 (11%)
3) свій варіант	а), б) п.2			7 (2%)
	7 (2%)			

2. Чи є необхідність доповнити чинний КПК України нормами, які б передбачали додаткові підстави та порядок закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування?

1) не потрібно	99 (30%)	14 (29%)		113 (26%)
2) доповнити КПК нормами, які б визначали порядок закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування за умов передбачених Загальною частиною КК України (глава 8)	73 (22%)	10 (20%)	29 (46%)	112 (25%)
3) доповнити КПК нормами, які б передбачали порядок закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування за умов передбачених в ст.45 та заохочувальних норм Особливої частини КК України	23 (7%)	10 (20%)	5 (8%)	38 (9%)
4) доповнити КПК нормами, які б передбачали порядок закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування у зв'язку з примиренням сторін.	121 (36%)	15 (31%)	7 (11%)	143 (32%)
5) свій варіант	п.п.2), 3),4)	п.п 3),4)	п.2),4)	37 (8%)
	10 (3%)	5 (2%)	22 (35%)	

3. На Вашу думку відсутність події злочину це:

1) не було взагалі ніякої події	37 (11%)	7 (14%)	21 (33%)	65 (14%)
2) не було події, яка могла б бути кваліфікованою за нормами Особливої частини КК України	229 (69%)	18 (37%)	22 (34%)	269 (61%)
3) відсутнє діяння, внаслідок якого була розпочата процесуальна діяльність	65 (20%)	24 (49%)	21 (33%)	110 (25%)
4) свій варіант				

4. На Вашу думку відсутність в діянні особи складу злочину це:				
1) відсутність об'єкту, об'єктивної сторони, суб'єктивної сторони, суб'єкту	195 (59%)	37 (76%)	39 (62%)	271 (61%)
2) відсутність складових, вказаних у ст. 11 КК України, якою визначається поняття злочину	80 (24%)	12 (24%)	24 (38%)	116 (26%)
3) відсутність об'єкту, об'єктивної сторони, суб'єктивної сторони	56 (17%)			56 (13%)
5. Як часто виникають у Вас труднощі по розмежуванню застосування п.1 та п.2 ч.1 ст.6 КПК України?				
1) завжди	19 (6%)			19 (4%)
2) доволі часто	22 (7%)	5 (10%)		27 (6%)
3) інколи	127 (38%)	14 (29%)	17 (27%)	158 (36%)
4) не виникають	163 (49%)	30 (61%)	46 (73%)	239 (54%)
5) свій варіант				
6. Чи роз'яснюєте Ви особі, у відношенні якої кримінальну справу закрито за п.1, п.2 ч.1 ст.6; п.2 ч.1 ст.213 КПК, право звертатися до суду для відновлення своїх прав?				
1) завжди	261 (79 %)	49 (100%)	-	310 (81%)
2) інколи	44 (13 %)		-	44 (12%)
3) не роз'яснюю	24 (7%)		-	24 (6%)
4) свій варіант	З таким не зустрічався		-	2 (1%)
	2 (1%)			
7. Чи потрібна в КПК норма, яка зобов'язуватиме слідчі органи у разі встановлення ознак адміністративного правопорушення (дисциплінарного та ін.), під час прийняття рішення про закриття кримінальної справи, направляти зазначені матеріали до відповідних органів?				
1) так потрібна, бо слідчі органи повинні повно та всебічно вивчити розслідуване діяння	231 (70%)	33 (67%)	52 (83%)	316 (71%)
2) не потрібна, оскільки інші правопорушення не стосуються кримінального судочинства	100 (30%)	16 (33%)	11 (17%)	127 (29%)
3) свій варіант				
8. Чи доцільно на Вашу думку об'єднати п.9, 10, 11 ч.1 ст.6 КПК в одну норму, яка передбачатиме закриття кримінальної справи у зв'язку з наявністю раніше винесеного не скасованого кримінально процесуального рішення?				
1) так, доцільно	188 (57%)	26 (53%)	37 (59%)	251 (57%)
2) ні, не доцільно	143 (43%)	23 (47%)	26 (41%)	192 (43%)
3) свій варіант				
9. Чи є необхідність передбачити в КПК норму, яка передбачала б порядок закриття кримінальних справ на стадії досудового розслідування за умовами, що передбачені КК України?				
1) ні, не потрібно	123 (37%)	17 (35%)	8 (13%)	148 (33%)
2) так потрібно, у разі скасування статті КК яка передбачала певне діяння злочинним (декриміналізацією)	92 (28%)	8 (16%)	12 (18%)	112 (25%)
3) так потрібно для норм глави 8 КК України (обставини, що виключають злочинність діяння)	63 (19%)	14 (29%)	23 (37%)	100 (23%)
4) так потрібно для ст.45 та норм	49 (15%)	10	20	79

Особливої частини КК		(20%)	(32%)	(18%)				
5) свій варіант	п.п.2, 3, 4	п.п. 3, 4		4 (1%)				
	2 (0,5%)	2 (0,5%)						
10. У разі встановлення умов закриття кримінальної справи передбачених у статтях гл. 8 КК України (Обставини, що виключають злочинність діяння), чи може бути застосовано порядок закриття кримінальної справи передбачений п.2 ч.1 ст.6 КПК?								
1) так, може тому що в даному випадку відсутня суб'єктивна сторона злочину	121 (37%)	17 (35%)	14 (22%)	152 (34%)				
2) ні не може, тому що застосування підстави передбаченої п.2 ч.1 ст.6 КПК передбачає можливість застосування щодо особи інших, окрім кримінальної, видів відповідальності (адміністративна, цивільна), що неможливо при застосуванні статей гл.8 КК України	210 (63%)	32 (65%)	49 (78%)	291 (66%)				
3) свій варіант								
11. Яке рішення, на вашу думку, необхідно передбачити в КПК у разі встановлення під час розслідування недоторканості посадової особи (народний депутат, суддя), у відношенні якої здійснюється кримінальне переслідування?								
1) закрити кримінальну справу за реабілітаційною підставою	11 (3%)	9 (18%)	34 (54%)	54 (12%)				
2) передбачити спеціальну підставу закриття кримінальної справи	88 (27%)	12 (24%)	19 (30%)	119 (27%)				
3) передбачити підставу зупинення досудового розслідування до моменту закінчення повноважень особи та зняття недоторканості	200 (60%)	28 (57%)	10 (16%)	238 (54%)				
4) свій варіант	Скасувати недоторканність 32 (10%)			32 (7%)				
12. Як часто у вашій практиці відбувалося примирення (не залежно від того закривалася справа чи ні) на стадії досудового розслідування між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим) у справах про не тяжкі та середньої тяжкості злочини?								
1) у кожній другій справі	59 (18%)		-	59 (15%)				
2) у кожній четвертій справі	43 (13%)	6 (12%)	-	49 (13%)				
3) у кожній п'ятій справі	75 (23%)	15 (31%)	-	90 (24%)				
4) свій варіант	а) Не було	б) Дуже рідко	а) Не було	б) Дуже рідко	-	а)	б)	всього
	60 (18%)	94 (28%)	10 (20%)	18 (37%)		70 (18 %)	112 (29 %)	182 (48%)
13. Чи було б доцільно передбачити можливість закриття кримінальних справ на стадії досудового розслідування у зв'язку з примиренням потерпілого та обвинуваченого (підозрюваного), передбачивши вичерпний перелік злочинів, у разі вчинення яких можливе прийняття цього рішення?								
1) так, доцільно	264 (80%)	35 (71%)	36 (57%)	335 (76%)				
2) ні, недоцільно	67 (20%)	14 (29%)	27 (43%)	108 (24%)				
3) свій варіант								

14. Чи було б доцільно передбачити обов'язковість закриття кримінальних справ на стадії досудового розслідування у зв'язку з дійовим каяттям обвинуваченого (підозрюваного)?				
1) так, потрібно	236 (71%)	26 (53%)	26 (41%)	288 (65%)
2) ні, не потрібно	95 (29%)	23 (47%)	37 (59%)	155 (35%)
3) свій варіант				
15. За яким процесуальним порядком, на Вашу думку, необхідно застосовувати умови закриття кримінальної справи, які передбачені ч.2 ст.111; ч. 2 ст. 114; ч.2 ст. 255; ч. 2 ст. 258-3; ч. 6 ст. 260; ч. 3 ст. 263; ч.4 ст.289; ч. 4 ст. 307; ч. 5 ст. 321 КК. Умова, що передбачена в нормах ч.5 ст.368-3; ч.5 ст.368-4; ч.6 ст.369 КК України?				
1) винесення постанови про направлення справи до суду для звільнення особи від кримінальної відповідальності	65 (20%)	19 (39%)	23 (37%)	107 (24%)
2) направлення справи до суду для постановлення обвинувального вироку без призначення покарання	53 (16%)	12 (24%)	18 (29%)	83 (19%)
3) закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування, бо постзлочинні дії особи, яка вчинила злочин, є суспільно корисними	213 (64%)	18 (37%)	22 (35%)	253 (57%)
4) свій варіант				

Результати вивчення кримінальних справ закритих
за ст. 8 КПК України, ст. 46 КК України в період з 2006 по 2011 р.р.
Область України:

- 1) Дніпропетровська 27 (42%)
- 2) Запорізька 16 (25%)
- 3) Харківська 21 (33%)

головні питання з тематики дослідження

Кількісні показники результатів вивчення кримінальних справ	
ЗМІСТ ПИТАННЯ	ПОКАЗНИКИ
I) Ким порушено кримінальну справу	
1) Органом дізнання	4 (6%)
2) Слідчими органами	57 (89%)
3) прокуратурою	3 (5%)
II) Який термін з моменту порушення кримінальної справи до моменту закриття кримінальної справи?	
1) До 2-х місяців	48 (75%)
2) до 3-х місяців	11 (17%)
3) до 6-ти місяців	5 (8%)
4) більше ніж 6 місяців	
III) Стосовно особи, яка вчинила злочин, застосовувалися наступні заходи кримінально – процесуального примусу:	
1) особа затримувалася згідно ст.. 106, 115 КПК	
2) Обрано запобіжний захід	39 (60%)
А) ізоляційний	
Б) не ізоляційний	39 (40%)
3) накладувався арешт на майно	
4) інше	
IV) Коли відбулося примирення?	
1) на стадії досудового розслідування	34 (53 %)
2) на стадіях судового розгляду	30 (47%)
3) інше	
V) Яким документом зафіксовано факт примирення?	
1) заява	42 (66%)
2) договір	5 (7%)
3) інше	У протоколі допиту
	17 (27%)
VI) Внаслідок яких дій обвинуваченого відбулося примирення?	
1) відшкодування завданої шкоди	51 (80%)
2) відшкодування моральної шкоди	3 (5%)
3) принесенням вибачень	6 (9 %)
4) інше	п.п. 1 та 3

	4 (6%)	
VII) Яким чином відбулося відшкодування шкоди?		
1) наданням грошових коштів	58 (91%)	
2) відновленням пошкоджених чи знищених предметів	6 (9%)	
3) наданням послуг		
4) інше		
VIII) Ким надавалася згода на примирення?		
1) безпосередньо самими потерпілим та обвинуваченим	56 (88%)	
2) з участю представника потерпілого або захисника обвинуваченого	8 (12%)	
3) інше		

Результати вивчення кримінальних справ закритих за ст. 7-2 КПК України, ст.45 КК України, а також заохочувальних норм Особливої частини КК України в період з 2006 по 2011 р.р.

Область України:

- 1) Дніпропетровська 17 справ (35 %)
- 2) Запорізька 15 справ (31 %)
- 3) Харківська 16 справ (34 %)

головні питання з тематики дослідження

Кількісні показники результатів вивчення кримінальних справ	
ЗМІСТ ПИТАННЯ	ПОКАЗНИКИ
I) Ким порушено кримінальну справу	
1) Органом дізнання	
2) Слідчими органами	27 (56%)
3) Прокуратурою	21 (44%)
II) За умов якої статті закрито кримінальну справу (посилання в постанові про закриття кримінальної справи)?	
1) за ст. 7-2 КПК України (ст.45 КК України)	34 (71 %)
2) кримінальну справу закрито за заохочувальними нормами Особливої частини КК за таким процесуальним порядком:	14 (29 %)
а) закрито кримінальну справу на стадії досудового розслідування	
б) направлено до суду за аналогією ст.7-1 КПК України	14 (100 %)
4) інше	
III) Який термін з моменту порушення кримінальної справи до моменту закриття кримінальної справи?	
1) До 2-х місяців	32 (67%)
2) до 3-х місяців	13 (27%)
3) до 6-ти місяців	3 (6%)
4) більше ніж 6 місяців	
IV) Яким процесуальним документом зафіксовано суспільно-корисні дії особи яка вчинила злочин?	
1) Явка з повинною	29 (60%)
2) заява	11 (23%)
3) інше	в протоколі допиту
	8 (17%)
V) Стосовно особи, яка вчинила злочин, застосовувалися наступні заходи кримінально-процесуального примусу:	
1) особа затримувалася згідно ст.. 106, 115 КПК	
2) Обрано запобіжний захід	33 (69%)
А) ізоляційний	

Б) не ізоляційний	33 (69%)
3) накладувався арешт на майно	
4) інше	
VI) пред'явлення обвинувачення у справі?	
1) так	48 (100%)
2) ні	
VII) до суду справа направлена з обвинувальним висновком чи з постановою про направлення справи до суду для вирішення питання про її закриття?	
1) з обвинувальним висновком	27 (56%)
2) з постановою про направлення справи до суду для вирішення питання про її закриття	21 (44%)

Результати вивчення кримінальних справ закритих
за реабілітаційних підстав (п.п. 1, 2 ч.1 ст.6, КПК),
в період з 2006 по 2011 р.р.

Область України:

- 1) Дніпропетровська 107 справ (39%)
- 2) Запорізька 78 справ (28%)
- 3) Харківська 90 справ (33%)

головні питання з тематики дослідження

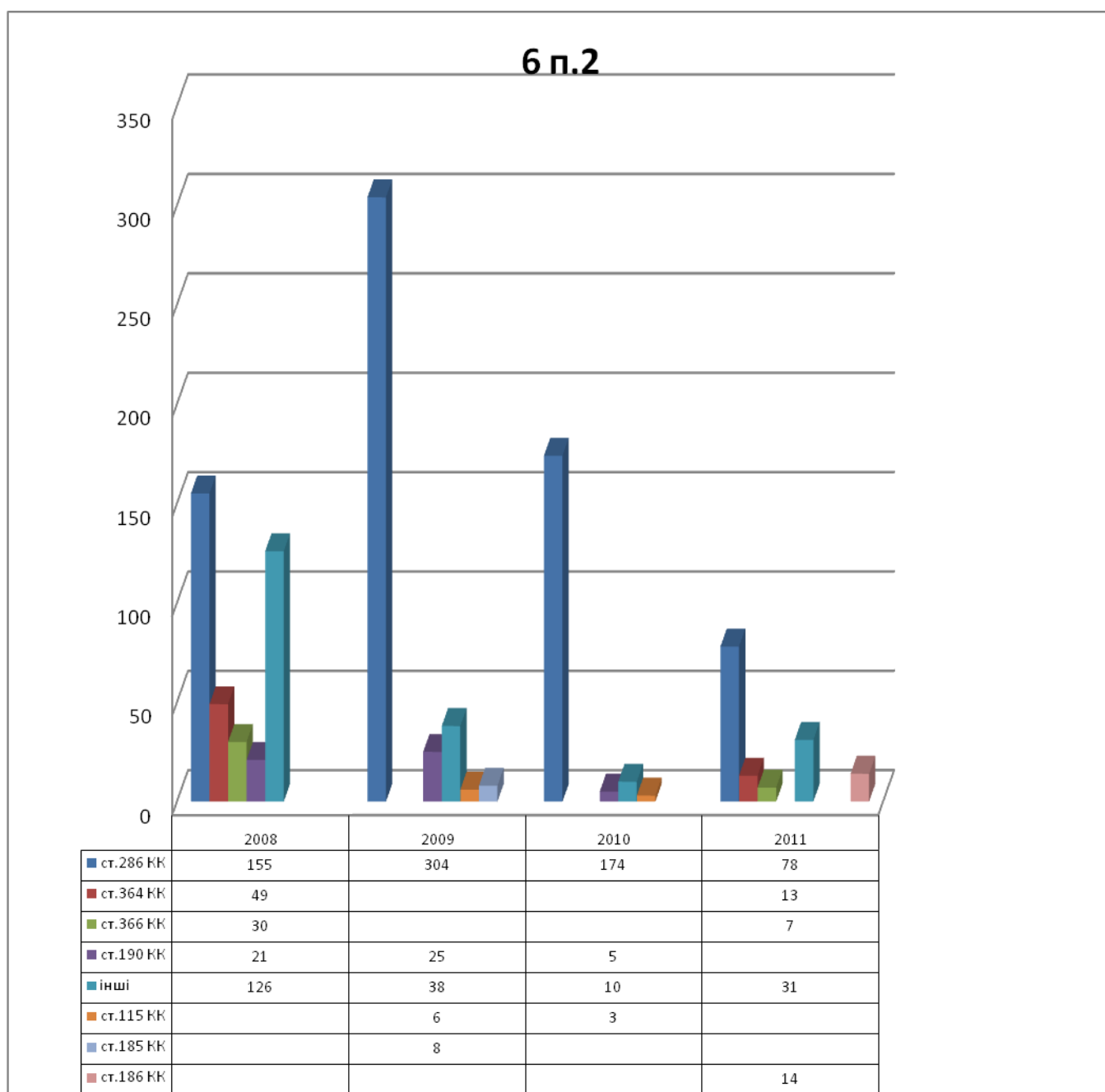
Кількісні показники результатів вивчення кримінальних справ			
ЗМІСТ ПИТАННЯ			ПОКАЗНИКИ
I) Ким порушено кримінальну справу			
	п.1 ч.1 ст.6 вивчено 57 справ	п.2 ч.1 ст.6 вивчено 218 справ	
1) Органом дізнання		18 (8%)	18 (8%)
2) Слідчими органами	55 (96%)	191 (88%)	246 (89%)
3) Прокуратурою	2 (4%)	9 (4%)	11 (4%)
II) за якою підставою закрито кримінальну справу?			
1) П.1 ч.1 ст.6 КПК України	57 (100%)		57 (19%)
2) П.2 ч.1 ст.6 КПК України		218 (100%)	248 (81%)
3) П.2 ч.1 ст.213 КПК України			
4) Стаття загальної частини КК України		3 справи (1 %) за ст. 36 КК	
III) справа порушена стосовно особи (здійснювалося кримінальне переслідування особи), чи за фактом?			
1) стосовно особи	9 (16%)	106 (49%)	115 (42%)
2) за фактом	48 (84%)	112 (51%)	160 (58%)
IV) який термін з моменту порушення кримінальної справи до моменту закриття кримінальної справи?			
1) До 2-х місяців	34 (60%)	132 (61%)	166 (60%)
2) до 3-х місяців	9 (16%)	45 (21%)	54 (20%)
3) до 6-ти місяців	8 (14%)	28 (13%)	36 (13%)
4) більше ніж 6 місяців	6 (10%)	13 (5%)	19 (7%)
V) Стосовно особи, яка вчинила злочин, застосовувалися наступні заходи кримінально-процесуального примусу			
1) особа затримувалася згідно ст.. 106, 115 КПК	-		
2) Обрано запобіжний захід	-		
А) ізоляційний	-		
Б) не ізоляційний	-	12 (6%)	12 (6%)
3) накладувався арешт на	-		

майно			
4) інше	-		
VI) пред'явлення обвинувачення у справі?			
1) було		2 (1%)	2 (1%)
2) ні	57 (100%)	216 (99%)	273 (99%)
VII) складання у кримінальній справі обвинувального висновку до прийняття рішення про закриття кримінальної справи?			
1) було		2 (1%)	2 (1%)
2) ні	57 (100%)	216 (99%)	273 (99%)
VIII) наявність в результативній частині постанови про закриття кримінальної справи пункту про припинення кримінального переслідування?			
1) Так		61 (28%)	61 (22%)
2) Ні	57 (100%)	157 (72%)	157 (78%)
IX) наявність в результативній частині постанови про закриття кримінальної справи стосовно особи, роз'яснення права на реабілітацію (у справах де здійснювалося кримінальне переслідування особи - <u>115 справ</u>)?			
1) Так	Всього 9 справ 9 (100%)	Всього 106 справ 68 (64%)	77 (67%)
2) Ні		38 (36%)	51 (33%)
X) чи вказується у постанові про закриття кримінальної справи про скасування усіх заходів кримінально-процесуального примусу (у справах де здійснювалося кримінальне переслідування особи - <u>115 справ</u>)?			
1) Так	9 (100%)	Всього 106 справ 98 (92%)	107 (93%)
2) Ні		8 (8%)	8 (7%)
3) Частково			
XI) Вказана слідчим підстава закриття кримінальної справи за п.1 ч.1 ст.6 КПК у описово-мотивувальній частині постанови про закриття кримінальної справи?			
1) Відсутність будь-якої події взагалі	21 (37%)	-	21 (37%)
2) Відсутність події, яка могла б бути кваліфікованою за нормами Особливої частини КК України?	17 (30%)	-	17 (30%)
3) Відсутнє діяння внаслідок якого була порушена кримінальна справа	19 (33%)	-	19 (33%)
4) Інше		-	
XII) Вказана слідчим підстава закриття кримінальної справи за п.2 ч.1 ст.6 КПК у описово-мотивувальній частині постанови про закриття кримінальної справи?			
1) Відсутність одного чи декількох елементів чотирьох елементної системи складу злочину (об'єкту, об'єктивної сторони, суб'єктивної сторони, суб'єкту)	-	144 (66%)	144 (66%)
2) Відсутність елементів визначення злочину	-	74 (34%)	74 (34%)

передбаченого в ст..11 КК України						
3)Інше	-					
XIII) Наявність у справі скарги на рішення про закриття кримінальної справи						
1) так	2 (4%)		43 (17%)		45 (15%)	
а) ким?	потерпілий	Інш.	потерпілий		потерпілий	
	2 (4 %)		32 (15%)		34 (12%)	
б) причина скарги?	Невідшкодована шкода		Невідшкодована шкода	Вимога притягти до відповіді	Невідшкодована шкода	Вимога притягти до відповіді
	2 (4 %)		23 (11 %)	9 (4%)	25 (9 %)	9 (3%)
2) ні	55 (96 %)		186 (85 %)		241 (88 %)	
XIV) Чи скасовувалося рішення про закриття кримінальної справи?						
1) так			23 (11 %)		23 (9%)	
а) прокурором	2 (4%)		21 (10 %)		23 (8%)	
б) судом			3 (1 %)		3 (1%)	
2) ні	55 (96%)		195 (89 %)		250 (91%)	
XV) Чи направлялися слідчим матеріали відповідно до вимог ч.5 ст.6 КПК?						
1) Так						
а)адміністративне			11 (5%)		11 (4 %)	
б)інше						
2)Ні	57 (100%)		207 (95%)		264 (96 %)	

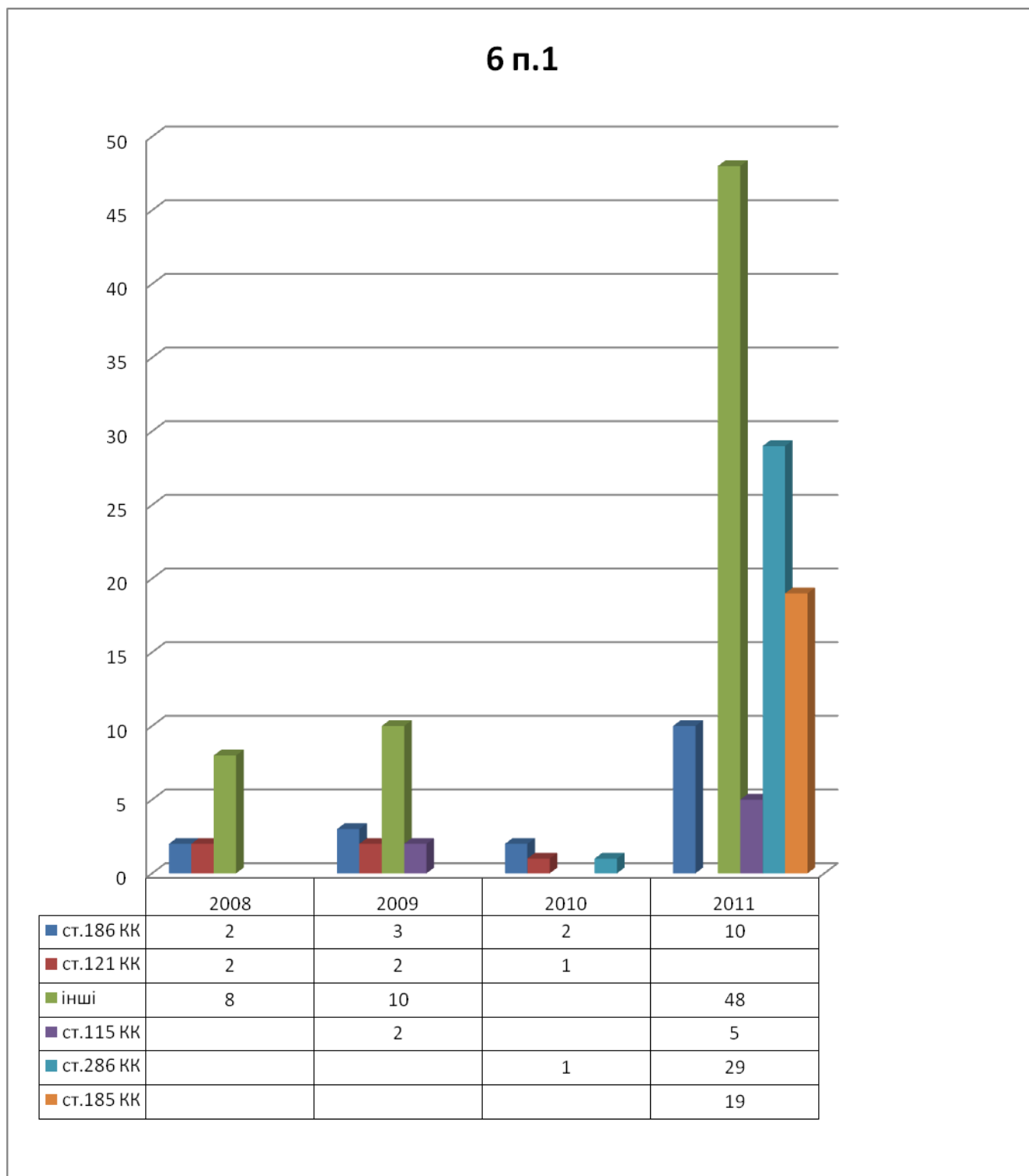
**КІЛЬКІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ ЗАКРИТИХ У
ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ ЗА СТ. 6, 7-2, 8 КПК В ПЕРІОД З 2008
ПО 2011 Р.Р.**

Кількість кримінальних справ закритих п.2 ч.1 ст. 6 КПК
в період з 2008 по 2011 р.р в Дніпропетровській області

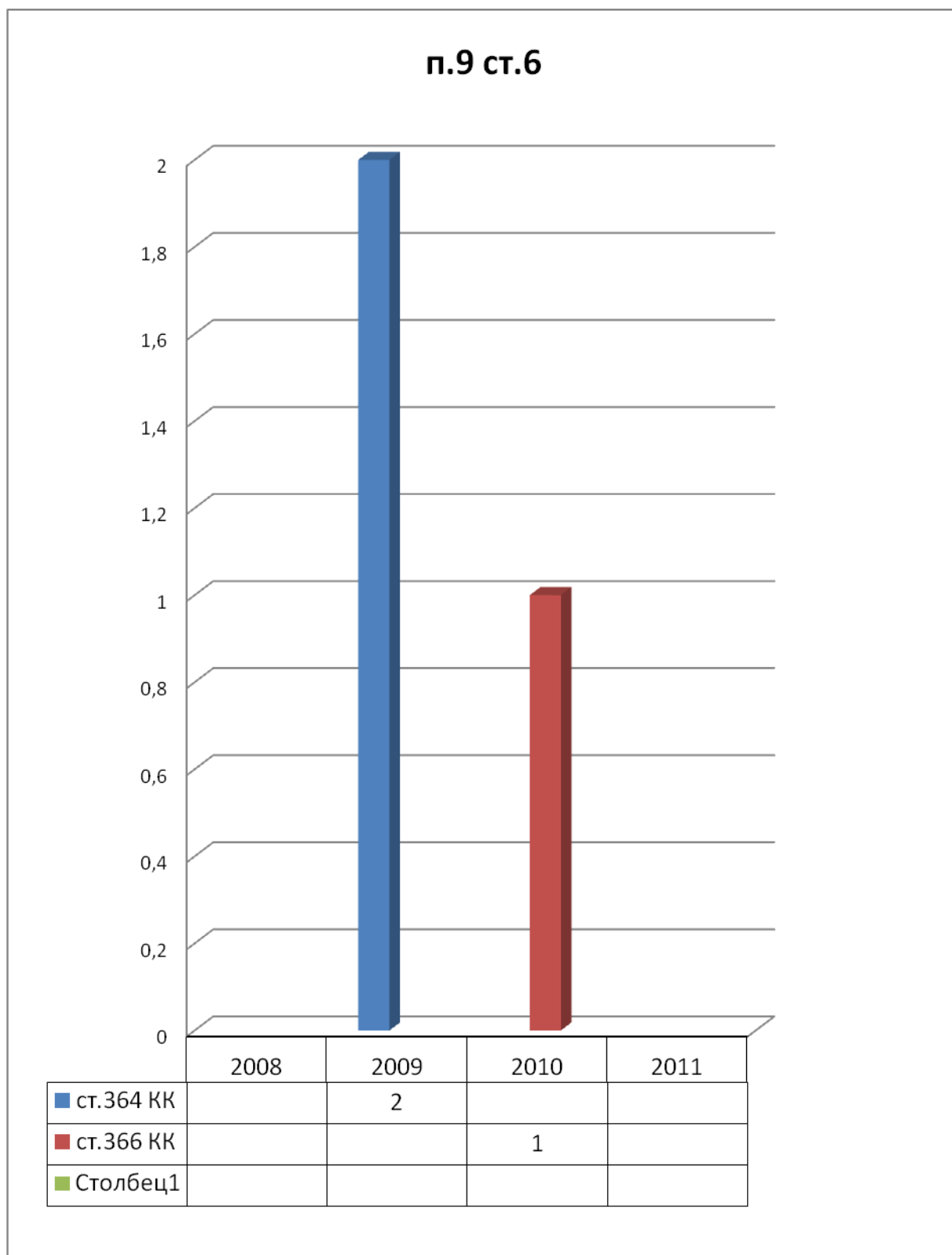

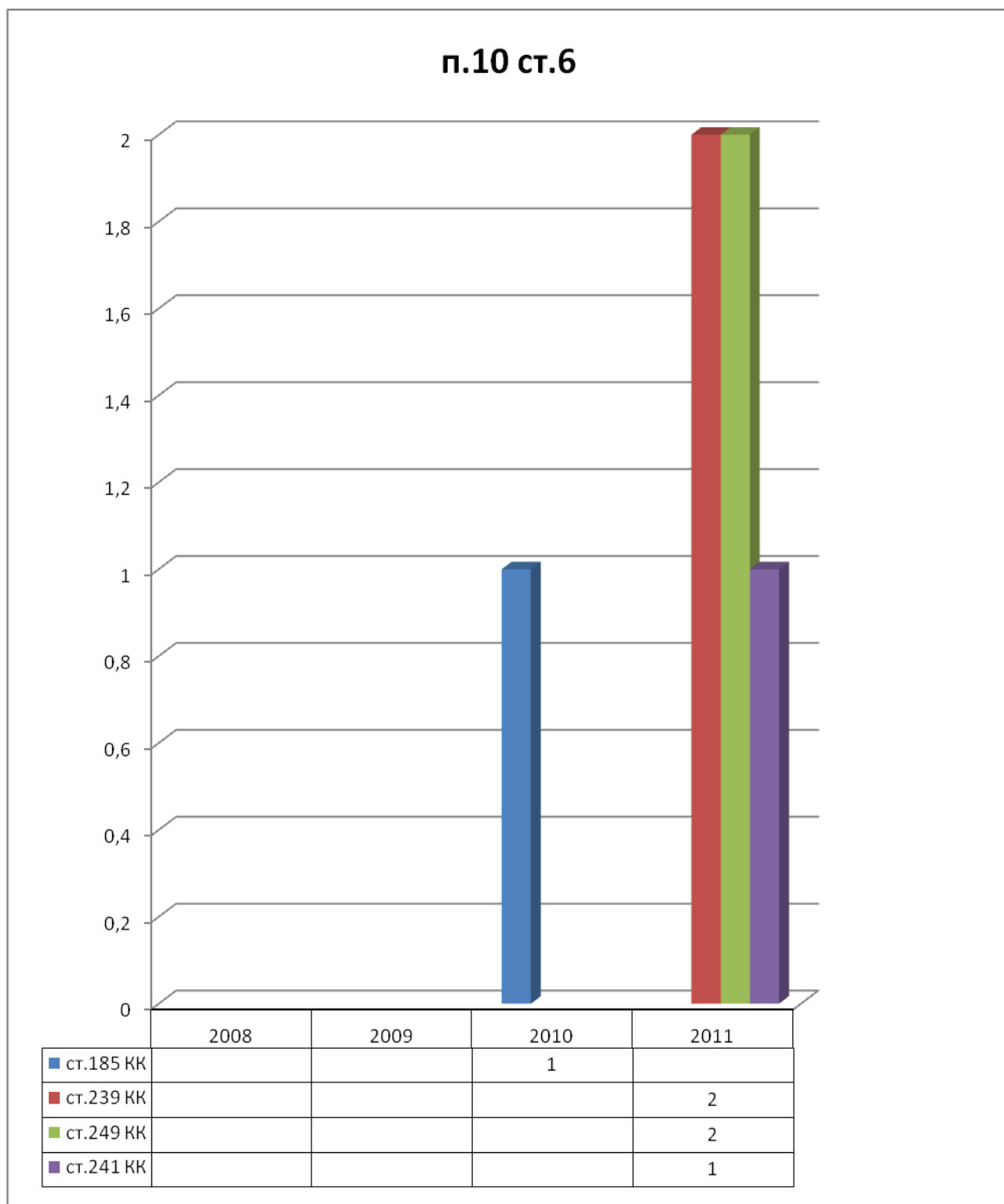
Кількість кримінальних справ закритих за п.1 ч.1 ст. 6 КПК
в період з 2008 по 2011 р.р в Дніпропетровській області

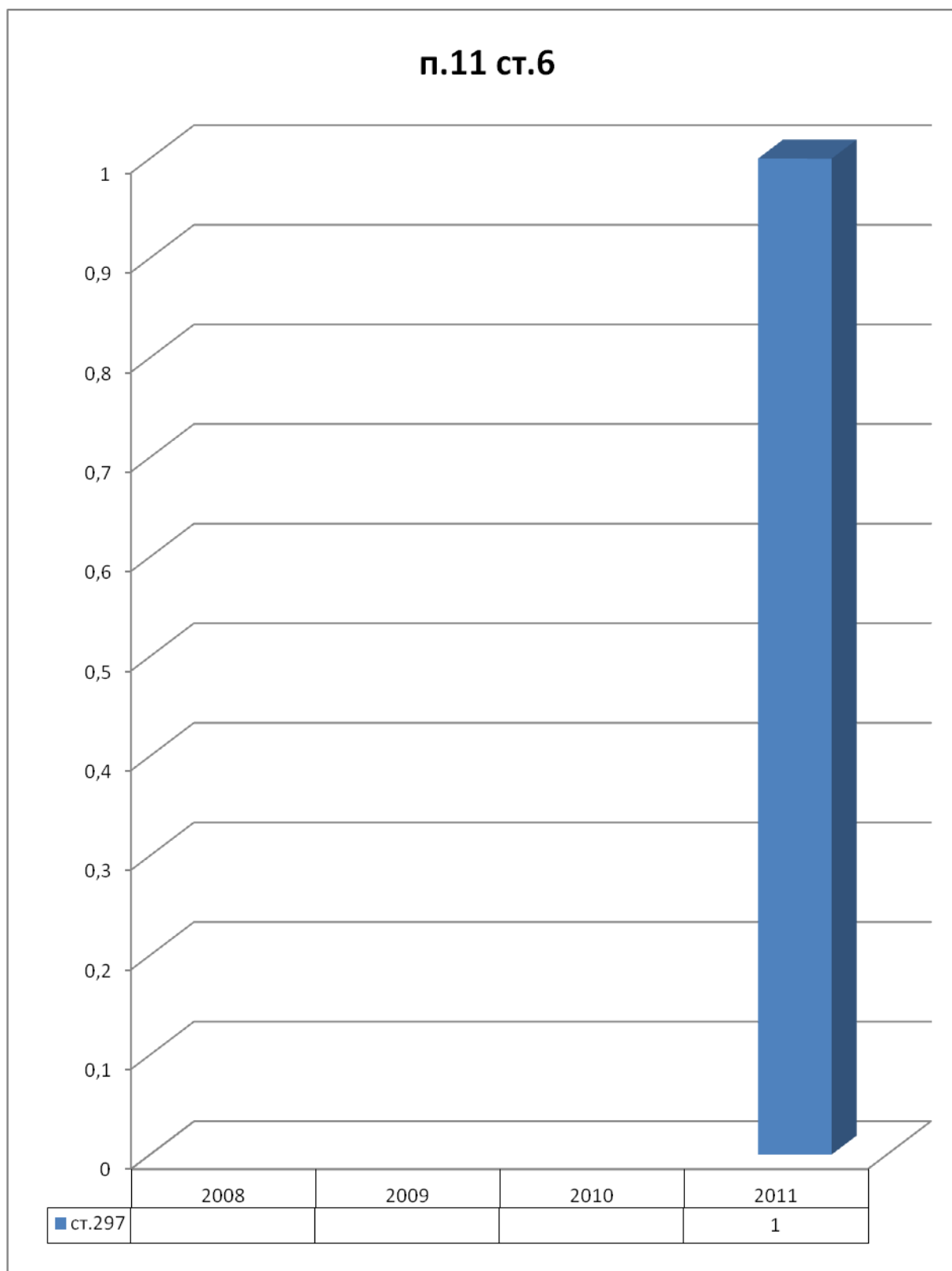
Кількість кримінальних справ закритих за п.9 ч.1 ст. 6 КПК
в період з 2008 по 2011 р.р в Дніпропетровській області

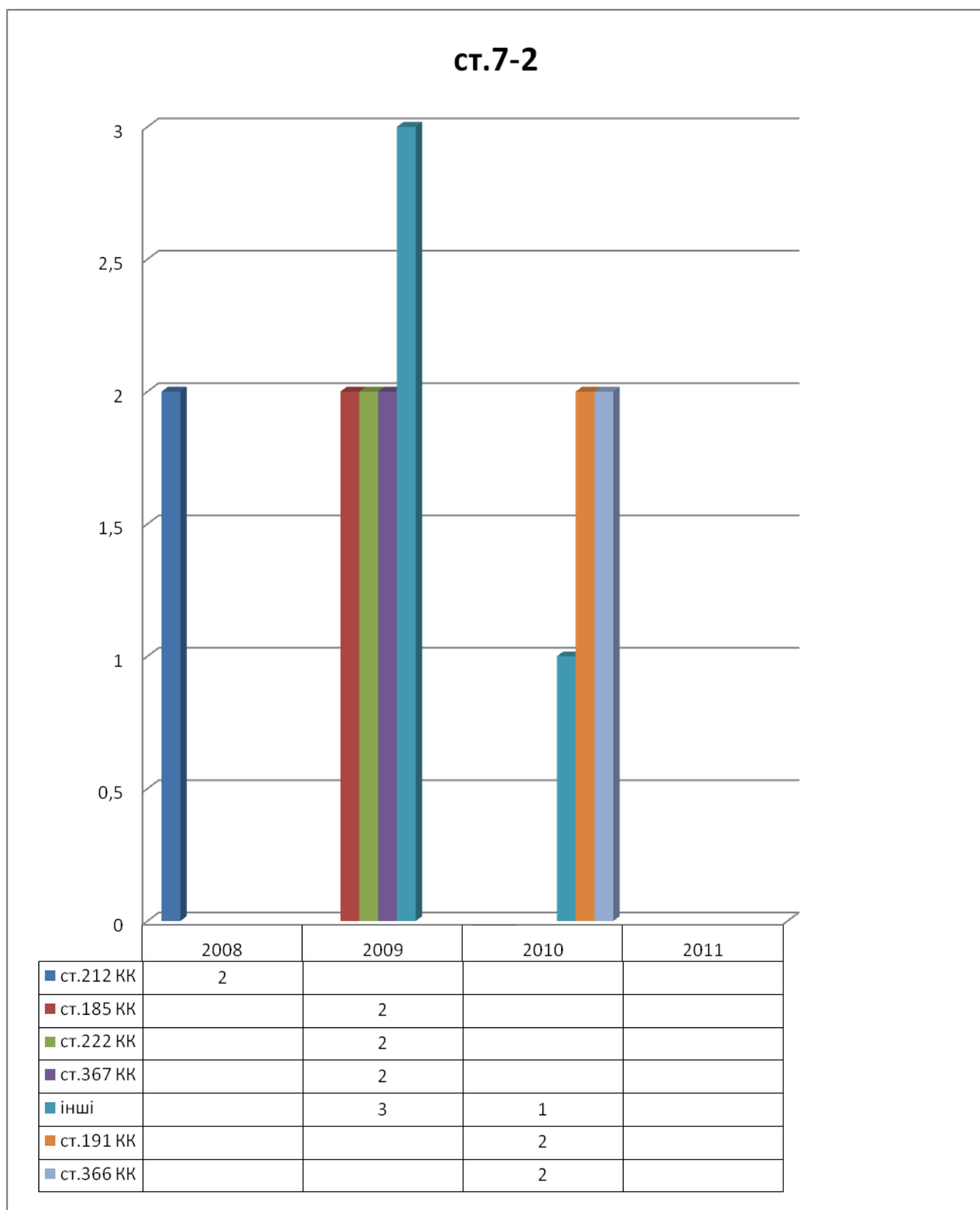
Кількість кримінальних справ закритих за п.10 ч.1 ст. 6 КПК
в період з 2008 по 2011 р.р в Дніпропетровській області

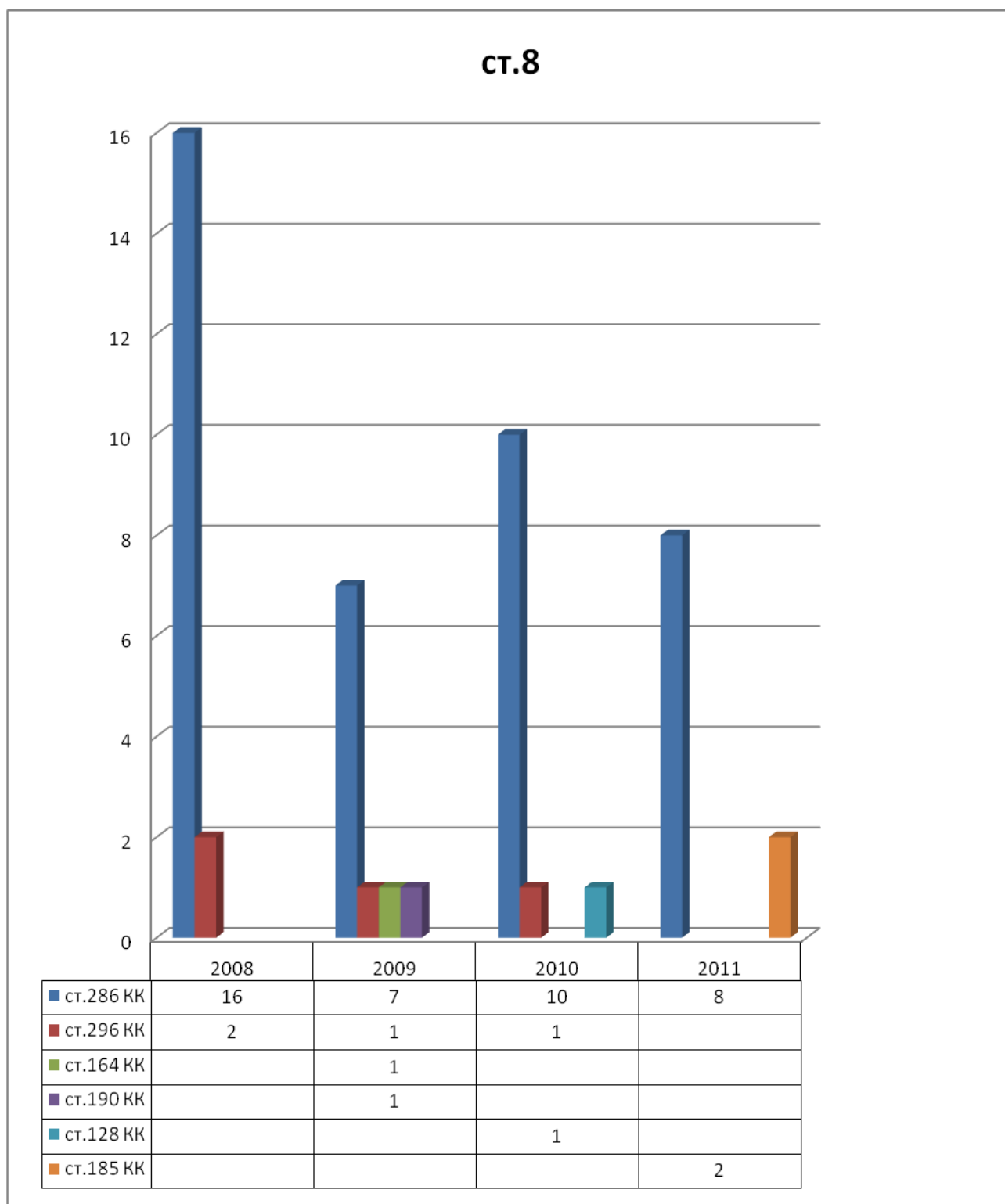
Кількість кримінальних справ закритих за п.11 ч.1 ст. 6 КПК
в період з 2008 по 2011 р.р в Дніпропетровській області

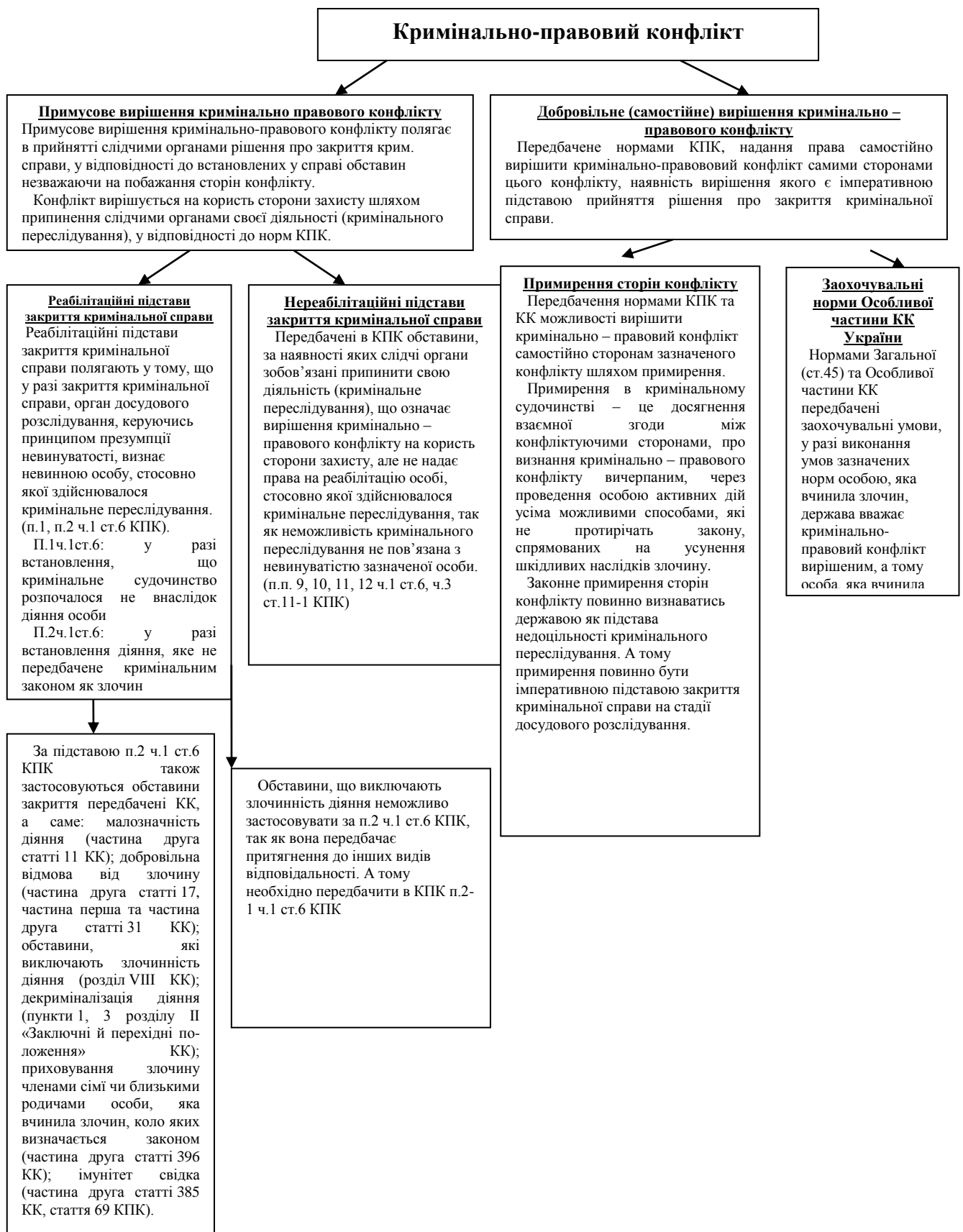

Кількість кримінальних справ закритих за ст. 7-2 КПК
в період з 2008 по 2011 р.р в Дніпропетровській області

Кількість кримінальних справ закритих за ст. 8 КПК
в період з 2008 по 2011 р.р в Дніпропетровській області

Порівняльна таблиця умов, за яких можливе застосування
заохочувальних норм Особливої частини КК

Умови	норма Особливої частини КК України	Особа вперше вчинила діяння	добровільно повідомила про вчинений злочин до її викриття	повідомила про вчинений злочин до притягнення як обвинуваченої	Активно сприяла в розкритті злочину	Особливості застосування заохочувальної норми	вчинення дій направлених на усунення шкідливих наслідків злочину
№ п/п							
1	ч.2 ст. 111		+				Не вчинив дій, отримавши злочинне завдання
2	ч.2 ст.114		+				Припинила діяльність по здійсненню шпигунства
3	ч.3 ст.175			+			здійснено виплату заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої встановленої законом виплати
4	ч.4 ст.212	+		+		За дії передбачені ч.1 та ч.2	сплатила податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня)
5	ч.4 ст.212-1	+		+		За дії передбачені ч.1 та ч.2	сплатила страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, а також відшкодувала шкоду, завдану Пенсійному фонду України їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня)
6	ч.2 ст.255		+		+	За дії передбачені ч.1	добровільно заявила про створення злочинної організації або участь у ній та <i>активно сприяла її розкриттю.</i>
7	ч.2 ст.258-3		+		+	крім організатора і керівника терористичної групи чи терористичної організації. За дії передбачені ч.1	добровільно повідомила правоохоронний орган про відповідну терористичну діяльність, <i>сприяла її припиненню або розкриттю злочинів</i> , вчинених у зв'язку із створенням або діяльністю такої групи чи організації, якщо <i>в її діях немає складу іншого злочину.</i>
8	ч.4 ст. 258-5			+	+	крім організатора або керівника терористичної групи (організації)	повідомила про відповідну терористичну діяльність або іншим чином <i>сприяла її припиненню</i> або запобіганню злочину, який вона фінансувала або вчиненню якого сприяла, за умови, <i>що в її діях немає складу іншого злочину.</i>
9	ч.6 ст.260		+			За дії передбачені ч.1 та ч.2	добровільно вийшла з такого формування і повідомила про його існування органи державної влади чи органи місцевого самоврядування.
10	ч.3 ст.263		+			За дії передбачені ч.1 та ч.2	добровільно здала органам влади зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої.
11	ч.4 ст. 289	+	+			за винятком випадків незаконного заволодіння транспортним засобом	повернула транспортний засіб власнику і повністю відшкодувала завдані збитки.

						із застосуванням насильства до потерпілого чи погрозою застосування такого насильства	
12	ч.4 ст.307		+		+	частина перша цієї статті, частина перша статті 309 КК	добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги і вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом,
13	ч.4 ст.309						добровільно звернулася до лікувального закладу і розпочала лікування від наркоманії
14	ч.4 ст.311				+	За дії передбачені ч.1	добровільно здала прекурсори, що призначалися для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин, і вказала джерело їх придбання або <i>сприяла розкриттю злочинів</i> , пов'язаних із незаконним обігом прекурсорів, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, звільняється за незаконні їх виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання (частина перша цієї статті).
15	ч.5 ст. 321		+		+	За дії передбачені ч.1	добровільно здала отруйні чи сильнодіючі речовини, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби та вказала джерело їх придбання або <i>сприяла розкриттю злочинів</i> , пов'язаних з їх незаконним обігом,
16	ч.5 ст. 368-3		+ Виключно до порушення к.с.			Особа, яка пропонувала, надала або передала неправомірну вигоду	стосовно особи мало місце вимагання неправомірної вигоди або якщо після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди вона добровільно заявила про те, що сталося, <i>до порушення кримінальної справи</i> щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу.
17	Ч.5 Ст.368-4		+ Виключно до порушення к.с.			Особа, яка пропонувала, надала, передала неправомірну вигоду	стосовно неї мало місце вимагання неправомірної вигоди або якщо після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди вона добровільно заявила про те, що сталося, <i>до порушення кримінальної справи</i> щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу.
18	ч.6 ст. 369		+ Виключно до порушення к.с.			Пропонувала чи дала хабар	стосовно неї мало місце вимагання хабара або якщо після давання хабара вона добровільно заявила про те, що сталося, <i>до порушення кримінальної справи</i> щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу.